

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**CUMHURİYET'İN EĞİTİM POLİTİKASINDA MESLEKİ VE
TEKNİK EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER (1923-1950)**

Yüksek Lisans Tezi

Özlem ZEREN

Çorum - 2025

**CUMHURİYET'İN EĞİTİM POLİTİKASINDA
MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER (1923-1950)**

Özlem ZEREN

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BAKAN

Çorum 2025

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Özlem ZEREN
Numarası : 220449017
Ana Bilim Dalı : Tarih Ana Bilim Dalı
Programı : Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışmanı : Dr. Öğretim Üyesi Mustafa BAKAN
Tez Savunma Tarihi : 26/09/2025 Saati: 14.00
Tez Başlığı : Cumhuriyet'in Eğitim Politikasında Mesleki ve Teknik Eğitim Alanındaki Gelişmeler (1923-1950)

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin **9. maddesi** uyarınca, yapılmış olan tez savunma sınavı sonunda adayın tezinin **KABULÜNE OY BİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

TEZ SAVUNMA SINAV JÜRİSİ		KARAR	
Ünvanı Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret
Prof. Dr. Önder DUMAN	Jüri Başkanı	☒	☐
Dr. Öğretim Üyesi Mustafa BAKAN	Tez Danışmanı	☒	☐
Prof. Dr. Mehmet ÇANLI	Üye	☒	☐

Prof. Dr. Osman ÇUBUK
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezimi yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yaralandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakça da belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Özlem ZEREN

CUMHURİYET'İN EĞİTİM POLİTİKASINDA
MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER (1923-1950)

Özlem ZEREN

Orcid: 0000-0003-0190-9366

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans

Eylül 2025

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından 1950 yılına kadar geçen süreçte izlenen eğitim politikaları ile mesleki ve teknik eğitimin tarihsel gelişimini incelemektedir. Bu süreçte eğitim politikaları Atatürk’ün görüşleri doğrultusunda şekillenmiştir. Cumhuriyet hükümetleri, ulusal, laik ve pozitivist bir yaklaşımla eğitim sistemini yeniden yapılandırmaya yönelik adımlar atmış ve eğitimin toplumun tüm kesimlerine ulaşmasını hedeflemiştir. Eğitim politikalarının temel amacı, bireylerin bilgi ve beceri kazanmasını sağlamakla birlikte ekonomik kalkınmayı destekleyecek üretici ve nitelikli bireylerin yetiştirilmesi olmuştur. Bu kapsamda mesleki ve teknik eğitim, Atatürk’ün doğrudan desteklediği ve öncelik verdiği alanlardan biri olarak öne çıkmıştır.

Osmanlıda özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren açılan sanayi mektepleri ve sanat okulları mesleki eğitime yönelik olarak Cumhuriyet’e miras kalan önemli kurumlar olmuştur. Ancak, bu eğitim kurumları genellikle yerel yönetimler tarafından yönlendirilmiş ve merkezi bir eğitim politikası geliştirilmemiştir. 1933 yılında kurulan Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, mesleki eğitim alanının kurumsallaşmasında dönüm noktası olmuştur. 1934 ve 1936 yılları arasında hazırlanan “Mesleki Tedrisatın İnkışaf Planı” ile sanayi ve tarıma dayalı yeni okul türleri açılmış, öğretim programları güncellenmiş ve teknik altyapı geliştirilmiştir. 1940’lı yıllarda ise özellikle kırsal nüfusu üretken bireyler hâline getirmeyi amaçlayan Köy Enstitüleri modeli uygulamaya konulmuştur. Bu çalışmada, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda, döneme ait eğitim politikaları, yasal düzenlemeler, uygulamalar, toplantı tutanakları, istatistiksel veriler ve uzman görüşlerini içeren alan yazın; Meclis tutanakları, arşiv belgeleri, resmi yayınlar ve dönemin yayın organları ayrıntılı şekilde analiz edilmiştir.

Araştırma bulguları, Cumhuriyet döneminde mesleki ve teknik eğitimin ekonomik kalkınmanın anahtarı olarak görüldüğünü ve bu alanda önemli adımlar atıldığını ortaya koymaktadır. Ancak bu gelişmeleri, mali yetersizlikler ve altyapı eksikliklerinin sınırladığı tespit edilmiştir. Araştırmada, Cumhuriyet'le birlikte biçimlenen eğitim politikaları ile mesleki ve teknik eğitimin gelişim süreçleri ayrıntılı biçimde ortaya konulmakta; bu politikaların günümüz eğitim sistemi üzerindeki etkilerine yönelik çeşitli açılardan değerlendirme yapılmasına ve günümüz mesleki ve teknik eğitim politikalarının tarihsel temellerini anlamaya olanak sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Eğitim Tarihi, Mesleki Eğitim, Eğitim Politikaları, Eğitim Reformları.

Bilim Kodu: 117516

**REPUBLIC'S EDUCATION POLICY AND DEVELOPMENTS IN VOCATIONAL AND
TECHNICAL EDUCATION (1923-1950)**

Özlem ZEREN

Orcid: 0000-0003-4649-4707

HİTİT UNIVERSITY

GRADUATE EDUCATION INSTITUTE

Master's Degree

September 2025

ABSTRACT

This study examines the educational policies implemented in Turkey from the proclamation of the Republic until 1950, as well as the historical development of vocational and technical education during this period. During this process, educational policies were shaped in line with Atatürk's views. The Republican governments took steps to restructure the education system with a national, secular, and positivist approach, aiming to make education accessible to all segments of society. The main goal of these policies was not only to equip individuals with knowledge and skills but also to raise productive and qualified individuals who would support economic development. In this context, vocational and technical education emerged as one of the areas directly supported and prioritized by Atatürk.

In the Ottoman Empire, especially from the second half of the 19th century onwards, industrial schools and schools of arts were established as important institutions focused on vocational education, and these were inherited by the Republic. However, these institutions were generally directed by local administrations, and no centralized education policy was developed. The establishment of the General Directorate of Vocational and Technical Education in 1933 marked a turning point in the institutionalization of vocational education. With the Vocational Education Development Plan prepared between 1934 and 1936, new types of schools based on industry and agriculture were opened, curricula were updated, and technical infrastructure was improved. In the 1940s, the Village Institutes model was implemented. This model particularly aimed to transform the rural population into productive individuals. In this study, the document analysis technique was used within the framework of the qualitative research approach. Accordingly, the literature covering the educational policies, legal regulations, practices, meeting minutes, statistical data, and expert opinions of the period was analyzed in detail, along with parliamentary records, archival documents, official publications, and the media of the time.

The research findings reveal that vocational and technical education was regarded as a key to economic development during the Republican era and that significant steps were taken in this field. However, it was also determined that financial constraints and infrastructure deficiencies limited the scope and impact of these developments. The study presents in detail the development processes of vocational and technical education along with the educational policies shaped by the Republic. It also provides various evaluations regarding the effects of these policies on today's education system and contributes to understanding the historical foundations of current vocational and technical education policies.

Key Terms: Education History, Vocational Education, Educational Policies, Educational Reforms.

Science Code: 117516

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaőan, sayın danışman hocam; Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BAKAN'a, çalışma süresince bana destek olan aileme sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Özlem ZEREN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xviii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

CUMHURİYET'İN EĞİTİM POLİTİKASINDA MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM (1923-1950)

1.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Eğitim Sistemi ve Mesleki-Teknik Eğitim.....	6
1.2. Atatürk Dönemi Eğitim Politikası (1923-1938).....	17
1.2.1. Milli Mücadele yıllarında yeni eğitim sistemi ve Atatürk'ün eğitim ile ilgili görüşleri.....	17
1.2.2. Misak-ı Maarif ve eğitim politikası konusunda genelgeler.....	22
1.2.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924).....	24
1.2.4. Heyet-i İlmiye toplantıları (1923, 1924,1925).....	26
1.2.5. Yeni Türk harflerinin kabulü (1 Kasım 1928).....	27
1.2.6. Atatürk dönemi hükümetlerinin eğitim politikası.....	28
1.3. İnönü Dönemi Hükümetleri Eğitim Politikaları (1938-1950).....	34
1.3.1. Köy enstitüleri.....	42
1.3.2. Halkevleri ve Halkodaları.....	46
1.3.3. Millî Eğitim Şuraları.....	47
1.3.3.1. I. Millî Eğitim Şûrası (17-29 Temmuz 1939).....	48
1.3.3.2. II. Millî Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943).....	50
1.3.3.3. III. Millî Eğitim Şûrası (2-10 Aralık 1946).....	52

1.3.3.4. IV. Millî Eğitim Şûrası (22-31 Ağustos 1949).....	56
1.4. Mesleki ve Teknik Eğitim Alanında Gelişmeler	58

2. BÖLÜM

MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM ALANINDA UZMAN RAPORLARI, PLANLAMA ÇALIŞMALARI VE YENİ YASALAR

2.1. Mesleki ve Teknik Eğitim Çalışmalarında Uzman Raporları.....	63
2.1.1. John Dewey'in raporu ve etkileri.....	64
2.1.2. Kühne'nin raporu ve etkileri	67
2.1.3. Omer Buyse'nin raporu ve etkileri.....	71
2.1.4. Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri.....	77
2.1.5. Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha	84
2.1.6. Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra.....	88
2.1.7. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun önerileri	90
2.2. Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı.....	92
2.3. Mesleki ve Teknik Eğitim ile İlgili Yasalar	97
2.3.1. Meslek Mektepleri Hakkında Kanun.....	97
2.3.2. İdare-i Hususiyelere Ait Maarif Hissesinde Sanat Mekteplerine Tefrik Edilecek Mebaliğe Dair Kanun.....	98
2.3.3. Şehir ve Köy Yatılı Mekteplerinin 1931 Haziran ve Temmuz Ayları Masarifiyle Sanat Mekteplerine Yapılacak Muavenet Hakkında Kanun	99
2.3.4. Sanat ve Yatı Mekteplerinin İdaresi Hakkında Kanun.....	99
2.3.5. Maarif Vekâleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun.....	100
2.3.6. Vilayetler Hususi İdarelerinin Borçları ve 1934 Mali Senesi Bütçeleri Hakkında Kanun	101
2.3.7. Bölge Sanat Okullarının Kültür Bakanlığı Tarafından Yönetilmesi Hakkında Kanun	101
2.3.8. Kültür Bakanlığına Bağlı Ertik Okulları Öğretmenleri Hakkında Kanun	102
2.3.9. Sınai Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kurslar Açılmasına Dair Kanun	103

2.3.10. Maarif Vekâletine Bağlı Ertik Okulları Mütedavil Sermayesi Hakkında Kanun	104
2.3.11. Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebinin Maarif Vekâletine Devrine Dair Kanun	104
2.3.12. Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanuna Ek Kanun	105
2.3.13. İstanbul Yüksek Mühendis Okulu ile Teknik Okulunun Maarif Vekilliğine Devri Hakkında Kanun	105
2.3.14. Mesleki ve Teknik Okullar Açılması ve Mevcutların Büyütülmesi Hakkında Kanun	106
2.3.15. Mesleki ve Teknik Okullar Açılması ve Mevcutların Büyütülmesi Hakkında Kanun (4304 Sayılı Kanuna Ek Kanun)	107
2.3.16. Zonguldak Başçavuş Okulu ile Maden Teknisyen Okulunun Millî Eğitim Bakanlığına Devri Hakkında Kanun	107
2.3.17. Mesleki ve Teknik Okullar Açılması ve Mevcutların Büyütülmesi Hakkında Kanuna Ek Kanun	107

3. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM KURUMLARI (1923-1950)

3.1. 1923-1924 Öğretim Yılı Maarif İstatistiklerinde Mesleki ve Teknik Eğitim	109
3.1.1. Sanayi okulları	109
3.1.1.1. Erkek sanayi okulları	109
3.1.1.2. Kız sanayi okulları	112
3.1.2. Mesleki idadiler	113
3.1.3. İmam ve hatip okulları	114
3.1.4. Ticaret okulları	115
3.1.5. Ziraat okulları	116
3.1.6. Nafia Vekâletine bağlı mühendis ve kondüktör okulları	119
3.1.7. Dilsiz okulları	121
3.1.8. Denizcilik okulları	122
3.1.9. Hayat okulları	123
3.1.10. Darümuallimin ve Darümuallimatlar	124
3.1.11. Darüleytamlar ve Darüşşafaka	126

3.1.12. İstanbul Darülelhan (Konservatuvar)	127
3.2. 1938-1939 Öğretim Yılı Maarif İstatistiklerinde Mesleki ve Teknik Eğitim.....	127
3.2.1. İlk meslek ve teknik dersaneleri	128
3.2.1.1. Akşam kız sanat okulları	128
3.2.1.2. Akşam erkek sanat okulları	130
3.2.1.3. Akşam ticaret okulları.....	132
3.2.1.4. İpekböcekçiliği okulları	133
3.2.1.5. Özel biçki-dikiş, nakış, şapka, çiçek yurtları	133
3.2.1.6. Diğer resmi ve özel kurs ve dersaneler	134
3.2.2. Orta dereceli meslek ve teknik okullar	136
3.2.2.1. Meslek Öğretmen Okulları.....	136
3.2.2.2. Erkek sanat okulları	140
3.2.2.3. İstanbul Terzilik ve Kürkçülük Okulu.....	145
3.2.2.4. Kız enstitüleri.....	145
3.2.2.5. Orta ticaret okulları ve ticaret liseleri	148
3.2.2.6. Ziraat okulları	152
3.2.2.7. Sağlık okulları	153
3.2.2.8. Maliye ve tapu okulları	155
3.3. 1950-1951 Öğretim Yılı Maarif İstatistiklerinde Mesleki ve Teknik Eğitim.....	158
3.3.1. İlk meslek ve teknik dersaneleri	158
3.3.1.1. Akşam kız sanat okulları	158
3.3.1.2. Köy kadınları (biçki-dikiş) gezici kursları	162
3.3.1.3. Akşam erkek sanat okulları	162
3.3.1.4. Akşam Terzilik Okulu	164
3.3.1.5. İstanbul Olgunlaşma Enstitüsü.....	164
3.3.1.6. Akşam ticaret okulları.....	165
3.3.1.7. Erkek orta sanat okulları içindeki pratik sanat okulları	166

3.3.1.8.	Bağlı erkek orta sanat okulları içindeki pratik sanat okulları.....	166
3.3.1.9.	Erkek sanat enstitüleri içindeki pratik sanat okulları	166
3.3.1.10.	Gezici köy demirci ve marangozluk kursları.....	167
3.3.1.11.	Orta ticaret ve ticaret liselerinde açılan resmi kurslar	167
3.3.1.12.	Diğer özel ve resmi ilk meslek okul ve kursları	168
3.3.1.13.	Özel biçki - dikiş yurtları.....	169
3.3.2.	Orta dereceli meslek ve teknik okulları.....	170
3.3.2.1.	Kız orta sanat okulları ve kız enstitüleri.....	170
3.3.2.2.	Erkek orta sanat okulları ve erkek sanat enstitüleri	173
3.3.2.3.	İstanbul Devlet Deniz Yolları orta sanat okulu	176
3.3.2.4.	Erkek orta terzilik okulu	177
3.3.2.5.	Orta yapı okulları ve yapı enstitüleri	178
3.3.2.6.	Kimya Sanat Enstitüsü	180
3.3.2.7.	Orta ticaret okulları ve ticaret liseleri	181
3.3.2.8.	Ziraat okulları	184
3.3.2.9.	Sağlık okulları	186
3.3.2.10.	Orta teknik okulları.....	187
3.3.2.11.	Konservetuarlar.....	187
3.3.2.12.	Diğer meslek okulları.....	187
SONUÇ	189
KAYNAKÇA	193
EKLER	202
Ek.1.	Bütün Eğitim Kurumlarının Maarif Vekâleti'ne Bağlanacağı Hakkında Tevhid-İ Tedrisat Kanununun Maddelerini Bildiren Genelge.....	202
Ek.2.	Maarif Vekili İsmail Safâ Özler'in Tamimi.....	203
Ek.3.	Eğitim ve Öğretim Sisteminin Dayandığı Esaslara Dair Genelge.....	214
Ek.4.	Çeşitli Okulların Uygulamalı Derslerinden Bazı Resimler	216

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1. Tanzimattan II. Meşrutiyete kadar mesleki ve teknik eğitim alanında açılan okullar.....	14
Tablo 1.2. II. Meşrutiyet dönemi orta öğretim meslek okulları	15
Tablo 1.3. II. Meşrutiyet dönemi mesleki yüksekokullar.....	16
Tablo 1.4. Şükrü Sarçoğlu'nun konuşmasında yer alan eğitimle ilgili veriler.....	36
Tablo 1.5. 1923-1950 Yılları arası meslek okulları, öğretmen, öğrenci sayısı.....	62
Tablo 2.1. 1924-1928 Yılları arasında eğitim alanında getirilen yabancı uzmanlar	63
Tablo 2.2. Buysel'nin raporunda açılması önerilen okullar	73
Tablo 2.3. Amerikan Heyeti Raporundan 1923-1932 Türkiye'de eğitimin durumu.....	78
Tablo 2.4. Mesleki Tedrisatın İnkışaf Planı'nda belirtilen dönemlere göre açılması planlanan okullar	96
Tablo 2.5. Bölge sanat okullarının bağlandığı iller	100
Tablo 3.1. 1923-1924 öğretim yılı erkek sanayi mektepleri sınıf ve mesleklere göre öğrenci sayıları.....	112
Tablo 3.2. 1923-1924 öğretim yılı imam hatip okulları öğrenci sayısı.....	114
Tablo 3.3. 1923-1924 öğretim yılı maarif yıllığındaki ticaret okuluna ait veriler	116
Tablo 3.4. 1923-1924 öğretim yılı ziraat okullarının öğrenci sayısı.....	118
Tablo 3.5. 1923-1924 öğretim yılı Ziraat Vekâletine bağlı ziraat yüksekokulları öğrenci sayısı.....	119
Tablo 3.6. Nafia Vekâletine bağlı mühendis ve kondüktör yüksekokullarının öğrenci sayıları	120
Tablo 3.7. 1923-1924 öğretim yılı dilsiz okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları.....	121
Tablo 3.8. 1923-1924 öğretim Yılı denizcilik meslek okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları	123
Tablo 3.9. 1923-1924 öğretim yılı hayat okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları.....	124
Tablo 3.10. 1923-1924 öğretim yılında Darümuallimin ve Darümuallimatların öğrenci sayıları	125

Tablo 3.11. 1938-1939 öğretim yılı akşam kız sanat okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları.....	129
Tablo 3.12. Akşam erkek sanat okulları kurslarının öğrenci ve öğretmen sayıları.....	131
Tablo 3.13. 1938-1939 öğretim yılı meslek öğretmen okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları.....	137
Tablo 3.14. 1938-1939 öğretim yılı Ankara Meslek Öğretmen Okulu öğrenci, mezun, öğretmen sayıları.....	138
Tablo 3.15. Erkek sanat okulları (1926).....	140
Tablo 3.16. Diyarbakır Sanayi Okulu programı.....	140
Tablo 3.17. Konya Sanayi Okulu programı.....	141
Tablo 3.18. 1938- 1939 öğretim yılı erkek sanat okullarının sınıflara göre öğrenci ve öğretmen sayıları.....	142
Tablo 3.19. 1938- 1939 öğretim yılı erkek sanat okullarının meslek alanlarındaki göre öğrenci ve mezun sayıları.....	144
Tablo 3.20. 1938-1939 İstanbul Erkek Terzilik ve Kürkçülük Okulu öğrenci ve mezun sayıları.....	145
Tablo 3.21. 1938-1939 öğretim yılında kız sanat okulu ve enstitülerinin öğrenci ve öğretmen sayıları.....	147
Tablo 3.22. 1938-1939 öğretim yılı kız sanat okulları öğrencilerinin sanat şubelerine dağılımı ve mezunları.....	148
Tablo 3.23. 1927-1931 Yılları arası Maarif Vekâletine bağlı ticaret okulları öğrenci sayıları.....	149
Tablo 3.24. 1938-1939 öğretim yılı orta ticaret okulları ve ticaret liselerinin öğrenci ve öğretmen sayıları.....	150
Tablo 3.25. 1938-1939 öğretim yılı ziraat okulları öğrenci ve öğretmen sayıları.....	152
Tablo 3.26. 1938-1939 öğretim yılı sağlık okulları öğrenci ve öğretmen sayıları.....	155
Tablo 3.27. 1950-1951 öğretim yılı akşam kız sanat okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları.....	159
Tablo 3.28. 1950-1951 öğretim yılı enstitülere bağlı akşam kız sanat okulları öğrenci sayıları.....	160

Tablo 3.29. 1950-1951 öğretim yılı akşam kız sanat okulları sanat şubelerine göre öğrenci ve mezunlarının sayıları	161
Tablo 3.30. Akşam kız sanat okullarının genel durumu (bağlı ve bağımsız)	162
Tablo 3.31. 1950-1951 öğretim yılı erkek akşam sanat okulları öğrenci, öğretmen ve mezun sayıları	163
Tablo 3.32. 1950-1951 öğretim yılı Akşam Terzilik Okulu öğrenci ve mezun sayıları	164
Tablo 3.33. 1950-1951 Öğretim yılı Resmi akşam ticaret okullarının öğrenci, mezun, öğretmen sayıları	165
Tablo 3.34. 1950-1951 öğretim yılında tarım alanında açılan kurs ve kursiyer sayıları.....	168
Tablo 3.35. 1950-1951 öğretim yılı özel biçki dikiş yurtları kursiyer, mezun ve öğretmen sayıları	169
Tablo 3.36. 1950-1951 öğretim yılı kız orta sanat okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları	170
Tablo 3.37. 1950-1951 öğretim yılı kız enstitülerinin öğrenci ve öğretmen sayıları.....	171
Tablo 3.38. 1950-1951 öğretim yılı erkek orta sanat okulu öğrenci, mezun ve öğretmen sayıları	173
Tablo 3.39. 1950-1951 öğretim yılı erkek sanat enstitüleri ve bağlı orta sanat okullarının öğrenci sayıları.....	175
Tablo 3.40. 1950-1951 Erkek Orta Terzilik Okulu meslek şubeleri, öğrenci ve mezun sayıları	177
Tablo 3.41. 1950-1951 öğretim yılı yapı orta sanat okulları ve yapı enstitülerinin öğrenci ve öğretmen sayıları	178
Tablo 3.42. 1950-1951 öğretim yılı yapı orta sanat okulları ve yapı enstitülerinin meslek şubelerine göre öğrenci ve mezun sayıları.....	179
Tablo 3.43. 1950-1951 öğretim yılı orta ticaret okulları öğrenci ve öğretmen sayıları.....	181
Tablo 3.44. 1950-1951 öğretim yılı ticaret liseleri ve bağlı orta ticaret okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları	182
Tablo 3.45. 1950-1951 öğretim yılı ziraat okulları öğrenci, mezun ve öğretmen sayıları	185
Tablo 3.46. 1950-1951 öğretim yılı sağlık okulları öğrenci, mezun ve öğretmen sayıları	186

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Sadrettin Celal Bey'e göre Cumhuriyet'ten önce eğitim sistemi	85
Şekil 2.2. Sadrettin Celal Bey'in önerdiği eğitim sistemi.....	86

SİMGELER VE KISALTMALAR

s.	sayfa
ss	sayfa sayısı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
vb.	ve benzeri

GİRİŞ

İnsanlık tarihindeki gelişmelerin ve teknolojik ilerlemelerin dinamiklerinden biri olan eğitim, bireyin davranışlarında bilinçli bir şekilde, istenilen yönde değişiklik oluşturma süreci olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda, eğitim politikaları gelecekte toplumun varlığını sürdürecektir insan profiline uygun vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Toplumlar, eğitim yoluyla bireylerini hem toplumsal değerlere sahip olarak yetiştirmeyi, hem de ekonomik üretkenliğe katkı sunacak şekilde donatmayı amaçlamaktadır (Yıldız ve Yıldız, 2016: 25-26).

Türkiye’de günümüz eğitim sisteminin temel dayanağını 1789 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu oluşturmaktadır. Eğitim sisteminin merkezi olan Millî Eğitim Bakanlığı’nın teşkilatı, 9 Temmuz 2018 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeniden düzenlenmiştir. Türkiye’de örgün eğitim kademeleri; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaokul, lise ile yükseköğretim şeklinde devam etmektedir. Zorunlu eğitim ilk, orta ve lise eğitimini (4+4+4) kapsamaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2022:11-16)

Bir ülkenin kalkınması eğitim sisteminin başarısı ile doğru orantılıdır. Toplum, bireylerini ne kadar bilgi ve beceriyle donatarak yetiştirirse kalkınmasını da o oranda daha ileriye götürür. Bu kalkınma sürecinde en önemli etkenlerden biri mesleki ve teknik eğitimidir (Yıldırım ve Şahin, 2015: 78). Mesleki ve teknik eğitim; bireylerin iş gücüne katılımını ve istihdam edilebilmesini kolaylaştıracak bir meslek alanı ile ilgili teorik ve pratik bilgileri sağlayan bir eğitim türüdür. Bu eğitim, örgün ve yaygın eğitim sistemlerinde yapılandırılmıştır (Ekşioğlu ve Taşpınar, 2019: 616).

Türkiye’de örgün mesleki ve teknik eğitim kurumları; Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi (Anadolu Meslek Programı ve Anadolu Teknik Programı), Meslekî Eğitim Merkezleri, Çok Programlı Anadolu Liseleri, Güzel Sanatlar Liseleri ve Spor Liseleridir. Meslekî eğitim merkezleri, çırak, kalfa ve usta yetiştiren, öğrencilerin haftada bir gün okulda ders gördüğü ve dört gün iş yerinde meslek eğitimi aldığı kurumlardır. Yaygın eğitim ise “hayat boyu öğrenme” kapsamında, her yaşta kişisel ve mesleki gelişimi artıran kurslarla halk eğitimi merkezlerinde yürütülmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2018: 23-25)

Türkiye’de mesleki ve teknik ortaöğretim sistemi, iş gücü piyasasının ihtiyaç ve beklentilerine uygun olarak çeşitli alan ve dallarda eğitim sunmaktadır. Ortaöğretim düzeyinde hangi alan ve dallarda eğitim verileceğini; çıraklık, kalfalık ve ustalık eğitimleri ile okul ve işletmelerde meslek eğitimi ve staj çalışmalarının yürütülmesini sağlayan 5 Haziran 1986 tarihli ve 3308 sayılı Meslekî Eğitim Kanunu kapsamında oluşturulan ve kamu ile özel sektörden paydaşların yer aldığı Meslekî Eğitim Kurulu belirlemektedir. Güncel verilere göre, Anadolu meslek ve Anadolu teknik programları kapsamında toplam 56 meslek alanında ve bu alanlara bağlı 119 dalda meslekî eğitim faaliyetleri yürütülmektedir. Ayrıca, meslekî eğitim merkezi programında 39 farklı alanda, 193 dala yönelik eğitim verilmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2025: 1-8)

2023-2024 eğitim ve öğretim yılı verilerine göre, açık öğretim liseleri kapsam dışı tutulduğunda Türkiye’de meslekî ve teknik ortaöğretim alanında faaliyet gösteren toplam okul sayısı 4.274’tür. Bu okullarda öğrenim gören öğrenci sayısı ise 1.743.390’dır. Aynı yıl itibarıyla, ortaöğretim kademesindeki öğrencilerin yaklaşık %30,07’si meslekî ve teknik eğitim kurumlarında eğitim almaktadır. Söz konusu kurumların 310’u özel statüde olup, bu özel meslekî ve teknik ortaöğretim okullarında ise toplam 146.821 öğrenci öğrenim görmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, t.y.: 134).

Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının döner sermaye gelirleri ülke ekonomisine önemli derecede katkı sunmaktadır. Ayrıca, TÜİK 2021 verileri mesleki ve teknik lise mezunlarının işgücüne katılım oranının %64 ile diğer ortaöğretim mezunlarının üstünde olduğunu göstermektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2022:29) Mesleki ve teknik eğitimin bugün geldiği nokta geçmişten günümüze bir sürekliliğin ve birikimin eseridir.

Osmanlı’da mesleki eğitim, devletin eğitim politikası dışında daha çok yaygın eğitim olarak 19. yüzyıla kadar ahilik ve lonca sistemi içinde “çıraklık” eğitimi olarak yürütülmüştür. Örgün eğitim kapsamında Enderun saray okulları bir nevi mesleki eğitim kurumu olmakla birlikte esas olarak Osmanlı’da ilk olarak 18. yüzyılda ordunun ihtiyaç duyduğu subay ve teknik elemanın yetiştirilmesi için askeri okulların açılmasıyla başlayan mesleki ve teknik eğitim alanındaki gelişmeler, Tanzimat döneminde ekonomik yaşamın farklı meslek alanlarına da yayılmıştır. Özellikle 1840’lardan itibaren, Osmanlı Devleti’nde sanayileşme ve ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda kamuya veya özel sektöre ait iş yerlerinde çalışabilecek nitelikli işçiler yetiştirmek amacıyla mesleki eğitim okullarının açılmasına yönelik bir hamle başlatılmış ve çok çeşitli meslek okulları kurulmuş olduğunu görmekteyiz (Yıldırım ve Şahin, 2015: 84-88). Eğitim, Osmanlı yenileşme sürecinde geleneksel ve modern unsurlarla birlikte dinamik bir yapı içerisinde sürdürülmüştür. 1861 yılından itibaren “ıslahhane” adıyla bazı sanat okulları kurulmuş, ardından “sanayi mektepleri” açılmıştır. Ancak bu okullar, 1927’ye kadar daha çok yerel yönetimlerin sorumluluğunda yürütülmüştür (Akyüz, 2001: 337).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında birçok sanat okulu kapanmış, kalanlar ise ülkenin teknik eleman ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Yeni Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim alanında 1923-1924 öğretim yılında toplam 44 okulda 4.000 öğrenci bulunmakta ve 258 öğretmen görev yapmaktadır. Bu okullarda finans eksikliği önemli bir sorun teşkil etmiş, bu durum da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma hedefleri doğrultusunda ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücü açığını daha da derinleştirmiştir. Atatürk, eğitimle ilgili konuşmalarında nitelikli iş gücü ihtiyacına dikkat çekmiş ve mevcut kurumların kapasitesi artırılmaya çalışılmıştır (Duman, 2010: 177).

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Türkiye’de eğitim alanında köklü dönüşümler gerçekleştirilmiştir. Eğitim sistemi içinde mesleki ve teknik eğitim, kalkınma hedefleriyle doğrudan bağlantılı olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede devlet, bir yandan yeni kurumların açılmasına ve mevcut okulların geliştirilmesine yönelirken, diğer yandan eğitim mevzuatında

düzenlemeler yaparak mesleki eğitimin kurumsal yapısını güçlendirmeye çalışmıştır. Meslekî eğitim yalnızca şehirlerle sınırlı kalmamış, köylere kadar taşınarak yerel üretim faaliyetleri desteklenmiş ve köylüye el sanatları ile araç-gereç tamiri gibi beceriler kazandırılmıştır. Kadınlara yönelik biçki-dikiş, ev idaresi gibi alanlarda verilen eğitimler de kırsal kalkınmaya katkı sağlanmıştır. Ayrıca, meslekî eğitimi olmayan bireyler için açılan akşam okulları aracılığıyla, toplumun her kesimine ulaşılması hedeflenmiştir. Meslekî öğretim kurumları, yalnızca bilgi vermekle kalmayıp mezunların iş sahibi olmasını sağlayan yapılar sunarak toplumda önemli bir rol üstlenmiştir (Ergin, 1977:2097).

Günümüzde eğitim sisteminin önemli gündem maddelerinden biri, mesleki ve teknik eğitimdeki sorunların giderilmesidir. Bu konu, pek çok araştırmanın merkezinde yer almakta ve iş gücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun mesleki eğitim yaklaşımlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar aralıksız sürdürülmektedir. Geçmişte atılan adımların günümüze sağladığı katkılar, elde edilen deneyimler ve oluşturulan altyapı dikkate alındığında, bu alanda yapılan tarihsel çalışmalar da önem kazanmaktadır. 1923-1950 yılları arasında uygulanan politikaların incelenmesi, günümüz eğitim politikaları açısından önemli bir perspektif sunmaktadır. Zira bu dönem, mesleki ve teknik eğitimin temellerinin atıldığı ve sonraki yıllarda geliştirilecek uygulamalara yön veren bir laboratuvar niteliği taşımaktadır.

Literatürde genel eğitim politikaları üzerine birçok çalışma bulunmasına rağmen, mesleki ve teknik eğitimin sistematik gelişimi yeterince ele alınmamıştır. Bu çalışma, çeşitli veriler ışığında mesleki ve teknik eğitimin 1923-1950 yılları arasındaki gelişimini kapsamlı biçimde değerlendirmekte, hem tarihsel süreci hem de uygulama sonuçlarını akademik bir çerçevede sunmaktadır.

Araştırmanın amacı, 1923-1950 yılları arasında Türkiye’de uygulanan eğitim politikaları ile mesleki ve teknik eğitim alanındaki gelişmeleri; açılan okulları, çıkarılan kanunları, yapılan planlamaları ve uygulamaları analiz ederek, söz konusu dönemin mesleki ve teknik eğitimin Türkiye’deki gelişimine katkılarını ortaya koymaktır. Araştırma süreci, konunun belirlenmesi, kapsam ve sınırlılıkların tanımlanması, veri toplama ile bulgu ve sonuçların raporlanması adımlarından oluşmuştur.

Araştırma, 1923-1950 yılları arasındaki eğitim politikaları ile mesleki eğitimin gelişimini kapsamaktadır. Üçüncü bölümde ele alınan 1923-1924 öğretim yılı istatistiklerinde Âli okullardan Mektebi Mülkiye ve Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi kapsam dışında bırakılmış, diğer meslek okulları ise çalışmaya dâhil edilmiştir. 1938-1939 ve 1950-1951 maarif yıllıklarında yapılan sınıflandırmaya göre; ilkokul sonrası temel eğitim düzeyindeki okullar arasında akşam sanat ve ticaret okulları ile biçki-dikiş ve ipekböcekçiliği gibi çeşitli özel ve resmî mesleki yaygın eğitim kursları; orta düzeyde ise kız ve erkek sanat okulları, orta ticaret okulları, ticaret liseleri, orta ziraat okulları gibi orta dereceli teknik okullar ve meslek öğretmen okulları yer almaktadır. Yükseköğrenim düzeyindeki meslek okulları ise bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Araştırmada nitel yöntemlerden doküman incelemesi tercih edilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar incelenerek yeni yorum ve değerlendirilmeler yapılmış, diğer araştırmacıların fikir ve yaklaşımları özetlenerek özgün bir sentez oluşturulmuştur. Kaynak araştırması kapsamında TÜİK verileri derlenmiş ve diğer literatür, resmi belgeler ve yayınlarla karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın bulguları üç bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde, öncelikle Cumhuriyet'in devraldığı mirası değerlendirmek amacıyla Cumhuriyet öncesi eğitim sistemi ile meslekî- teknik eğitimin gelişimi genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Bölümün devamında, Atatürk dönemi eğitim politikası, Atatürk'ün eğitimle ilgili görüşleri, gerçekleştirilen reformlar, toplantılar, genelgeler, teşkilatlanma çalışmaları ve dönemin hükümetlerinin eğitim politikasına örnek teşkil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) program görüşmelerinde yapılan konuşmalar değerlendirilmiştir.

Bölümün üçüncü başlığında ise İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde yürütülen hükümet eğitim politikaları, Cumhuriyet Halk Partisi programlarında yer alan eğitim anlayışı, Köy Enstitüleri, halkevleri ve halkodaları ile bu dönemde düzenlenen dört Millî Eğitim Şûrası ele alınmıştır.

Bu bölümde, literatürde yer alan temel kaynakların yanı sıra başlıca yararlanılan eserler şunlardır: Kemal Aytaç'ın (1981) *Osmanlı İmparatorluğu'nda Okul Kuruluş Sistemi*, Sait Dinç'in (1999) *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Millî Eğitim Şuraları ve Alınan Kararların Uygulanması*, Subhan Ekşioğlu ve Mehmet Taşpınar'ın (2019) *Türkiye'de Meslekî ve Teknik Ortaöğretimin Gelişimi*, Hasan Ali Koçer'in (2019) *Türkiye'de Köy Eğitim ve Öğretimi*, Tahir Kodal'ın (2023) *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Eğitim Politikaları (1923-1960)*, Mehmet Okur'un (2010) *Millî Mücadele'de Modern Eğitim Sistemi Çabaları*, Tayyip Duman'ın (2010) *Türkiye'de Meslekî ve Teknik Öğretimin Gelişimi* ve Hıfzı Doğan'ın (2019) *Meslekî ve Teknik Eğitimin İlkeleri ve Gelişmesi* yer almaktadır.

Bunların yanı sıra, Cumhuriyet Arşivi'nden bazı genelgeler, TBMM veri tabanında yer alan hükümet programları oturum belgeleri, TBMM'nin yayımladığı kaynaklar, Millî Eğitim Şûraları ile ilgili Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı dokümanları, dönemin gazeteleri ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın çeşitli yayınlarından da yararlanılmıştır.

İkinci bölümde, meslekî ve teknik eğitimin gelişimine katkı sağlayan uzman raporları, 1934-1936 yılları arasında kurulan bakanlıklar arası bir komisyonun bu alana yönelik hazırladığı plan ve meslekî eğitime ilişkin çıkarılan kanunlar incelenmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'ye davet edilen yabancı uzmanların özellikle meslekî ve teknik eğitimle ilgili raporları arasında; *John Dewey'in Türkiye Maarifi Hakkında Raporu* (İstanbul Devlet Basımevi, 1939), *Alfred Kühne'nin Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Raporu* (İstanbul Devlet Basımevi, 1939), *Omer Buyse'nin Teknik Öğretim Hakkında Raporu* (İstanbul Maarif Matbaası, 1939) *Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri* (İstanbul Devlet Basımevi, 1939) yer almaktadır. Yerli

uzmanlar arasında ise; Kemal Zaim Sunel'in *Meslekî Tedrisat Hakkında Muhtırası* (Ümit Polat ve Savaş Karagöz çevirisi, 2020), Sadettin Celal Antel'in *Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layihası* (Niyazi Altunya çevirisi, 2019) ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun önerileri (Yusuf Ekinci, Ahilik ve Meslek Eğitimi, 1990) incelenmektedir. Ayrıca, Şaban Ortak'ın (2004) *Atatürk Dönemi Eğitim Politikalarında Yabancı Uzman Raporlarının Etkileri* başlıklı tez çalışmasından da yararlanılmıştır.

Bölümün ikinci kısmında, uygulanması ve sonuçları açısından önem taşıyan *Meslekî Tedrisatın İnkışaf Planı* (Çıracılık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, 1990) incelenmiştir. Üçüncü kısımda ise meslekî ve teknik eğitime yönelik çıkarılan kanunlar incelenmiştir. Bu bağlamda, Cevat Alkan, Hıfzı Doğan ve İlhan Sezgin'in *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları* (1998) ile Mustafa Kılınç'ın *Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi (1908-1986)* başlıklı, doktora tezinden (2013) yararlanılmıştır. Ayrıca, T.C. Resmî Gazete veri tabanında kanun numaralarına göre yapılan taramalar sonucunda elde edilen ilgili kanunlar incelenmiş ve önemli maddeler çalışmaya dâhil edilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde, dönemin mesleki ve teknik eğitim kurumları üç başlık altında ele alınmıştır. Birinci olarak, TÜİK veri tabanından alınan *Maarif Vekâleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası* (1925) temel alınarak 1923-1924 öğretim yılındaki mesleki ve teknik öğretim okulları, öğrenci ve öğretmen sayıları açısından değerlendirilmiştir. İkinci olarak, TÜİK veri tabanından alınan *Maarif İstatistiği 1938-1939* (1942) adlı yıllığın "Mesleki ve Teknik Tedrisat" bölümü kullanılmış; inceleme, ilk meslek ve teknik dershaneler ile orta dereceli mesleki ve teknik okullar ile sınırlandırılarak 1938-1939 öğretim yılına ait kurumlar kurumlar öğrenci ve öğretmen sayıları bakımında değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak, TÜİK veri tabanından alınan *Maarif İstatistikleri: Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951* (1957) incelenmiş ve 1950-1951 öğretim yılına ait mesleki ve teknik eğitim kurumları öğrenci ve öğretmen sayıları açısından değerlendirilmiştir. Bu bulgular da ilk meslek ve teknik dershaneler ile orta dereceli meslek ve teknik okullar ile sınırlandırılarak ele alınmıştır.

Bu üç maarif yıllığından yararlanılmasının nedeni, incelenen 1923-1950 döneminin başı, Atatürk döneminin son öğretim yılı ve dönemin sonunu kapsamı bakımından mesleki ve teknik eğitimde okullaşma sürecinin bir resimini çizmektir. Yıllıklardaki veriler değerlendirilirken, kaynakçada belirtilen eserlerin yanı sıra başlıca; Osman Ergin'in (1977) *Maarif Tarihi* (5 Cilt), Mustafa Ergün'ün (1996) *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Mustafa Kılınç'ın (2013) *Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi (1908-1986)* ve Naima Battal'ın (2022) *Maarif Yıllıklarına Göre Atatürk Döneminde Mesleki-Teknik Eğitim (1923-1938)* çalışmaları da kullanılmıştır.

1. BÖLÜM

CUMHURİYET'İN EĞİTİM POLİTİKASINDA MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM (1923-1950)

1.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Eğitim Sistemi ve Mesleki-Teknik Eğitim

Eğitim, toplumların kültürel, sosyal ve tarihsel koşullarına bağlı olarak şekillenen bir olgu olup, hem geçmişin değerlerini yeni kuşaklara aktarma hem de geleceğe yönelik idealleri inşa etme işlevini üstlenmektedir. Tarihsel süreçte bu aktarım, aile, din, gelenekler, sözlü kültür, ekonomik yaşam ve siyasal yapı gibi toplumsal kurumlar aracılığıyla gerçekleşmiş, eğitim bu yapılar içinde doğal bir süreç olarak sürdürülmüştür. Okul kurumu ise daha sonra ortaya çıkarak, bir yandan toplumun kültürel yapısını yansıtmış, diğer yandan da onun dönüşümüne katkıda bulunmuştur (Başgöz ve Wilson, 1968: 13). Devletin eğitim aracılığıyla “iyi vatandaş” yetiştirme amacı, okulların işlevini daha da önemli kılmış; okullaşmanın devletin sorumluluğuna geçmesiyle birlikte eğitim, sistemli, planlı ve politikalar doğrultusunda yürütülen bir alan hâline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitim politikası Tanzimat öncesi ve Tanzimat sonrası olmak üzere iki ana döneme ayrılabilir. Cumhuriyet dönemi ise bu iki farklı mirası devralarak kendi eğitim anlayışını bu tarihsel zemin üzerinde inşa etmiştir (Güler, 2004: 66).

Selçuklu İmparatorluğu döneminde temelleri atılan eğitim sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nda daha gelişmiş, kurumsallaşmış ve İslâm medeniyetinin esaslarına dayanan tutarlı bir yapıya dönüşmüştür. Bu yapı, din ile bilimi; eğitim ile toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik unsurları uyumlu biçimde bütünleştirerek işlevselliğini sürdürmüştür. Osmanlı'nın üç kıtaya yayılan güçlü bir imparatorluk hâline gelmesinde, dönemine göre oldukça ileri olan bu eğitim sisteminin etkili bir rol oynadığı söylenebilir. Ancak, 19. yüzyılın ortalarına kadar, tıpkı Selçuklularda olduğu gibi, Osmanlı'da da eğitim doğrudan devletin sorumluluğunda görülmemiş; daha çok dini ve hayırseverlik temelli bir faaliyet olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede eğitim hizmetleri, cami, mescit, tekke, türbe ve çeşme gibi çeşitli hayır kurumlarının yanı sıra, mektepler, medreseler ve imarethaneler de dâhil olmak üzere vakıflar aracılığıyla yürütülmüş, yalnızca askerî eğitim ve yöneticilerin eğitimi devletin doğrudan kontrolü altında gerçekleştirilmiştir. Geleneksel okul sistemi büyük ölçüde vakıf gelirleriyle ayakta duran ve dinî makamların denetiminde işleyen bir yapı sergilemiş, belirli kademelere ve alanlara ayrılmış şekilde örgütlenerek sürekliliğini sağlamıştır (Aytaç, 1981: 9). Vakıf sistemi, bireylerin mal varlıklarını toplum yararına bağışlamalarını ve bu amaçla çeşitli kurumlar oluşturmalarını sağlayan bir hukuki yapı olarak işlev görmüştür. Vakıf gelirlerinin 18. Yüzyılda devletin bütçesinin yarısına yaklaştığı belirtilmektedir (Yediyıldız, 1982: 2).

Osmanlı geleneksel eğitim sistemi şu şekilde sınıflandırılmaktadır (Aytaç, 1981: 9-11; Güler, 2004: 67-74):

Örgün eğitim kurumları:

- İlköğretim
Mekteb-i Sıbyan
Dar-ül Hüffaz
- Orta ve yükseköğretim
Medreseler
-Genel medreseler
-İhtisas medreseleri
- Askeri eğitim kurumları
Acemioğlan Ocakları
Yeniçeri Ocakları
- Yöneticilerin eğitimi
Şehzadelerin eğitimi
Mekteb-i Enderun
- Mesleki eğitim

Yaygın eğitim:

- Camiler
- Tekkeler ve zaviyeler
- Kütüphaneler

Örgün bir mesleki eğitim kurumu işlevi görmesi açısından Mekteb-i Enderun'a kısaca değinmek gerekirse bu kurum, Osmanlı geleneksel devlet anlayışında, özellikle askerî teknik personel ve yöneticilerin eğitimi büyük önem taşımış; bu bağlamda saray ve ordu için nitelikli kadrolar yetiştirmiştir. Topkapı Sarayı'ndaki Mekteb-i Enderun'a, devşirme sistemiyle toplanan gençler arasından Edirne, İbrahim Paşa ve Galatasaray saraylarında bulunan "İçoğlanları Ocakları"ndan seçilen öğrenciler kabul edilirdi. Bu öğrenciler, burada "Küçük Oda", "Büyük Oda", "Doğancı Koğuşu", "Seferli Koğuşu", "Kiler Odası", "Hazine Odası" ve "Has Oda" olmak üzere yedi kademededen oluşan bir eğitim sürecinden geçirilerek devlet hizmetine hazırlanırlardı (Aytaç, 1981: 11). Enderun'un temelleri II. Murad döneminde atılmış, ancak kurumsal etkinliğini Fatih Sultan Mehmet döneminde kazanmıştır. Bu kurum, yalnızca üst düzey askerî ve sivil kadroların yetiştirilmesinde değil, aynı zamanda teorik bilgiyi pratikle birleştiren özgün eğitim modeliyle de dikkat çekmiştir. On dört yıla yayılan eğitim sürecinin ilk yedi-sekiz yılı hazırlık dönemi olarak değerlendirilirken, mesleki eğitime daha sonraki aşamalarda başlanılmaktaydı. Öğrencilere dikiş, tezhip, deri işleri, kayıkçılık, okçuluk, hattatlık ve kuyumculuk gibi çeşitli alanlarda beceriler kazandırılmaktaydı. Seferli Odası'nda hem

mesleki eğitim hem de saray hizmeti verilmekte, ilerleyen süreçte öğrenciler uzmanlık alanlarına göre farklı odalara yönlendirilmekteydi. Has Oda dışındaki tüm öğrenciler yatılı olarak kalmakta ve kademeli biçimde artan oranlarda maaş almaktaydı. Zamanla etkinliğini yitiren Enderun Mektebi, II. Mahmud döneminde ilk büyük değişimini yaşamış, Sultan Abdülmecid döneminde Dolmabahçe Sarayı'na taşınmış; ancak bu süreçten sonra giderek zayıflamış ve Meşrutiyet döneminde önemini kaybetmiştir. Nihayetinde, 1 Temmuz 1909'da yayımlanan bir kararname ile resmen kapatılmıştır (Kılınç, 2013: 12).

Osmanlı'da 19. yüzyıla kadar mesleki eğitim, çıraklık temelli ve usta-çırak ilişkisine dayanan ahilik ve lonca sistemi aracılığıyla yürütülmüş; bu sistem yalnızca mesleki beceriler kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda ahlaki değerler ve sosyal sorumluluklar da kazandıran bütüncül bir eğitim yapısı sunmuştur (Turan, 1996: 26). Ahilik, kökeni tartışmalı olmakla birlikte, Ahi Evran tarafından Anadolu'da örgütlü bir yapıya kavuşturulmuş; İslami tasavvufi anlayışla yoğrulmuş bu sistem, iş yerlerinde ustalık ilişkilerini düzenlemiş, zaviyelerde ise çıraklara dinî, ahlaki ve kültürel eğitim vermiştir (Kılınç, 2013: 12). Ahilik bünyesinde Bacıyan-ı Rum adlı kadın teşkilatı da faaliyet göstermiş; dokuma, el işi ve kumaş üretimi gibi alanlarda etkinlik göstererek hem üretime katkı sağlamış hem de kadınları eğitip korumuştur (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019: 27). Ahilikte eğitim, yamaklıkla başlayıp çıraklık ve kalfalık aşamalarından sonra ustalığa ulaşan uzun ve titiz bir süreçti; adayların ahlaki ve mesleki yeterlilikleri törensel bir geçişle değerlendirilirdi (Duman, 2002: 96-97). XVII. yüzyıl ortalarında ahilik, yerini lonca teşkilatına bırakmış; bu yapılar 1727'den itibaren gedik sistemiyle düzenlenmiş ve esnaf ile zanaatkârların faaliyet alanları sınırlandırılarak denetim altına alınmıştır (Turan, 1996: 47). Gedik sistemi, lonca geleneğinin devamı olarak mesleki eğitimi belirli imtiyazlara ve üretim kontrollerine tabi tutmuş; ancak bu yapı da zamanla işlevini yitirerek 1913'te geçici bir yasayla kaldırılmış, 1924'te ise esnaf birlikleri resmen kapatılmıştır (Koyuncu, 2018: 70).

Osmanlı geleneksel yönetim anlayışında eğitim, doğrudan devletin asli sorumluluk alanı içerisinde görülmemekle birlikte, özellikle askerî teknik personel ile yönetici kadroların yetiştirilmesine özel bir önem verilmiştir. Bu doğrultuda, Enderun gibi saray okullarının yanı sıra Tophane, Kılıçhane ve Tüfekhane gibi askerî sanat okulları da açılmıştır. Söz konusu kurumlar, uzun yıllar boyunca Osmanlı ordusuna ihtiyaç duyulan teknik personelin yetiştirilmesinde önemli bir işlev üstlenmiştir (Duman, 2010: 174). Ancak, Batılı devletlerin teknik alandaki ilerlemeleri karşısında yetersiz kalmışlardır. 17. Yüzyıldan itibaren kaybedilen savaşlar, toprak kayıpları nedeniyle eğitim alanındaki reformlar, öncelikli olarak askeri yetersizlikleri gidermek amacıyla şekillenmiştir. I. Mahmut zamanında bir kurs ve dersane niteliğinde olan hendesehane, Humbarahane-i Mühendishane (1734) açılmışsa da Yeniçerilerin tepkisi nedeniyle 1750'de kapanmıştır (Kılınç, 2013: 25). 1770 yılında Osmanlı donanmasının Ruslar tarafından yakılmasının ardından yeni bir donanma ve tersane kurulması kararlaştırılmış, bu doğrultuda deniz kuvvetlerine subay ve mühendis yetiştirmek amacıyla 1773 yılında Mühendishane-i Bahri-i Hümayun kurulmuştur. "Nizam-ı Cedit

Islahatları” denilen yenileşme dönemi kapsamında III. Selim tarafından açılan Mühendishane-i Berri-i Hümayun (1796) kara ordusuna topçu ve istihkâm subayı olarak teknik eleman yetiştirmiştir (Çinar, 2007: 20-22). II. Mahmud döneminin sonlarına doğru memur yetiştirmek amacıyla kurulan Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulûm-u Edebiye dışında, bu dönemde gerçekleştirilen mesleki eğitim reformları büyük ölçüde askerî alanla sınırlı kalmıştır. Tanzimat öncesi yenileşme hareketleri çerçevesinde açılan askerî nitelikli mesleki ve teknik eğitim kurumları arasında Humbarahane-i Mühendishane (1734), Mühendishane-i Bahri-i Hümayun [Deniz Harp Okulu] (1773), Mühendishane-i Berri-i Hümayun [Kara Ordusu Mühendis Okulu] (1795), Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure (1827), Mekteb-i Fünun-i Harbiye (1834) ve Muzika-i Hümayun Mektebi (1834) yer almaktadır (Kılınc, 2013: 24-38).

Tanzimat öncesi Osmanlı eğitim sisteminde örgütlenme çabaları, 1838’de II. Mahmud’un ülkenin imarı ve kalkınmasıyla görevli Meclis-i Umûr-u Nâfia’ya eğitim planlamasını devretmesiyle başlamıştır. Aynı yıl kurulan Mekâtib-i Rüştiye Nezareti ise merkezi teşkilatlanmanın ilk örneği olarak, Osmanlı eğitim sisteminde yapısal bir kırılmayı temsil etmiştir (Kodaman, 1991: 4-6).

Tanzimat Dönemi, Osmanlı eğitim sisteminde modernleşmenin ve yapısal-ideolojik dönüşümün başladığı bir süreçtir. 1839 Tanzimat Fermanı reform niteliğinde olmakla birlikte eğitimle ilgili doğrudan düzenlemeler içermemiştir. Ancak yeterli sayıda aydın ve memur yetiştirmek için modern eğitim kurumlarının açılması ve maarif teşkilatının kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sultan Abdülmecit, 1845 yılında yaptığı konuşmada halkın dinî ve dünyevi bilgisinin artırılması amacıyla ülke genelinde okullar açılmasını istemiştir. Bu doğrultuda, eğitim işlerinden doğrudan sorumlu bir karar organı olarak 1846’da Meclis-i Maârif-i Umûmiye, onun icra organı olarak da 1847’de Mekâtib-i Umumiye Nezareti kurulmuş ve eğitim yönetimi ulema denetiminden alınarak merkezi bir yapıya kavuşturulmuştur (Kodaman,1991: 9-13)

Islâhat Fermanı’nda eğitime sınırlı yer verilmiş olup, hükümler daha çok gayr-i Müslim cemaatlerin kültürel özerklik ve okul açma haklarını güvence altına almıştır. Bu haklardan yararlanan gayr-i Müslim topluluklar, Avrupalıların desteğiyle geniş çapta eğitim faaliyetleri başlatarak çeşitli millî ve dinî okullar açmışlardır. Bu gelişmeler, Osmanlı yönetimini eğitimde modernleşme hareketlerini hızlandırmaya ve merkezi bir eğitim teşkilatı kurmaya yöneltmiştir. Mevcut Mekâtib-i Umûmiye Nezareti, ülke çapında yeni okullar açıp yönetmeye yeterli olmadığından, 17 Mart 1857’de Meclis-i Vükela’ya bağlı Maarif-i Umûmiye Nezâreti kurulmuş ve ilk nazırı Sami Abdurahman Paşa olmuştur. Bu kurum, bugünkü Millî Eğitim Bakanlığı’nın temeli olarak bakanlık düzeyinde ilk merkezi eğitim teşkilatlanmasını temsil etmiş ve Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayımlanana kadar yapısal olarak değişmeden görevini sürdürmüştür (Kodaman, 1991: 8-20).

Eğitim alanındaki en temel düzenleme olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 1869 yılında çeşitlenen ve değişen eğitim sistemini bir bütün olarak ele almak üzere hazırlanmıştır. Maarif

Nazırı Saffet Paşa zamanında hazırlanan ve Fransız eğitim sisteminden esinlenen bu düzenleme, eğitimde tutarlı bir yapı oluşturmuş ve devletin eğitim üzerindeki denetimini arttırmıştır. Sanat okulları dışındaki bütün eğitim kademeleri ile ilgili eğitim-öğretim usullerinin düzenlenmesi, okulların kurulması, yönetimi, eğitim süreleri, öğrenci kabulü, dersler, tatiller, öğretmenlerin yetiştirilmesi ve maddi rahatlığının temini, personel, mali konular vb. ihtiyaç duyulan çeşitli konularda 198 maddede düzenlemeler yer almaktadır. Ayrıca eğitimde merkezi idarenin genişletilerek düzenlenmesi ve taşra teşkilatının kurulması, ilköğretim zorunluluğu ve mali konularda yenilikler getirmiştir (Koçer, 1974: 85-86). Sanat okullarının nizamnamede yer almaması, bir yıl önce 1868 yılında yayınlanan “Mekteb-i Sanayi Nizamnamesi”nin yürürlükte olmasına bağlanmaktadır (Koçer, 1974: 159).

Nizamnamenin birinci maddesinde okullar iki kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, yönetimin doğrudan devlete ait olduğu belirtilen genel okullar; ikincisi ise yönetimi şahıslara veya cemaatlara bırakılan özel okullardır. İkinci maddede ise eğitim kademeleri üç basamakta düzenlenmiştir. Buna göre, birinci kademe sıbyan ve rüşdiye mekteplerini, ikinci kademe idadiye ve sultaniyeleri, üçüncü kademe ise yüksekokulları kapsamaktadır. Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesine göre¹ okullar şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

Mekatib-i Umumiye:

- Mekatib-i Sıbyaniye (4 yıllık)
 - İslâm okulları
 - Gayr-i müslim okulları
 - Kız Sıbyan okulları
 - Mekâtib-i Rüştiye (4 yıllık)
 - Müslümanlar için Rüştiye
 - Hıristiyanlar için Rüştiye
 - Kız Rüştiyeleri.
 - Mekâtib-i İdadiye (3 yıllık)
 - Mekâtib-i Sultaniye
 - Kısım-i âdi (3 yıl)
 - Kısım-i âli (3 yıl)
- I. Edebiyat şubesi

¹ Bakınız: Orijinal kaynak: Düstur. (1290). Maarifi Umumiye Nizamnamesi. (1. Tertip, 2. Cilt, ss. 184–219). Türkiye Büyük Millet Meclisi. Erişim Tarihi: 04.05.2024 <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/943870e6-d252-4eeb-a24d-eddaad616be8> Sadeleştirilmiş türkçe metin için. Reşat Özalp ve Aydoğan Ataunal, (1977). *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 550-583.

II. Fen şubesi.

- Mekâtib-i Âliye:

- Darümuallimîn

I. Rüştiye kısmı (3 yıl)

II. İdadiye kısmı (2 yıl)

III. Sultaniye kısmı (3 yıl)

(Rüştiye kısmı müslim ve gayr-ı müslim sınıflara ayrılır)

- Darümuallimât

I. Sıbyan kısmı (2 yıl)

II. Rüşdiye kısmı (3 yıl)

(Müslim ve gayr-ı müslimler için ayrı sınıflar olacak)

- Darülfünun

I. Edebiyat ve felsefe şubesi

II. Hukuk şubesi

III. Fen şubesi

Mekâtib-i Husûsiye:

- Müslüman tebaanın açtığı okullar,
- Gayr-i müslim tebaanın açtığı okullar,
- Yabancıların açtıkları okullar

Sanayi devrimi, bu devrimi başarıyla gerçekleştiren ülkelerin ekonomilerini olumlu yönde etkilerken bazı ülkeleri ise ekonomik yönden olumsuz yönde etkilemiştir. Osmanlı Devleti de bu sürecin dışında kalamayan ülkelerden biri olmuş ve Avrupa mallarının yerel piyasalarda daha fazla görünmeye başlamasıyla birlikte bir ekonomik dönüşüm sürecine girmiştir. Avrupa'ya karşı duyulan ekonomik geri kalmışlık hissi, Osmanlı'da ekonomik reformlar yapma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 1840'lı yıllarla birlikte, ilk olarak devlet ve sonrasında özel sektör tarafından fabrikalar kurulmaya başlanmıştır. Ancak Osmanlı'daki kamu ve özel sektöre ait fabrikaların büyük bir kısmı, yeni teknoloji ve makinelerin kullanıldığı üretim süreçlerinde çalışabilecek nitelikli işgücü eksikliğiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunu aşmak için atılacak adımlardan biri, dönemin ihtiyaçlarına uygun şekilde işgücü yetiştirmeyi amaçlayan mesleki eğitim okullarının kurulması olmuştur (Yıldırım ve Şahin, 2015: 83)

Devletin askerî alan dışındaki eğitimle, özellikle de mesleki ve teknik eğitimle ilgilenmesi Tanzimat döneminde belirgin bir ivme kazanmıştır. Bu dönemde mesleki eğitim kurumlarının açılması yönünde görüş bildiren önemli devlet adamlarından biri de Sadık Rifat Paşa'dır. Paşa, mesleki eğitimin çıraklık geleneğinden ayrılması gerektiğini savunmuş ve genel eğitim ile

mesleki öğretimin ilk kez bütünlük içerisinde ele alınması gerektiğini ileri sürmüştür. İlgili makamlara sunduğu İdare-i Hükümetin Kavâid-i Esasiye adlı risalesinde bu düşüncelerine yer vererek, ülkenin kalkınabilmesi için el sanatlarının geliştirilmesi ve sanayinin farklı alanlarında çalışacak nitelikli elemanların yetiştirilmesine yönelik meslek okullarının açılmasının zorunlu olduğunu vurgulamıştır (Turan, 1996: 52).

Sultan Abdülmecid, sanayileşme yolunda çeşitli adımlar atarak Hereke'deki ipekli mensucat fabrikasının yanı sıra Yeşilköy ile Yedikule arasındaki bölgede kurulan birçok fabrikanın açılmasına öncülük etmiştir. Mensucat fabrikalarının ihtiyaç duyduğu pamuğun yetiştirilmesi amacıyla ise ilk kez Yeşilköy'de bir ziraat okulu faaliyete geçirilmiştir (1847). Bunun yanı sıra yeni kurulmaya başlanan fabrikalara teknik elemanların yetiştirilmesi için İstanbul'da sanayinin yoğunlaştığı Zeytinburnu'nda bir sanayi mektebi kurulmuştur (1848). Ancak, bu mektep faaliyete geçmemiştir (Tuna, 1973: 30).

Mesleki ve teknik eğitim alanında kuşkusuz en büyük hamleyi yapan devlet adamı olan Mithat Paşa, Niş valisi olduğu dönemde 1861 yılında Müslüman ve gayrimüslim kimsesiz çocuklara meslek kazandırmak amacıyla ilk "Islahhane"yi kurmuştur. 1864 yılında Ruscuk ve Sofya'da açılan ıslâhhânelere, öncelikli olarak göçmen çocuklar kabul edilmiş, öğrenci sayısı 137'ye ulaşmıştır. Ruscuk, Sofya ve Tuna Vilayetlerindeki ıslahhanelerin başarılı çalışmaları, modernleşme ve kalkınma sürecindeki etkileri Tuna Gazetesi ve Takvimi Vekâyi gibi yayınlarda anlatılarak bu kurumlara yönelik ilgi artırılmıştır. Tanzimat Dönemi'nin sonuna kadar, Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok bölgesinde ıslahhaneler kurulmuştur. Bursa, Kastamonu, Sivas, Halep, İskodra, Edirne, İzmir, Erzurum, Bosna, Trabzon, Diyarbakır, Bağdat, Selanik, Şam, Trablusgarp, Prizren, Üsküp ve Bosna Kız Islâhhânesi bu kurumların en önemlilerindedir. Yayımlanan "Islâhhânelere Dair Nizamnâme" ile bu kurumların idari ve teşkilat yapısına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (1871). Üç bölümden oluşan bu nizamnâmede, öğrencilerin kabul şartları, okutulacak dersler, öğretilecek meslekler, görevli memurların sorumlulukları, gelir ve giderler ile öğrencilerin başarılarına göre ödüllendirme veya cezalandırma gibi konular ele alınmıştır. Islâhhânelerde eğitim süresi beş yıl olup, bu süre boyunca Türkçe, tarih, coğrafya, müzik ve yabancı dil gibi derslerin yanı sıra demircilik, marangozluk, terzilik, kunduracılık, dokumacılık, demiryolculuk ve ciltçilik gibi çeşitli meslek dallarında eğitim verilmiştir. Başlangıçta, mesleki eğitim geleneksel yöntemlerle lonca ve ahilik teşkilatlarından yetişen ustalar tarafından verilmiştir. Ancak zamanla modern bir eğitim anlayışına geçiş için Avrupa'dan teknik bilgi almak üzere yurtdışına öğrenciler gönderilmiştir (Şişman, 2008: 32-33).

Midhat Paşa'nın kurduğu ıslahhanelerin olumlu sonuçlar vermesi üzerine, 1867 yılında İstanbul'da da benzer bir kurumun açılması çalışmaları başlamış ancak bu çabalar sonuçlandırılmamıştır. Midhat Paşa'nın Şura-yı Devlet Başkanlığı'na atanmasının ardından konu yeniden gündeme gelmiş ve gerekli hazırlıklara başlanmıştır. 1866 yılında, Türk sanayisinin çöküşünü önlemek amacıyla bir "Islah-ı Sanayi Komisyonu" kurulmuş ve bu

komisyon 1868 yılında “Mekteb-i Sanayi Nizamnamesi”ni yayımlamıştır. Aynı yıl, İstanbul Sultanahmet’teki Kılıçhane binasında, Kasım ayında ilk Mekteb-i Sanayi kurulmuştur. Okulun açılış konuşmasını Şura-yı Devlet Başkanı Midhat Paşa yapmış, eğitim faaliyetleri dâhili (yatılı) ve harici olmak üzere iki şube hâlinde başlamıştır. Dâhili kısmın masrafları devlet tarafından karşılanmış, on üç yaşından küçük fakir ve kimsesiz çocuklara öncelik verilmiştir. Harici kısma ise otuz yaş altındaki esnaf çıraqları kabul edilmiş; ayrıca, isteyen aileler yılda 500 kuruş ödemek şartıyla çocuklarını dâhili kısma kayıt ettirebilmiştir. Okulda demircilik, dökümcülük, makinecilik, mimarlık, marangozluk, terzilik, kunduracılık ve mücellitlik gibi meslek eğitimi verilmiştir. Benzeri ıslahhane ile sanayi mektepleri İzmir, Bursa, Kastamonu, Bosna, Trabzon, İşkodra’da; 1869 yılında Erzurum’da ve 1870 yılında Diyarbakır’da faaliyete geçmiştir. Kastamonu ve İşkodra’daki okulların kızlar bölümü de bulunmaktadır. Bu kurumlar önce Dâhiliye Nezareti, daha sonra ise Maarif Nezareti ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu’na kadar Ticaret ve Sanayi Nezareti tarafından yönetilmiştir. Bu süreçte Batı’dan uzmanlar getirilerek eğitim sisteminde modernleşme çalışmaları yapılmıştır. Bunun yanı sıra, sanayi mekteplerinden çok sayıda öğrenci mesleki eğitim almak üzere Avrupa’ya gönderilmeye devam edilmiş ve Osmanlı sanayisine fayda sağlayacak mesleklerde eğitilmek üzere çeşitli ülkelerde staja yerleştirilmiştir. 1848 yılında Fransa’dan getirilen ve Osmanlıcaya çevrilerek Osmanlı arşiv belgelerinde kayıt altına alınan kitap ve risaleler bu dönemde mesleki eğitiminin gelişim sürecine katkı sağlamıştır. Bu kaynaklardan alınan bilgilerle ticaret, tarım ve ormancılık alanlarında da çeşitli okullar; orman, maadin, ziraat mektepleri, aşı mektebi, veterinerlik okulları açılmıştır. Bu okullar arasında çoban mektebi de vardır. Ayrıca Bursa’da ipekçilik üzerine eğitim veren Dar’ül Harir 1887’de kurulmuştur (Şişman, 2008: 34).

Osmanlı’da kızların mesleki eğitimine yönelik ilk girişim, Midhat Paşa tarafından 1864 yılında Ruscuk’ta yetim kız çocukları için açılan, dikim atölyesi işlevi gören ıslahhâne ile başlamıştır. Bu süreci, 1869’da İstanbul’da ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan Kız Sanayi Mektebi takip etmiştir. II. Meşrutiyet öncesinde ise 1878’de Üsküdar’da, 1879’da ise Aksaray ve Süleymaniye’de birer kız sanayi okulu daha faaliyete geçirilmiştir (Şişman, 2008: 39).

Tanzimat’tan sonra öğretmen yetiştirme konusunda da çeşitli adımlar atılmıştır. Mesleki teknik eğitim alanında açılan öğretmen okulları; Dar’ül Muallimin (1847), Dar’ül Muallimat (Kız Öğretmen Okulu) (1870), Menşe-i Muallimindir (1875) (Kılınç, 2013 75-79).

Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyıldan itibaren kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için çeşitli kurumlar açıldığı görülmektedir. Bu kurumlar arasında İslahhaneler (1863), Darüşşafaka (1863), Darülaceze (1895), Darülhayr-ı Ali (1903), Darüleytam-ı Osmanî (1911) ve Himaye-i Etfal bulunmaktadır. Amaç, çocuklara hem temel eğitim hem de meslek kazandırmaktır. Darüleytamlar yapıları itibarıyla ıslahhanelere benzemekte, Darülaceze yalnızca İstanbul’da faaliyet göstermekte ve engellilere de hizmet sunmaktadır. Fransız yetimhanelerinden esinlenen Darüşşafaka ise başlangıçta esnaf çıraqlarını eğitmek amacıyla kurulmuş ve Türkiye’nin ilk parasız özel okulu olmuştur. II. Abdülhamid’in girişimiyle açılan

Darülhayr-ı Ali ise kimsesiz çocuklar için mesleki eğitim kurumu olmakla birlikte Çocuk Esirgeme Kurumu için temel oluşturmuştur (Kılınç, 2019: 213).

Tanzimattan sonra II. Meşrutiyet'e kadar açılan mesleki ve teknik eğitimle ilgili kurumlar aşağıda **Tablo 1.1**'de sıralanmıştır. Bunlar arasında ziraat ve orman okulları, sivil alanda açılan memur ve tekniker yetiştiren okullar, mühendis ve mimar okulları gibi çeşitli mesleki ve teknik eğitim okulları yer almıştır (Kılınç, 2013: 24-89).

Tablo 1.1. Tanzimattan II. Meşrutiyete kadar mesleki ve teknik eğitim alanında açılan okullar

Okulun Adı	Açılış Tarihi/Tarihleri
Ebe Mektebi	1842
Ziraat Mektebi	1847
Mekteb-i Mülkiye	1859
Darül Fünuni Osmanî	1862
Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye	1866
Lisan Mektepleri	1864, 1883
İstanbul Sanayi Mektebi (Mektebi Sanayi Osmanî)	1868
Orman ve Maadin Mektebi	1870, 1874
Kaptan ve Çarkçı Mektebi	1870 veya 1884
Darül Fünuni Sultanı	1874
Müze Mektebi	1874
Fenni Resim ve Mimari Mektebi	1876
Hukuk Mektebi	1878
Mekteb-i Fünuni Maliye	1878
Eczacı Mektebi	1879
Sanayi-i Nefise Mektebi	1882
Ticaret Mektebi	1882
Hendese-i Mülkiye Mektebi	1883
Bağ ve Aşı Ameliyat Mektebi	1887
Ameli Ziraat Mektepleri	1887
Mülkiye Baytar Mektebi	1889
Polis Dershaneleri	1889
Dilsiz ve Körler Mektebi	1889
Aşı Memurları Mektebi	1892
Gümrük Memurları Mektebi	1892
Çoban Mektebi	1898
Darülhayr-ı Ali	1903

Tanzimattan sonra başlayan örgün mesleki ve teknik eğitimle ilgili hamlelere oranla II. Meşrutiyet döneminde meslekî ve teknik eğitimde ciddi bir okullaşmanın başladığı görülmektedir. Sanayi okullarının ülkenin her bölgesine yayılmasına çalışılmıştır. Bu süreçte, bir yandan Avrupa'dan uzmanlar getirilirken bir yandan farklı meslek alanlarında çok sayıda

öğrenci ve öğretmen Avrupa'ya gönderilmiş ve bazı meslek kitapları Osmanlıcaya çevrilmiştir. 1908 yılında Orman, Maden ve Ziraat Nezâreti'nden 18 öğrenci, 1909 yılında 136, 1909-1910 yıllarında ise Maârif, Mâliye, Orman ve Ziraat Nezâretlerinden olmak üzere toplamda 146 öğrenci Avrupa'ya gönderilmiştir (Şişman, 2008: 34-40).

II. Meşrutiyet döneminde mesleki örgün eğitimde yapılan en temel düzenlemeler; yeni sanayi okullarının açılması, ticari, zirai ve sınai şubelerinin bulunduğu liva idadilerinin açılması, erkek ve kız sultanilerinin birinci ve ikinci devreleri arasına bir yıllık "sınıfı mahsusa" şubeleri açılması yoluyla mesleki eğitimin yaygınlaştırılmaya çalışılmasıdır (Akkutay, 1991: 25).

II. Meşrutiyet dönemi ortaöğretim meslek okulları **Tablo 1.2**'de yer almaktadır (Kılınc, 2013: 91-155).

Tablo 1.2. II. Meşrutiyet dönemi orta öğretim meslek okulları

Okulun Adı	Açılış Tarihleri
Ankara Sanayi Okulu	1905
Bursa Sanayi Okulu	1864
Diyarbakır Sanayi Okulu	1870
Edirne Sanayi Okulu	1878
İzmir Sanayi Okulu	1868
Kastamonu Sanayi Okulu	1869
Konya Sanayi Okulu	1901
Sivas Sanayi Okulu	1903
Amele Mektepleri (Kastamonu, Trablusgarp, Halep, Sivas ve Erzurum)	1912
Çiftlik Mektepleri (Siroz, Selimiye (Hama), Antalya, Halep)	1912
Ziraat-i Ameliyat Mektepleri (Adana, Ankara, Bursa, Selimiye, Selanik, Manastır, Siroz, Kosova, Trablusgarp, Halep, Kastamonu, Sivas, Erzurum)	1910
Bağcılık, Bahçıvanlık ve İpekçilik Ameliyat Mektebi (Aydın Seydiköy, İstanbul Kızıltoprak)	1911
Darülharirler (Bursa, Selanik, Beyrut, Amasya, Antalya, Mamuretulaziz)	1887
Sütçülük Okulu (Halep, Erzurum, Trabzon, Adana, Ankara)	1910, 1914
Orman Ameliyat Mektepleri (Hendek, İslahiye)	1915
Kâğıthane Orman Jandarma Mektebi	1914
Tatbikat-i Baytariye Mektebi	1910
Şimendifercilik Mektebi (Haydarpaşa, Yeşilköy)	1915
Darübedayi Osmanî (Şehir Tiyatrosu)	1914
Daireyi Harbiye Mektebi	1911
Mektebi Evkaf	1911
Belediye Çavuşan-ı Mektebi	1911
Aşçı ve Garson Mektebi	1914
Rüsumat (Gümrük) Memurları Okulu	1914
Çırac Mektepleri	1910
Polis Okulları (İstanbul, Selanik, (Bağdat, Erzurum, Adana, Beyrut, Trabzon Polis Okulu)	1900,1907,1910-1918
Müzik Okulları (Musiki Mektebi, Darül Musiki Osmani, Mızıkça Mektebi)	1909,1910,1911
Adliye Okulları (Adliye Mektebi, Adliye Tatbikat Mektebi)	1910
Yetimler İçin Açılan Okullar (Darülhayr-ı Ali, Darüleytam-ı Osmanî, Darüleytam)	1903,1911,1914

II. Meşrutiyet döneminde yükseköğretim alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. **Tablo 1.3'**te mesleki yüksekokullar gösterilmiş olup, tabloda iki tarih verilen okulların ilk açıldığı yıl ile değişiklikle yeniden açıldığı yıl birlikte gösterilmiştir (Kılınç, 2013: 187).

Tablo 1.3. II. Meşrutiyet dönemi mesleki yüksekokullar

Okulun Adı	Açılış Tarihleri
Kondüktör Mektebi	1874,1911
Mühendis Mektebi	1910
Kadastro Mektebi Alisi	1911
Orman Mektebi Alisi	1909
Tevsi-I Ticareti Bahriye ve Milli Kaptan ve Çarkçı Mektebi Alisi	1870, 1910
Posta ve Telgraf Mektebi Alisi	1867, 1909
Mıntika Ziraat Mekatib-i Aliyesi (Selanik, Halkalı)	(1912 öncesi)
Halkalı Ziraat Mektebi Alisi	(1886-1889), 1910
Mülkiye Baytar Mektebi Alisi	1895, 1910
Eczacılık Mektebi Âlisi	1909
Dişçilik Mektebi Âlisi	1910
Tabip Muavinliği Okulu	1910
Ticaret Mektebi Âlisi	1889, 1909
Maliye Mektebi Âlisi	1910

II. Meşrutiyet döneminde kızlar için açılan mesleki okulların sayısında da artış görülmektedir. Bu dönemde faaliyete geçen kurumlar arasında İnas İdadisi (1911), 1894'te açılan Kız Sanayi Mektebi'ne ek olarak açılan Üsküdar, Aksaray ve Cağaloğlu Kız Sanayi Mektepleri (1911), Kız Sanat Mektebi (1913) ile İnas Sultanileri (1913) [Bezmialem Valide Sultanisi, Erenköy, Çamlıca, Kandilli, Selçuk Hatun ve Üsküdar] yer almaktadır. Ayrıca Özel Sanayi Okulu kapsamında Osmanlı-Fransız Kız Sanayi Okulu (1909) ve İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebi (1911) de açılmıştır. Kızlar için kurulan yükseköğretim kurumları arasında ise Kız Darülfünun'u (İnas Darülfünunu) (1915) ve İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi (1914) bulunmaktadır (Kılınç, 2013: 120-121).

1913 Yılında 120 sayılı "İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-i Muvakkatı" ile mesleki ve teknik eğitim kurumları giderleri illerin özel idaresinin bütçesinden karşılanmak üzere valiliklere bağlanmıştır. Ortak yönetmelik ve programları olmasına rağmen her vilayette uygulama farklılıkları oluşması nedeniyle bütünlük sağlanamamıştır. Balkan Savaşı ve ardından I. Dünya Savaşı'nın etkileriyle aslında meslek okullarına ihtiyaç arttığından liselerde ziraat ve sanayi şubeleri açılarak bu ihtiyaç karşılanmaya çalışılmış ancak yeterli öğretmen bulma sorunu çıkmıştır. Maarif Vekâletinin 1916 yılında yenilediği idadi programına göre taşradaki okullarda atölyeler açılarak meslek eğitimi verilmeye başlanmış ancak araç-gereç ve öğretmen eksikliği nedeniyle bu şubelerden bir kısmı yedi yıl sonra kapanmıştır. 1921'de Maarif Nazırlığınca sultanilerde program değişikliğine gidilerek bu okulların iki devresi arasına açılan bir yıllık "sınıfı mahsusa" şubesi girişiminden 1922 yılında İstanbul Hükümeti'nin yıkılmasıyla sonuç

alınmamıştır. I. Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntılar sonucunda bir kısım sanat okullarının kapatılmasıyla 1923-1924 öğretim yılına gelindiğinde ortaöğretim düzeyinde Adana, Ankara, Bursa, Edirne, İstanbul, Kastamonu, Konya, Sivas gibi illerde orta öğretim düzeyindeki sanat okulları kalmıştır (Turan, 1996: 54-55).

19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde açılmış olan mesleki ve teknik eğitim kurumları, savaşların yol açtığı ekonomik sıkıntılar, öğretmen ve ders kitabı eksikliği, yabancı dil sorunları, bina yetersizliği ve öğrenci teminindeki güçlükler nedeniyle çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Okullar genellikle eski veya kiralık yapılarda eğitim vermek zorunda kalmış, bazılarında iki farklı okulun öğrencileri bir arada eğitim görmüştür. Eğitim programlarının birbirinden farklılıkları da bazı sorunlar getirmiştir. Yine de bu kurumlar, Türk eğitim tarihinde örgün meslekî-teknik eğitimin temellerini atmış ve Cumhuriyet döneminde modern teknik eğitim kurumlarının oluşmasına zemin hazırlamış görünmektedir (Çınar, 2007: 113-114).

1.2. Atatürk Dönemi Eğitim Politikası (1923-1938)

1.2.1. Milli Mücadele yıllarında yeni eğitim sistemi ve Atatürk'ün eğitim ile ilgili görüşleri

Cumhuriyet'in eğitim politikasının şekillenmesinde Atatürk'ün eğitim anlayışının etkisi vardır. Atatürk'ün eğitim anlayışının oluşması; aldığı eğitime, dönemin sosyo-politik ve fikri yapısına, askerlik mesleği ve savaş yıllarının etkisine, devlet kurucusu olması, liderliği ve doğasında var olan eğitimci kişiliğine bağlanmaktadır (Akyüz, 1992: 233).

İmparatorluğun son dönemlerinin siyasi, ekonomik ve sosyal buhranlarının içinde yetişmiş olan Atatürk'ün doğup büyüdüğü ve bir süre subay olarak çalıştığı Selanik, bu sancılı sürecin merkezinde olan bir şehirdir. Çeşitli etnik kökenden milletlerin hürriyet mücadelesine giriştiği, örgütlenmelerin olduğu, fikir ve sanat hayatı çok canlı olan bu büyük şehrin yetiştirme sürecine etkisi yadsınamaz (Başgöz ve Wilson, 1968: 25-26).

Atatürk, lise eğitimini Manastır Askeri İdadisinde tamamlamıştır. Askeri idadiler; 19. Yüzyıl ortalarında açılan ve günümüzdeki fen liselerine benzeyen ilk liselerdir. Atatürk, eğitimine İstanbul'da Harp Okulunda devam etmiştir. Harbiye'deki eğitiminde Fransızcası oldukça gelişmiştir. Dönemin Harbiye okullarının ders programları ağırlıklı olarak matematik ve fen dersleri üzerine kuruludur. Okul komutanları genellikle Avrupa'da ileri mühendislik eğitimi almış kişilerden seçilmiştir ve bunlardan biri olan Derviş Paşa, Türkiye'deki ilk fizik ve kimya kitaplarının yazarıdır. Okul, bilimsel bir özerkliğe sahiptir. Harp Akademisi'ni Kurmay Yüzbaşı olarak tamamladıktan sonra, ilk kıta görevini Şam'da üstlenmiş ve burada Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kurarak cemiyetin başkanı ve eğitim kolunun reisi olmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında, Anafartalar'ın zorlu günlerinde yeni Türk alfabesinin nasıl olması gerektiği konusunda çalışmalar yaptığı ve bu dönemde Fransız Türkolog Jean Deny'nin ve Macar Türkolog Gyula Nemeth'in gramerlerini incelediği bilinmektedir (Göksel, 1985: 928).

Atatürk'ün eğitimle, öğretmenlerle ilgili gözlemleri, teşhisleri, görüş ve önerileri, öğretici kişiliği ve yine kendisinin de bir eğitim uygulayıcısı olması yönü Türk eğitim tarihinde önemli bir yer tutmuştur (Akyüz, 1987: 71). Atatürk, 1919 yılında Samsun'a çıktığı günden itibaren, savaşın en çetin ve buhranlı günlerinde bile eğitimle ilgilenmiş, Erzurum ve Sivas kongreleri sırasındaki eğitimle ilgili düşünceleri Ankara'da açılacak olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Sakarya Savaşı öncesinde yeni eğitim sisteminin temel esaslarını ortaya koyan Atatürk'ün yönlendirmesi doğrultusunda çeşitli eğitim faaliyetlerinin başladığı görülmektedir (Demirtaş, 2008:157).

Atatürk, "Ben milletin vicdanında ve geleceğinde hissettiğim büyük gelişme kabiliyetini, bir milli sır gibi vicdanımda taşıyarak, yavaş yavaş bütün bir topluma uygulatmak mecburiyetinde idim" diyerek planlayıp tasarladığı bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir (Atatürk, 1970: 16). Yeri ve zamanı geldikçe söylev ve demeçlerinde eğitimle ilgili görüşlerini açıklamış olduğu ve sonrasında bu konuda bir çalışma başlatıldığı görülmektedir.

Atatürk bir eğitim düşünürü olmaktan çok, değişimi başlatan bir siyasetçi olarak Milli Mücadele sonrası bazı fikirlerinin üstünde ısrarla durmakta, bazı fikirlerinde ise geçişler olduğu görülmektedir. Nitekim Milli Mücadele sırasında anlattığı "ulusal eğitim" i "tarihi ve ulusal seciyemize uygun eğitim", "bütün yabancı etkilerden uzak eğitim" olarak ifade ederken sonrasında bu fikirleri ile birlikte inkılapların hazırlığı içinde olan Atatürk'ün "eski devrin hurafelerinden kurtulmuş eğitim" ve "ilme ve fenne dayanan eğitim" vurguları ön plandadır. Ayrıca ekonomik kalkınmanın temelinde gördüğü eğitimi pratik, uygulamalı, işe dönük "ekonomik hayatı etkileyen" yönüyle ele almaktadır. Konuşmalarında ulusal kültürü geliştirme vurgusu ön plandadır. Bilgisizliği ve cehaleti ortadan kaldırmak özellikle üzerinde durduğu temadır. Tüm köylüyü okutmak ideali, köyde eğitim anlayışına giden süreçte artmıştır. Kadınların erkeklerle aynı eğitim düzeyinden geçmesi de üzerinde durduğu konulardan biridir (Başgöz ve Wilson, 1998: 77-83)²

Atatürk'ün eğitimle ilgili konuşmalarından yola çıkarak görüşleri modern eğitim sistemlerinde de mevcut olan on ilke ile açıklanmaktadır (Karagözoğlu, 1985: 200-211). Bunlar şunlardır:

- En önemli kalkınma aracının eğitim olması
- Eğitimin milli olması
- Eğitimin bilimsel olması
- Eğitimin uygulamalı olması
- Eğitimin gerçekçi olması
- Eğitimde birliğin olması ve eğitimin laik olması

² Bakınız: Kuşçi, 2021: 37-38. Atatürk'ün eğitimle ilgili yapmış olduğu belli başlı konuşmalar kronolojik sıralama ile verilmiştir.

- Eğitimin karma olması
- Eğitimin modern ve disiplinli olması
- Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması
- Eğitim sisteminde halk eğitimine önem verilmesi

Atatürk'ün eğitim sistemi ve eğitimin temel ilkelerine dair görüşleri üç temel esasta toplanmaktadır. Bunlar: "Ulusal Eğitim", "Laik Eğitim" ve "Pozitivist Eğitim" dir (Bozdemir, 1998: 446).

Cumhuriyet dönemindeki eğitim politikaları farklı evrelere ayrılarak değerlendirilmektedir. 29 Ekim 1923'ten 1938'e kadar süren ilk dönem "Millîleştirme Devri" olarak adlandırılmakta ve bu süreçte Atatürk'ün öncülüğünde şekillenen eğitim anlayışının temelinde millîlik, bilimsellik, modernleşme, laikleşme ve disiplin gibi ilkeler yer almaktadır. Ayrıca birlik ve bütünlüğü sağlama, bilgisizliği ortadan kaldırma, işe dayalı öğretimi benimseme, karma eğitim uygulamaları ve ekonomik kalkınmayı destekleyecek bir eğitim düzeni kurma da bu dönemin karakteristik yönleri arasında görülmektedir (Güler, 2004: 78-87).

Yeni Türkiye Devleti'nin kuruluşu, uzun ve yıpratıcı savaşların ardından ortaya çıkan ağır koşullar içerisinde gerçekleşmiştir. Savaşların yarattığı en önemli sonuçlardan biri, ülkede öğretmen, doktor, eczacı, hemşire, mühendis, mimar, sanatçı ve hukukçu gibi meslek gruplarına mensup insan gücünün yetersizliğidir. Aynı şekilde yükseköğrenim mezunu sayısı da son derece sınırlı kalmıştır. Bunun yanı sıra, duvarcı, demirci, marangoz, ayakkabıcı ve terzi gibi zanaatkar meslek erbabının da yeterli sayıda bulunmadığı dikkat çekmektedir (İnan, 1983:53).

Eğitim alanında nitel yönden de durum iç açıcı görülmemektedir. Öğretmenlerin mesleki formasyon eğitimi ve öğretmen yetiştirme süreçlerindeki bazı sorunların giderilmesi, eğitim sistemi açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda öğretim programlarının yenilenmeye ihtiyacı vardır. Beceriye dayalı, pratik ve uygulamalı eğitim anlayışının öğretim programlarında kullanılmasının yaygınlaştırılması gereklidir. Okul binaları, ders araç-gereçlerinin eksikliği büyük sorun teşkil etmektedir. Bütün bu sorunların yanında eğitimin bir an önce merkezileşmeye ve teşkilatlanmaya geçmesi son derece önemli görülmektedir (Karagözoğlu, 1985: 195).

Bu dönemde okul binalarının yetersizliğine rağmen eğitimin gelişmesinde ayrıca bir mücadele verildiği de görülmektedir. Buna örnek olarak Bitlis'te bir öğretmenin okul yetersizliği nedeniyle kendi evini okula dönüştürdüğü görülmektedir. Hatta bu konu Meclis gündemine de taşınmış, Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey, söz konusu öğretmenin gayretlerinin desteklenmesini talep etmiştir. Bu bağlamda, Maarif Vekâletince o günün şartlarında "nim resmî" adı altında bu konuya 200 kuruş ödenek ayrılmıştır. Ayrıca, Malatya'da da İttihat ve Terakki Cemiyetine ait bir binanın Maarif hizmetine tahsis edildiği de görülmektedir (Kılavuz ve Tanık, 2011:367).

Savaş yıllarında öğretmenlerin maaşının ödenmesi de sorun olmuştur. Ankara Maarif Vekaleti'de henüz eski kanunlarla idare edilmektedir. 1913 Tarihli Tedrîsât-ı İptidâiye Kanunu Muvakkatı geçerlidir ve halkın ödeyeceği "mesarifi mecbure" eğitim vergisini halk ödeyememektedir. Vilayet bütçelerinde imkânları yeterli değildir. Bakanlığın ayrı bütçesi olmadığından savaş bitene kadar genel bütçeden ihtiyaçlar için para alınmıştır. 1921 yılında devlet bütçesi 57.128,833 lira iken maarif bütçesi 390.412 lira olmuştur. Eğitime ayrılan para genel bütçenin %06 sını oluşturmaktadır. Savaş yıllarında yeni okullar açılmadığı gibi mevcut okullardan bazıları üst üste kapanmıştır (Başgöz ve Wilson, 1968: 62-63, 97).

23 Nisan 1920'de TBMM'nin Ankara'da toplanmasının ardından hükümet kurulmuş ve "Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 Numaralı Kanun" ile Maarif Vekâleti kurulmuştur (Güçlüoğlu, 1983: 146). Bakanlık şu dairelerden oluşmaktadır:

- Program Heyeti,
- İlköğretim,
- Ortaöğretim,
- Türk Asar-ı Âtikası Müdürlüğü ve
- Sicil ve İstatistik Müdürlüğü.

Bakanlık merkez örgütü 1920 yılı sonunda İlköğretim, Ortaöğretim, Sicil ve İstatistik, Muhasebe ve Hars Müdürlüğü olarak beş daire olmuş iki yıl sonra Müsteşarlık, Yüksek Tedrisat Dairesi, Telif ve Tercüme Heyeti eklenmiş Sicil ve İstatistik birbirinden ayrılarak 9 şubeden oluşmuştur (İnan, 1983:55).

TBMM'nin açılışından sonra kurulan başkanlığını Atatürk'ün yaptığı, I. İcra Vekilleri Heyeti ile birlikte hükümetin eğitim politikası oluşmuştu. Meclis'te Maarif Vekili Rıza Nur Bey, tarafından okunan hükümet programında (9 Mayıs 1920) eğitimle ilgili şu sözler yer almaktadır:

Maarif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasiyle dinî ve millî bir hale koymak ve onları cidal hayatta muvaffak kılacak, istinatgahlarını kendi nefislerinde bulduracak kudreti teşebbüs ve itimadı nefis gibi seciyeler verecek, müstahsal bir fikir ve şuur uyandıracak bir derece-i âliye'ye isal eylemek, tedrisat-ı resmîyeyi bütün mekteplerimizi en ilmî en asrî olan bu esasla kavaid-i sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek, mizacı millete ve şeraiti coğrafiye ve iklimiyemize, ananâtı tarihiye ve içtimaiyemize muvafık ilmî ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lûgatleri toplayarak dilimizin kâmusunu yapmak, bizde ruhu milliyi nemalandıracak tasarı tarihiye, edebiye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak, asarı atika-i milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek, garp ve sarkın müellefatı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek, hâsılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır. Bugün ise ilk işimiz mekâtibi mevcudeyi hüsnü idare etmektir. (Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 2013a: 47)

Konuşmada, çocuklara verilecek eğitimin dini ve milli değerleri içermesi, özgüven ve girişimcilik kazandırması, yüksek fikir ve şuur aşılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca eğitim sistemi reformu, uygun ders kitapları hazırlanması, dil ve sözlük çalışmaları yapılması,

milli ruhu canlandırarak eserlerin ortaya konması ve korunması, çeviri çalışmaları ile maarifin önemi gibi konulara da değinilmektedir. Bunların yanı sıra, mevcut okulların iyi bir şekilde yönetilmesinin gerekliliği de vurgulanmıştır. Programda dikkat çeken bir diğer unsur, okulların bilimsel ve çağdaş ilkeler doğrultusunda yeniden yapılandırılmasını içeren çağdaşlaşma anlayışıdır. Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının temelinde, “millilik” ve “çağdaşlaşma” kavramları yer alır. Bu iki ilke, Cumhuriyet’in ilanından sonraki eğitim uygulamalarının temelini oluşturmuştur (Bakan ve Zeren, 2025: 4036).

Atatürk, Sakarya Savaşı öncesinde kritik bir dönemde Ankara’da Maarif Kongresi’ni toplayarak Millî Eğitimin bağımsızlık mücadelesi ile paralel yürütüldüğünü ortaya koymuştur. Eğitime ve öğretmenlere verdiği önemin bir yansıması olarak Anadolu’dan gelen 250’nin üzerinde kadın ve erkek eğitimcinin yer aldığı kongreyi cepheden gelerek açmış, öğretmenlerin teker teker elini sıkmıştır (Kaplukan 2014: 25). 15 Temmuz 1921³ günü Ankara Darülmuallimin Konferans salonunda toplanan kongrenin açış konuşmasını Atatürk yapmıştır. Bu konuşma Hâkimiyet-i Milliye’nin 17 ve 21 Temmuz tarihli yayınlarında verilmiştir. Hâkimiyet-i Milliye Kongreyi çok yakından takip ederek açılışından kapanışına kadar görüşmeler ve çalışmalarla ilgili pek çok bilgiyi kamuoyuna paylaşmıştır (Akyüz, 1983: 102).

Atatürk, kongreyi açış konuşmasının başlarında, “Bugün Ankara Millî Türkiye’nin Millî Maarifini kuracak olan Türkiye muallime ve muallimler kongresinin in’ikadına sahne olmak mazhariyetiyle de müftehirdir” diyerek bu buluşmadan duyduğu gururu ifade etmektedir. Konuşmasında, eğitimin milli olmasının gerekliliğini, her ne kadar şartlar henüz yeni eğitim siyasetinin uygulanmasına uygun değilse de, bir an önce Millî Eğitim politikasının temellerinin atılması gerektiğini vurgulamıştır. Yeni nesillerin, millî varlığı tehdit eden unsurlara karşı mücadele etme bilinci, millî düşüncüyü kararlılıkla savunma anlayışı ve güçlü bir millî şuur ve mücadele ruhuna sahip olarak yetiştirmesinin milletin bağımsız ve mutlu kalması için gerekli olduğunu şu sözleri ile anlatmaktadır:

Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa mevcudiyeti ile hakkı ile birliği ile tearuz eden bilûmum yabancı anasırla mücadele lüzumunu ve efkârı milliyeyi kemali istiğrak ile her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârane müdafaa zarureti telkin edilmelidir. Yeni neslin bütün kuvayı ruhiyesine bu evsaf ve kabiliyetin zerki mühimdir. Daimî ve müthiş bir cidal şeklinde tebarüz eden hayatı akvamın felsefesi, müstakil ve mesut kalmak isteyen her millet için bu evsafi kemali şiddetle talep etmektedir. (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2006: 19)

Bağımsızlık mücadelesi, kültürel bir bağımsızlık anlamı da taşımaktadır. Hükümet programlarında, Atatürk’ün konuşmalarında “hars” kavramı önemli bir yer tutmakta ve Türk kültürü eğitim politikalarında ana gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Ancak Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışında, milli kültürün önemli bir anlam taşımaya rağmen,

³ H. Rasit Öymen’in belirttiğine göre 16 Temmuz Cuma saat: 14 de başlamıştır (Özalp ve Ataüenal, 1977:31).

daha fazla "muasır medeniyet" vurgusu yapılmış olduğu da göze çarpmaktadır (Bozkurt, 2007: 26).

21 Temmuz 1921'de sona eren Maarif Kongresi'nde ilkokul ve ortaöğretim kurumlarının programları, dersleri ve öğretim süreleri gibi konular tartışılmıştır (Özalp ve Ataüenal, 1977: 31). Ele alınan bir diğer önemli konunun, meslek dersleri programı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, daha önce diğer ülkelerin programlarından alınan meslek derslerinin, ülkemizin şartlarına uygun bir şekilde düzenlenmesi üzerinde görüşülmüştür. Konuyla ilgili olarak Darü'l-muallimat Müdüresi, kız okullarının programlarına eklenmesi gereken derslerin, kızların ev kadını olabilmeleri için gerekli olan pratik becerilere odaklanması gerektiğini vurgulamıştır. Kongre'nin sonunda, Hamdullah Suphi Bey tarafından tedrisat-ı iptidai ve meslek dersleri programıyla ilgili gün boyunca yapılan müzakerelerin Kongre'nin oylamasına sunulması talep edilmiş ve büyük çoğunlukla kabul edilmiştir. Kongre toplandığı dönemde çok ses getirmiş ancak savaş şartları nedeniyle çalışmalarını kısa sürmüştür. Savaş yıllarında eğitim konularının ele alınması ve eğitimde yapılacak yeniliklerin tartışılması, gelecek için atılan büyük bir adım olarak kabul edilmiştir. Eğitimdeki eksiklikler, öğretmen yetiştirilmesi, çağdaş eğitimin gereklilikleri ile ilgili çeşitli konular tartışılmış olup alınan kararlarla daha sonra yapılacak yeniliklere bir temel atıldığı ifade edilebilir (Karakütük, 2021: 762).

1.2.2. Misak-ı Maarif ve eğitim politikası konusunda genelgeler

Eğitim politikalarını yansıtmaları bakımından genelge örnekleri incelendiğinde üzerinde durulması gereken önemli belgelerden biri, "Maarif Misakı" olarak da bilinen Bakanlık genelgesidir. Atatürk'ün eğitimle ilgili görüşleri doğrultusunda Millî Eğitim Bakanlığı, 8 Mart 1923'te, Bakan İsmail Safa (Özler) imzasıyla bir genelge yayınladı. Bu genelge, 1925 yılında yayınlanmaya başlayan Maarif Vekâleti Mecmuası'nın birinci sayısında verilmiştir (Binbaşıoğlu, 1995: 176). Genelge, EK 1'de yer almaktadır.

Genelgede; eğitimin amaçları, gençlerin yetiştirilmesi ve halk eğitimi, uygulanacak programların özellikleri, öğretmen yetiştirme, öğretmenlik mesleği, ortaokul programları, mesleki eğitimin önemi, dil dersleri, telif ve tercüme işleri gibi konu başlıkları üzerinde durulduğu görülmektedir (Maarif Vekâleti, 1925b: 48-54). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dördüncü yılının başladığı belirtilen genelgede, eğitimde ilerleme sağlanabilmesi için maarif memurlarının fedakârlık ve sorumluluk anlayışıyla çalışması gerektiği vurgulanmıştır. Eğitimin her birey için ulaşılabilir olması gerektiği, toplumun entelektüel gelişiminin desteklenmesi ve eğitim kurumlarının mesleki ve bilimsel alanlarla çeşitlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Geleceğin ihtiyaçlarına yönelik gençlerin, ahlaki ve entelektüel açıdan donanımlı şekilde yetiştirilmesi önemsenmiştir. Eğitim sisteminin toplumsal, kültürel ve ahlaki değerlere uygun şekillendirilmesi, millî bilinçle bireylerin uluslararası rekabete hazırlıklı hale getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Türk milletinin tarih boyunca karşılaştığı zorlukların eğitime yansımaları gerektiği ve milli birlik duygusunun güçlendirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Gençlerin, üretken ve çalışkan bir zihniyetle yetiştirilmesi, ekonomik

kalkınmaya katkıda bulunacak bir eğitim sisteminin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Maarif Vekâleti'nin hedefleri arasında eğitimde toplumsal eşitlik, halkçılık ve mesleki yetenekleri geliştiren bir yaklaşım yer almaktadır. İlk, orta ve yükseköğretimde ders içeriklerinin hayatla uyumlu hale getirilmesi; meslek eğitiminin teşvik edilmesi ve öğretmen okullarının etkinleştirilmesi gibi reformlar öngörülmüştür. Öğretmenlerin refahının artırılması, öğretmenlik mesleğinin saygınlığının artırılması gerektiği ifade edilmiş, öğretmenlerin topluma fedakârca katkı sağladıkları belirtilmiştir. Ayrıca, yabancı dil eksikliklerini gidermek ve Fransızca eğitimini desteklemeye yönelik öğretmen yetiştirecek kurumların kurulması planlanmıştır (Binbaşıoğlu, 1995: 484-493).

Bu dönemde eğitim politikaları ile ilgili kararlar, Misak-ı Maarif ilkelerine bağlı olarak alınmıştır. Bu ilkeler, bağımsız ve çağdaş bir eğitim sistemi oluşturma çabalarında, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasında ve hükümet programlarının şekillendirilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır (Kodal, 2023: 182).

İki yıl sonra, Vasıf Bey'in (Çınar) Maarif Vekili olarak yazdığı 3 Eylül 1924 tarihli genelge, Türk eğitim sisteminin temel ilkelerine örnek niteliğindedir. EK 2'de yer alan bu genelge, millî ve medeni esaslara dayalı bir terbiye anlayışını savunur. Öğrencilere hem kendi milletlerinin hem de Batı medeniyetinin değerlerini aşlamayı hedefler. Mekteplerde, sosyal yaşamda nezaket, düzen ve disiplinin önemine vurgu yapılır. Cumhuriyetin korunması ve geliştirilmesi için öğretmenlerin büyük bir sorumluluk taşıdığı, öğrencilerin de Cumhuriyet için fedakâr olma bilinciyle yetiştirilmesi gerektiği belirtilir. Ayrıca, eğitimde uygulamalı ve kullanışlı bilgiye dayalı bir yaklaşım benimsenir, spor faaliyetlerinin ise dengeli ve ölçülü olması gerektiği ifade edilir. Mekteplerin, ailelerle işbirliği içinde olması, öğrencilerin hem zihinsel hem de fiziksel gelişimlerine katkıda bulunması istenir. İktisadi düşüncelerle eğitim politikası geliştirilmesi gerektiği de vurgulanır. Genelge, öğretmenlerden bu prensiplere sadık kalmalarını ve idarecilerden denetimlerin titizlikle yapılmasını talep eder (Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, 1928: 180-9-0-0/113-550-1).

Genelgede belirtilen ilkeler aşağıda sadeleştirilmiş olarak yer almaktadır:

- Milli varlık ve şüura dayalı olarak yetiştirilecek olan çocuklar, sadece milletin değil, içinde yaşadıkları medeniyetin de bir parçası olarak batı medeniyetine de dâhil olmalıdır.
- Okullarda, içtimai hayatı düzenleyen nezaket, intizam ve temizlik gibi kurallara uyulmalıdır. Okul idaresi, bu kurallara uyulup uyulmadığını denetlemelidir.
- Cumhuriyet, milletin iradesini ve hâkimiyetini sürdüren kutsal bir kuruluştur. Öğretmenlerin, bu değeri gençlere öğretmesi önemlidir.
- Cumhuriyet, sorumluluk bilincine sahip vatandaşlarla güçlenir. Çocuklara ve gençlere özgürlük ve sorumluluk öğretilmelidir.

- Eğitimde amaç, bilgiyi sadece süs değil, yaşamda başarıyı sağlayacak pratik bir araç haline getirmektir. Okullar, laboratuvar ve atölyelerle donatılmalıdır.
- Öğrenciler, ders dışı zamanlarda kitap okumaya teşvik edilmelidir. Okulda kütüphaneler kurulmalı ve çocuklar bu kütüphaneleri yönetmelidir.
- Okulda sağlık kurallarına sıkı uyulmalıdır. Öğrencilere sağlık konferansları düzenlenmeli ve okulun sağlık durumu sürekli denetlenmelidir.
- Spor faaliyetleri, beden ve zihin arasında denge sağlamalıdır. Fiziksel gelişim için uygun olmayan spor aktivitelerine izin verilmemelidir.
- Okul, toplumun bir parçasıdır ve ailelerle işbirliği içinde çalışmalıdır. Okul, çocukların gelişimi için aileyle sürekli irtibat içinde olmalıdır.
- Eğitimde ekonomik hedefler de göz önünde bulundurulmalıdır. Öğrencilere işbirliği, tasarruf ve girişimcilik kazandırılmalıdır.
- Okullarda disiplin ve düzenin önemi vurgulanmalı, çocuklara özgür ve makul bir disiplin anlayışı kazandırılmalıdır.

Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarına ve eğitim sistemine yön veren ve temel ilkeler ortaya koyan diğer genelgelerden bazı örnekler şunlardır:

Mayıs 1927 tarihli genelge ile Bakan Mustafa Necati, öğrencilere ülke gerçekleri ve ulusal konular hakkında öğretim yapılmasını istemiştir. Bu genelgede, diğer ülkeler hakkında bilgi verilmesi değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in sevdirmesi ve derslerin yalnızca kitapla değil, yaşam içinde de öğretilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Cumhuriyetçilik ve ulusçuluk gibi değerlerin eğitimde demokratiklik ilkesiyle bütünleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. 1931 tarihli genelge ile Bakan Esat Sagay, öğrencilerin ulusal hayata uyum sağlaması ve Türk ulusu ile Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı, yararlı yurttaşlar olarak yetiştirilmesi amacıyla her dersin eğitim hedefinin belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. 1936 tarihli genelge ile Saffet Arıkan, ilkokulda eğitimi "millî bir eğitim" olarak tanımlamış, her derste öğretmenin ulusal amacı göz önünde bulundurması gerektiğini belirtmiştir (Akyüz, 2001: 301).

1.2.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924)

Eğitim alanında yapılan reformlardan biri, laikliğin uygulanmasını kolaylaştıran ve eğitim faaliyetlerinin tamamını devlet denetimi altında toplayan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"dur. Atatürk, TBMM'nin ikinci döneminin birinci toplanma yılında (1 Mart 1924) yaptığı açış konuşmasının bir bölümünde, eğitim ve öğretimde tedrisat birliği ilkesinin uygulanmasının gerekliliğine dikkat çekmiş; bunun milletin genel iradesine dayandığını ve gecikmenin zararlı etkileri göz önünde bulundurularak hızlı hareket edilmesinin olumlu sonuçları doğuracağını vurgulamıştır (Okur, 2010: 208). Saruhan Mebusu Vasıf (Çınar) Bey ve 57 arkadaşının

imzasıyla Meclis'e sunulan yasa önerisi, 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" olarak kabul edilmiştir (Akgün, 1983: 46). Kanunun maddeleri şu şekildedir:

Madde 1 - Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2 - Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3 - Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebalîğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4 - Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematî diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir.

Madde 5 - Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdikiye kadar Müdafaa-i Milliye'ye merbut olan askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekâletine merbut olan darüleytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekâletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları atiyen ait olduğu Vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.

(Ek: 22/4/1341 - 637/1 md.) Mektebi Harbiyeden menşee teşkil eden askeri liseler bütçe ve kadrolariyle Müdafaa-i Milliye Vekâletine devrolunmuştur.

Madde 6 - İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 7 - İşbu kanunun icrayı ahkamına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Böylece Şer'iyeye ve Evkaf Vekâletine ya da özel vakıflara bağlı tüm medrese ve okullar Maarif Vekâletine devredilmiştir. Bu kurumlara ait bütçeler Maarif Vekâletine aktarılmıştır. Ayrıca yüksek din eğitimi için Darülfünun bünyesinde bir ilahiyat fakültesi kurulması ve dini görevler için imam-hatip okullarının açılması öngörülmüştür. Askeri ve sağlık alanına bağlı bazı eğitim kurumları da Maarif Vekâletine bağlanarak eğitimin tek elde toplanması sağlanmıştır. Kanun, yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girmiş ve yürütme görevi İcra Vekilleri Heyetine verilmiştir.

Millî kültürün gelişimi, Cumhuriyetin ideallerinin gerçekleştirilmesi ve eski eğitim kurumlarının tasfiyesi gibi hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlayan kanun, aynı zamanda eğitimde gerçekleştirilen diğer reformlara alt yapı sağlamıştır. Kanun, öğretim birliğini temel olarak müfredatların hazırlanması ve eğitim teşkilatlarının düzenlenmesi zorunluluğunu getirmiştir. Bu çerçevede, çeşitli yasal düzenlemeler yapılarak müfredat programları yenilenmiş ve öğretmenlerin statülerini yükselten düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrasında laiklik ilkesi gereğince, ülkedeki yabancı okullarda dini esaslara dayalı eğitim verilmesi ve din propagandası yapılması yasaklanmıştır. Bunlara aykırı olan yabancı okullar kapatılmıştır (Okur, 2010: 209-210).

1.2.4. Heyet-i İlmiye toplantıları (1923, 1924,1925)

Heyet-i İlmiye toplantıları, hükümetlerin eğitim politikalarının şekillendirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu toplantılar, 1939 yılından itibaren düzenlenecek olan Millî Eğitim Şûraları'nın temelini oluşturmaktadır.

İsmail Safa Bey, ilköğretimden yükseköğretime kadar olan eğitim kurumlarının durumu ve karşılaştıkları sorunları belirlemek amacıyla çeşitli araştırmalar yaptırarak eğitimle ilgili bilgileri toplamıştır. Ayrıca, yurdu öğretmen okulu bölgelerine ayırarak eğitim sorunlarını 24 maddede tespit etmiştir (İnan, 1983: 66). Bu sorunların çözümüne yönelik olarak toplanan I. Heyet-i İlmiye toplantısı, Millî Eğitim Bakanı İsmail Safa (Özler) Bey'in başkanlığında 15 Temmuz 1923 tarihinde başlamış ve yaklaşık bir ay sürmüştür. Toplantıda alınan kararların büyük bir kısmı uygulanmıştır (Özalp ve Ataunal, 1983: 110). Gündem maddeleri arasında, Millî Eğitimi Yürütme Programı, önemli başvuru kitaplarının Türkçeye çevrilmesi, millî kültür, millî sözlük, dil bilgisi, millî müzik, millî dil ve edebiyat ile millî tarih kitaplığı yer almaktadır. Ayrıca, millî tarih ve coğrafya enstitüleri, millî arşiv, millî müze ve Etnografya Müzesi ile Ankara'da yüksek dereceli dersler verilmesi konusu da gündeme alınmıştır. İlkokul programında yapılacak değişiklikler, ilkokuldan sonra hayata hazırlık programı, öğretmen okulları programlarındaki düzenlemeler, sultanîlerde öğrenim süresi ile isim ve yapı değişiklikleri ve lise izcilik teşkilatı diğer gündem başlıkları arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra, İstatistik Genel Müdürlüğü örgütü, Teftiş Kurulu Nizamnamesi, Eski Eserler Nizamnamesi, İstanbul Darülmüallimin ve Darülmüallimat okullarında orta kısımların açılması, Galatasaray Lisesi'nin teşkilat ve programları, okul müzesi ve din eğitimi esasları gibi konularda da önemli kararlar alınmıştır (Okur, 2010: 210). Bu kararlar, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki eğitim uygulamaları ve politikaları açısından örnek teşkil etmektedir.

II. Heyet-i İlmiye, 23 Nisan 1924'te Maarif Vekili Vasıf (Çınar) Bey'in başkanlığında toplanmıştır. Komisyon çalışmaları sonucunda alınan bazı kararlar şu şekilde özetlenebilir: Ortaokul ve liseler, üçer yıllık iki devre hâlinde düzenlenmiş ve böylece ortaöğretim süresi altı yıl olarak belirlenmiştir. Öğretmen okullarındaki öğrenim süresi dört yıldan beş yıla çıkarılmıştır. Ortaöğretim ve öğretmen okulu müfredatları genişletilmiş; bu kapsamda sosyoloji dersleri programa eklenmiş ve kız liseleri, erkek liseleri ile aynı şekilde tam devreli hale getirilmiştir. Ayrıca, ilkokul müfredatı yenilenmiş ve ders kitaplarının yeniden yazdırılmasına karar verilmiştir. Alınan bu kararların büyük bir kısmı Maarif Vekili Vasıf Bey tarafından uygulamaya konulmuştur (Dinç, 1999: 16).

Gelişmekte olan eğitim örgütünün temel sorunlarını çözmek amacıyla, Maarif Vekili Mustafa Necati (Uğural) Bey'in başkanlığında 26 Aralık 1925 tarihinde Üçüncü Heyet-i İlmiye toplanmıştır. Toplantıya Müsteşar, Teftiş Kurulu Başkanı, Telif Ve Tercüme Heyeti Başkanı, bazı bakanlık müfettişleri, öğretim daireleri genel müdürleri, daire müdürleri ile lise ve öğretmen okullarından müdür ve öğretmenler katılmıştır (Özalp ve Ataunal, 1983: 39).

Toplantıda alınan kararlar şunlardır: Devlet ve il bütçelerinden eğitime ayrılan kaynakların verimli şekilde kullanılması; okulların tüm çocukları kabul edebilecek kapasiteye ulaştırılması; liselerin yeniden düzenlenmesi ve belirli merkezlerde güçlü liselerin kurulması, bu sayıların zamanla artırılması; yatılı olmayan okullarda karma eğitime geçilmesi; öğretmen okulları ile meslek okullarının belirli merkezlerde toplanarak güçlendirilmesi; stajyer öğretmenlerin mesleki eğitimi için düzenlemeler yapılması; öğretmenlerin terfi süreçlerine ilişkin yasal altyapının oluşturulması ve Talim ve Terbiye Dairesi'nin kurulmasıdır (Okur, 2010: 212).

Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısı, 22 Mart 1926 tarihinde kabul edilen 789 sayılı "Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun" nun çıkarılması ve Milli eğitim teşkilatında önemli düzenlemelerin yapılmasında belirleyici olmuştur. Bu yasa ile Türk dili üzerine bilimsel çalışmalar yürütmek üzere "Dil Heyeti" ve eğitim-öğretimle ilgi faaliyetleri düzenlemek amacıyla "Talim ve Terbiye Dairesi" kurulmuştur. Yasanın 7. maddesine göre ortaöğretim kurumları; liseler, orta mektepler, İlk Muallim Mektepleri ve Köy Muallim mektepleri olarak belirlenmiştir (Sakaoğlu, 1992: 33).

24 Nisan 1926'da kabul edilen 822 sayılı yasa ile ilkokul, ortaokul ve liselerde gündüzlü eğitim-öğretimin ücretsiz olması sağlanmış, 8 Haziran 1926'da çıkarılan 915 sayılı yasa ile bazı okullarda parasız yatılılık imkânı getirilmiştir. 1926, 1927 ve 1928 yıllarında yaşlı ve yeniliklere dirençli öğretmenler emekliye sevk edilmiş, karma eğitimin tüm okullarda yaygınlaştırılması sağlanmıştır. Din dersleri ilkokul ve ortaokullarda azaltılmış, liselerden tamamen kaldırılmıştır (Sakaoğlu, 1992: 33).

İlkokullar ile diğer bakanlıklara bağlı okullar ve özel okullar hariç, tüm okullar devlet bütçesine bağlanmıştır. Öğretmen okullarının iyileştirilmesi, tüm okulların programlarının yenilenmesi, ders kitaplarının ıslah edilmesi, Darülfünun'a özerlik verilmesi, ilk ve ortaöğretim öğretmenlerinin terfi süreçlerinin yasal zemine oturtulması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, teftiş teşkilatı yeniden düzenlenmiş; Maarif Vekâleti bünyesinde Müze, Kültür ve Sanayi-i Nefise şubeleri ile mıntika eminlikleri kurulmuş ve eğitim sisteminde önemli yenilikler gerçekleştirilmiştir (Sakaoğlu, 1992: 33).

1.2.5. Yeni Türk harflerinin kabulü (1 Kasım 1928)

Tanzimat döneminden sonra başlayan ve II. Meşrutiyetin ilanı ile hız kazanan Arap alfabesi ile okuma-yazma öğretiminin zorlukları ve Latin alfabesi üzerine süre gelen tartışmalar, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle oluşan eğitim zemini üzerinde daha da belirgin bir hâle gelmiştir. Bu süreçte, Alfred Kühne'nin hazırladığı eğitim raporunda, okuma-yazma öğretiminin kolaylaştırılması gerektiği, alfabe değişikliğinin bir uygarlık meslesi olduğu ve Batı uygarlığına katılımı kolaylaştıracağı vurgulanmıştır. Bu görüşler, alfabe değişikliği tartışmalarında etkili olmuştur (Başgöz ve Wilson, 1968: 117-118). Harf İnkılabı öncesinde, Maarif Vekâleti yeni harfler üzerinde çalışmak üzere dokuz kişilik bir komisyon oluşturmuştur. Komisyon, bir alfabe ve gramer raporu hazırlamıştır. Bu hazırlıkların ardından Atatürk, 9

Ağustos 1928 tarihinde Sarayburnu'nda Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir etkinliğinde yeni Türk harflerinin kabulünü ilan eder bir konuşma ile konuyu halka ve basına açıklamıştır. Söz konusu konuşmanın ardından Dolmabahçe Sarayı'nda üç kez geniş katımlı bir kongre düzenlenmiştir. Toplantılardan sonra alfabe komisyonu, "İmla Lugatı" üzerinde çalışmalarını sürdürmüştür. Öte yandan Atatürk, bu devrimi yasalaştırmadan önce halkın desteğini sağlamak amacıyla ülkenin çeşitli yörelerine uzun yurt gezileri gerçekleştirmiştir. 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" kabul edilmiş ve 1 Ocak 1929'dan itibaren Haziran 1929'a kadar yazışmalar ile resmi işlemlerin yeni Türk alfabesine dönüştürülmesi kararı alınarak Harf İnkılabı hızlı bir şekilde uygulanmıştır (Ergin, 1977:1760-1762).

Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan 51 maddelik "Millet Mektebi Teşkilatına Dair Talimname" (11 Kasım 1928) ile Atatürk, Başöğretmen olarak kabul edilmiş ve ilk defa kitlesel bir eğitim seferberliği başlatılmıştır. Yönetmelikte, 15 ile 45 yaş arası kadın ve erkek, okula gitmemiş tüm vatandaşlar millet mektebinin öğrencisi olarak kabul edilmiştir. Aynı uygulama, orduda kışlalarda da başlatılmıştır. Millet mekteplerinin açıldığı 1928 - 1937 yılları arasında toplamda yaklaşık iki buçuk milyon vatandaş okuma-yazma öğrenmiştir (Okur, 2010: 214).

Hiç okur-yazar olmayanlarla eski yazıyı bilenler için A ve B düzeyinde, dört aylık sürelerle düzenlenen Millet Mektepleri kurslarında, katılımcılara okuma-yazma eğitiminin yanı sıra yaşam için gerekli bazı pratik bilgiler de verilmekteydi. Kursların ilk uygulandığı 1928-1929 öğretim yılında, 397.456 erkek ve 199.544 kadın olmak üzere toplam 597.010 mezun verilmiştir. Örgün ilköğretimin yaygınlaşması ile birlikte bu kurslar 1932'den sonra giderek etkinliğini yitirmiş ve 1941-1942 öğretim yılında toplam mezun sayısı 14.085 olarak gerçekleşmiştir (Sağ, 1990:20). Millet Mektepleri, 1930'lu yıllardan sonra Köy Eğitim Kursları, Halk Okuma Odaları, Akşam Sanat ve Akşam Ticaret Okulları ile Halkevleri'ne evrilmiştir (Sakaoğlu, 1992: 51).

1.2.6. Atatürk dönemi hükümetlerinin eğitim politikası

Hükümetler eğitim politikalarını, kamuoyuna duyurur ve yasalarla destekleyerek hayata geçirirler. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in eğitim politikalarında önemli başvuru kaynaklarından biri de elbette hükümet programlarıdır. 1920-1923 yılları arasındaki dört İcra Vekilleri Hükümeti ile Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün vefatına kadarki dönemde kurulan dokuz Cumhuriyet hükümetinin güven oylamalarının yapıldığı TBMM program görüşmelerinin eğitimle ilgili kısımları incelendiğinde, eğitim politikalarına yönelik sunumlarda öne çıkan önemli bölümlerden biri, daha önce değinilen I. İcra Vekilleri Heyeti döneminde Maarif Vekili Rıza Nur'un programıdır. Bir diğer önemli sunum, Milli mücadeleden sonrası IV. İcra Vekilleri Heyeti Hükümeti (14.08.1923-27.10.1923) Başvekili olarak Ali Fethi (Okyar) Bey'in, programıdır. Konuşmasının başlarında, şunları söylemiştir: "Gerek umdelerimizden, gerek Meclis-i Âlinin simdiye kadar tebellûr eden temayülât-ı umumiyesinden mülhem olan şu mâruzatım, vekileleriniz için yakın istikbalde takibedilecek mesai programını çizecektir."

(Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1923: 408) Ali Fethi Bey tarafından okunan hükümet programının başında gelen öncelikli konular savaştan yeni çıkmış ülkenin, ekonomik zorluklarını aşmak olmakla birlikte eğitim, programda detaylı olarak yer almaktadır. Yeni Türk eğitim siyasetinin ilke ve önceliklerinin ortaya koyulduğu program konuşmasının “Maarif” bölümü, on iki maddeden oluşmaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1923: 412-413). Bu maddeler sadeleştirilerek aşağıya alınmıştır:

- Eğitim siyaseti, genel ve ortak terbiyede birlik ve mesleki terbiyede uzmanlaşma ilkelerine dayanacaktır.
- Eğitimin terbiyevi görevlerinden ilki çocukların eğitim ve öğretimidir. İkincisi, halkın eğitimi, üçüncüsü ise millî seçkinlerin yetişmesi için gerekli araçların hazırlanması ve teminidir. Çocukların eğitim ve öğretimi okullar aracılığıyla sağlanacak; okulların çağdaş gelişmelere ayak uydurabilmesi için öğretmenlerin daha iyi yetiştirilmesine, tatil zamanlarında açılacak kurslarla bilgilerini genişletmelerine, okul binalarının ıslahına ve ders araçlarının tamamlanmasına özen gösterilecektir. Halkın eğitim ve öğretimi için gece dersleri ve çırak okulları kurulacak, halkın diline ve ihtiyacına uygun kitaplar yazdırılarak basılacak ve ülkenin her köşesine dağıtılacaktır. Millî seçkinlerin yetişmesi için yetenekli ve kabiliyetli olup ailesinin maddi gücü yetersiz olan gençler, orta ve yüksekokullarda özel olarak desteklenecek; uzmanlık kazanmaları için Avrupa’daki eğitim merkezlerine gönderileceklerdir. İnsani ve toplumsal esaslara yönelik bilimsel kitapların tercüme edilerek basılıp dağıtılacaktır.
- Hükümet, eğitimin tüm aşamalarının en üst seviyede gelişmesini sağlamak için aynı önemi verecektir. İlkokul, lise, üniversitenin ve yüksek meslek okullarının paralel olarak gelişmesine özen gösterilecek; öğretmen okulları açılması ve müfettiş yetiştirilmesi için yüksek öğretmen okulu öğrencilerinin mesleki bilgi ve beceri kazanmaları sağlanacaktır.
- Millî Eğitim Bakanlığı, bu yıldan itibaren ülkenin belirli noktalarında öğretmen okulları ve tam devreli liseler açarak ve her türlü araçlarla donatarak güçlü eğitim merkezleri kuracaktır. Eğitim araçlarını temin etmek için Avrupa’ya üç kişilik bir heyet gönderilmiştir. Ders araçlarının ülkemizde üretilebilmesi için uygun merkezlerden birinde düzenli bir okul müzesi ve bu müzeye bağlı bir imalathane oluşturulacaktır.
- Eğitim teşkilatı, milletin her ferdine yetenek ve kabiliyetini en üst seviyede geliştirecek yolu açık bırakacak; olağanüstü yetenek ve kabiliyetini ispat eden yoksul çocukların en yüksek eğitimi takip edebilmesi için hükümet destek sağlayacaktır. Bu yıldan itibaren liselere kabul edilecek parasız yatılı öğrencilerin yarışma yöntemiyle ülkenin çeşitli bölgelerinden seçilerek kabulüne başlanmıştır. Bu tür öğrencilerden üniversite ve yüksekokul eğitimini takip edecekler için İstanbul’da bir öğrenci yurdu açılacaktır.
- Bireyin bedensel, zihinsel kabiliyetleri gibi ahlaki ve toplumsal kabiliyetleri de geliştirilecektir. Bu amaca ulaşmak için bir beden eğitimi öğretmen okulu açılacak, izcilik

teşkilatına özel önem verilecek, programlar ve okulların teşkilatı yavaş yavaş toplumsal esaslara uygun hale getirilecektir.

- İlköğretim, milletin tüm bireylerine genel eğitimle birlikte uygulamalı mesleklere yönelik bir eğitim de sağlayacaktır. Uygun merkezlerde altı yıllık ilköğretimden sonra tarım, sanayi ve ticarete yönelik iki yıllık tamamlayıcı sınıflar açılarak yükseköğrenim göremeyen gençlerin bu sınıflara devam etmeleri zorunlu kılınacaktır.
- Zorunlu ilköğretim yaygınlaştırılacaktır.
- Kadınların eğitimine de erkeklerin eğitimi kadar önem verilecektir. Bu amaçla çeşitli merkezlerde ileri düzeyde öğretmen okulları ve kız liseleri açılmaya başlanmıştır. Zamanla kız sanat okulları da açılacaktır.
- Millî kültür teşkilatına özel önem verilecek; eğitim ve öğretim, millî kültüre ve çağdaş uygarlığa dayalı olacaktır. Millî Eğitim Bakanlığı'ndaki Kültür Müdürlüğü genişletilerek çeşitli yerlerde araştırmalara başlanacak, uygun bölgelerde millî müzeler oluşturulacak; millî eserlerin toplanması ve derlenmesine, millî sanat ve endüstrinin gelişmesine ve ilerlemesine çalışılacaktır.
- Öğretmenliğin özel bir meslek haline getirilmesi ve kadrolarının birleştirilmesi hakkındaki tasarı Meclis'e sunulmuştur.
- Millî Eğitim Bakanlığı'nın islahat ve faaliyetlerinde takip edeceği bilimsel ilkeleri belirleme görevi olan bir bilimsel kurul bulunacaktır.

Yukarıda bahsedilen bu on iki madde; Atatürk'ün görüşlerinden, Halk Fırkası programları ve bakanlık genelgesi ile 15 Temmuz - 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında toplanan I. Heyet-i İlmîyede alınan kararlardan izler taşımaktadır. Son derece kapsamlı olan bu ilkeler büyük oranda hayata geçirilmiştir. Ancak, Cumhuriyetin ilk yıllarında günümüzde de olduğu gibi öğretmen yetiştirme konusu eğitim alanında oldukça önemli yer tutmaktadır (Binbaşoğlu, 1995: 184).

Programda yer alan eğitimle ilgili konuların daha sonraki çalışmalarda da temel alındığı görülmektedir. Yedinci maddede mesleki eğitime değinilmiş olup dokuzuncu madde ise, kadınların tahsili ve kız sanayi liselerinden söz edilmesi oldukça önemlidir. Bu politikalar, eğitim sisteminin kalitesini artırmayı ve toplumun tüm kesimlerinin gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Bakan ve Zeren, 2025: 4038).

II. İnönü hükümetinden sonra tekrar başvekil olan Ali Fethi Bey'in (22.11.1924-03.03.1925) yeni hükümet programının sunumunu yaptığı konuşmasında "Maarif" bölümü daha kısa olup Tevhid-i Tedrisatın önemi, düzenli ve disiplinli bir sistemle, hayata hazır gençler yetiştirmek hedeflendiği belirtilmektedir. Halkın eğitime gösterdiği ilgiye karşılık öğretmen eksikliklerinin

giderilmesi ve eğitimde sürekliliği ve kaliteyi sağlamak adına istikrarlı bir yaklaşım izlemek gerektiği vurgulanmaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1924: 463).

Atatürk döneminin son hükümet programı olan ve Başvekil Celal Bayar (01.11.1937-11.11.1938) tarafından Meclis'te okunan programın eğitim bölümü de dikkat çekmektedir. Celal Bayar, yaptığı konuşmasında eğitim alanındaki sözlerine milli kültürün geliştirilmesinden bahsederek başlamaktadır. Özellikle ilköğretime büyük önem verilmekte, bireyin karakterinin şekillendiği bu dönemde iyi bir eğitimin hayati olduğu vurgulanmaktadır. İlköğretimin, millî kültürle ilk temas noktası olduğu belirtilirken, bu dönemde görev yapacak öğretmenlerin en donanımlı, en nitelikli bireyler olması ve öğretmenlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Zorunlu ilköğretimin ardından her bireyin üniversiteye yöneltilmesi yerine, kişisel yetenek ve eğilimlerine göre mesleki eğitim verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Aksi takdirde, ne üretken ne de meslek sahibi olan, sadece diplomaya dayanan bireylerin ortaya çıkacağı uyarısı yapılmaktadır. Bu anlayışla mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması ve ülkenin her alanında üretken, başarılı ve uzman bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Mesleki eğitimle ilgili yaklaşımı şu sözleri ile ortaya koymaktadır:

Meslekî tedrisatın vazifesi bu kabiliyetleri yeni hayatın her sahası için yetiştirmek işini bilir yaşama hevesi kırılmamış en yüksek teşebbüs ve hayatla mücadele kabiliyetini haiz başarılı, dayanıklı müsbet sanatkâr ve ihtisas sahibi elemanlar yetiştirmektir. Bütün hayat ve faaliyet sahaları için bol, ayrı ayrı, meslekî tedrisat, maarifimizin bel kemiği olacaktır. (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1937: 32)

Üniversite eğitimi ise ihmal edilmeyecek; tam aksine, gerçek bilim insanlarını yetiştirecek disiplinli ve seçici kurumlar olarak yapılandırılacaktır. Ankara Üniversitesi'nin kurulması planlanmakta; ayrıca ortaokul ve liselere de gerekli önem verileceği ifade edilmektedir. Doğu Anadolu'da bir kültür merkezi kurulması öngörülmekte ve tarih ile dil araştırmalarına özel bir önem verileceği vurgulanmaktadır. Eğitim sisteminin başarısı için nitelikli öğretmen ve eğitmen yetiştirilmesi gerektiği sıkça dile getirilmekte; bunun için Avrupa'ya öğrenci gönderilmeye ve gerekli alanlarda uzmanların yurtdışından getirilmesine devam edileceği belirtilmektedir. Devlet okullarının hem nicelik hem de nitelik olarak geliştirilmesi hedeflenmektedir. Kültür politikasının bir parçası olarak sahne sanatları, güzel sanatlar ve spor da önemsenmektedir. Sanatın yaygınlaştırılması, güzel Türkçenin en etkili biçimde sahne yoluyla ifadesi ve sanat kurumlarının modern tekniklerle desteklenmesi gerektiği dile getirilmektedir. Spor ise yalnızca profesyonel başarı için değil, sağlıklı, güçlü, ahlaken sağlam bireyler yetiştirmek için önemli bir araç olarak görülmektedir. Her vatandaşın yaşamı boyunca sürdürebileceği bir spor dalıyla ilgilenmesi gerektiği ifade edilmekte; sporun örgütlenmesi için yasal düzenlemeler yapılacağı belirtilmektedir. Sağlıklı beden, sağlıklı düşüncenin temeli olduğu vurgulanmakta ve düzenli dinlenme, tatil ile seyahat alışkanlıklarının geliştirilmesi de bu bütünsel anlayışın bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Cumhuriyet'in çağdaşlaşma sürecinde eğitimin yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda birey ve toplum inşası aracı

olarak nasıl konumlandırıldığını açık biçimde ortaya koymaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1937: 32-33).

Celal Bayar tarafından 1 Kasım 1938 tarihinde TBMM'de Atatürk'ün bir rapor niteliği taşıyan nutku okunmuştur. Bu nutukta, yükseköğretimde millî şuura ve çağdaş kültüre sahip gençler yetiştirmenin önemine vurgu yapılarak bu doğrultuda İstanbul ve Ankara üniversitelerindeki gelişmelerin sürdürüldüğü, Van Gölü civarında kurulması planlanan Şark Üniversitesi için çalışmaların devam ettiği anlatılmıştır. Eğitim okullarının başarılı sonuçlar verdiği belirtilmiş, bu yıl eğitim kadrosuna 1500 kişinin daha eklendiği ifade edilmiştir. Ayrıca Türk Tarih ve Dil Kurumlarının çalışmaları takdir edilmekte, Tarih Kurumu'nun bilimsel kazılar ve uluslararası faaliyetlerle tarih tezini tanıttığı, Dil Kurumu'nun ise Türkçeyi bilim dili hâline getirmek için önemli adımlar attığı aktarılmıştır. Ders kitaplarında Türkçe terimlerin kullanılmaya başlanması kültürel gelişim açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmiş, gençliğin spor alanında da gelişmesini amaçlayan Beden Terbiyesi Kanunu'nun uygulanmasından duyulan memnuniyet dile getirilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1938: 6).

Halk Fırkasının kurulması döneminde Atatürk, 1923 yılında çıktığı yurt gezilerinde halkçılık fikrini detaylı bir şekilde anlatarak partinin belli bir sınıfın değil, tüm ulusun çıkarlarını temsil etmeyi amaçladığını açıklamıştır. Halk Fırkası'nın kuruluşu, birinci dönem TBMM'nin sonlanmasının ardından, 1 Nisan 1923'te yapılan seçimlerle başlamıştır. 8 Nisan 1923'te Atatürk, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı sıfatıyla "9 Umde"yi ilan etmiştir. Bu bildiri, Halk Fırkası'nın temel ilkelerini belirleyen bir seçim bildirisi olarak kabul edilmiş ve Halk Fırkası'nın kuruluşunun temellerini atmıştır. TBMM'nin ikinci dönemi, 11 Ağustos 1923'te başlamış ve Atatürk Meclis Başkanı olmuştur. Bu süreçte Halk Fırkası'nın tüzüğü üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda 9 Eylül 1923'te son hali verilen tüzük onaylanmış ve bu tarih, Halk Fırkası'nın kuruluşu olarak kabul edilmiştir. Halk Fırkası, 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası adını almış, Mayıs 1935'te ise Cumhuriyet Halk Partisi şeklinde adı değiştirmiştir (Bozkurt, 2007: 28-34).

Zamanla belirginleşen Halk Fırkası ideolojisi, Cumhuriyet'in eğitim anlayışı ve uygulamalarını biçimlendiren ilk kaynak olmuştur. Kuruluşunda partinin programı niteliğindeki "9 Umde" den 5. Umdenin 8. maddesi eğitimle ilgilidir: "Tahsili iptidaide tedrisatın tevhid-i ve bilûmum mekteplerimizin ihtiyacımıza ve asrî esasata tevfiği ve muallim ve müderrislerimizin terfih ve ikdarı temin edilecektir. Vesaiti münasebe ile halkın tenvir ve talimine de tevessül olunacaktır" denilmiştir (Gazi Mustafa Kemal, 1923). 1924 yılında gerçekleştirilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun habercisi niteliğindeki program, okulların çağın gerekliliklerine uygun hale getirileceğini ve halk eğitiminin öncelikli bir konu olacağını vurgulamaktadır.

Atatürk'ün 1927 yılı Cumhuriyet Halk Fırkası Kurultayı'ndaki program beyannamesinde eğitimle ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

Marifimizin millî, laik ve tek mektep temeline dayalı olması ilkemizdir. Terbiyede hedefimiz milli cemiyetin medenî ve içtimaî kıymetini yükseltecek ve iktisadî kuvvetini artıracak vatandaşlar yetiştirmektir. İlk tahsilin meccanî ve mecburî olması esasının en kısa müddet zarfında bilfiil tahakkuk ettirilmesini birinci derecede ehemmiyet ile takip ediyoruz. İlk tahsili bitiren vatan çocuklarının muhtelif istidatları inkişaf edebilmeli ve onların maddî ve manevî sahada müstahsil olabilmeleri temin edilmelidir. Onun için terbiye-i umumiye müesseseleri yanında meslek mekteplerini inkişaf ettirmek maarif siyasetimizin ana hatlarındandır. İlk tahsili alamamış gençlere her vatandaş için lâzım olan malûmatı bos zamanlarında halk dersanelerinde vermeğe çalışmak muhtelif iktisadî işler gören vatandaşların istihsal kudretini artıracak mesleki kurslar açmak maarif programımıza dâhildir. Darülfünunumuzu ve âlî müesseselerimizi memleketin ilim ve yüksek teknik adamlarına olan şedit ihtiyacı temin eyliyecek veçhile tensik etmek ve ilim adamlarımıza lââyık oldukları istikbali ve mevkii hazırlamak esaslı umdelerimizdendir. Sanayi-i nefise müesseselerinin inkişafına çalışacak ve yüksek sanatkâr yetişebilmesi için lâzım gelen muhit hazırlanacaktır. Türk dilinin kavait ve lügati mazbut bir lisan halinde tekâmül edebilmesini ve her nevi fikir ve hisleri ifade edebilecek bir hale gelmesini teşvil eyleyecek tedbirler ittihazı mültezemdir. Çok mühim ve nazik olan harf meselesini düşünüyoruz. (Bozkurt, 2007: 101)

Cumhuriyet Halk Fırkasının 1927 Genel Kongresi'nde eğitim politikalarına ilişkin konular ele alınmış, kongrede benimsenen esaslar ise Atatürk daha önce ortaya koyduğu eğitim anlayışı ve ilkeleri doğrultusunda şekillenmiştir. Partinin eğitim konusundaki yaklaşımı "Eğitim Siyaseti" başlığı altında açıklanmıştır. Bu siyaset doğrultusunda eğitimin temel ilkeleri ulusal, laik ve çağdaş esaslara dayandırılmıştır. Eğitimin amacı; toplumsal değerleri ve uygarlık düzeyini yükseltmek, aynı zamanda ekonomik kalkınmayı destekleyecek nitelikte bireyler yetiştirmektir. İlköğretimden mahrum kalanlara halk dersaneleri aracılığıyla eğitim olanağı sağlanacak, meslek kursları ile ülke ekonomisine katkı artırılabilecektir. Üniversitelerin teknik eleman ihtiyacını karşılaması öngörülmüş, bilim insanlarının statü ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca güzel sanatlar kurumlarının geliştirilmesi, sanatçıların yetişmesine uygun koşulların oluşturulması ve Türk dilinin gelişmesi için Latin harflerinin benimsenmesi önemle vurgulanmıştır. İlköğretimin parasız ve zorunlu olması, en kısa sürede tüm yurda yaygınlaştırılması da programın öncelikleri arasında yer almıştır (Batır ve Giorgetti, 2009: 124).

1931 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası parti programının "Millî Talim ve Terbiye" başlıklı beşinci kısmında eğitim politikalarının temel amacı cehaletin ortadan kaldırılması ve daha fazla vatandaşın eğitilmesi olarak belirtilmiştir. Programda, cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik bireyler yetiştirilmesine öncelik verilmiş, eğitim sisteminin milli değerleri ve vatan sevgisini aşılması gerektiği vurgulanmıştır. Bunların yanı sıra programda, beden eğitimi ve ahlaki gelişime önem verilmesi gerektiği belirtilmiş, eğitimde bireysel girişimciliğin desteklenmesi, disiplinin sağlanması ve milli tarih bilincinin kazandırılması gerektiği ifade edilmiştir. İlkokulların yaygınlaştırılması, köy okullarında tarım ve zanaat eğitimine ağırlık verilmesi, meslek okullarının artırılması ve ortaöğretimin genişletilmesi gibi hedefler sıralanmıştır.

Üniversitelerin ıslah edilmesi, güzel sanatlara ve müzik eğitime önem verilmesi, müzelerin korunması, Türk dilinin geliştirilmesi, kütüphanelerin yaygınlaştırılması ve spor teşkilatlarının desteklenmesi gibi konular da programın diğer önemli maddeleri arasında yer almaktadır (Cumhuriyet Halk Fırkası, 1931: 35).

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1935 tarihli programının "Ulusal Eğitim" başlıklı beşinci kısmı, eğitim politikalarına ilişkin temel ilkeleri ve hedefleri içermektedir. Bu programda da, cehaletin ortadan kaldırılması temel amaç olarak belirlenmiş ve daha fazla yurttaşın eğitilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci bireyler yetiştirmek öncelikli hedef olarak belirlenmiş, eğitimin milli ve bağımsız bir yapıya sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Programda, ilkokulların yaygınlaştırılması, köylerde tarım ve zanaat eğitiminin desteklenmesi, meslek ve sanat okullarının artırılması gibi konulara yer verilmiştir. Ortaöğretimin genişletilmesi, üniversitelerin sayısının artırılması ve yükseköğretimin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Güzel sanatlar, müzik, müzeler ve eski eserlerin korunmasına özel önem verilmiş, Türk dilinin gelişimi için çalışmaların sürdürüleceği belirtilmiştir. Ayrıca, kütüphane ve okuma evlerinin yaygınlaştırılması, halk eğitiminin desteklenmesi, Halkevlerinin güçlendirilmesi ve bir Devrim Müzesi kurulması planlanmıştır. Gençlik eğitimi kapsamında beden eğitimi, spor ve disiplinin önemi vurgulanmış, gençlerin ulusal ve devrimci bilinçle yetiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Radyo ve sinemanın kültürel ve siyasal eğitim için kullanılması, ulusal opera ve tiyatronun geliştirilmesi de programın diğer önemli hedefleri arasında yer almıştır (Cumhuriyet Halk Partisi, 1935: 32).

1.3. İnönü Dönemi Hükümetleri Eğitim Politikaları (1938-1950)

İnönü dönemi eğitime damgasını vuran isimlerden biri, Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'dir. "Millî Şef" siyasetine güçlü bir bağlılık gösteren Yücel, hükümet değişikliklerine rağmen 28 Aralık 1938-5 Ağustos 1946 tarihleri arasında sekiz yıl boyunca bakanlık görevini sürdürmüştür. Bu süre zarfında, özellikle İsmet İnönü'ye yakınlığı ve eğitim alanındaki ortak vizyonu, görev süresinin uzamasında etkili olmuştur. Eğitimci kimliği ile tanınan Yücel, öğretmenlikten genel müdürlüğe, müfettişlikten bakanlık görevine kadar birçok farklı pozisyonda görev almış; ayrıca ozan ve yazar kimliği de diğer bakanlardan ayrılan yönleri olmuştur (Sakaoğlu, 1992: 86).

Türkiye'de eğitim politikaları açısından 1938-1950 yılları arasındaki dönem, genellikle "Hümanistleştirme"⁴ dönemi olarak ele alınmaktadır. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı

⁴ Hümanistleştirme, Avrupa ülkelerinin Yunan ve Roma uygarlığının üzerine kurdukları modern uygarlığın benzerinin Türkiye'de kurulmasını amaçlayan dönemdir." (Güler, 2004: 88). Hasan Ali Yücel'in Hümanist akımla ilgili faaliyetlerinin ilki, I. Maarif Şûrası sonrasında 1940-1941 ders yılı başından itibaren Ankara Atatürk Lisesi, Ankara Kız Lisesi ve İstanbul Galatasaray Lisesi olmak üzere üç lisenin birinci sınıflarına klâsik şube açılarak bu şubelerde diğer yabancı dillerden başka Latince ve Yunanca okutulmasıdır. İkinci büyük faaliyet ise, bakanlık bünyesinde dünya klâsikleri dizisini hazırlayacak olan Tercüme Bürosunun kurularak Tercüme Mecmuasının basılmasıdır. Hümanist kültür politikasının bir ürünü olarak ortaya çıkan yoğun tercüme faaliyeti ile Doğu ve Batı dillerinin klâsikleri Türkçeye çevirtilerek Devletçe yapılan en büyük çevirme hareketi başlatılmıştır. Bu çeviri hareketinin amaçları; Batı uygarlığına kaynaklık eden eserler kanalıyla bu uygarlığın daha iyi tanınıp öğrenilmesi

döneminin bu şekilde adlandırılmasının temelinde, Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in uyguladığı eğitim politikaları yer almaktadır. Dönemin eğitim politikalarının genel karakteristikleri incelendiğinde, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü perspektifinden bakıldığında bu dönem için "İlköğretimde Seferberlik" dönemi ifadesi daha uygun olacaktır. Öte yandan, uzun süre İlköğretim Genel Müdürlüğü yapan İsmail hakkı Tonguç'un bakış açısından ise bu döneme " Köy Enstitüleri" dönemi denebilir. Ancak, Millî Eğitim ve kültür politikaları bağlamında ele alındığında, bu döneme en doğru tanım "Hümanistleştirme" olarak yapılmaktadır (Güler, 2004: 88).

İsmet İnönü, karakter, ahlak ve yurttaşlık bilincini Millî Eğitimin temel unsurları olarak kabul etmekte ve izlenecek Millî Eğitim politikasının kapsamını şu sözlerinde ifade etmektedir:

Ahlakta ve karakterde sağlam temelli vatandaşlar yetiştiren; ilköğretimi en kuytu köye kadar kadın erkek bütün vatandaşlara ulaştıran; teknik öğretimde, kadın erkek her vatandaşa, kendi geçimini temin edecek çalışmayı, en ufağından en yükseğine kadar her türlü sanatı öğretebilen bir teşkilâtın bütün memleketi kaplamasını istiyoruz. (Toprakçı ve Yılmaz, 2015: 161)

İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde Celal Bayar'dan sonra ikinci hükümeti (25.01.1939-03.04.1939) kuran Başbakan Refik Saydam, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okuduğu hükümet programında maarifle ilgili olarak şu ifadelere yer vermektedir:

Türk çocuğunu, daha ilk tahsil yaşında iken mektebe alarak zekâ, istidad ve faaliyetine uygun bir silsile takib ettirmek memleketin ilim, sanat ve pratik hayat ve teknik faaliyet sahalarında görülen eleman ihtiyacını onların yetişkin varlıkları ile karşılamak maarif işlerinde tutacağımız esaslı yoldur. Bu yol da emin yürüyebilmek için, ilk tahsili öğretmen ve eğitimcilerimizle vermeğe çalışmakta devam edeceğiz. Mevcud liseleri, keyfiyetçe olgunlaştırmak ve yüksek tahsil müesseselerini tam hazırlayıcı mektepler haline getirmek emelindeyiz. Ankara, İstanbul üniversiteleri ile diğer yüksek tahsil mekteplerinin inkişafı yakından takib edilecektir.

Konuşmasının eğitim ve kültür bölümünün sonunda, İnönü şu ifadeye yer vermektedir: "Türk çocuğunu ahlâkı temiz, ruhça ve bedence sağlam, milletine, vatanına, Cumhuriyete ve inkılâba sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir." Ayrıca, sözlerinde tarih ve dil alanındaki inkılâpların, millî ruhun doğuşunu ve güçlenmesini hızlandırma çabalarının daha da yoğunlaştırılacağını vurgulamaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1939: 215-216).

Başbakan Refik Saydam'ın görevde bulunduğu sırada vefat etmesinin ardından başbakanlık görevini üstlenen Mehmet Şükrü Saraçoğlu'nun (09.07.1942-09.03.1943), Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okuduğu hükümet programında yer alan ifadeleri, dönemin siyasal söyleminde Türkçülük anlayışını ortaya koymaktadır. Saraçoğlu konuşmasında şu ifadelere

ve Batıyı anlayabilmek için önce insan aklına ve tabiatına önem veren ve Rönesans'ı hazırlayan hümanist eserlerin okunmasının sağlanmasıdır. Bu amaç, Hasan Ali Yücel'in "Kültür tanışıklığının fikrî manzarası, her zaman ve her yerde, dil ve yazılı eser alışverişi ile olmuştur" ifadeleri ile özetlenebilir (Meşeci Giorgiotti ve Batır, 2012: 42).

yer vermiştir: “Arkadaşlar, biz Türk’üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız ” (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2013a: 365).

Bu dönemde milli eğitim politikasında istikrarlı ve tutarlı bir yön izlenmediği, hükümet programları ile Millî Eğitim Bakanlığı’nın uygulamaları arasında belirgin bir uyumsuzluğun olduğu görülmektedir. Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in, hümanizma ve rönesans kavramlarını merkeze alan bir eğitim anlayışını savunarak bu doğrultuda icraatlar yapmasına karşın, Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun hükümet programında “Türkçülük” vurgusu yapması bunu göstermektedir (Güler, 2004: 94).

Hasan Ali Yücel’in Millî Eğitim Bakanlığı görevini sürdürdüğü II. Saraçoğlu Hükümeti’nin (09.03.1943-07.08.1946) programı, Başbakan Şükrü Saraçoğlu tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde okunmuştur. II. Dünya Savaşı nedeniyle öncelikli olarak askeri alanlara ağırlık verilmesine rağmen, Saraçoğlu konuşmasında en yüksek bütçe artışının eğitim alanına yapıldığını belirtmiştir. Buna göre, eğitim bütçesi bir önceki yıla kıyasla 14,5 milyon lira artırılmıştır. Ayrıca, Cumhuriyet’in onuncu yılı ile karşılaştırma yaparak, on yıl önce 10 milyon lira olan Maarif bütçesinin 43 milyon liraya ulaştığını ifade etmiştir. Özel idarelerin Maarif işlerine ayırdığı bütçenin ise aynı dönemde 12 milyon liradan 19 milyon liraya yükseldiğini açıklamıştır. Konuşmasının bu kısmında, Başbakan Şükrü Saraçoğlu eğitim alanındaki gelişmeleri desteklemek amacıyla çeşitli sayısal verilere yer vererek bu rakamları on yıl öncesi ile karşılaştırmalı bir biçimde sunmuştur (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1943: 24-25). Bu veriler aşağıda **Tablo 1.4**’te gösterilmiştir.

Tablo 1.4. Şükrü Saraçoğlu’nun konuşmasında yer alan eğitimle ilgili veriler

	(On yıl öncesi)	1942 Yılı
Yüksek tahsilde öğrenci sayısı:	7.000	16.000
Lise öğrenci sayısı:	6.800	30.000
Ortaokul öğrenci sayısı:	35.000	100.000
İlk tahsil öğrenci sayısı:	525.000	970.000
Güzel sanatlar akademisi öğrenci sayısı:	157	547
(Altı yıl öncesi)		
Konservatuvar öğrenci sayısı:	68	147
(Üç yıl öncesi)		
Teknik öğretim öğrenci sayısı:	9.000	14.500
(Dört sene öncesi)		
Köy enstitüleri öğrenci sayısı:	3.000	12.000

Bu hükümet programı sunumunda, önceki programlardan farklı olarak eğitim alanındaki gelişmelere ve o güne dek gerçekleştirilen çalışmalardan bahsedildiği, ayrıca sayısal verilerin de açıklandığı görülmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan çeşitli iç ve dış dinamiklerin etkisiyle Batı Bloğu içerisinde konumlanan Türkiye, 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan ilk çok partili genel seçimlerle birlikte çok partili siyasal yaşama geçmiştir. Bu seçimleri Cumhuriyet Halk Partisi kazanmış; 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti ise güçlü bir muhalefet partisi olma potansiyelini göstermiştir. Seçimlerin ardından İstanbul Milletvekili Mehmet Recep Peker, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Sivas Milletvekili Reşat Şemsettin Sırer'in Millî Eğitim Bakanlığı'na atandığı bu hükümet, 07.08.1946-10.09.1947 tarihleri arasında görev yapmıştır. Bu dönemde, devlet ve toplum hayatında dilde sadeleşme eğiliminin etkisiyle, önceki Cumhuriyet hükümetlerinde kullanılan "Maarif Vekili" ifadesinin yerine ilk kez "Millî Eğitim Bakanı" unvanı kullanılmaya başlanmıştır. Atatürk döneminden itibaren üzerinde önemle durulan millî eğitim anlayışı, bu adlandırmayla kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Bu nedenle, yeni hükümet programında, eğitim politikaları ve bu alanda yapılması planlanan çalışmalar "Millî Eğitim" başlığı altında toplanmıştır (Kodal, 2023: 191).

Recep Peker'in TBMM'nde hükümet programı görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmada, Millî Eğitim politikası çok boyutlu biçimde, ayrıntılı, açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulmuştur (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1946: 34-35). Bu konuşmada değinilen hususlar aşağıda konularına göre sınıflandırılarak sunulmuştur:

- Türk gençliğinde milli duyguların güçlendirilmesi: Öğretim ve eğitim çalışmalarının esası, Türk inkılâbının ana fikirlerinin gençlerimize benimsetilmesi ve Türk tarihinin öğretilmesidir.
- Köy okullarının inşası: Köylülerin bizzat çalıştığı sistem devam edecektir. Devlet, okul yapımında kullanılan malzemeleri temin edecektir. Okulu olmayan köylere okul yapılması, öğretmen yetiştirme faaliyetleri beraber yürütülerek Bakanlar Kurulu tarafından 10 yıl içinde tamamlanacak bir plana bağlanacaktır.
- Şehir ve kasabalarda ilkokul yapımı: Şehir ve kasabalardaki ilkokul yapımı, köylerdeki esaslara benzer usullere bağlanacaktır.
- Köy çocukları için meslek edindirme: İlkokulu bitiren köy çocuklarının, köyde yararlı bir meslek sahibi olmaları için bölge okullarının kurulmasına devam edilecektir.
- Köy enstitülerinin rolü: Köy enstitülerinden çıkan gençlerin, bilgi ve milli duygu açısından yeterli bir seviyeye gelmeleri sağlanacaktır.
- Köy sağlık memurları: Enstitülerde yetiştirilen köy sağlık memurlarının sayısı artırılabacaktır.
- Öğrenci yurtları ve eğitim kolaylıkları: Okulu olmayan bölgelerden gelen öğrenciler için öğrenci yurtlarının sayısı artırılabacaktır. Öğretim araçları ve laboratuvarlar tamamlanacaktır.

- Öğretmen yetiştirme: Öğretmen ihtiyacını karşılayacak sayıda ve ehliyetinde öğretmen yetiştirilmesine önem verilecektir. Öğretmen okullarının programları ve teşkilatı, mevcut ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenecektir.
- Ortaokul öğretmeni ihtiyacı: Kasaba ve şehirlerdeki ortaokul öğretmeni ihtiyacını karşılamak için gerekli kadrolar yetiştirilecektir.
- Üniversiteye girişteki engellerin kaldırılması: Liseyi bitirip olgunluk imtihanlarını vermiş gençlerin üniversitelere girişini engelleyen kayıt ve sınavlar kaldırılacaktır. Tıp, kimya gibi alanlarda eksiklikler giderilecek ve bu kollara olgunluk imtihanını vermiş her öğrenci kabul edilecektir.
- Üniversitelerin özerkliği ve gelişimi: Üniversiteler özerklik içinde gelişmeye devam edecektir. Yüksek Ziraat Enstitüleri de Üniversiteler Kanunu kapsamına alınacaktır.
- Teknik eğitim kurumlarının geliştirilmesi: Teknik öğretim kurumlarının geliştirilmesine devam edilecektir.
- Milli kütüphane ve kitaplıklar: Ankara’da büyük bir milli kütüphane kurulacak ve okuma alışkanlıklarını artıracak kitaplıklar açılacaktır.
- Devlet Opera ve Tiyatrosu: Devlet Opera ve Tiyatrosu kanun tasarısı hazırlanacak, Ankara Devlet Tiyatrosu binası yapılacaktır. Güzel sanatların çeşitli dallarında yeni kurumlar kurulacaktır.
- Spor faaliyetleri: Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü kurulacak ve her tür spor faaliyeti için öğretici kadro yetiştirilecektir. Spor sahaları kurulacak ve spor faaliyetleri teşvik edilecektir.

İkinci kez Hasan Saka tarafından kurulan hükümetin (10.06.1948-16.01.1949) Millî Eğitim Bakanlığı görevini Bingöl Milletvekili Hasan Tahsin Banguoğlu üstlenmiştir. I. ve II. Saka Hükümetleri, çok partili siyasal yaşamın alt yapısının oluşturulduğu, demokratik devlet ve toplum idealine yönelik temel değişim ve dönüşümlerin gerçekleştirildiği; devletin ve CHP'nin giderek daha liberal bir çizgiye yöneldiği bir dönemde görev yapmıştır. Bu bağlamda, dönemin siyasal atmosferi ve toplumsal dönüşüm dinamikleri yeni hükümet programına da yansımıştır (Kodal, 2023: 193). Hasan Saka'nın TBMM'nde yaptığı hükümet programı konuşmasında, Millî Eğitim politikalarına ilişkin ayrı bir bölüm yer almamakla birlikte, konuşmasında demokratik eğitimin önemine vurgu yapılmıştır. Saka, konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir: "...kanunlarda, sosyal ve politik hayatta olduğu gibi her düzeydeki okullarımızda demokratik eğitimin yerleşmesine önem vereceğiz" (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2013a: 590). Bu ifade, dönemin eğitim politikalarının demokratik değerlerin benimsenmesi ve topluma kazandırılması yönündeki anlayışla şekillendiğini göstermektedir.

İsmet İnönü döneminin son hükümeti (16.01.1949-22.05.1950), Sivas Milletvekili Mehmet Şemsettin Günaltay tarafından kurulmuştur. Bu dönemde Millî Eğitim Bakanlığı görevini Hasan Tahsin Banguoğlu sürdürmüştür. Günaltay, TBMM’nde yaptığı hükümet programı sunumunda Millî Eğitime ilişkin ayrı bir bölüme yer vermemiştir. Ancak konuşmasının bir bölümünde şu ifadeleri kullanmıştır:

Türk inkılâbının ana prensiplerini titiz bir itina ile savunmakta devam edeceğiz. Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız. Fakat lâiklik prensibinden ayrılmamıza asla imkân tasavvur edilmemelidir. Bilhassa din perdesi altında bu milleti asırlar boyunca uyuşturmış olan hurafelerin yeni baştan belirmesine asla meydan vermeyeceğiz. (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1949: 168).

Din öğretiminin isteğe bağlı olması esasına dayanarak, çocuklara din bilgisi öğrenme olanağı sağlanacağı vurgulanmış; bu durum laiklik ilkesi ile birlikte ele alınmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren hazırlanan hükümet programları içerisinde, ilk kez bir hükümet programında din öğretimine yer verilmiştir. 1946 yılında kurulan Demokrat Parti'nin etkisiyle yalnızca siyasal ve toplumsal yaşamda değil, eğitimde alanında da liberal eğilimlere yönelik talepler artış göstermiştir. Bu talepler, Cumhuriyet Halk Partisi'nin programlarına ve uygulamalarına da yansımıştır (Kodal, 2023: 199).

1947 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Divanı, din eğitimi konusunda yeni düzenlemeler gündeme almıştır. Laiklik ilkesine aykırı olmamak koşuluyla, özel izinle ve Türk harfleri ile öğretim yapılması şartına bağlı olarak özel din derslerine izin verilmiştir. Bu kapsamda "din bilgisi dersaneleri" nin açılmasına karar verilmiş; bu kurumlarda görev alacak öğretmenlerin nitelikleri, ders programları ve uygulanacak kurallar ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir. Aynı yılın sonunda toplanan CHP Kurultayı’nda laiklik ilkesi tartışılmış, bazı üyeler din eğitiminin gerekliliğini savunurken, bazı üyeler ise laikliğin korunması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Bu tartışmalar sonucunda laiklik ilkesi yeniden tanımlanmıştır. 1948 yılında CHP Parti Meclis Grubu bünyesinde oluşturulan bir komisyon, din eğitiminin okullarda yeniden başlatılması ve dinî meslek okullarının açılması konularını gündemine almıştır. Komisyonun yürüttüğü çalışmalar sonucunda, velilerin talebi üzerine ilkokulların son iki sınıfında din derslerinin verilmesine, bu derslerde görev alacak öğretmenlerin nitelikleri ile müfredatın belirlenmesine ilişkin kararlar alınmıştır. Ayrıca, ilahiyat fakültesinin yeniden kurulması ve imam-hatip kurslarının açılmasına yönelik girişimler başlatılmıştır. 1949 yılı itibarıyla ilkokulların 4. ve 5. Sınıflarında haftada iki saat olmak üzere “program dışı ve isteğe bağlı” din dersleri okutulmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler, CHP’nin laiklik anlayışında esnekliğe gittiğini ve toplumsal talepler doğrultusunda din eğitimi konusunda yeni adımlar attığını göstermektedir (Bozkurt, 2007: 295-299).

İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı döneminde benimsenen eğitim anlayışının genel amacı, Atatürk dönemindeki eğitim anlayışına benzer şekilde Cumhuriyet’in ideallerine bağlı, çağdaş

bir yurttaş tipi yetiştirmektir. Bu dönem, Cumhuriyet ilkelerinin eğitim yoluyla güçlendirildiği, eğitimin köylere taşındığı ve köy temelli eğitim anlayışının benimsendiği, mesleki ve teknik eğitime verilen önemin arttığı; ayrıca Batı medeniyetine katılımın ve üniversitelerde özerklik anlayışının geliştirilmeye çalışıldığı bir süreçtir (Yıldırım, 2016: 9).

Bu dönemde iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi'nin programlarının hükümet programları ile doğrudan ilişkilendirilmesi nedeniyle, eğitim politikalarının daha iyi anlaşılması amacıyla parti programlarının eğitimle ilgili bölümlerine aşağıda kısaca değinilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Beşinci Kurultayı'nda kabul edilen 1939 tarihli parti programının "Millî Talim ve Terbiye" bölümünde, cehaletin ortadan kaldırılması ve halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesi temel hedef olarak belirlenmiştir. Programda Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçı bireylerin yetiştirilmesine öncelik verilmiş; eğitim sisteminin akılcı, millî ve çağdaş temeller üzerine inşa edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İlköğretimin beş yıl olması öngörülmüş; köy okulları ve öğretmenlik sistemi aracılığıyla eğitimin kırsal alanlara yayılması hedeflenmiştir. Meslek okulları, sanat okulları ve akşam kurslarının sayısının artırılmasıyla mesleki eğitime önem verilmiştir. Ortaöğretim ve lise düzeyinde genişleme ve iyileştirme çalışmaları planlanmış; üniversitelerin bilimsel çalışmalar ve uzman yetiştirme açısından güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca güzel sanatlar, opera, tiyatro, sinema, müzecilik ve yayıncılık gibi kültürel alanlara da önem verilerek toplumun kültürel gelişimine katkı sağlanması hedeflenmiştir. Halkevleri ve halk odaları aracılığıyla yaygın eğitim desteklenmiş; gençliğin disiplinli, ahlaklı, vatansever ve bedenen sağlıklı bireyler olarak yetiştirilmesi için spor teşkilatlarının kurulması planlanmıştır (Cumhuriyet Halk Partisi, 1939: 29).

CHP'nin 1943 yılı programı da 1939 programındaki ilkeleri sürdürmekte ve benzer temaları işlemektedir. Programın üçüncü bölümünde yer alan "Millî Eğitim ve Öğretim" başlığı altında belirtilen politikalar aşağıdaki şekilde özetlenmektedir (Bozkurt, 2007: 336):

- Eğitim sisteminin temeline Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık ilkelerinin yerleştirilmesi,
- Türk milletinin millî kimliğinin korunması ve kültürel bütünlüğün sağlanması,
- Eğitim sisteminin, teorik ve pratik bilgiyi birlikte kazandıracak şekilde düzenlenmesi; bu sürecin millî değerlere dayalı, hurafelerden uzak bir anlayışla sürdürülmesi,
- Türk dili ve tarihine özel önem verilmesi, dilin millîleşmesi çalışmalarının sürdürülmesi,
- İlköğretimin beş yıl olarak belirlenmesi ve tüm çocukların bu eğitimden yararlanmasının sağlanması,
- Ortaöğretimin yaygınlaştırılması ve lise eğitiminde niteliğin artırılması,
- Üniversitelerin bilim üretme ve uzman yetiştirme görevini üstlenmesi; akademik kariyer sisteminin düzenlenmesi,

- Teknik eğitimin, sanayi ve tarım alanlarındaki gelişmeleri destekleyecek biçimde yeniden yapılandırılması,
- Kız ve erkek sanat enstitülerinin yaygınlaştırılması, gezici kurslar aracılığıyla mesleki eğitimin köylere kadar ulaştırılması,
- Güzel sanatların desteklenmesi; tiyatro, opera, müzik ve sinema alanlarında gelişimin teşvik edilmesi,
- Folklor araştırmalarının yapılması, halk oyunları ve türkülerin yaygınlaştırılması,
- Müzelerin zenginleştirilmesi, kütüphanelerin kurulması,
- Halkevleri ve halkodalarının, Millî Eğitim sisteminin temel unsurları olarak yaygınlaştırılması,
- İnkılap tarihi öğretiminin güçlendirilmesi ve bir İnkılap Müzesi'nin kurulması,
- Sporun teşvik edilmesi suretiyle bireysel ve toplumsal sağlığın geliştirilmesi.

Bu ilkeler, dönemin eğitim politikalarının sadece bilgi aktarımını değil, aynı zamanda kültürel, toplumsal ve ahlaki gelişimi de hedeflediğini göstermektedir. Eğitim, bu anlayışla Cumhuriyet'in temel değerlerini koruyan, çağdaşlaşmayı benimseyen ve üretken bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir yapı olarak ele alınmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 yılı programının "Millî Eğitim Politikamız" başlıklı VIII. kısmında eğitim politikasının temel amacı; yurttaşların Cumhuriyet değerlerine bağlı, milli karaktere sahip ve topluma faydalı bireyler olarak yetiştirilmesi şeklinde özetlenmektedir. Programda, eğitimin ahlaki, zihinsel ve bedensel gelişime yönelik olarak dengelenmesiyle bireylerin milliyetçi, disiplinli ve üretken olmalarının hedeflediği vurgulanmıştır.

Parti programında ayrıca, yurttaşlarda tarih bilincininin güçlendirilmesi, özellikle Kurtuluş Savaşı ve devrimlerin öneminin kavratılması gerektiği belirtilmiştir. Türk dilinin doğal gelişiminin teşvik edilmesi ve eğitimin ülke genelinde yaygınlaştırılması da temel hedefler arasında yer almıştır.

İlköğretimin tüm çocuklara ulaştırılması, ortaöğretimin ilçelere kadar yaygınlaştırılması ve lise ile meslek okullarının güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Üniversitelerin bilimsel araştırmalar yapmasının teşvik edilmesi ve yeni yükseköğretim kurumları kurulması planlanmıştır.

Programda, meslek eğitimi ve yetişkin eğitimi konularında kapsamlı düzenlemelere yer verilmiş; her yaştan yurttaşa eğitim fırsatlarının sunulması amaçlanmıştır. Öğretmen yetiştirme sürecine özel önem verilerek eğitim kadrolarının nitelik ve sayıca güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Eğitim politikası kapsamında güzel sanatlar, müzik, tiyatro, sinema ve halk sanatlarının korunup geliştirilmesi, müzelerin zenginleştirilmesi, millî kütüphanelerin kurulması ve halk eğitiminin yaygınlaştırılması planlanmıştır. Bu doğrultuda Halkevleri ve Halkodalarının

genişletilmesi, okuma yazma bilmeyenler için kurslar düzenlenmesi ve köylere faydalı kitap ve dergilerin ulaştırılması öngörülmüştür.

Son olarak, beden eğitimi Millî Eğitim anlayışının temel unsurlarından biri olarak görülmüş, spor faaliyetlerinin desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Öğretmenlerin siyasetle ilgilenmemesi gerektiği vurgulanırken, üniversite öğretim üyeleri bu kuralın dışında tutulmuştur (Cumhuriyet Halk Partisi, 1947: 54).

1.3.1. Köy enstitüleri

İsmet İnönü döneminin en önemli eğitim atılımlarından biri olan Köy Enstitüleri, öğretmen adaylarını köylerden seçmek ve onları kendi yaşam çevrelerinden kopmadan, aynı zamanda bir çiftçinin bilgi ve becerilerini kazandıracak biçimde yetiştirmek amacıyla kurulmuş öğretmen yetiştirme kurumlarıdır. Öğretmenlik mesleğinin yanı sıra çocuk bakımı, yapı işleri, kooperatifçilik, marangozluk, demircilik, ziraat işleri, dikiş, ev yönetimi ve hasta bakımı gibi alanlarda verilen eğitimler, Köy Enstitülerine mesleki ve teknik eğitim kurumu niteliği kazandırmıştır.

Köy eğitiminin tarihsel gelişimi, 1869 tarihli Maarifi Umumiye Nizamnamesi'nin 3. maddesi ile her köye okul açılmasının zorunlu kılınmasıyla başlatılabilir. II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet dönemlerinde köy eğitimi ile ilgili çeşitli uygulamalara gidilmiş, özellikle tarımsal eğitim veren okullar açılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte "köy için eğitim" anlayışı güçlenmiş, dönemin Türk aydınları bu konu üzerine eğilmiştir (Koçer, 2019:92-93). Bu dönemde köy eğitimi üzerine önemli fikirler geliştiren Ethem Nejat ve her köye okul kazandırma çabalarıyla öne çıkan İsmail Mahir Efendi, alandaki öncü isimler arasında yer almıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi yıllarında bu hedefler tam anlamıyla gerçekleştirilememiş, pek çok öğretmen maaşlarını alamadıkları için görevlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Buna rağmen Meşrutiyet dönemi, köy eğitimi meselesinin ilk kez kapsamlı biçimde ele alındığı dönem olmuştur (Yılmaz, 2023: 340).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye nüfusunun büyük bir bölümü köylerde yaşamaktaydı. Köylerde tarımsal yöntemler oldukça eski, eğitim faaliyetleri ise yetersizdi. Atatürk, 1 Mart 1922'de TBMM'nin açılış konuşmasında köylünün durumuna dikkat çekmiş, köylüye yönelik devlet sorumluluklarını ve köy eğitimine öncelik verilmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Bu memleketin asıl sahibi ve toplumsal yapımızın temel unsuru köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne kadar eğitim ışığından mahrum bırakılmıştır. Bundan dolayı, bizim izleyeceğimiz eğitim politikasının temeli ilk olarak mevcut cehaleti ortadan kaldırmaktır. Ayrıntılara girmemekle birlikte, bu düşüncemi birkaç kelime ile açıklamak gerekirse, genel olarak tüm köylülerimize okuma yazma öğretmek ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıyacak kadar coğrafya, tarih, din ve ahlâk bilgisi vermek, ayrıca dört temel beceriyi öğretmek eğitim programımızın ilk hedefidir. (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2013b: 16)

1925-1926 ders yılında Türkiye’de 17’si şehirde, 32’si köyde ve 1’i özel olmak üzere toplam 50 yatılı okul bulunmaktaydı. Köy yatılı okulları, köy çocuklarına yönelik olup, öğrencilere temel derslerin yanı sıra marangozluk, terzilik, kunduracılık, demircilik gibi mesleki beceriler kazandırılmıştır. Bu okullar yapı ve işlevleriyle daha sonra kurulacak Köy Enstitülerinin öncüleri sayılabilecek niteliktedir (Yücel, 2023: 295-296).

17 Şubat 1923 tarihli İzmir İktisat Kongresi de köy eğitimin gelişiminde belirleyici rol oynamıştır. Kongrede çiftçi grubu iktisadi esasları zirai ve maarif meseleleri kısmında alınan kararların 6. ve 7. maddeleri, köy enstitülerinin temel ilkelerine zemin hazırlamıştır. Bu maddelerde, köy okullarının tarım uygulamaları için bahçeye, modern ahıra ve öğretmenler için lojmana sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, köylü çocukların tarım işlerini uygulamalı biçimde öğrenmeleri, öğretmenlerin köylere yerleşmesinin teşvik edilmesi ve köy okullarının gelirlerinin öğretmenler tarafından yönetilmesi öngörülmüştür (Kayıran ve Saygın, 2019: 48).

22 Mart 1926 tarihli ve 789 sayılı “Maarif Teşkilatına Dair Kanun” un 7. maddesiyle, Köy Muallim Mekteplerinin açılması kararlaştırılmıştır (T.C. Resmî Gazete, 1926: 1233) Bu doğrultuda Kayseri Zincidere (1926) ve Denizli’de (1927) öğretim süresi üç yıl olan köy öğretmen okulları kurulmuştur. Bu okullarda klasik öğretmen okullarından farklı olarak tarım ve iş derslerine ağırlık verilmiştir. Ancak Kayseri’deki okul 1932’de, Denizli’deki ise 1933’te kapatılmıştır (Cicioğlu, 1985: 302).

1935 yılında İlköğretim Genel Müdürlüğüne atanan İsmail Hakkı Tonguç, köylerdeki eğitim sorunlarını yerinde tespit etmek amacıyla ülke genelinde kapsamlı bir inceleme yapmış, 61 şehir, 305 ilçe ve 9.150 köyü ziyaret etmiştir (Kuşçi, 2021: 335). Bu çalışmalar sonucunda 20 yıllık bir gelişim planı hazırlamış, 1954 yılına kadar köylerin eğitim, sağlık ve ziraat açısından geliştirilmesini hedeflemiştir. Ancak, bu hedefin gerçekleştirilmesinde bazı engellerle karşılaşmıştır. Okuma yazma bilen gençlerin azlığı nedeniyle köylere "eğitmen" adı altında geçici öğretmenler gönderilmiştir (Eyyüpoğlu, 2017: 5-6).

1936 yılında Atatürk’ün önerisiyle Eskişehir Mahmudiye’de köyünde ilk Eğitim Kursu açılmış; aynı yıl İzmir Kızılçullu ve Eskişehir Çifteler’de Köy Öğretmen Okulları kurulmuştur (Akyüz, 2001: 354). 1937’de çıkarılan 3238 sayılı “Köy Eğitim Kanunu” ile bu uygulamalar yasal zemine kavuşturulmuştur. Kanuna göre, nüfusu az olan köylerde eğitim ve tarımsal rehberlik faaliyetlerini yürütmek üzere eğitimci yetiştirilecektir (T.C. Resmî Gazete, 1937: 8367)

Bu kurslar, ilerleyen yıllarda Köy Enstitülerinin temelini oluşturmuştur. 1939’da çıkarılan 3704 sayılı yasa ile köylerde sürdürülebilir eğitim anlayışı benimsenmiş, Kızılçullu, Çifteler ve Gök köy kursları, Köy Öğretmen Okullarına dönüştürülmüştür (Eyyüpoğlu, 2017: 6).

Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, 1939’da toplanan Birinci Maarif Şurası’nda köy öğretmeni yetiştirmenin esaslarını açıklamış; köy kökenli gençlerin köylerde eğitim vermesi gerektiğini,

geleneksel yöntemlerin köylerin ihtiyaçlarına cevap veremeyeceğini belirtmiştir (Yılmaz, 2023: 342).

Son olarak, 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı “Köy Enstitüleri Kanunu” ile bu kurumlar resmen kurulmuştur. Kanunun amacı, köy nüfusunu yalnızca eğitmek değil, aynı zamanda üretken hale getirmektir (Kapluhan, 2014:184). Kanunun gerekçesinde, 1935 nüfus sayımı verilerine göre ülkede ciddi bir ilköğretim açığı bulunduğu, nüfusun %81’inin köylerde yaşadığı halde 40 bin köyün 31 bininde okul bulunmadığı belirtilmiştir (Koçak, 1986: 238-239).

Kanununun birinci maddesinde, “Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilligince Köy enstitüleri açılır” hükmü yer almıştır (T.C. Resmî Gazete, 1940: 13682). Bu kapsamda, 1940-1941 öğretim yılında on yeni enstitü açılmış, 1942’de çıkarılan “Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu” ile enstitülerin sayısı on yediye ulaşmıştır (Eyyüpoğlu, 2017: 6).

Bu kanun, köylerde açılacak eğitim kurumlarını aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır (T.C. Resmî Gazete, 1942: 3243):

- Eğitimli köy okulları,
- Öğretmenli köy okulları,
- Öğretmenli ve eğitimli köy okulları,
- Pansiyonlu veya pansiyonsuz bölge köy okulları, (tercihen nahiye merkezlerinde)
- Akşam okulları,
- Köy ve bölge meslek kursları.

Bu düzenlemelerle birlikte Köy Enstitüleri, köylerde eğitim seviyesini yükseltmeyi, nitelikli iş gücü yetiştirmeyi ve kırsal kalkınmayı hızlandırmayı amaçlayan bir eğitim modeli haline gelmiştir.

Aşağıda, açılan Köy Enstitüleri ve bunların kuruluş yerleri belirtilmiştir (Kuşçi, 2021: X):

- Kızılçullu Köy Enstitüsü / İzmir
- Çifteler Köy Enstitüsü / Eskişehir
- Kepirtepe Köy Enstitüsü / Kırklareli
- Gök köy Köy Enstitüsü / Kastamonu
- Akçadağ Köy Enstitüsü / Malatya
- Akpınar-Ladik Köy Enstitüsü/ Samsun
- Aksu Köy Enstitüsü / Antalya
- Arifiye Köy Enstitüsü / Sakarya
- Beşikdüzü Köy Enstitüsü / Trabzon

- Cılavuz Köy Enstitüsü / Kars
- Düziçi Köy Enstitüsü / Adana
- Gönen Köy Enstitüsü / Isparta
- Pazarören Köy Enstitüsü / Kayseri
- Savaştepe Köy Enstitüsü / Balıkesir
- Hasanoğlan Köy Enstitüsü / Ankara
- İvriz Köy Enstitüsü / Konya
- Pamukpınar Köy Enstitüsü / Sivas
- Pulur Köy Enstitüsü / Erzurum
- Dicle Köy Enstitüsü / Diyarbakır
- Ortaklar Köy Enstitüsü / Aydın
- Ernis Köy Enstitüsü / Van

1945-1946 öğretim yılında Köy Enstitülerinin sayısı yirmiye yükselmiş, 1948-1949 öğretim yılında ise yirmi bir olmuştur. İsmail Hakkı Tonguç'un katkılarıyla geliştirilen bu enstitüler, yalnızca eğitim-öğretim kurumları olmanın ötesinde, aynı zamanda modern birer çiftlik işlevi de görmüştür. Öğrenciler, bina inşa etme, tarım işleri gibi uygulamalarla üretime yönelik beceriler kazanmışlardır (Eyyüpoğlu, 2017: 7).

Köy Enstitülerinde eğitim üç temel alanda yürütülmüştür: ziraat işleri, kültür dersleri ve mesleki atölye çalışmaları. Tüm öğrenciler, cinsiyet ayrımı olmaksızın ziraat faaliyetlerine katılmıştır. Enstitünün bulunduğu bölgeye uygun tarım faaliyetleri belirlenmiş; bazı enstitüler tarım, bazıları meyvecilik, deniz kıyısındaki enstitüler ise balıkçılık alanında eğitim vermiştir. Bu uygulama, mezunların köylerine döndüklerinde daha kolay adapte olmalarını sağlamıştır. Köy enstitülerinde öğrenim süresi beş yıl olup, ilk üç yılda genel eğitim verilmiştir. Üçüncü yılın sonunda öğrenciler, meslek seçimi yapmıştır. Meslek seçiminde öğrenciler, öğretmenlik, sağlıkçılık veya ebelik gibi meslekleri seçebilirlerdi; ayrıca tarım-teknik ustalığı gibi mesleklere yönelebilirlerdi. Haftalık ders programı toplamda 44 saatten oluşmuştur. Bu programda 22 saat kültür dersleri, 11 saat teknik dersler ve 11 saat tarım dersleri ve uygulamaları yer almıştır. Bu ders programı, öğrencilere hem genel eğitim hem de mesleki beceriler kazandırmıştır. Ayrıca, öğrencilere otomobil, bisiklet, motosiklet kullanma ve enstrüman çalma gibi beceriler de öğretilmiştir. Öğrenciler, kayıt işlemlerinden önce enstitünün işleyişini görmek üzere oryantasyon sürecine tabi tutulmuş ve bu süreçte öğrenci velileri de enstitüde misafir edilmiştir. Köy Enstitülerinde eğitim, yıl boyunca aralıksız sürmüştür (Yiğit, 2008: 689-690).

Atatürk döneminde temelleri atılan ve İnönü döneminde geliştirilen köy eğitimi çalışmalarına yönelik eleştiriler olmuştur ve ilerleyen yıllarda giderek artmıştır. Özellikle Köy Enstitüleri, eğitim programları ve işleyiş sistemi nedeniyle eleştirilerin odağı hâline gelmiştir. Bu

eleştiriler, büyük ölçüde dönemin ideolojik ve siyasi gelişmeleriyle paralel olarak yoğunlaşmıştır. Çok partili hayata geçiş süreci, Köy Enstitülerinin geleceğini etkileyen önemli değişimlere yol açmıştır. 1946 seçimlerinden kısa bir süre sonra Hasan Ali Yücel'in istifa etmesiyle yerine Reşat Şemsettin Sırer atanmıştır. Bu değişimi, İsmail Hakkı Tonguç'un görevden ayrılması izlemiştir. Bu süreçte, Köy Enstitülerinin en önemli kurumu olan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü 1947'de kapatılmış ve Köy Eğitim Kursları sona erdirilmiştir. Köy Enstitülerine yönelik eleştiriler artmış; öğrencilerin kıyafetleri değiştirilmiş, tatil süreleri uzatılarak köydeki tarım ve inşaat işlerine katılımları azaltılmış, mezunların zorunlu hizmet süreleri de kısaltılmıştır. 1950'de Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle, Köy Enstitüleri programları ile İlk Öğretmen Okulları birleştirilmiş; 1954'te çıkarılan 6234 sayılı "Köy Enstitüleriyle İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun" ile Köy Enstitüleri kapatılmıştır (Yılmaz, 2023: 348-349).

1.3.2. Halkevleri ve Halkodaları

Atatürk döneminde başlatılan Halkevleri, İnönü döneminde sayıca artmış ve etkinliklerini sürdürmüştür. Halkın eğitim ve kültür seviyesini yükseltmeyi amaçlayan bu gönüllü kurumlarda, öğretmenler çeşitli çalışma kollarında görev almıştır. Dil, Edebiyat, Tarih, Güzel Sanatlar ve Spor gibi alanlarda düzenlenen kültürel etkinlikler; konferans, konser, sergi ve tiyatro temsilleri ile yayın faaliyetlerini kapsamaktadır. Halkevlerinin binaları salon, sahne, toplantı odası ve kitabevi gibi olanaklarla donatılmıştır. 1932 yılında Ankara'da açılan ilk Halkevi, on yıl içinde tüm illere yayılmış ve 1938'de 209 şubeye ulaşmıştır. 1946 yılı itibarıyla şube sayısı 455'e yükselmiştir (Giorgetti ve Batır, 2012: 48-49).

1940 yılına gelindiğinde, Halkevleri neredeyse tüm büyük yerleşim merkezlerinde örgütlenmişti. Bu nedenle, daha az maliyetle kırsal bölgeler ve köylerde halkın eğitim ve kültürel faaliyetlere erişimini sağlamak amacıyla Halkodaları kurulmasına başlanmıştır. CHP'nin Beşinci Büyük Kurultayı'nda alınan karar doğrultusunda, 19 Şubat 1940'ta ilk olarak 141 Halkodası faaliyete geçmiştir. Halkodalarının Halkevlerinden ayrılan temel özelliği, sosyal ve kültürel faaliyet kollarının bulunmamasıdır; bu nedenle faaliyetler büyük ölçüde toplantılar ve okuma odası çalışmaları etrafında yürütülmüştür. Okuma odalarında, parti onayıyla seçilen veya doğrudan parti tarafından gönderilen kitaplar yer almıştır. 1949-1950 yılları arasında toplam 4.322 Halkodası açılmış ve yoğun bir çalışma yürütülmeye çalışılmıştır; ancak kırsal alanlarda Halkodaları yeterli ilgi görmemiştir (Yiğit, 1992: 71-72).

Halkevlerinin halk dersaneleri ve kurslar kolu, halk eğitimi çerçevesinde çok sayıda kurs açmıştır. Bu kurslar arasında okuma-yazma, yabancı dil, dikiş ve nakış, ütö-kola, temel fizik ve kimya, çiçekçilik, şapkacılık, zeytincilik, bağcılık, muhasebe, elektrikçilik, arıcılık, ciltleme, şoförlük, motorculuk, steno, daktilo, tarih ve yurt bilgisi, müzik, resim, fotoğrafçılık, hasta bakıcılığı, itfaiyecilik, köy kâtiplerini yetiştirme, telgrafçılık, bahçıvanlık ve inşaatçılık gibi alanlar yer almıştır. Halk dersaneleri ile kurslar birimi, ilerleyen yıllarda Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Halk Eğitimi Merkezlerinin temeli olmuştur (Yenisoy Özkan, 2023: 164).

Halkevleri, kültürel ve sosyal yaşamı şekillendiren etkinlikleriyle Cumhuriyet'in laik ve modern değerlerini topluma yaymayı amaçlayan kurumlar olarak faaliyet göstermiştir. Ancak idari olarak partiye bağlı olmaları ve CHP'nin ilkelerini benimsetmeye yönelik yapıları, bu kurumları siyasi açıdan ayrıcalıklı kılmıştır. Demokrat Parti iktidarı, Halkevlerinin siyasi ve idari yapısının partiye bağlılığını gerekçe göstererek, 1951 yılında 5830 sayılı Kanun ile bu kurumları kapatmış ve tüm mal varlıklarını hazineye devretmiştir (Giorgetti ve Batır, 2012: 49).

1.3.3. Millî Eğitim Şûraları

Maarif Şûrası, Türk eğitim tarihinde önemli kurumlardan biridir. 1933 tarihli bir kanunla kurulmuş, ancak ilk toplantısını 1939 yılında gerçekleştirebilmiştir. Bu kurum, daha önce toplanan Heyet-i İlmiye'nin geliştirilmiş bir formudur. Kanuna göre Maarif Şûrası'nın amacı ve yetkileri, Maarif Vekâleti Merkez Teşkilât Kanunu'nun 3. ve 4. maddelerinde açıkça tanımlanmıştır (Ergin, 1977: 2009). 10 Haziran 1933 tarih, 2287 sayılı "Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında" Kanun uyarınca Millî Eğitim Şûraları, bakanlık merkez teşkilatının bir danışma organı hâline getirilmiş ve eğitim politikalarının oluşturulmasında etkin bir rol üstlenmesi amaçlanmıştır. Kanunun 3, 4, 5 ve 6. maddelerinde Şûra'ya ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu hükümlere göre, Şûra; Cumhuriyet dönemi eğitim sistemine dair öğretim ve eğitimle ilgili konularda, Talim ve Terbiye Dairesi'nin hazırlayacağı düzenleme, yönetmelik, talimat ve programları inceleyerek karara bağlamakla görevlidir. Aynı zamanda, şûra üyeleri tarafından sunulan önerileri değerlendirerek eğitim politikalarının şekillendirilmesine katkı sağlar. Bakanlıkça hazırlanan şûra gündemi toplantıdan bir ay öncesine kadar üyelere bildirilir. Şûra tarafından alınan kararlar, Maarif Vekilinin onayıyla yürürlüğe girer. Üyeler, her üç yılda bir seçilmekte olup, Şûra'nın başkanlığını Millî Eğitim Bakanı yürütmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1933: 2765).

İlgili kanun çerçevesinde, Maarif Şûrası aşağıdaki üyelere oluşacaktır:

- Millî Eğitim Müsteşarı,
- Talim Terbiye Heyeti başkanı ve üyeleri,
- Darülfünun emini, darülfünunun fakülteleri ile güzel sanatlar akademisi şubelerinden ve yüksekokulların öğretmen kurulları tarafından seçilecek birer öğretmen,
- Eğitim genel müdürleri, kütüphaneler, müze müdürleri, okul müzesi müdürü,
- Müfettişlerden iki temsilci,
- Millî eğitim müdürlerinden bakanlıkça seçilecek iki üye,
- Liselerin ve öğretmen okullarının öğretmen kurullarının göstereceği adaylardan arasından Bakanlıkça seçilecek üçer öğretmen,
- Millî Eğitim müdürlerinin önerisiyle Bakanlıkça seçilecek iki ilköğretim müfettişi, üç ilkokul öğretmeni,
- Bakanlıkça davet edilecek yedi uzman üye.

Bu üyelerin, Maarif Şûrası'nın farklı alanlardaki uzmanlık gereksinimlerini karşılayarak geniş bir temsil yapısı oluşturduğu görülmektedir. İlgili kanuna göre, asil üyelerin oy hakkı olup diğer üyeler, kendi uzmanlık alanlarında danışmanlık yapacaklardır. Günümüze kadar yirmi Millî Eğitim Şûrası toplanmıştır. Millî Eğitim Şûraları, sadece teknik ve idari düzenlemelerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda dönemin siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşüm süreçlerine paralel olarak eğitim sisteminin ideolojik yönelimlerini de yansıtmıştır. Tek parti döneminde düzenlenen ilk dört şûra, inkılapların eğitim alanına yansıtılması bağlamında önemli bir rol oynamıştır (Balcı, 2019: 143).

1.3.3.1. I. Millî Eğitim Şûrası (17-29 Temmuz 1939)

Birinci Maarif Şûrası'nın ön hazırlıklarında Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, 10 Şubat 1939 tarihinde ortaokul, lise ve öğretmen okulu müdürlüklerine bir genelge göndererek, okullarını ilgilendiren özel konular ya da genel eğitim meselelerine dair birer rapor hazırlamalarını ve bu raporları 10 Mart 1939 tarihine kadar Maarif Vekâletine ulaştırmalarını istemiştir. Bu çerçevede iletilen raporların yanı sıra, farklı dönemlerde eğitim sistemi üzerine yapılan yerli ve yabancı uzmanların hazırladığı incelemeler, Vekâlet genel müfettişleri, maarif müdürleri, ilköğretim müfettişleri ve daire müdürlüklerinin tarafından düzenlenen raporlarla birlikte derlenmiştir. Ayrıca, Maarif Vekâleti'nin kendi bünyesinde hazırladığı raporlar da bu çalışmalara eklenmiştir. Elde edilen tüm bu belgeler bir araya getirilerek, şûra toplanmadan önce kitap haline getirilmiş ve şûra üyelerine dağıtılmıştır (Maarif Vekâleti, 1939:5-6; Yeni Asır, 1939).

Yoğun bir programa sahip olan Birinci Maarif Şûrası, 17 Temmuz 1939 tarihi saat 10.30'da, İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde toplanmıştır. 52 asil üye ve 86 danışman üye katılmıştır. Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in yaptığı açış konuşmasıyla başlayan toplantıda Yücel, uzun süren bu konuşmasında şûranın önemini vurgulamış; ilköğretim, ortaöğretim, mesleki eğitim ve yükseköğretimdeki sorunları ele almıştır. Aynı konuşmada, köy enstitülerine ve öğretmen yetiştirilmesine, köye yönelik eğitim ve öğretim faaliyetlerinin hızlandırılacağına dair çeşitli işaretler vermiştir. 1937-1950 yılları arasındaki eğitim politikalarının yanı sıra, siyasetçilerin iç politikada öncelikli konularından biri haline gelecek olan köy eğitimi ve Köy Enstitülerinin temel yapısı ile planlamaları hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Hasan Ali Yücel konuşmasında, 2287 Sayılı kanunun 5. Maddesi gereğince üç yılda bir toplanacak olan Maarif Şûrası'nın, 1939 yılına kadar toplanamamasının nedenini Millî Eğitimin ihtisas sahasının genişlemiş olmasına bağlamıştır. Maarif Şûrası'nın Bakanlık teşkilatının önemli bir danışma organı olduğunu vurgulamış, Şûranın yalnızca bir formalite olmadığını, üyelerin Bakanlıkça alınan kararları doğrudan onaylamalarının beklenmediğini, her konunun detaylı biçimde görüşülüp değerlendirilerek Bakanlığa sunulmasının gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, şûrada incelemeleri için Bakanlıktaki tüm dosya ve arşivin üyelerin kullanımına açık olduğunu ifade ederek konuşmasını sonlandırmıştır (Maarif Vekâleti, 1939: 3-20).

Bakanlığın belirlediği çalışma esaslarına göre, Maarif Şûrası'nın ilk günü genel kurul hâlinde açılacak, ardından belirlenen komisyona ayrılarak çalışmalar yürütülecektir. Komisyonlar, asil üyeleri arasından birer başkan ve yazman seçecektir. Komisyonlarda görüşülen kararlar rapor hâline getirilerek genel kurulda ayrı ayrı görüşülüp oylanarak şûra çalışmaları tamamlanacaktır. Bu çerçevede, Maarif Şûrası'nda genel kurul toplantısının ardından komisyonlar kendilerine ayrılan yerlerde toplanmış ve başkan ile yazmanlarını seçmiştir (Balcı, 2019: 145). Maarif Şûrası'nın açılışı, basında yer almış ve yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilmiştir (Son Telgraf; Vakıf; Son Posta; Ulus; Cumhuriyet, 1939).

Komisyonlarda ele alınan yönetmelikler ve müfredat programları, tüm eğitim kademelerini kapsayan çeşitli meselelerin ayrıntılı biçimde değerlendirildiğini göstermektedir. 29 Temmuz'a kadar devam eden genel kurul sürecinde, komisyondan gelen raporlar görüşülmüştür. Plan Komisyonu, Şûra'daki tüm komisyonların raporlarını, genel kurulda yapılan görüşme ve önerileri de dikkate alarak; ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, mesleki ve teknik öğretim ile merkez teşkilatı başlıklarıyla beş bölüm ve 43 maddeden oluşan, ayrıca ekler içeren oldukça kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Raporun sonunda, "İlk ve Ortaöğretim İnkışaf Planı" başlığı altında beş yıllık eğitim hedeflerini içeren bir bölüm yer almıştır. Plan Komisyonu'nun raporu, genel kurulda oy birliğiyle kabul edilmiştir. Ardından, I. Millî Eğitim Şûrası, Bakan Hasan Âli Yücel'in teşekkür konuşmasıyla sona ermiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Teknik Öğretim Komisyonu'nun Plan Komisyonu'yla birlikte hazırladığı rapor da genel kurul tarafından tamamen kabul edilmiştir. Teknik öğretimin Türkiye'deki gelişimi ve planlanması konusunda, Şûra üyesi ve Mesleki Teknik Öğretim Genel Müdürü Rüştu Uzel komisyona ayrıntılı bir bilgi sunmuştur (Maarif Vekâleti, 1939: 476).

Şûra, yükseköğretim için çeşitli yenilikler getirmiş; İstanbul Üniversitesi ile Ankara'daki fakülte ve yüksekokulların yönetmeliklerini incelemiş ve onaylamıştır. Ders kitaplarının basımı, teknik öğretim programları ve yönetmeliklerinin geliştirilmesi, mesleki öğretimin artırılması, ticaret ortaokulu ve liselerinin çoğaltılması, öğretmen yetiştirme ve okullaşma gibi konularda Bakanlığa tavsiyelerde bulunulmuştur. Yeni bir ilkokul programı, Millî Eğitim müdürleri, İlköğretim Müfettişleri Yönetmelikleri kabul edilmiş; köy okullarının beş sınıfa çıkarılması ve bölge merkez okullarının kurulması gibi kararlar alınmıştır. Ayrıca, ortaöğretim sınav, disiplin ve öğretim yönetmeliklerinin yenilenmesi ve ilköğretim ile ortaöğretim için beşer yıllık planlamalar yapılması kararlaştırılmıştır. Meslek okullarıyla ilgili Maarif Vekâleti tarafından hazırlanan planın günün şartlarına uygun olarak yeniden düzenlenmesi, yeni mesleki okulları ve kurslarının açılması, orta ticaret okulları ve çeşitli liselerin yeniden düzenlenmesi, meslek okullarına öğretmen yetiştiren yüksekokullara yeni şubeler açılması ve Ankara Yüksek İktisat Okulu'nun açılması kabul edilmiştir (Dinç, 1999: 43-44).

Şûra, ağırlıklı olarak ilköğretim düzeyinde uygulamaya konulan kararlarıyla dikkat çekmektedir. Özellikle Köy enstitülerinin teşkilatlanmasında alınan kararların katkısı olmuş, Şûra kararları doğrultusunda başlatılan köy ilkokulu projeleriyle birlikte, ders programlarında

da köy yaşamına uygun düzenlemeler yapılmıştır. Ortaokul sayısındaki artış ve ders kitaplarının yayımı da yine bu dönemde hız kazanmış, ders materyallerinin devlet eliyle hazırlanması kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Yükseköğretim alanında çıkarılan düzenlemeler, öğretmen yetiştirme programlarına staj uygulamaları getirilmesi, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü bünyesinde yabancı dil bölümleri açılması, şûra kararlarının sonucudur. Ayrıca, üniversitelere bilimsel özerklik ve tüzel kişilik kazandırılması, bu kapsamda çeşitli fakültelerin yeniden yapılandırılması ve yeni kurumlar açılması çalışmaları bu Şûra'da doğmuştur. 1941'de Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı'nın kurulması, çeşitli teknik okulların statülerinin değiştirilerek modernleştirilmesi ve ayrılan bütçelerin artırılması noktasında Birinci Millî Eğitim Şûrası'nın Türkiye'nin eğitim sistemine olan kalıcı etkileri söz konusudur (Aslaner, 2008: 97-99).

1.3.3.2. II. Millî Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943)

İkinci Maarif Şûrası, Türkçe, Tarih öğretimi ile ahlak eğitimi gibi eğitimin belirli alanlarına odaklanmak amacıyla düzenlenmiştir. Şûra, Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in başkanlığında toplanmıştır. 15 Şubat 1943 'te Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinin Hamit Salonunda çalışmalarına başlamıştır. Asil ve danışman üyelerden oluşan toplam 142 katılımcı ile çalışmalarına başlamış ve basın tarafından kamuoyuyla paylaşılmıştır. Basında katılımcı sayısı 1425 olarak görülmektedir (Akşam; Vakit; Son Posta, 1943).

İlk gün genel kurulun açılışında konuşma yapan Başbakan Şükrü Saraçoğlu, ahlak eğitiminde birliği sağlayacak bir planlama ihtiyacına değindiği konuşmasının sonunda şûra üyelerine çalışmalarında başarılar dileyerek, çalışmalarını yürütürken göz önünde bulundurmalarını istediği görüşlerini maddeler halinde şu şekilde sıralamıştır (Maarif Vekâleti, 1943: 3-4):

- Atatürk ve İnönü'nün yaptığı inkılapları ve hamleleri göz önünde tutmak,
- Alınacak kararların Türk çocukları ve Türk toplumu için olduğunu daima hatırd tutmak,
- Ahlak kurallarında çok dar olmanın kısırlığa, çok geniş olmanın ise çözüntüye götüreceğini hiçbir zaman unutmamak,
- Bilginin daha çok yapıcı ve yaratıcı olmasına dikkat etmek,
- Kişilerin huzur ve mutluluğunu, toplumun huzur ve mutluluğunda aramak

Hasan Ali Yücel ise konuşmasında, ahlak eğitimi, Türkçe ve tarih öğretimini millî kültürün üç ana unsuru olarak nitelemiştir. Şûra'nın temel amacı olarak ele alınacak bu hususlara sırasıyla değinmiştir. Konuşmasında, ahlak eğitiminin önemi ve kazandırılması gereken ahlaki değerler, dil inkılabının geldiği nokta, dilin milletleşmesinin önemi, tarih öğretiminin daha metotlu bir hale getirilmesi gerektiği ve millî tarih görüşlerinin benimsetilmesinde öğretmenin rolü gibi konulara vurgu yapmıştır (Maarif Vekâleti, 1943: 5-16).

Şûra'nın ikinci gününde Ulus gazetesinde "İkinci Maarif Şûrası" başlıklı yazısında Kemal Turan (Ulus, 1943: 1, 4), İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü günlerde toplanan Maarif Şûrası'nın, milletin yükselişinin sağlanması için gerekli kültür ve teknik kuvvete sahip olacak şekilde Türk çocuğunun yetiştirilmesi noktasında ele alacağı konuların önemine dikkat çekmiştir.

Açılış konuşmalarının ardından, katılımcılar komisyonlara ayrılarak ve her komisyonun başkanı, raportör ve başkan vekili seçildikten sonra, bakanlığın belirlediği çalışma alanlarına göre faaliyetlere başlanmıştır. Şûra çalışma esaslarında, komisyonların küçük alt komisyonlara ayrılarak, bu alt komisyonların hazırladığı raporların önce asıl komisyonda gözden geçirilip genel kurula sunulmadan önce onaylanması gerektiği, çalışma esaslarında belirtilen hususlar arasında yer almıştır (Maarif Vekâleti, 1943: XIII-XIV). Şûra gündemi aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

1. Okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi
2. Bütün öğretim kurumlarında anadili çalışmaları veriminin arttırılması
3. Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtalar bakımından incelenmesi

16-18 Şubat 1943 tarihleri arasında komisyonlar kendi alanlarına yönelik çalışmaları yürütmüştür. 19 Şubat 1943'te başlayan genel kurul oturumlarında, şûranın çalışma tutanağının okunmasının ardından sırasıyla Türkçe öğretimi, terim çalışmaları, ahlak ve Tarih eğitim-öğretimi raporları sunulmuştur. Genel kurulun çalışmaları üç gün devam etmiş, sunulan raporlar hakkında katılımcılar görüşlerini paylaşmış, eleştiriler ve öneriler dile getirilmiştir. Genel kurul çalışmaları sonucunda, raporlar çoğunluk oyuyla kabul edilerek nihai kararlar Millî Eğitim Bakanlığı'na iletilmiştir.

İlk olarak genel kurula sunulan anadil komisyonu raporunda; Bütün eğitim kurumlarının Türkçe öğretiminde verimini arttıracak tedbirlerin saptanması, okullarda ve yayınlarda imla birliğini sağlama, Türkçe terimlerin yükseköğretimde yayılmasının esasları üzerinde kararlar alınmıştır. İlkokul, ortaokul ve lise Türkçe programlarında düzenlemeler, öğretmenler için yardımcı kitap ve klavuz kitap sağlanması, okuma kitaplarının çekici ve faydalı hale getirilmesi konularında teklifler sunulmuştur. Bu teklifler zaman içinde yapılan uygulamalarda gözönünde bulundurulmuştur (Özalp ve Ataünel, 1977: 168).

II. Maarif Şûrası'nın toplanma amacı özellikle ahlak eğitime yöneliktir. Şûra'nın ahlak eğitimi komisyonunun kararlarının başında, okullarda ahlak eğitiminin amaçlarını ve ilkelerini belirlemek gelmektedir. Devamında ideal Türk çocuğunun nitelikleri ve bunun için sahip olması gereken değerler ifade edilmiştir. Genel olarak Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkeleri ve okul öncesinden yükseköğretime kadar okullarda ahlak eğitiminin gelişmesi için alınacak tedbirler ayrı ayrı ele alınmıştır. Çocuğun okul dışı sosyal, kültürel etkinlik ve faaliyetlerle yine ahlak ve terbiyesinin devam ettirilmesi için yapılacaklar anlatılmıştır. Komisyonun raporunda ayrıca, "Ahlak eğitiminde sağlık problemi" başlığı altında çocukların beden ve ruh sağlığı için alınması gereken tedbirler belirtilmiştir. Ahlak ve karakter terbiyesi

için alınacak tedbirler oldukça uzun tartışmalar sonunda genel kurulda oylanarak kabul edilmiştir (Ergin, 1977:1716-1726).

Türklük eğitiminde tarih öğretiminin yöntem ve tekniklerinin incelendiği Tarih öğretimi komisyonunun aldığı kararlar arasında; ilk, ortaokul ve lise tarih kitaplarında düzenlemeler yapılması, mesleki ve teknik okullara ayrı tarih kitabı yazılması, kitaplara tarihi okuma parçaları eklenmesi, ortaokul ve lise tarih öğretmenliğine bu alanda yetişen öğretmenlerin atanması yer almaktadır. Liselere sanat tarihi dersi konulması ayrıca, tarih öğretiminde kullanılacak tarihi olaylarla ilgili tablo, harita, tarih atlası, resim koleksiyonları gibi yardımcı araçlar ile ilgili kararlar alınmıştır (Özalp ve Ataünel, 1977: 168).

İkinci Maarif Şûrası, kültürel ve ahlaki değerlerin öğretimi uygulamalarına yönelik ve Türkçenin doğru kullanımı ile ilgili alınan tedbirlerde etkili olmuştur. Ahlak eğitimiyle ilgili alınan kararlar doğrultusunda, bu konuların Yurttaşlık Bilgisi dersiyle bütünleştirilmesi sağlanmıştır. Ortaöğretim düzeyinde felsefe, sosyoloji ve ahlak dersleri uygulamalarda daha fazla ön plana çıkmıştır. Tarih Eğitimi Komisyonu'nun önerileri doğrultusunda, ortaokul tarih ders kitaplarının yeniden hazırlanması sağlanmıştır. Tarih öğretiminde yardımcı materyallerin kullanılmasına yönelik uygulamalar yaygınlaştırılmıştır (Aslaner, 2008: 119). Talim Terbiye Dairesinin 4 Eylül 1943 tarih ve 2-1514/12 sayılı kararı uyarınca 13 Eylül 1943 'te yayınladığı genelge ile Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, ortaokul, lise ve meslek okullarında tarih öğretimi ve tarih öğretmenlerinin uyması gerekli esasları açıklayarak uygulamaya almıştır. Liselerin dört yıla çıkarılması kararı IV. Millî Eğitim Şûrasında tekrar görüşüldükten sonra 1952-1956 yılları arasında uygulanmıştır (Güler, 2004: 369).

1.3.3.3. III. Millî Eğitim Şûrası (2-10 Aralık 1946)

Üçüncü Millî Eğitim Şûrası, 2 Aralık 1946 tarihinde toplanmıştır. Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in başkanlığında toplanan Şûra, yaklaşık 300 üyenin katılımıyla Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Bu şûra, mesleki ve teknik öğretime daha çok ağırlık verilmesi noktasında önemlidir. Şûra'nın açış konuşmasında Reşat Şemsettin Sirer, Şûra gündemindeki altı ana maddenin dört tanesinin mesleki eğitimle ilgili olduğunu belirtmiştir. Bunun mesleki ve teknik eğitimin hızlı gelişiminin bir gereği olduğunu açıklamıştır. Meslek eğitiminin önemine değinerek gençlerin iş bölümü tarafından ortaya çıkan bütün mesleklere yönlendirilmesinin gerekliliği ve her mesleğin önemli olduğunun üzerinde durmuştur. Sanat okullarına gençlerin güvenle başvurduğunu, mevcut mesleki ve teknik eğitim kurumlarında öğrenci sayısının elli bini aştığını, bu okulların programlarının ve yönetmeliklerinin yeniden ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Gündemin diğer önemli konularının ortaokulların öğretmen ihtiyacının karşılanması ve okul ile aile arasında iş birliğinin sağlanması olduğunu vurgulamıştır (Millî Eğitim Bakanlığı, 1946: IX-5).

Gündem konuları şu şekildedir:

1. Ticaret Ortaokulları ve Liseleri Program ve Yönetmeliği

2. Erkek Sanat Ortaokulları ve Enstitüleri Program ve Yönetmeliği
3. Kız Enstitüleri Program ve Yönetmeliği
4. İstanbul Teknik Okulu Yönetmeliği
5. Orta derecedeki teknik öğretim okulları öğretmen ve öğrencileri ile ilgili mevzuatın günün ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi
6. Okul-aile iş birliğinin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması.

Erkek Sanat Ortaokulları ve Enstitüleri ile İstanbul Teknik Okulu komisyonunun raporunda, İstanbul Teknik Okulu'na ait yönetmelikler, erkek sanat ortaokulu ve enstitülerinin öğretim programları ve teknik okulların yönetmeliklerinde yapılan değişikliklere dair kararlara yer verilmiştir. Öğretim programlarının incelenmesi sonucu, erkek sanat ortaokulları ve enstitüleri mezunlarının istihdama hazırlanmaları için uygulama derslerinin artırılması kararlaştırılmıştır. Raporun bu kısmında, programlara eklenen ve çıkarılan dersler, ders saatleri ve içerikleri ile ilgili ayrıntılı çalışmalar yer almıştır. Raporun beşinci maddesi teknik öğretimin genel sorunlarına yönelik çeşitli önerileri kapsamaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 1946: 17-20). Bu madde kapsamında, aşağıdaki hususların Yüksek Şûra'ya sunulması kararı verilmiştir:

- Sanat enstitülerinin haftada 44 saatlik çalışma zamanı içinde ikinci devrede beden eğitimine zaman ayrılması,
- Sanat enstitülerinin beşinci sınıflarında haftada bir saat Türkiye İnkılâp tarihi dersi eklenmesi,
- Türkiye'de bir sanayi müzesinin kurulmasının sağlanması ve öğrencilerin tarihi sanat eserleriyle ve Türk sanat tarihiyle temas etmelerinin sağlanması,
- Okullara ders kitaplarının yazılıp basılması için bakanlığın teşviklerde bulunması,
- Tatilde özel sınıflar için yapılacak fazla mesai karşılığında öğretmenlere tazminat verilmesi,
- Ortaokulu bitirenlerin çoğalmas ve sanat enstitülerine fazla sayıda müracaat edilmesi durumunda, diğer meslek kollarında da özel sınıfların açılması meselelerinin incelenmesi,
- Cumhuriyet Hükûmeti'nin teknik öğretim alanında yapmakta olduğu hamlelerin sonucu olarak halkın sanat okul ve enstitülerine gösterdiği geniş rağbetin karşılanabilmesi için okulların teşkilat ve tesislerinin kuvvetlendirilmesi ve bu tesisatın ileride sınıf mevcutlarını 45'ten fazlaya çıkarmamak üzere ayarlanması,
- Sanat okulları ve enstitüleri müdürlerinin mali işlerini yönetebilecek bir ekonomist bulundurması,

- Sanat okulları ve enstitülerinin diğer orta dereceli okullar gibi sömestri tatilinden istifade ettirilmesi,
- Sanat okulu hizmetlilerinin okul tarafından giydirilmesi,
- Sanat okullarının yatılı öğrencileri için verilen iâşe giderlerinin, aynı şehirlerdeki ortaöğretim okulları derecesinde ayarlanması

Genel kurulda, okunan raporların içeriğini desteklemek amacıyla çeşitli konuşmalar gerçekleştirilmiştir. İstanbul Tıp Fakültesi Profesörü Fahrettin Kerim Gökay, eğitimde psikolojik danışmanlık sisteminin gerekliliğini vurgulamıştır. Gökay, konuşmasında ilkökul mezunlarının teknik okullara yönlendirilmesi sırasında psikolojik çalışmaların önemini belirterek, bu bağlamda psikoteknik enstitülerinin kurulmasının gerekliliğine değinmiş ve bu işle uğraşacakların gelişmiş ülkelere gönderilerek yetiştirilmesinin faydalı olacağını dile getirmiştir. Ayrıca, psikolojik danışmanlık konusunun önemine dikkat çekmiştir. Ankara Erkek Sanat Enstitüsü Müdürü Danyel Akbel, meslek okullarından mezun olan öğrencilerin girişimciliği ve istihdam edilebilirliği konusunda çeşitli örneklerle açıklamalar yapmıştır. Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi Kazım Nami Duru, mesleki eğitim mezunlarının genellikle memur olmaya yöneldiğini ancak bu okulların asıl amacının teknik iş gücü ve girişimci yetiştirmek olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, Duru, sanat okulu mezunlarının kendi işyerlerini ve atölyelerini kurabilmeleri için öğrencilere sermaye desteği sağlanması gerektiğini önermiştir. Bu konuşmalar, Şûra'nın eğitim sistemindeki eksiklikleri ele alma ve bunlara çözüm yolları arama çabasını açıkça yansıtmaktadır. Çeşitli öneriler ve tartışmalar sonrasında rapor, oy birliğiyle kabul edilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 1946: 21-44).

Genel Kurula sunulan okul ile ailenin iş birliği meselesi ilk kez Millî Eğitim Şûrası'nda gündeme gelmiştir. Komisyon raporunda, Okul-Aile Birlikleri için ana tüzüklerin belirlenmesi ve bu birliklerin kurulmasına yönelik kararlar alınmıştır. Ayrıca, Okul-Aile Birliklerinin, okulun ilkelerini ailelere tanıtması; temizlik, sağlık, öğrencilerin beden eğitimi, devamsızlık sorunu gibi konularda okulu desteklemesi ve öğrencilerin sosyal, duygusal ve ahlaki gelişimi için çözüm üretmeye yönelik çalışmalar yürütmesi gerektiği vurgulanmıştır. Günümüzdeki Okul-Aile Birliklerinin temellerini oluşturan önemli kararların bu Şûra'da alındığı görülmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 1946: 46-57).

Teknik Öğretim Okulları Öğretmen ve Eğitimcilerine İlişkin Mevzuat Düzenleme Komisyonu raporunda, sekiz yıllık temel eğitime geçişin gerçekleştirilmesi ve bununla uyumlu öğretmen yetiştirme mevzuatı ile programlarının yeniden düzenlenmesi konularında kararlar alınmıştır. Bununla ilgili okul ve öğretmen ihtiyaçlarının giderilmesi ile ilgili tedbirler ve öğretmen okullarının dört yıl olması belirtilmiştir. Komisyon, öğretmen yetiştirme mevzuatlarını inceleyerek o döneme ilişkin önemli öneriler sunmuştur. Üstün başarılı öğretmenler için kanuni düzenlemelerin yapılması, öğretmenlik stajyerliği döneminin daha etkili hale getirilmesi, yöneticilerin görevden alınmasının yasal düzenlemelere bağlanması ve

öğretmenlik mesleğine giriş için meslek imtihanı düzenlenmesi gibi maddeler de rapora dâhil edilmiştir. Ayrıca, eğitimle ilgili bir araştırma enstitü kurulması, öğretmenlere konut sağlanması, sosyal durumlarının iyileştirilmesi teklif edilmiştir (Özalp ve Ataünel, 1977: 197). Komsiyonda, ilkokul öğretmenlerinin "Yardım ve Yapı Sandıkları"nın ortaokul ve meslek okullarındaki öğretmenler için de kurulması gibi önlemleri içeren çeşitli özlük haklarını kapsayan otuz maddelik köklü öneriler sunulmuştur. Üniversiteler dışında öğretmen yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmış ve bunun için şu okullar sıralanmıştır: Köy Enstitüleri ve Yüksek Köy Enstitüsü, Eğitim Enstitüleri, Kız ve Erkek Meslek Öğretmen Okulları, Üniversitelerin Edebiyat ve Fen Fakülteleri, Yüksek Derecede Meslek Okullarılıselere öğretmen yetiştirilmesi konusunda Ankara'da ikinci Yüksek Öğretmen Okulunun açılarak ve öğretmenlik mezunlarının artırılması vurgulanmıştır. Ayrıca, okullara idareci yetiştirmek için "Yönetken Enstitüsü veya Akademisi" kurulması konusu çok olumlu karşılanmış, ancak Köy Enstitüleri'nin eğitim anlayışı ve faaliyetleri konusunda eğitimciler arasında uzun süren tartışmalar yaşanmıştır. Diğer bir tartışmalı konu ise ilköğretimin sekiz yıla çıkarılması önerisi olmuştur. Genel kurulda, öğretmenlerin araç, gereç ve kitap eksiklikleriyle ilgili bir konu da gündeme getirilmiş ve aynı zamanda öğretmenlerin alan bilgilerine yeterince hâkim olamadıkları ifade edilmiştir. Bu nedenle eğitim enstitülerinde branşlaşmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Sunulan çeşitli önerilerle birlikte raporda belirtilen konular genel kurulda kabul edilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 1946: 98-168).

Ticaret Ortaokulları ve Liseleri komisyonunun kararları arasında, ticaret okullarındaki öğrencilerin genellikle öğrenim sırasında iş hayatında çalışmak zorunda olmaları nedeniyle, derslerin öğleden önce yapılması, ilk iki sınıfta geometri dersi işlenmesi, toplum bilimi dersinin kaldırılması, olması ve diğer ders saatlerinin yeniden düzenlenmesi gibi öneriler bulunmaktadır. Ticaret liseleri ile ilgili beş öneriden oluşan bir teklif sunulmuştur. Ticaret Lisesi mezunlarının, ekonomi, ticaret ve siyasal bilgiler alanındaki fakültelere girişi için "olgunluk sınavları" konulması talep edilmiştir. Ticaret liseleri son sınıfının iki kola ayrılarak birinin mesleki hayata diğerinin yükseköğretime hazırlanması, ticari olgunluk sağlayan mezunların yüksek mesleki öğretime kabul edilmesi önerilmiştir (Özalp ve Ataünel, 1977: 196-213).

Kız Teknik Öğretim Okulları Komisyonu raporunda, Kız Enstitülerindeki kültür derslerinin hafifletilmesi ve ortaokul müfredat programının uygulanması teklif edilmiştir. Meslek ve atölye derslerinin toplumun ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi önerilmiştir (Özalp ve Ataünel, 1977: 196). Şûra, 10 Aralık saat 13.35'te Reşat Şemsettin Sirer tarafından yapılan konuşmayla son bulmuştur. Bu kapsamlı süreç, Şûra'nın sadece karar alma değil, aynı zamanda eğitim politikalarını demokratik bir zeminde tartışma ve geliştirme amacını da başarıyla gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Üçüncü Maarif Şûrası, mesleki ve teknik eğitimin hızla geliştiği bir sürece işaret etmektedir. Sayıca artan meslek okullarının geliştirilmesi ve artan talebin karşılanması amacıyla Üçüncü

Millî Eğitim Şûrası'nda alınan kararlar çoğunlukla uygulanmıştır. Özellikle Rüstü Uzel'in çabalarıyla bakanlık içinde teknik eğitim bütçesi önemli ölçüde artırılmıştır. Ayrıca, Teknik Öğretmen Okulları'nın eğitim süresi dört yıl olmuştur. Bu değişikliklerle okullar daha yüksek bir düzeye taşınmış ve "Erkek Teknik Öğretmen Okulu" ve "Kız Teknik Öğretmen Okulu" adlarını almıştır. 1947-1948 ve 1948-1949 öğretim yıllarında Şûra kararlarına göre müfredat programları ve haftalık ders saatleri yenilenmiştir. Ticaret Okulları ve Liseleri ile ilgili komisyonun önerileri tüzüklerde yer almıştır. Ayrıca, 1945'te Necati Bey Eğitim Enstitüsü'nün açılması da Şûra kararlarının bir yansımasıdır (Aslaner, 2008: 135). Ortaokul ve ilkokulların birleştirilerek sekiz yıllık okul olması ilk defa 1972'den sonra Yatılı bölge temel okullarında denenmiştir. Okul- Aile Birliği ile ilgili yönetmelik 31 Ocak 1947 tarihli ve 420 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanarak uygulamaya koyulmuştur (Güler, 2004: 371).

1.3.3.4. IV. Millî Eğitim Şûrası (22-31 Ağustos 1949)

Şûra, 22 Ağustos 1949 Pazartesi günü, Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi salonunda Başbakan Şemsettin Günaltay'ın konuşmasıyla başlamıştır. Konuşmasında demokratik eğitim anlayışına dikkat çeken Günaltay, eğitimi planlarken en temel önceliğin, çocukların hem bireysel hem de toplumsal açıdan bilgi ve güçlü bir karakterle donatılmasını sağlayacak yöntemlerin belirlenmesi olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, kız ve erkek sanat okullarının üzerinde durulmasının, gençlerin kısa yoldan hayatlarını kazanacak şekilde yetiştirilmesinin ve mesleki bilgi ile beceri öğretilmesinin önemine değinmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 1949: 5-7).

Başbakanın ardından söz alan Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, ortaöğretim sisteminde karşılaşılan sorunlara dikkat çekmiştir. Ortaokul ve liselerde öğrencilerin yeterli biçimde formasyon kazanamadığını belirten Banguoğlu, bu durumun eğitim yöntemlerindeki eksikliklerden ve müfredatın uygun olmamasından kaynaklandığını ifade etmiştir. İlkokullarda uygulanmaya başlanan aktif eğitim yöntemlerinin, ortaöğretimde yerini pasif bir anlayışa bıraktığını vurgulamıştır. Ayrıca, ders içeriklerinin günlük yaşamdan ve ülkenin gerçeklerinden kopuk olduğunu, bu nedenle öğrencilere faydalı olamadığını dile getirmiştir. Eğitimin tüm kademelerindeki genel durumu değerlendirerek sorunlara ayrıntılı biçimde değinen Banguoğlu, konuşmasında eğitimde "demokrasi terbiyesi" nin kazandırılmasının önemine ayrıca vurgu yapmıştır. Türkiye'nin demokrasiye geçiş sürecinde öğretmenlerin ön safta yer alması gerektiğini savunmuş ve bu sürecin toplumda yeni bir fikri benimsetme görevi olduğunu açıklamıştır. Demokrasi anlayışının yeni nesillere doğru şekilde aktarılmasının ve bu yaşam tarzının onlara öğretilmesinin yine öğretmenlerin sorumluluğunda olduğunu altını çizmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 1949: 8-28; Ulus; Akşam; Son Posta, 1949).

Gündem maddeleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. 1948-1949 eğitim-öğretim yılında uygulaması başlayan ilkokul müfredat programının incelenmesi,

2. Yeni ortaokul programı projesinin incelenmesi,
3. Lise müfredat programının dört yıllık yapıya göre belirlenmesi,
4. Ortaokul ve liselere öğretmen yetiştiren yüksek öğretmen okulu ve eğitim enstitüleri ile ilgili düzenlemeler,
5. Eğitim-öğretimde dayanan demokratik esasların gözden geçirilmesi.”

Şûra üyeleri, beş komisyon şeklinde çalışmıştır. Şûra çalışmaları sonucunda özetle şu konularda karar alınmıştır: Ortaokul müfredat taslağının incelenmesi, lise düzeyindeki derslerin içeriklerinin dört yıllık eğitim süresine uygun olarak yeniden düzenlenmesi ve ortaokul, lise öğretmenlerinin yetiştiği eğitim enstitüleri ve yüksek öğretmen okullarının teşkilat yapısının ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden yapılandırılması konularında çeşitli kararlar alınmıştır. Ayrıca, söz konusu eğitim enstitülerinde beden eğitimi ve resim iş derslerinin ayrı branşlar olarak ele alınması yönünde de düzenlemelere gidilmiştir. Eğitim ve öğretim sürecinde benimsenen demokratik ilkelerin yeniden gözden geçirilerek, öğretmen yetiştirilen kurumların programlarında gereken düzenlemelerin yapılması ve ilkokulun ikinci kademesinde ayrı olan Coğrafya, Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin, çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak tek bir ders hâlinde birleştirilmesi gibi öneriler kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının birleştirilerek öğretmenlerin ortak bir kaynaktan yetiştirmelerinin sağlanması da önerilen ve kabul gören hususlar arasında yer almıştır. Ortaokullardaki eğitim-öğretim uygulamalarının ilkokul düzeyiyle uyumlu hâle getirilerek bu iki kademe bütünlük ve süreklilik sağlanması ile ilgili karar alınmıştır. Öğrencilerin iş yaşamına katılımı, meslekî okullara yönlendirilmesi ya da liseye devam etmeleri gibi olasılıklar doğrultusunda ihtiyaç duyacakları bilgi ve becerilerin kazandırılması, sınavların objektif ölçütlere dayalı olarak gerçekleştirilmesi yönünde de kararlar alınmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2023: 1-2)

Dördüncü Millî Eğitim Şûrası, 31 Ağustos 1949 tarihinde Tahsin Banguoğlu'nun, Şûra süresince dile getirilen tüm görüşlerin dikkate alınacağı ve alınan kararların Türkiye'nin eğitim sisteminde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturacağı yönündeki temennileriyle sona ermiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 1949: 516).

Dördüncü Millî Eğitim Şûrası'nın aldığı kararlar arasında, liselerin öğrenim süresinin dört yıl olması öne çıkmıştır. Bu karar, öğrencilerdeki formasyon eksikliği ve sınav başarı oranlarının düşüklüğü gerekçesiyle alınmış; 100 oya karşı 59 oyla kabul edilmiştir. Uygulamanın 1949-1950 eğitim-öğretim yılında yalnızca birinci sınıf öğrencileri için geçerli olacağı belirtilmiştir. Şûra'da ayrıca ortaokul müfredat programı yeniden düzenlenmiş; daktilo, defter tutma, ticaret, ziraat ve el işi gibi uygulamalı dersler müfredata dâhil edilerek programın daha işlevsel hâle getirilmesi amaçlanmıştır. Bir diğer önemli karar, lisans mezunu öğretmen adaylarına pedagojik formasyon eğitimi verilmesi ve bu eğitimin üniversitelerdeki pedagojik enstitüler aracılığıyla yürütülmesi yönünde olmuştur (Kuşçi, 2021: 309).

1.4. Mesleki ve Teknik Eğitim Alanında Gelişmeler

Atatürk dönemi, mesleki eğitimin gelişimi açısından çeşitli zorlukların yaşandığı bir dönem olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından mevcut sanat okullarının bir kısmı kapanmış, açık olan okullar ise ciddi finansman yetersizlikleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, mesleki eğitimin kurumsal olarak güçlenmesini engelleyen önemli bir sorun teşkil etmiştir. Atatürk, ülkenin nitelikli iş gücü ihtiyacının farkında olarak, çeşitli konuşmalarında eğitimin faydacı ve uygulamalı yönüne dikkat çekmiş; mesleki-teknik eğitimi, ekonomik kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak görmüştür (Duman, 2010: 171).

Atatürk'ün 1 Mart 1922'de TBMM'nin birinci devre üçüncü toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada eğitime ilişkin görüşleri, özellikle mesleki eğitim konusundaki düşüncelerini yansıtmaya bakımından önem taşımaktadır. Atatürk bu konuşmasında şöyle demiştir:

Bir taraftan izale-i cehle uğraşırken bir taraftan, da memleket evlâdını hayat-ı içtimaiye ve iktisadiyede fiilen müessir ve müsmir kılabilmek için elzem olan iptidai malûmatı amelî bir tarzda vermek usul-ü maarifimizin esasını teşkil etmelidir. Efendiler! Medenî ve asrî bir heyeti içtimaiyenin tarik-i ilmî irfanda yalnız bu kadarla iktifa edemeyeceği şüphesizdir. Milletimizin inkişafı dehası ve bu sayede lâyük olduğu mertebe-i medeniyete irtikas bittabi âli meslekler erbabını yetiştirmekle ve millî harsımızı îlâ ile kabildir. Bu iptidai ve intihai iki tahsil kademesi arasında orta tahsilin de vücub tabiîdir. Orta tahsilin gayesi memleketin muhtaç olduğu muhtelif hizmet ve sanat erbabını yetiştirmek ve tahsil-i âliye namzet hazırlamaktır. Orta tahsilde dahi terbiye ve talim usulünün amelî ve tatbikî olması esasına riayet şarttır. Kadınlarımızın da aynı derece-yi tahsilden geçerek yetişmelerine atf-ı ehemmiyet olunacaktır. (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2006: 236)

Bu ifadeler, Atatürk'ün, eğitimin sadece okuma-yazma öğretmekle sınırlı kalmaması gerektiğini; bireylerin toplumsal ve ekonomik yaşamda üretken hale gelmelerini sağlayacak pratik bilgi ve becerilerle donatılmasının zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle ortaöğretim düzeyinde ülkenin ihtiyaç duyduğu meslek ve sanat erbabının yetiştirilmesine verdiği önem, Atatürk'ün mesleki eğitime bakışını açık biçimde yansıtmaktadır.

Atatürk, 27 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlere yaptığı konuşmada da ilköğretim ve ortaöğretimin uygulamalı bir şekilde düzenlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:

Bir taraftan umumî olan cehli izaleye çalışmakla beraber, diğer taraftan hayatı içtimaiyede bizzat amelî, müessir ve müsmir uzuvlar yetiştirmek lâzımdır. Bu da ilk ve orta tedrisatın amelî bir tarzda olmasıyla mümkündür. Ancak bu sayede heyeti içtimaiyeler iş adamlarına, sanatkârlarına malik olur. Bittabi dehayı millîmizi inkişaf ettirecek, hislerimizi lâyük olduğu dereceye îsal için âli meslek erbabını da yetiştireceğiz. (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi: 46)

Atatürk'ün eğitimin ekonomi ile ilişkisini açık biçimde vurguladığı bir diğer konuşması, 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nin açılışında yaptığı konuşmadır. Burada, bireylerin ticaret,

tarım ve sanayi gibi alanlarda etkin ve verimli roller üstlenmelerini sağlayacak şekilde eğitilmeleri gerektiğini belirtmiş ve şöyle demiştir:

Arkadaşlar, bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır. Çünkü demin dediğim gibi her şey bunun içinde mündemiçtir. Binaenaleyh evlâtlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki, âlemi ticaret, ziraat ve sanatta ve bütün bunların faaliyet sahalarında müsmir olsunlar, müessir olsunlar, faal olsunlar, ameli bir uzuv olsunlar. Binaenaleyh maarif programımız, gerek iptidai tahsilde, gerek orta tahsilde verilecek bütün şeyler, bu noktayı nazara göre olmalıdır. (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2006: 103)

Atatürk, 1 Mart 1923'te TBMM'nin dördüncü toplantı yılını açarken eğitimde izlenmesi gereken yöntemi "...bilgiyi insan için gereksiz bir süs, bir hükmetme aracı ya da bir uygarlık zevkinden çok, yaşamda başarıya ulaşmayı sağlayan, işe yarar ve kullanılabilen bir araç haline getirmektir..." şeklinde ifade etmiştir. Yine 25 Ağustos 1924 tarihinde Ankara'da düzenlenen Öğretmenler Birliği Genel Kurultayı'ndaki konuşmasında, "...Erkek ve kız çocuklarımızın eşit olarak, bütün öğrenim basamaklarındaki eğitim ve öğrenimlerinin iş ilkesine dayanması önemlidir..." sözleriyle eğitimin iş ilkesi üzerine inşa edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Doğan, 2019: 172).

Atatürk, mesleki ve teknik eğitimin önemini hem konuşmalarında hem de çeşitli okul ziyaretlerinde sıkça dile getirmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında üç kez ziyaret ettiği İzmir Mithat Paşa Endüstri Meslek Lisesi'nin hatıra defterine yazdığı notlarda, sanata ve zanaatkârlığa gereken önemin verilmemesinin kalkınmayı geciktirdiğini belirtmiştir. 1924 yılındaki ziyaretinde ise Türkiye Cumhuriyeti'nin bu tür okullara büyük ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir (Doğan, 2019: 173).

Atatürk, 1 Kasım 1925 tarihli TBMM konuşmasında, öğretimin yaşamın pratik ihtiyaçlarına ve çevrenin özel koşullarına uygun olması gerektiğini belirtmiş; 1928'deki TBMM açılış konuşmasında mesleki eğitimi Millî Eğitim politikasının temel unsurlarından biri olarak tanımlamıştır. 1936'daki konuşmasında ise sanat ve teknik okullara artan ilginin sevindirici olduğunu, bu alanlarda teşvikin artırılması gerektiğini vurgulamıştır (Doğan, 2019: 173).

Atatürk döneminde Türkiye'ye davet edilen yabancı uzmanların raporları ile İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Kemal Zaim Sunel, Sadettin Celal Antel gibi eğitimcilerin görüşleri, mesleki ve teknik eğitimin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Bu raporlar, ikinci bölümde ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

Bu dönemdeki önemli gelişmelerden biri, meslek okullarının Milli Eğitim sistemi içine alınması olmuştur. Cumhuriyet'ten önce kurulan birçok meslek okulu, 1927 yılına kadar Maarif Vekâletine bağlı olmayıp vilayetlerin ve yerel yönetimlerin sorumluluğunda kalmıştır. Bu nedenle öğretim seviyesi, öğretim programı, idari şekilleri, öğretim süreleri ve öğretmen

nitelikleri bakımından farklılıklar söz konusuydu. Bu durum, ekonomik kalkınma için gerekli mesleki ve teknik eğitimin gelişiminin önünde önemli bir engel olmuştur (Tuna, 1973: 42).

1927 yılında çıkarılan 1052 sayılı Kanun ile mesleki eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu kapsamda Ankara, Aydın, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Konya, İstanbul, İzmir ve Kastamonu'daki dokuz sanat okulu; Adana, Ankara, İzmir, Samsun ve Trabzon'daki beş ticaret okulu ile Üsküdar ve Selçuk'taki iki kız sanat okulu Bakanlığa devredilmiştir. Böylece mesleki ve teknik eğitim, doğrudan Millî Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluk alanına girmiştir (Doğan, 1983:368).

1052 sayılı Kanun, meslek okullarının programlarının Bakanlık tarafından hazırlanmasını öngörmüştür. Bu doğrultuda öğretim programlarında birlik sağlamak amacıyla illerin görüşleri alınmış, uzman raporlarından ve okul yöneticilerinin önerilerinden yararlanılmıştır. Çalışmalar sonucunda mevcut sanat okullarında uygulanan üç veya dört yıllık öğretimin, öğrencilerin mesleki yeterlilik kazanması açısından yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bunun üzerine öğretim süresi beş yıla çıkarılmış; ilk iki yıl hazırlık, son üç yıl teknik eğitim olarak planlanmıştır (Doğan, 1983:369).

Meslek okullarında program ve donatım yenilenmesine paralel olarak, bu okullarda görev alacak öğretmenlerin de yeni eğitim yöntemlerine uygun biçimde yetiştirilmesi gerekmiştir. İlk aşamada öğretmen ihtiyacı, yurtdışına gönderilen öğrenciler ve yabancı uzmanların katkılarıyla karşılanmaya çalışılmıştır. 1939 yılına kadar öğretmenlik eğitimi için yurtdışına gönderilen 135 öğrenciden 85'i Türkiye'ye dönmüş, aynı dönemde 65 yabancı uzman görev yapmıştır (Başgöz ve Wilson, 1968: 206) .

Ancak bu yöntemin ülkenin artan ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması üzerine, doğrudan meslek öğretmeni yetiştiren kurumlar açılmıştır. 1934-1935 öğretim yılında kız meslek okullarına öğretmen yetiştirmek üzere Ankara Kız Meslek Öğretmen Okulu; 1937-1938 öğretim yılında ise erkek meslek okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla Ankara Erkek Meslek Öğretmen Okulu açılmıştır (Doğan, 1983:372).

Mesleki eğitimin kurumsal olarak teşkilatlanması da bu dönemin önemli gelişmelerinden biridir. 1933 yılında kabul edilen 2287 sayılı Kanun ile Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı yeniden düzenlenmiş ve Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu müdürlük, mesleki ve teknik okulların gelişimini sağlamak ve bu alanda gerekli kararları almakla yetkili ilk kurumsal yapı olmuştur (Doğan, 1983:374).

1934-1936 yılları arasında hazırlanan "Mesleki Tedrisatın İnkışaf Planı" da dönemin önemli girişimlerinden biridir. İkinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1940'lı yıllarda mesleki eğitime yönelik politikalar dört ana amaç doğrultusunda şekillenmiştir: Küçük esnaf ve sanayiye yeni bilgi ve beceriler kazandırmak; devlet fabrikaları için iş gücü yetiştirmek; azınlıkların elindeki sanatlarda Türklerin de yer almasını sağlamak ve

vatan savunması için gerekli insan gücünü yetiştirmek. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1933-1938) doğrultusunda Sümerbank, Etibank, Maden Tetkik Arama gibi kurumlar kurulmuş; şeker, dokuma, cam, demir-çelik gibi fabrikaları açılmıştır. Bu gelişmeler, nitelikli işgücü ihtiyacını artırmış ve mesleki eğitimin ulusal düzeyde güçlendirilmesini zorunlu kılmıştır (Somuncu, 2020: 184).

İsmet İnönü, 1 Kasım 1939'da TBMM açılış konuşmasında mesleki eğitimin önemine değinerek, "Memleket, teknik tahsilin her şubesini ciddî olarak benimsemiştir. Halka bu yolda kolaylık tedbirlerinizi genişletmenizi dilerim. Memleketin mühendis ve yüksek mühendis ordusunu yaratacak müesseseler kurmak için acele etmemiz lâzımdır" ifadelerini kullanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2011: 84)

Mesleki ve teknik eğitimin teşkilatlanması yolundaki önemli bir adım daha bu dönemde atılmış olup, 1941 yılında çıkarılan 4113 sayılı Kanun ile Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulmuştur (Turan, 1996: 85).

1942'de Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarı Rüştü Uzel tarafından hazırlanan "Türkiye Endüstrisinin Gelişim Programı" raporunda, ülkenin çeşitli bölgelerinde kurulacak fabrikalar ile bu fabrikalara eleman yetiştirecek okul türleri belirlenmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı ekonomik zorluklar nedeniyle bu çalışmalar gecikmiş, eksiklikler 1949 yılında ek ödeneklerle giderilebilmiştir (Güçlü, 2020:400).

İsmet İnönü döneminde mesleki eğitimin temel amacı, ülke ekonomisine doğrudan katkı sağlayacak ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verecek kurumlar oluşturmaktır. Bu dönemde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı mesleki ve teknik eğitim okulları iki ana başlık altında toplanmıştır: örgün mesleki ve teknik okullar ile serbest mesleki kurslar. Örgün okullar ise erkek sanat okulları, inşaat usta okulları, erkek terzilik okulu, ticaret okulları ve kız enstitüleri olmak üzere beş grupta sınıflandırılmıştır (Kuşçi, 2021: 323).

1940-1950 yılları arasında mesleki ve teknik eğitimi yaygınlaştırmak amacıyla ortaöğretim düzeyinde yeni okulların yanı sıra çeşitli yaygın eğitim kursları da açılmıştır. Bu dönemde kurulan kurumlar arasında erkek sanat enstitüleri, yapı enstitüleri, kimya sanat enstitüsü, pratik sanat okulları, muhtelif gayeli ortaokullar, matbaacılık okulu, tekniker okulu, teknik ziraat okulları, hayvan sağlığı memurları mektebi, orman teknik okulları, tapu kadastro okulları, akşam kız sanat okulları, kız sanat ortaokulları, kız enstitüleri, hemşire ve laborant okulu, köy ebe okulları, güzel sanatlarla ilgili meslek okulları ile çeşitli yaygın eğitim kursları yer almaktadır (Kılınç, 2013: 248-286).

Ayrıca, mesleki eğitime finansal kaynak sağlamak amacıyla 14 Ağustos 1942 tarihli ve 4304 sayılı "Mesleki ve Teknik Okullar Açılması ve Mevcutların Büyütülmesi Hakkında Kanun", buna ek 4470 sayılı Kanun ve 23 Mart 1950 tarihli ve 5642 sayılı Kanun yürürlüğe konulmuştur.

Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı'nın (2024: 83) verilerine göre, 1923-1950 yılları arasında ortaöğretim düzeyindeki meslek okulu, öğretmen ve öğrenci sayıları aşağıda **Tablo 1.5**'te yer almaktadır. Tabloda özellikle 1940-1941 öğretim yılından itibaren mesleki ve teknik eğitimde kayda değer bir büyüme olduğu görülmektedir.

Tablo 1.5. 1923-1950 Yılları arası meslek okulları, öğretmen, öğrenci sayısı

Öğretim Yılı	Okul	Öğretmen	Öğrenci
1923-1924	64	258	6.547
1924-1925	70	589	7.147
1925-1926	59	500	6.835
1926-1927	38	573	6.581
1927-1928	44	698	7.718
1928-1929	47	715	8.504
1929-1930	48	789	8.150
1930-1931	59	815	9.101
1931-1932	63	729	9.203
1932-1933	68	777	7.013
1933-1934	66	660	7.715
1934-1935	65	679	8.187
1935-1936	64	755	9.229
1936-1937	66	857	10.358
1937-1938	78	948	11.134
1938-1939	81	982	12.352
1939-1940	86	1.011	14.310
1940-1941	103	1.355	20.264
1941-1942	114	1.508	24.641
1942-1943	151	1.835	26.971
1943-1944	186	2.434	36.971
1944-1945	208	3.113	44.639
1945-1946	244	3.826	54.248
1946-1947	267	4.401	62.828
1947-1948	278	4.534	59.905
1948-1949	302	4.514	55.461
1949-1950	317	4.584	55.522

2. BÖLÜM

MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM ALANINDA UZMAN RAPORLARI, PLANLAMA ÇALIŞMALARI VE YENİ YASALAR

2.1. Mesleki ve Teknik Eğitim Çalışmalarında Uzman Raporları

Cumhuriyet'in eğitim sistemini modernleştirme ve eğitim reformlarının şekillendirilmesinde katkı sağlaması için Türkiye'ye yabancı uzmanlar davet edilerek çeşitli konularda incelemeler yapmaları ve öneriler sunmaları beklenmiştir. 1924 yılında ilk olarak Amerikalı eğitimci John Dewey ile başlayan bu süreçte, Türkiye'ye davet edilen diğer araştırmacılar **Tablo 2.1**'de gösterilmiştir (Ortak, 2004: 38). Bu uzmanlardan bazıları özellikle mesleki ve teknik eğitimle ilgili çeşitli konularda çalışmalar yapmışlardır. Bu bölümde mesleki ve teknik eğitim açısından önem taşıyan Dewey, Kühne, Buyse ve Amerikan heyetine ait raporlar incelenecektir.

Eğitimin dönüşümünde yürütülen çalışmalarda sadece yabancı uzmanların değil, Ziya Gökalp'in, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun, İsmail Hakkı Tonguç'un ve Rüştü Uzel'in fikirlerinin de önemli katkısı olmuştur (Demir ve Şen, 2009: 43). Bu çerçevede, 1927 yılında İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından hazırlanan "Türkiye'de Meslek Mekteplerinin Tesisi ve Islahı" başlıklı rapor dikkat çekicidir (Turan, 1996: 81). Ayrıca bu bölümde, Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimle ilgili çeşitli öneriler sunan yerli uzmanlardan Sadrettin Celal Antel'in *Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Lahiya* (1926) adlı çalışması ile Kemal Zaim Sunel'in *Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra* adlı çalışması da bu kapsamda değerlendirilecektir.

Tablo 2.1. 1924-1928 Yılları arasında eğitim alanında getirtilen yabancı uzmanlar

Uzmanın Adı	Ülkesi	Çalışma Alanı	Uzmanın Adı	Ülkesi	Çalışma Alanı
Pr.John Dewey (1924)	ABD	Eğitim	Muvan (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.
Pr.Bugla (1924)	Fransa	Eğitim	Prak (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.
Pr.L.akiye (1924)		Görsel San.	M.Regling (1929)	Almanya	Eğitim
Münçere (1924)	ABD	Görsel San.	M.Vales (1929)		Mesl. Eğit.
Pr.Paul Monroe (1924)	Almanya	Eğitim	Seklerk (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.
Pr.Alfred Kühne (1925)	İsveç	Mesl. Eğit.	Sollans Robeit (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.
Johnson (1925)		Beden Eğit.	Finimuk (1930)		Gürel San.
Nermann (1925)	Fransa	Beden Eğit.	Alfred Jung (1930)	Almanya	Mesl. Eğit.
Pol (1925)	ABD	Frasızca	Pr.Carle Weber(1930)		Mesl. Eğit.
Franklin (1926)	Almanya	Eğitim	Pr.Pierre Bovet(1930)	İsviçre	Eğitim
Pr.Frey (1926)	Almanya	Mesl. Eğit.	Wilhelm Rigchter-1930		Eğitim
Pr.G.Stichler (1926)	Almanya	Mesl. Eğit.	Karl Stcuerwald-1931	İngiltere	Eğitim
C.Holzmeister (1926)	Almanya	Mimari	Marga Braun (1931)	Fransa	Beden Eğit.
Angels (1927)	İngiltere	Eğitim	Josef Marks (1932)	Fransa	Müzik Eğit.
Bay Ruatelet (1927)	Fransa	Mesl. Eğit.	Pr.Beryl Parker(1932)	Almanya	Eğitim
Bayan Ruatelet (1927)	Fransa	Mesl. Eğit.	Léa Lalicu (1932)	Eransa	Mesl. Eğit.
Boccard (1927)	Belçika	Mesl. Eğit.	Fridrich Falke (1933)	Çekoslovakya	Tarım Eğit.
Pr.Ernest Egli (1927)	Avusturya	Okul Mim.	Ginther (1933)	Almanya	Mesl. Eğit.
Guilain (1927)	Fransa	Eğitim	Hans Hibler (1933)	Avust	Mesl. Eğit.
Latien (1927)	Fransa	Fitim	Heussler (1933)	Fransa	Mesl. Eğit.
Pr. Oldenburg (1927)	Almanya	Tarım Eğit.	Nora Sirsygowski-1933	Fransa	Mesl. Eğit.

Tablo 2.1. (Devam) 1924-1928 Yılları arasında eğitim alanında getirtilen yabancı uzmanlar

Uzmanın Adı	Ülkesi	Çalışma Alanı	Uzmanın Adı	Ülkesi	Çalışma Alanı
Pr. Omer Buyse (1927)	Belçika	Mesl. Eğit.	Daimas (1933)	Almanya	Beden Eğit.
Penigret (1927)	ABD	Eğitim	Derbyshir (1933)	Macaristan	Eğitim
Phlip (1927)	ABD	Eğitim	Alson (1934)	Fransa	Mesl. Eğit.
Pr. Adolf Fericro (1928)	İsviçre	Eğitim	Dumontet (1934)	Fransa	Mesl. Eğit.
Pr.Henri Suzallu (1928)	ABD	Eğitim	Erich Probst (1934)	Almanya	Mesl. Eğit.
Mesaruş (1928)	Macaristan	Müzecilik	Gaumondy (1934)	Fransa	Mesl. Eğit.
Roza Arnold (1928)	?	Eğitim	Herncer Antuan (1934)	Çekoslavakya	Mesl. Eğit.
Sthoklain (1928)	Almanya	Mesl. Eğit.	Hlugo Habenicht (1934)	Almanya	Mesl. Eğit.
Antoniette Guise (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.	Karlasın (1934)	Avusturya	Mesl. Eğit.
Armanda (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.	Prou (1934)	Fransa	Mesl. Eğit.
Bergeaut (1929)	Fransa	Eğitim	Raymond (1934)	Fransa	Mesl. Eğit.
Berten (1929)	Belçika	Mesl.Eğit.	Josef Marks (1934)	Almanya	Müzik Eğit.
Edgar (1929)	Belçika	Mesl.Eğit.	Lico Amar (1934)	Macaristan	Müzik Eğit.
Jofredi (1929)	Belçika	Mesl.Eğit.	Pr.Schmidel (1935)	Avusturya	Müzik Eğit.
Josef Kapun (1929)	Avusturya	Mesl.Eğit.	Pr.Paul Hindemith (1935)	Almanya	Müzik Eğit.
Albert Göhler (1929)	Almanya	Almanca	Violette Pillzer (1936)	Almanya	Müzik Eğit.
Kapit (1929)	?	Eğitim	Carl Ebert (1936)	Almanya	Müzik Eğit.
M.Könter (1929)	?	Mesl.Eğit.	Bela Bartok (1936)	?	Müzik Eğit.
Martens (1929)	Belçika	Mesl.Eğit.	Pr. Ludvig (1938)	Almanya	Müzik Eğit.
Markoş (1929)	Macaristan	Mesl.Eğit.			

2.1.1. John Dewey'in raporu ve etkileri

Amerikalı eğitimci, filozof John Dewey, Maarif Vekilliğinin davetiyle 1924 yılında Türkiye'ye gelerek iki ay kadar incelemelerde bulunmuştur. İncelemeleri sonunda iki rapor sunan Dewey'in ilk raporu, bütçeye acil ödenek konulması gereken konuları belirten bir muhtırayı içermektedir. Bu kısmı Türkiye'de iken hazırlamıştır. Raporun esas kısmını ise Amerika'dan göndermiştir. Bütçeye ödenek konulması gereken konuları belirten muhtırada sekiz madde halinde şu konular belirtilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939c: 1-2):

- Okul binaları ve donanımının çağdaş okulların temel unsurlarından biri olduğu vurgulanmakta; yapı işleri alanında görev alacak uzman kişilerin yetiştirilmesi için bütçeye ödenek konulması gerektiği ifade edilmektedir.
- Mesleki eğitime yönelik ortaöğretim kurumlarının kurulması önerilmektedir. Gençlerin ilgi ve yeteneklerine göre mesleklere yönlendirilmesi amacıyla, bölgesel ihtiyaçları gözeterek ziraat ve ticaret programları ile 8-10 yaş grubuna uygun mesleki ders içeriklerinin hazırlanması gerektiği belirtilmektedir.
- Eğitim kadrolarının niteliğini artırmak amacıyla uzman yetiştirilmesi önerilmektedir. Muhtelif bilim alanlarında uzman öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve müfettişlerin yetiştirilmesi gerektiği, bu kapsamda konunun incelenmesi için komisyonlar kurulmasının uygun olacağı ifade edilmektedir.

- Uygulamalı eğitim eserlerinin telif ve tercüme faaliyetlerinin artırılması önerilmektedir. Eğitim konularında pratik nitelikli kaynakların oluşturulması amacıyla, telif ve tercüme çalışmalarına ayrılan bütçenin artırılması gerektiği vurgulanmaktadır.
- Gezici kütüphaneler kurulması ve alanında uzman kütüphanecilerin yetiştirilmesi önerilmektedir. Bu sayede halkın ve öğrencilerin mesleki bilgiye ulaşımı kolaylaştırılacaktır.
- Sanayi araçlarının tanıtımı için seyyar sergiler oluşturulması ve yurt dışına uzman gönderilmesi önerilmektedir. Sanayide kullanılan temel araç ve makinelerin halka ve öğrencilere tanıtılması için sergiler düzenlenmeli; bu konularda uzmanlaşmaları için gençler yabancı ülkelere gönderilmelidir.
- Yurt dışındaki eğitim yapılarının ve uygulamalarının incelenmesi için komisyon kurulması önerilmektedir. Bu komisyonun, okul binaları ve eğitim araçlarının kullanımı ile sosyal, iklimsel ve pedagojik koşullar arasındaki ilişkiyi araştırması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, bu komisyonun okul mimarisi üzerine çalışacak diğer birimlerle birlikte hareket etmesi gerektiği önerilmektedir.
- Köy okullarının, tarımın geliştirilmesine ve kooperatifçiliğe katkı sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması önerilmektedir. Bu doğrultuda çalışacak özel bir komisyonun oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir.

İptidai raporun sekizinci maddesinde gelecek yıl yapılması planlanan önemli bir çalışma olarak görülen mesleki ortaokulların geliştirilmesine yönelik hazırlıkların başlatılması önerilmektedir. Bu okullar, ilkokuldan sonra yükseköğretime devam etmeyip doğrudan ziraat veya sanayi hayatına atılacak öğrenciler ile eğitimi erken bırakan ya da uygulamalı öğrenim görmek isteyen bireyler için öngörülmektedir. Henüz bu okulların açılması erken olsa da bu konuda araştırma yapmak üzere bir komisyon kurulması ve bütçeden ödenek ayrılması önerilmektedir. Komisyonun bir bölümü yurtdışındaki benzer okulları inceleyecek, diğer bölümü ise Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yerel ihtiyaçları araştırarak okul yerlerini ve öğretmen adaylarını belirleyecektir. Mevcut öğretmenlerden seçilen adaylara teorik dersler verilerek hazırlanacak, uygulamalı bilgiye sahip kişilere de öğretim yöntemleri öğretilecektir. Ayrıca, diğer bakanlıklardan devralınacak ziraat ve ticaret okulları bu yeni modelin temelini oluşturacak, mevcut ortaokullar ise zamanla bu sisteme dönüştürülecektir (Maarif Vekilliği, 1939c: 6-7).

Dewey, raporunda ortaokul ve liselerin ziraat, sanayi ve ticaret gibi alanlara göre çeşitlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Büyük şehirlerde bazı liselere özellikle fen bilimleri ve yabancı dil eğitimi açısından ağırlık verilmesini önermiştir (Maarif Vekilliği, 1939c: 23).

İncelenen okullar içinde darüleytamlarda, özellikle kız öğrencilerin bulunduğu kurumlarda uygulamalı ve mesleki eğitime önem verilmiş olması olumlu bulunmuştur. Boğaz civarındaki

özel bir darüleytam, örnek bir uygulama olarak takdir edilmiştir. Bu kurumda öğrenciler, uzman gözetiminde bahçe işlerinde çalışmakta, ev ve mutfak işleriyle uğraşmakta ve böylece ev idaresine alışmaktadırlar. Bu sayede hem öğrenciler faydalı işler yaptıkları için memnuniyet duymakta hem de kurumun giderleri azalmakta ve çocuklar ilerideki yaşantılarında kullanacakları becerileri kazanmaktadır. Darüleytamların ziraat, bahçecilik, hayvancılık, arıcılık gibi alanlarda uzman yönetici ve öğretmenler eliyle eğitim vermesi; hem yetim çocukların meslek sahibi olmalarını sağlamakta hem de bu kurumların eğitimde uygulamalı model olarak işlev görmesine imkân tanımaktadır. Darüleytamların, coğrafya, dil, matematik ve fen bilgisi gibi derslerin bahçe ve ev işleriyle ilişkilendirilmesi sayesinde bu kopukluğu giderecek nitelikte örnek kurumlar olabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, darüleytamların temel işlevinin sanat ve meslek eğitimi olduğu kabul edilmekle birlikte, içlerinden yüksek başarı ve yetenek gösteren küçük bir öğrenci grubunun öğretmenlik, üniversite eğitimi, tıp, çocuk bakımı ve mühendislik gibi ileri eğitim alanlarına yönlendirilmesi önerilmektedir. Bu öğrenciler için özel hazırlık eğitimi sağlanması faydalı görülmektedir (Maarif Vekilliği, 1939c: 26).

Raporda, “Türkiye’nin en büyük ihtiyaçlarından birinin iyi yetişmiş teknik elemanlar ve mühendisler olduğu belirtilmiştir. Bu ihtiyacın sadece yurtdışına öğrenci gönderilerek giderilemeyeceği, Türkiye’de modern bir teknoloji okulu açılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu okul için kısa vadede yabancı uzmanlar getirmenin yüksek maliyetli olacağı, ancak uzun vadede ekonomik açıdan fayda sağlayacağı vurgulanmaktadır. Yerli uzmanların yetiştirilmesiyle hem dışa bağımlılığın azalacağı hem de sanayileşmenin hız kazanacağı değerlendirilmiştir (Maarif Vekilliği, 1939c: 24).

John Dewey’in raporunun uygulaması Maarif Vekillerinin sık sık değişmesi nedeniyle gecikmekle birlikte Mustafa Necati Bey döneminde uygulanmaya başlamıştır. Raporun etkisi olan değişiklik ve uygulamaların şu konularda olduğu belirtilmektedir (Ortak, 2004: 82).

- Maarif Teşkilatı Hakkındaki Kanunun kabulü
- Milli Talim Terbiye Dairesinin kurulması
- Uzun süreli eğitim gelişim planı hazırlıkları
- Yurt dışına inceleme heyetleri gönderilmesi
- Maarif Vekâleti İnşaat Dairesinin kurulması
- Teftiş alanında yapılan çalışmalar,
- Öğretmenlerin mesleki seviyesinin yükseltilmesi için yapılan çalışmalar
- Yaz okulları ve geçici öğretmenliklerin kurulması Yüksek mühendis mektebinin açılması
- Maarif Vekâleti Hıfzısıhha dairesinin kurulması ve bazı çalışmaları
- İkmal sınıflarının açılması
- Köy öğretmen okullarının açılması
- İlkokulların programlarında yapılan değişiklikler
- Eğitimle ilgili eser yayınlanması ve matbaanın geliştirilmesi

- Maarif emînliği teŖkilatının kurulması
- Yüksek mühendis mektebinin açılması
- Gazi terbiye enstitüsünün kurulması
- Halk Terbiyesi Ŗubesi'nin kurulması, Halk Dersaneleri'nin açılması

Mesleki ve teknik eğitimle ilgili doğrudan rapora dayalı bir uygulama görülmemekle birlikte Dewey'in raporu çoğunlukla uygulama imkânı bulan ve eğitim sistemimizi etkileyen önemli raporlardan biridir (Ortak, 2004: 135).

2.1.2. Kühne'nin raporu ve etkileri

Maarif Vekâleti, 1925 yılında uzmanlığından yararlanmak için Alman eğitimci Prof. Georg Kerschensteiner'i Türkiye'ye davet etmiş; ancak Kerschensteiner yaşını ve yoğunluğunu gerekçe göstererek bu teklifi kabul etmemiş, yerine Prof. Alfred Kühne'yi önermiştir. Berlin'de bir meslek okulunun kurucusu olan ve aynı zamanda Alman Ticaret Bakanlığı'na danışmanlık yapan Prof. Kühne, mesleki eğitim üzerine çeşitli eserler kaleme almıştır.

1925'te Türkiye'ye gelen Kühne, Ekim ve Kasım aylarında İstanbul, Ankara, Eskişehir, Bursa ve İzmir'de meslek okullarında incelemelerde bulunmuştur. Bu ziyaretler neticesinde bir gazeteciye yaptığı açıklamada, mevcut durumu değerlendirerek Türkiye'de mevcut meslek okullarının doğal gelişim çizgisinden ve uygulamadan uzak ve yeterli olmadığını belirtmiştir. İncelemelerini tamamlayan Kühne, ağırlıklı olarak mesleki ve teknik eğitime odaklanan bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda; genel eğitim kurumları, mesleki ve teknik eğitim okullarının yapılanması, sanat, ticaret teknisyen yetiştirme ve ev idaresi alanlarına ilişkin öneriler ile meslek okullarının yönetimine dair değerlendirmelere yer verilmiştir. Maarif Vekâleti'ne sunulan "Mesleki Terbiyenin İnkışafına Dair Rapor" başlığıyla bu rapor, önce 1927 yılında "Maarif Vekâleti Mecmuası"nda yayımlanmış, daha sonra 1939'da kitap olarak basılmıştır (Ortak, 2004: 137; Akdağ, 2008: 57; Kuşçi, 2021:181; Battal, 2022: 11; Aydın, 2025:45).

Genel eğitimle ilgili değerlendirmelerinde mesleki eğitimi ilköğretime bağlı değerlendiren Kühne, mesleki eğitimin başarısını, özellikle ilkokul öğretmenlerinin öğrencileri uygulamalı ve doğru meslek anlayışıyla yönlendirmelerine bağlamaktadır. Muallim Mekteplerinde ziraat eğitimi sadece teorik bilgilerle sınırlı kalmış, uygulamalı eğitim eksik bırakılmıştır. Geleceğin öğretmenlerinin tarım işlerini uygulamalı olarak öğrenmesi için bu okullarda deneme bahçeleri kurulması önerilmektedir. Bu bahçeler, büyük masraflar gerektirmeden öğretmen adaylarının pratik deneyim kazanmalarını sağlayabilir. Amaç, ziraat uzmanı değil, köy yaşamının gereksinimlerini bilen öğretmenler yetiştirmektir. Kadın öğretmenlerin eğitiminde de benzer sorunlar mevcuttur. İstanbul Muallim Mektebi gibi iyi örgütlenmiş kurumlarda bile dikiş makineleri ve ev idaresine yönelik araç-gereç yetersizdir. Kadın öğretmenlerin, sanat öğretmeni değil, kız öğrencilerin meslek seçiminde rehberlik edebilecek deneyimli kişiler olarak yetiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, beş yıllık ilkokuldan sonra gelen altı yıllık liselerin sayısını da yetersiz bulmaktadır (Maarif Vekilliği, 1939b: 2-6).

Meslek okulları ile ilgili değerlendirmesinde Kühne, Türkiye’de mesleki ve ihtisas mektepleri için sistemli ve bütüncül bir gelişme esasının bulunmadığını, buna rağmen farklı alanlarda faaliyet gösteren kurumların mevcut olduğunu belirtmektedir. Eskişehir ve Haydarpaşa’daki şimendifer atölyeleri, Tophane Ordu Atölyeleri, sanayi mektepleri ve Ortaköy Dârüleytamı gibi yerlerde ilkokul mezunlarına yönelik uygulamalı eğitimler verildiğini ifade etmektedir (Maarif Vekilliği, 1939b: 7).

Türkiye’deki mesleki eğitimin Almanya ile karşılaştırıldığında en temel eksiğin çıraklık sisteminin kurumsallaşmamış olması olduğunu vurgular. Almanya’da geleneksel usta-çırak ilişkisine dayanan, sınavla kalfalık ve ustalık düzeylerine geçişi öngören bir sistemin yürürlükte olduğunu, Türkiye’de ise el sanatları teşkilatının zayıflığı ve geleneklerin etkisizliği nedeniyle bu yapının tesis edilemediğini belirtmektedir. Demiryolları, ordu ve bazı kamu kurumlarının çırak yetiştirmek üzere eğitim atölyeleri kurmasının önemli olduğunu dile getiren Kühne, özellikle Eskişehir’deki yeni atölyenin olumlu bir örnek teşkil ettiğini aktarmaktadır. El sanatları eğitiminin üretime dönük biçimde düzenlenmesinin maliyetleri azaltacağı ve öğrencileri sorumluluk sahibi bireyler olarak iş yaşamına hazırlayacağını ifade eder. Sanayi mekteplerinin donanım açısından geliştirilmesi gerektiğini söyleyen Kühne, İzmir ve İstanbul’daki okulları başarılı bulmakta, Ankara’dakinin ise yeniden yapılandırılması gerektiğini savunmaktadır (Maarif Vekilliği, 1939b: 7-10).

Teknisyen yetiştirme konusunda Kühne, teknik beceriye sahip ara eleman yetiştiren kurumların sayıca yetersiz olduğunu dile getirir. İstanbul’daki Kondüktör Mektebi’ni bu alanda önemli bir örnek olarak görür ve kapasitesinin genişletilmesini önermektedir. Aynı zamanda mimarlık ve arazi ölçümü gibi alanlarda da bu okulun potansiyelinden faydalanılabileceğini ifade eder. Makine inşaatı, mühendislik ve demiryolu alanlarında çalışacak teknisyenler için özel bir okulun kurulması gerektiğini vurgular. Bu tür bir eğitim kurumu için Almanya’daki örneklerden yararlanılabileceğini, kuruluş aşamasında yabancı uzmanların desteğinin alınmasının faydalı olacağını belirtmektedir. Dokuma ve süsleme sanatları için özel okulların eksikliğine de değinen Kühne, sanat eğitiminde el işçiliği temelli bir modelin benimsenmesini önerir. İstanbul Mühendis Mekteb-i Âlîsi’nin yalnızca demiryolları için personel yetiştirmesiyle sınırlı kaldığını, Avrupa’daki benzerleri gibi kapsamlı bir fen okuluna dönüştürülmesi gerektiğini belirtir. Öğrenim süresinin altı yıl olmasını uzun bulan Kühne, lise mezunları için bu sürenin dört yıla indirilmesini, ayrıca uygulamalı eğitimin yaygınlaştırılmasını önerir (Maarif Vekilliği, 1939b: 10-12).

Ticaret eğitimi ile ilgili ticaret okullarını üç kategoride sınıflandıran Kühne, ilk grupta küçük işletmeler için eleman yetiştiren amelî ticaret mekteplerinin, ikinci grupta daha büyük işletmelere yönelik dört meslek okulunun, üçüncü grupta ise üst düzey idareci yetiştiren Ticaret Mekteb-i Âlîsi’nin yer aldığını belirtmektedir. Okulların araç-gereç açısından farklılıklar gösterdiğini ve bazı okulların ciddi eksikliklerle mücadele ettiğini vurgulayan Kühne, özellikle Hayat Mektebi ve İzmir Ticaret Mektebi’nin donanım sorunlarına dikkat çeker.

Ticari eğitimde pratik bilgiyle teorinin birleşmesi gerektiğini ve bu konuda Almanya'daki uygulamaların örnek alınabileceğini savunur. Ticaret öğretmeni yetiştirme sisteminin eksikliğine dikkat çeken Kühne, öğretmenlerde yalnızca akademik değil, pedagojik yeterliliğin de aranması gerektiğini belirtmektedir. İstanbul Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin mevcut haliyle çağdaş işletmecilik anlayışını yansıtmadığını ve bu eksikliğin giderilmesi için öğretmen yetiştirme bölümünün açılmasını önermektedir (Maarif Vekilliği, 1939b: 12-14).

Ev idaresi eğitimi ile ilgili Kühne, İstanbul ve Üsküdar'daki kız sanayi mekteplerinde uygulanan Belçika modelinin Türk toplumunun ihtiyaçlarına uymadığını, donanım eksiklikleri ve malzeme temininde yaşanan güçlüklerin eğitimi olumsuz etkilediğini belirtir. Yine de, bu okullarda eğitim alan kızların meslek sahibi olarak kendi geçimlerini sağlayabildiğini ifade eder. Kadınların eğitim yoluyla toplumsal hayata daha aktif katılabileceğini ve özellikle annelik, çocuk bakımı ve sağlık gibi alanlarda bilgi sahibi olmalarının nüfus artışı ve çocuk ölümleriyle mücadelede etkili olacağını vurgulamaktadır. Kızların eğitimi için yeni ve büyük çaplı eğitim kurumlarının açılması gerektiğini savunur (Maarif Vekilliği, 1939b: 14-16).

Meslek okullarının idaresi ile ilgili olarak Kühne, meslek okullarının yönetiminde merkezi bir sistemin bulunmadığını, farklı bakanlıkların farklı okullardan sorumlu olduğunu belirtmektedir. Bu dağınıklığın verimli bir yönetim anlayışını engellediğini ifade eder. Yine de Maarif Vekâleti'nin bu alana zamanında eğildiğini ve gelişimi desteklemeye başladığını belirtir. Okullara olan yoğun talep nedeniyle, mevcut kapasitenin yetersiz kaldığını ve başvuruların yalnızca küçük bir kısmının kabul edilebildiğini aktarır (Maarif Vekilliği, 1939b: 16).

Almanya örneğinden hareketle, meslek okullarının yerel ekonomik ihtiyaçlarla doğrudan ilişkili olduğunu ve bu nedenle merkezîyetçi yönetimin yerine mahalli yönetimlerin destekleyici olması gerektiğini savunur. Stratejik öneme sahip bazı yüksekokulların ise doğrudan ilgili vekâletler tarafından yönetilmesini uygun bulur. Maarif Vekâleti'nin genel eğitim politikalarında yönlendirici rol üstlenmesi, öğretmen yetiştirilmesi ve mesleki rehberlik konularında sorumluluk alması gerektiğini belirtmektedir. Son olarak, mesleki eğitimde reform yapılabilmesi için alanında deneyimli bir danışmanın görevlendirilmesini öneren Kühne, bu doğrultuda Almanya'dan Prof. Lütse'nin getirilmesini uygun bulur. Lütse'nin hem teorik hem pratik bilgiye sahip bir uzman olarak Türkiye'deki yapılanmaya önemli katkılar sağlayacağını belirtmektedir (Maarif Vekilliği, 1939b: 16-17).

Alfred Kühne tarafından hazırlanan rapor, Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin gelişimine yönelik önemli tespit ve öneriler içermektedir. Alfred Kühne'nin hazırladığı rapordaki bazı öneriler zaten Türkiye'de gündeme gelmiş veya uygulamaya başlanmış olan konuları içermekle birlikte bazı öneriler de dönemin koşulları içinde yenilikçi sayılabilecek tekliflerden oluşmaktadır. Kühne'nin önerilerinin eğitim sistemine etkileri ve uygulamasına yönelik tespitler şunlardır (Ortak, 2004: 150-155):

- Kühne, meslek rehberliği için bir "Meslek Müşavirliği Teşkilatı" kurulmasını önermiş, ancak bu öneri uygulamaya geçmemiştir. Diğer dikkat çekici önerisi ise alfabe değişikliğidir; bu öneri, dönemin eğitimcileri tarafından cesur bir adım olarak değerlendirilmiştir. Muallim mekteplerine uygulama bahçeleri kurulması teklifi, ancak 15 yıl sonra Köy Enstitüleri aracılığıyla hayata geçmiştir. Öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesi gibi daha önce Dewey'in de önerdiği konular yine vurgulanmıştır.
- Kühne, sanayinin ihtiyaç duyduğu alanlarda meslek okulları kurulmasını ve özellikle tekstil gibi stratejik sektörlerle yönelik okulların açılmasını istemiştir. Ancak, bu öneriler uzun yıllar sonra uygulamaya konabilmiştir. Örneğin, önerilen tekstil okulu ancak 1958'de İstanbul'da "Mensucat Sanat Enstitüsü" adıyla açılmıştır. Benzer şekilde mühendis yetiştirmek için Mühendis Mekteb-i Âlîsi'nin bölümlerle genişletilmesi önerisi ise 1929 itibarıyla hayata geçirilmiştir.
- Çıraklık eğitimi konusunda da Türkiye'nin eksikliklerine dikkat çeken Prof. Kühne, Almanya'daki gibi sistemli bir çıraklık eğitiminin Türkiye'de bulunmadığını belirtmiş, işletmelerle okullar arasında iş birliği önerisinde bulunmuştur. Bu çerçevede açılan "Akşam Ticaret Kursları" ise kısa sürede kapatılmıştır.
- Kızların eğitimi ve istihdamına da önem veren Kühne, Kız Sanat Mekteplerinde program değişiklikleri ve yabancı uzman desteğini önermiş, ancak bu da kısa vadede yeterli karşılık bulmamıştır. İzmir'deki ticaret mektebi gibi bazı okulların ise mali yetersizlik nedeniyle Maarif Vekâleti'ne devredildiği görülmektedir.
- Süsleme sanatları eğitimi için Sanayi-i Nefise Mektebi ile Kondüktör Mektebi'nin birleştirilmesi önerisi yerine getirilmemiş, ancak Tezyinat Bölümü kurulmuştur. Kondüktör Mektebi'nin genişletilerek teknisyen yetiştirecek bir yapıya kavuşturulması önerisi ise yıllar içinde uygulamaya geçmiştir.
- Kühne, farklı sanayi alanlarında teknisyen eğitimi verecek okulların kurulmasını savunsa da bu öneriler, dönemin ekonomik yetersizlikleri nedeniyle ancak uzun vadede hayata geçirilebilmiştir.
- Kadın eğitimiyle ilgili olarak, Kız Sanayi Mekteplerinde yabancı modele dayalı sistemin Türk toplum yapısına uymadığına dikkat çekmiş ve kadınların iş yaşamına katılımı için kapsamlı bir eğitim programı önermiştir. Ancak bu alandaki ilerlemeler 1930'lardan sonra sınırlı kalmıştır.
- Meslek okullarının yönetiminde merkezîyetçilik yerine yerel idarelerin yetkilendirilmesini savunmuştur. Ancak bu okulların yönetimi 1927'de Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır.

Kühne'nin raporu, çeşitli nedenlerle uygulamada fazla etkili olmamıştır. Rapor, kısa sürede ve yalnızca sınırlı bir bölgede yapılan gözlemlere dayandığı için, kapsamlı ve uygulanabilir öneriler sunamamıştır. Türkiye'nin ekonomik ve sanayi koşulları yeterince dikkate alınmamış;

bu da raporun yetersiz bulunmasına yol açmıştır. Ancak yine de İ. Hakkı Tonguç, bu rapordaki bazı önerilerin Cumhuriyet dönemi eğitimi açısından faydalı olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak, uygulamaya etkisi sınırlı olsa da rapor, mesleki eğitimin gelişimi için fikrîsel bir rehber niteliği taşımıştır (Ortak, 2004: 155).

2.1.3. Omer Buyse'nin raporu ve etkileri

Kühne'nin ardından meslek mekteplerinin geliştirilip iyileştirilmesi amacıyla Millî Eğitim Bakanı Necati Bey'in girişimiyle Belçika ve Danimarka'dan bazı yabancı uzmanlar davet edilmiştir. Bu çerçevede, "Umumî ve Âli Amerika Terbiye Usulleri" adlı üç ciltlik eserin yazarı ve Belçika'da genel sanayi okullarının kurucularından olan Dr. Omer Buyse, Türkiye'ye davet edilen isimlerden biri olmuştur (Balta, 13). Ortak (2004: 158), Omer Buyse'nin gelişi ile ilgili olarak 19 Mart 1927 tarihli Cumhuriyet gazetesinin "Meslek mektepleri tesis edilecek" başlıklı yazısında Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in ülkede ihtiyaç duyulan alanlarda uygulamalı eğitim verecek meslek okullarının açılacağını ve Omer Buyse'nin bunun programını hazırlayacağını belirttiğini aktarmıştır.

Omer Buyse, 8 Nisan 1927'de İstanbul'a gelerek ilk incelemelerini koşullarını olumlu bulduğu Sanayi Mektebi ve Galatasaray Lisesi'nde yapmıştır. İstanbul'daki ziyaretlerinin ardından 13 Nisan'da Ankara'ya geçerek Bakanlık yetkilileriyle görüşmüş ve çeşitli okulları incelemiştir. İstanbul ve Ankara'daki ilk gözlemlerinin ardından mesleki eğitimle ilgili karar alabilmek ve projeler hazırlayabilmek amacıyla bazı anketlerin tamamlanmasını istemiştir.

Bu doğrultuda Maarif Vekâleti, 10 Mayıs 1927'de valilik ve belediyelere gönderdiği bir tamimle, illerdeki mesleki eğitim durumunu, yapılacak düzenlemeleri ve açılması planlanan okul ile bölümlere dair bilgileri içeren belgelerin hazırlanmasını talep etmiştir. Ayrıca, Maarif Vekâleti, 15 Mayıs'ta Maarif Eminliklerine gönderdiği yazıyla; bölgelerdeki meslek okullarının sayısı, bölümlerin ve sınıfların durumu, öğrenci ve öğretmen sayıları ile okulların gelir-gider durumları hakkında bilgi sunulmasını istemiştir.

11 Mayıs'ta, Yüksek Tedrisat Müdür Vekili Kemal Zaim Bey ile birlikte Eskişehir, Bursa, Konya ve Adana gibi şehirleri içine alan bir inceleme gezisine çıkmıştır. Omer Buyse'nin Türkiye'de incelemelerde bulunduğu dönemde mesleki ve teknik eğitime yönelik önemli bir yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir. 26 Mayıs 1927 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen ve aynı tarihte Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 1052 sayılı "Meslek Mektepleri Hakkında Kanun" la meslek okullarının idaresi Maarif Vekâletine devredilmiştir (Ortak, 2004: 158-160). Bu durum, Buyse'nin gözlemlerini yaptığı süreçte Türkiye'de mesleki eğitim alanında ciddi adımlar atılmaya başlandığını göstermektedir.

Omer Buyse, Ankara, Eskişehir, Kütahya, Konya, Adana, İzmir ve İstanbul gibi çeşitli şehirlerde incelemelerde bulunmuş, mesleki eğitime yönelik ihtiyaçları yerinde gözlemlemiştir. Yerel ihtiyaçları dikkate alarak sanayi ve ekonomik potansiyellerle uyumlu mesleki eğitim projeleri önermiştir. Haziran ayı ortalarında çalışmalarını tamamlayan Buyse, bu şehirlerde açılması

planlanan meslek okulları için detaylı projeler hazırlayarak bunları peyderpey Maarif Vekâleti'ne sunmuştur. Temmuz 1927'de ülkesine dönen Buyse'nin projeleri, aynı yıl Maarif Vekâleti Mecmuası'nda 13. Sayı, 14. Sayıda ve bu sayının sonuna ek olarak ayrıca, 1939'da ayrı bir kitap olarak yayımlanmıştır (Ortak, 2004: 161-162).

“Teknik Öğretim Hakkında Rapor” adıyla yayınlanan bu kitapta “Bir mesai programı teklifi ve esasların tayini” başlıklı kısımda Omer Buyse'nin çalışma planı ve beklediği sonuçlar yer almaktadır. Buyse, bu kısımda, İstanbul'da ziyaret ettiği sanat okulunun iyi yönetildiğini ancak eğitimin eski yöntemlerle sürdüğünü, modern konuların müfredata alınmadığını ve sanayi ile yeterli iş birliği kurulmadığını belirtmektedir. Gündüz çalışanlar için akşam kursları önerirken, bazı mesleklerin sadece kurslarla kazandırılabilirliğini ifade etmektedir. Genç kızlar için yeterli meslek okulunun olmadığını, hangi alanlarda eğitim verileceğinin yerel araştırmalarla belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Ayrıca, mesleki eğitimin bütün kısımlarında teknik, genel, medeni, ahlaki olması doğaldır. Yerel kuruluşların ve temsilcilerinin katılımı ile okulların birer komisyon tarafından idare edilmesinin sağlanması noktasında çalışılması ifade edilmekte sanat okulları için yerinden yönetim önerilmektedir. Çalışma programının uygulaması için çeşitli illerde hazırlık anketleri yapılmasını istemektedir. Bu anketlerle okul ve bölüm ihtiyaçları belirlenerek eğitim içerikleri oluşturulacak, ilgili taraflar bilgilendirilecektir.

Toplantılar yapılarak yerel ihtiyaçlara göre yeni meslek okullarının açılması ve bu devletin atadığı görevlinin başında olacağı “nezaret komisyonları” tarafından idare edilmesi sağlanacaktır. Bu komisyonlardan gelen önerilerin tetkik edilmesi ve çalışmaların sonucunda mesleki ve teknik eğitim rejimine yönelik sağlam bir temel oluşturulacağı, kamuoyunun bu amaçları anlayıp katkı sağlayacağı ve sistemin sürekliliğinin sağlanmasında okulun tüm çevresinin gelişime büyük oranda katkı sağlayacağı belirtilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939d: 3-5). Buyse, çalışmalarına sanat okullarının kurulacak komisyonlarca yerinden yönetilmesi konusunu iletterek başlamışken daha önce belirtildiği gibi bir yandan 26 Mayıs 1927'de meslek okulları merkeze bağlanmakta idi.

Raporun başında Ankara'da açılmasını teklif ettiği Atatürk İş Üniversitesi, Ankara'nın mesleki ve teknik eğitimle ilgili durumu, Ankara İsmet Paşa kız enstitüsü ile ilgili detaylı bilgiler aktarılmaktadır. Bundan sonra sırasıyla Kütahya, Konya, Adana, Mersin, Uşak, İzmir, Aydın, İstanbul'da mesleki tedrisat ve orduda askere verilecek mesleki tedrisat başlıklarında meslek okulları ile ilgili bu okulların neler olacağı, şubeleri, öğretim süreleri, haftalık ders çizelgeleri, müfredat programları, yönetmelikleri, idari ve bütçe bilgileri gibi ayrıntılı planlamalar yer almaktadır (Maarif Vekilliği, 1939d). Aşağıda bu raporda yer alan meslek okulları ile ilgili planlamalar **Tablo 2.2'**de gösterilmektedir.

Tablo 2.2. Buyse'nin raporunda açılması önerilen okullar

Şehir	Okul Türü	Bölgeleri	Meslek Şubesi ve Dalları	Öğretim süresi (yıl)	
Ankara	Atatürk İş Üniversitesi	Hazırlık	1.Ağaç işleri 2.Tesviyecilik	2	
		Teknik Kısım	1.Taş işleri (1.Taşçı ve mermerci, 2. Duvarcı ve betoncu, 3. Sıvacı, tezyinatçı ve kalıpcı) 2.Ağaç işleri (1. Dülgercilik, marangozluk, mobilyacılık, 2.Arabacılık, 3.Modelcilik) 3.Maden işleri (1. Bina ve araba demirciliği ve sobacılık, 2.Dökümcülük.) 4. Elektrik işleri 5. Sıhhi tesisat 6. Tezyini sanatlar	3	
			Yüksek Teknisyenler kısmı	1. Nafia inşaatı ve yollar 2. Elektrik işleri 3. Ziraat makineleri konstrüktörü, makine kondöktörü ve ressamlar, 4.Teknik ve meslek Okulları için muallim şubesi 5. Sanatlar Şubesi	2
				1.Madencilğe ait, tesisat ve malzemenin proje ve etütleri 2. Şimendifer işaretlerinin tetkik ve mütaleası 3. Hidrolik inşaat proje ve etütleri 4. Buhar ve infilaklı motorların tecrübi şekilde incelenmesi, 5. İş tezgahlarının ve ziraat makinelerinin etütleri, 6. Şeker fabrikaları tesisatı proje ve etütleri.	1
				Uzmanlık Kursları	1
	İsmet İnönü Kız Enstitüsü		Akşam meslek okulları	Ev İdaresi ve Sanatlar	3+1
		Ticaret ve Lisan			
	İsmet İnönü Kız Enstitüsü Gündüz okulları	Meslek ve Ticaret Kısım	1.Bıçkı ve dikiş, 2.Çamaşır ve nakış, 3. Moda ve çiçek, 4. Ticaret ve lisan Şubesi	4	
			Yüksek kısım	1. Kadın sanatlar şubesi (1.Bıçkı ve dikiş, 2.Çamaşır ve nakış, 3. Moda ve çiçek.) 2. Ticaret ve kâtiplik şubesi, (1.Ticaret ve Lisan 2.Katıplik ve muhaberat) 2. Öğretmen yetiştirme şubesi (1. Mesleki 2. Ticari) 4. İctimai hizmetler şubesi (1. Çocuk 2. Resmive özel yardım kuruluşlarının yönetimi 3. Endüstri) 5. Hastabakıcılık şubesi	2
		Meslek ve Ev işleri Kursları		1. Bıçkı-dikiş, 2. Yemek pişirme ve ev idaresi, 3.Tezgâhtarlar şubesi	2
	Kütahya	Erkek akşam okulları	Meslek hazırlık kursları	2	
			1.Çinicilik, 2. Kunduracılık, 3. Maden işleri, 4. Duvarcılık ve betonculuk şubesi, 5. Ağaç işleri, 6. Ticaret ve Lisan,	4	
		Kız akşam okulları	Meslek hazırlık kursları	2	
1.Bıçkı-dikiş, 2. Zirai ev idaresi, 3. Tezyini sanatlar, 4. Ticaret ve Lisan			4		

Tablo 2.2. (Devam) Buysse'nin raporunda açılması önerilen okullar

Şehir	Okul Türü	Bölümleri	Meslek Şubesi ve Dalları	Öğretim süresi (yıl)	
Konya	Erkek akşam okulları		Meslek hazırlık kursları	2	
			1.Maden işleri, (Demircilik, araba ve bina demirciği, bakırcılık)	3	
			2.Duvarcılık, (Duvarcı, betoncu, sıvacı.)		
			3.Ağaç işleri, (Dülgerlik, doğramacılık, mobilyacılık, arabacılık sanatları)		
			4. İplikçilik şubesi (Keten ipliği imalı, dokuması, beyazlatılması)		
	5. Ticaret ve Lisan				
	Kız akşam okulları		Meslek hazırlık kursları	2	
		1. Biçki-dikiş, 2. Zirai ev idaresi, 3. Tezyini sanatlar, 4. Ticaret ve Lisan	3		
Sanat Okulu		Hazırlık			
		Teknik kısım	Elektrik işleri, Maden işleri		
		Teknisyen kısmı	Maden işleri, Resmi inşaat işleri şubesi		
Adana	Erkek akşam okulları		Meslek hazırlık kursları	2	
			1.Tabaklık şubesi,	4	
			2. Ziraat şubesi,		
			3.Ticaret ve Lisan		
			4. Mensucat endüstrisi şubesi		
	5. Sanatlar şubesi, (Maden, ağaç, duvar ve sıva işleri)				
Kız gündüz okulları		Meslek hazırlık kursları	2		
		1. Zirai ev idaresi, 2. Biçki-dikiş, 3. Tezyini sanatlar	4		
		4. Ticaret ve Lisan			
Mersin	Erkek akşam okulları		Meslek hazırlık kursları	2	
			1. Sanatlar şubesi, (Maden, ağaç, duvar ve sıva işleri)	4	
			Hazırlık	2. Deniz inşaatı şubesi,	2
			Teknik Kısım	3. Ticaret ve Lisan	3
	Kız akşam okulları			Meslek hazırlık kursları	2
				1. Zirai ev idaresi, 2. Biçki-dikiş, 3. Ticaret ve Lisan,	4
Uşak	Erkek akşam okulları		Meslek hazırlık kursları	2	
			1. Maden işleri, 2. Duvarcılık, 3. Ağaç işleri, 4. Ticaret ve Lisan,	4	
			5. Halıcılık,		
	Uşak şeker endüstrisi okulu	Hazırlık		2	
		Teknik kısım		3+3 ay staj	
	Kız akşam okulları			Meslek hazırlık kursları	2
1. Zirai ev idaresi, 2. Biçki-dikiş,				4	
3. Tezyini sanatlar					
4. Ticaret ve Lisan,					
5. Halıcılık şubesi					
İzmir	Kimya endüstrisi okulu	Hazırlık		2	
		Teknik kısım	1.Yağcılık,	3	
			2. Gıda maddeleri,		
	3. Tabakatlık				
Mensucat endüstrisi okulu	Hazırlık		2		
	Teknik kısım	Pamuk, yün, ipek ve diğer ipliklerin yapılması, dokunması ve boyanması	3		

İzmir Sanat okulu	Hazırlık		2
	Teknik kısım	1. Deniz inşaatı şubesi, 2. Duvarcılık ve betonculuk şubesi	3
	Teknisyenler kısmı	1. Makine ve elektrik şubesi, 2. Nafia inşaatı ve yollar şubesi	2

Tablo 2.2. (Devam) Buyse'nin raporunda açılması önerilen okullar

Şehir	Okul Türü	Bölümleri	Meslek Şubesi ve Dalları	Öğretim süresi (yıl)
İzmir	Erkek akşam okulları		1.Ağaç İşleri, 2. Taş İşleri, 3. Maden İşleri, 4. Ticaret ve lisan	4
	Kız gündüz okulları		1.Bıçkı-dikiş, 2. Tezyini sanatlar, 3. Ticaret ve Lisan 4. Moda şubesi 5. Hastabakıcılık şubesi	4 3
Aydın	Erkek akşam okulları		Meslek hazırlık kursları	2
			1.Maden İşleri, (Bina ve araba demirciliği, Zıratat makineleri tamir ve idaresi) 2. Duvarcılık ve betonculuk şubesi, (Duvarcı, betoncu, sıvacı) 3. Ağaç işleri (Dülgerlik, marangozluk, mobilyacılık, arabacılık sanatları) 4. Ticaret ve lisan	4
	Kız gündüz okulları		Meslek hazırlık kursları	2
	Sanat okulu		1.Zirai ev idaresi, 2. Ticaret ve Lisan, 1.Demircilik, 2. Tesviyecilik, 3. Ağaç işleri	4 3
İstanbul	Akşam kimya endüstrisi okulu	Hazırlık		1
		Meslek kısmı	1. Kimya, 2. Boyacılık ve lekecilik şubesi, 3. Eczacı kalfalığı şubesi	3
		Tekamül Kursları		2
	Erkek akşam okulları		1.Duvarcılık ve betonculuk şubesi, 2. Sıhhi, tesisatçılık, 3. Ağaç işleri 4. Maden işleri, 5. Elektrik işleri, 6. Kunduracılık, 7. Terzilik, 8. Ticaret ve lisan, 9. Nafia inşaatı ve yolla şubesi	4
		Kız gündüz okulları		1.Bıçkı-dikiş, 2. Çamaşır ve nakış şubesi, 3. Şapkacılık 4. Tezyini sanatlar, 5. Ev idaresi meslek kursları 6. İçtimai hizmetler şubesi

Tablo 2.2'de görüldüğü gibi Ankara, Kütahya, Konya, Adana, Mersin, Uşak, İzmir, Aydın ve İstanbul'da çeşitli teknik okullar ile erkekler için gündüz çalışmalarına olanak sağlamak için akşam okulları, kızlar için akşam veya gündüz okulları ve kurslar açılması planlanmıştır.

Buyse'nin raporunda bu okullardan sonra orta ziraat okulları ile ilgili öneriler sunmaktadır. İlkokulu birtiren çocukların 2-3 sene eğitim aldığı bu okullara İzmir Ziraat Okulu'nun en bilgili köylü çocuklarını seçerek olumlu sonuçlar elde etmesi gibi seçici bir yaklaşım önerilmektedir. Bu okullarda hazırlık sınıfı açılması ve öğrencilerin ilkokulu birtirmiş 12-15 yaşlarında olması, köy çocuklarından ve okulun bulunduğu bölgenin iklim koşullarına uygun yerlerde yaşayan köy çocuklarından seçilmesi önerilmektedir. Teorik derslerin azaltılarak uygulamalı eğitime

ağırlık verilmesi gerektiği vurgulanmakta; okul tarlalarının işlenmesi ve araç gereçlerin kullanımında öğrencilere sorumluluk verilmesi istenmektedir. Ayrıca süt endüstrisinin geliştirilmesi, okullarda modern tekniklerin öğretilmesi ve pratik kurslar verilerek çevre halkına fayda sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Bu okulların ziraatı geliştirmek üretimi artırmaya dönük çalışmalarla civar köylerdeki halkı biliçlendirmesi beklenmektedir. Okulların çalışarak döner sermayelerini artırması ve bunun bir kısmı ziraat okulları için kullanılarak okulun gelişimi için kullanılması önerilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939d: 349-353).

Buyse ayrıca raporunda, ziraat, bahçivanlık, meyvecilik, ormancılık ve hayvancılık usullerini ve modern tarım yöntemlerinin halk arasında yayılması için bu gibi alanlarda kurslar ve konferanslar verilmesi konusunda da önerilerde bulunmaktadır (Maarif Vekilliği, 1939d: 354-355).

Raporun orduda mesleki tedrisat kısmında ise, askerlik süresince, haftada 10 saat olmak üzere 8 ay devam edecek mesleki kurslar önerilmektedir. İlkokul mezunu olmayan erlere temel eğitim verilirken, mezun olanlara ziraat, ticaret ve sanat alanlarında kurslar açılması planlanmaktadır. Bununla ilgili hükümler, haftalık ders çizelgeleri ve programları raporda yer almaktadır. Derslerin askerliği aksatmayacak şekilde, subaylar veya gerekli durumlarda sivil öğretmenlerce verilmesi önerilir. Ayrıca, Belçikalı askerler için hazırlanmış kurs programları örnek alınarak, Türkiye'nin ihtiyaçlarına göre uyarlanmalıdır. Bu kurslar için bölgedeki meslek okullarının imkânlarından yararlanılması ve gerektiğinde yasal düzenlemelere eklemeler yapılması tavsiye edilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939d: 359-361).

Omer Buyse'nin önerisiyle Ankara'da bir İş (Teknik) Üniversitesi kurulması planlanmış, proje kamuoyunda ilgi görmüştür. Üniversitenin; hazırlık, teknik ve teknisyenlik eğitimi vermesi, teknoloji müzesi ve laboratuvarları bulunması hedeflenmiştir. Maarif Vekâleti projeyi desteklemiş, arazi tahsis edilmiş, bütçe ayrılmış ve yurtdışına inceleme gezileri düzenlenmiştir. Ancak çeşitli hazırlıklara rağmen üniversite açılmamış; sadece öğretmen yetiştirme bölümü olan Erkek Teknik Öğretmen Okulu 1937-1938'de hayata geçirilebilmiştir.

Omer Buyse'nin önerisiyle kadınlara mesleki ve kültürel eğitim vermek amacıyla Ankara'da kurulan İsmet Paşa Kız Enstitüsü, 1928'de eğitime başlamış, 1931'de kendi binasına taşınmıştır. Ortaöğretim düzeyinde genel ve uygulamalı eğitim veren enstitü, mezunlarını iş hayatına ve topluma hazırlamıştır. Eğitim programı Belçika örnek alınarak düzenlenmiş, başta yabancı uzmanlarla çalışmalar yürütülmüş, zamanla Türk öğretmenler göreve başlamıştır. Enstitüye ilgi artmış, yatılı bölümler açılmış ve yılsonu sergileriyle kamuoyunun dikkatini çekmiştir.

Maarif Vekâleti, Omer Buyse'nin önerisi doğrultusunda İzmir'de Sanayi-i Kimyeviye ve Nesciye Mektebi (Kimya Sanayi ve Dokuma Okulu) açmayı planlamış; 11 ilin katkısıyla okulun inşaatı ve donanımı için bütçe hazırlanmış, yer tahsisi yapılmış ve projeye destek sağlanmıştır. Okulun zeytinyağı, gıda, deri ve dokuma alanlarında eğitim vermesi hedeflenmiş ve inşaatın 1928'de

tamamlanması öngörülmüştür. Ancak tüm hazırlıklara ve ödeneklere rağmen, bu önemli meslek okulu açılmadan kalmıştır.

Buyse'nin önerisiyle Maarif Vekâleti, 1927'den itibaren mevcut meslek okullarının ıslahı için çalışmalar başlatmıştır. Ticaret ve sanat mektepleri yeniden yapılandırılmış; öğretmen açığını kapatmak için yurt dışına öğrenci gönderilmiş, Galatasaray Lisesi'nde öğretmen şubesi açılmıştır. Meslek okullarının statüleri belirlenmiş, yeni müfredatlar hazırlanmış, yerel ihtiyaçlara uygun eğitim hedeflenmiş ve okulların yönetiminde sanayi-ticaret temsilcilerinin yer aldığı komisyonlar oluşturulmuştur. İslah çalışmaları için bütçe ayrılmış, öğretmen okulu açılması planlanmış ancak bu okul kurulamamıştır.

Buyse'nin önerileri doğrultusunda, Maarif Vekâleti 1927'den itibaren halkın mesleki bilgi ve becerilerini artırmak amacıyla çeşitli alanlarda meslek kursları açmıştır. Akşam saatlerinde düzenlenen bu kurslar, yerel ihtiyaçlara göre terzilik, marangozluk, ziraat ve kadın sanatları gibi alanları kapsamış; ilkokul mezunlarının yanı sıra okuma yazma bilmeyenlere de temel eğitim verilmiştir. Kurslarda, yetenekli gençlere yükselme fırsatı sunulmuş, öğretmen ihtiyacı ise yerel ustalardan karşılanmıştır. 1927-1930 arasında İstanbul'da da birçok kurs açılmış, bazılarında yabancı uzmanlar da katkı sunmuştur.

Rapor, Maarif Vekâleti tarafından benimsenmiş ve kamuoyu desteğiyle birlikte bazı projelerin hayata geçirilmesi için girişimlerde bulunulmuştur. Ancak Buyse'nin önerdiği projelerden sadece Ankara'daki İsmet Paşa Kız Enstitüsü açılabilmiştir. Bu okul, özellikle kızların mesleki eğitimi alanında örnek teşkil etmiştir. Buyse'nin bir diğer önemli katkısı, yerel ihtiyaçlarla eğitim kurumları arasında bağ kurmayı amaçlayan Murakabe Komisyonları önerisidir. Ayrıca mesleki eğitim projelerinde yerel yönetimlerin mali katkı sağlaması gerektiği fikrini de getirmiştir. Eğitimde Belçika modelinin uygulamaya konması ise Buyse'nin ve beraberinde gelen uzmanların yönlendirmesiyle olmuştur. Ancak bu projelerin çoğu hayata geçirilememiştir. Bunun başlıca sebepleri arasında 1929 Dünya Ekonomik Krizi, Maarif Vekili Mustafa Necati'nin ölümü ve 1928'de gerçekleştirilen Harf Devrimi nedeniyle tüm eğitim politikalarının yön değiştirmesi yer almaktadır. Bu süreçte mesleki eğitim, ikinci plana itilmiştir. Omer Buyse'nin çalışmaları Türkiye'de mesleki eğitimin modernleşmesi açısından bir dönüm noktası oluşturmuş; ancak önerilerinin sınırlı bir kısmı uygulamaya konulabilmiştir.

2.1.4. Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri

1933-1934 yıllarında Türkiye'nin ekonomik durumu üzerine kapsamlı bir inceleme yapmak üzere Türkiye'ye gelen Amerikan Heyeti, başkanlığını iktisatçı Walker D. Hines'in yaptığı; Brehon Somerwel, O. F. Gardner, Edwin Walter Kemmerer, Charles Raymond Whittlesey ve diğer uzmanlardan oluşuyordu. Heyetin hazırladığı raporlarda devlet sanayisi, tekeller, döviz politikaları, para değeri, vergiler, taşımacılık maliyetleri, bankacılık sistemi, devletçilik ve özel sektör gibi pek çok konu ele alınmıştır (Battal, 2022: 15). Heyetin çalışmaları, Türkiye'nin ekonomik yapısını daha iyi analiz etmek ve kalkınma planlarına yön vermek için önemli bir

belge niteliği taşımaktaydı. Ancak bazı siyasi ve ekonomik nedenlerle önerilerin tam olarak uygulanması sınırlı kaldı. Haziran-Ağustos 1934 arasında tamamlanan raporlar, Türkiye Hükümeti'ne sunulduktan sonra heyet üyeleri Amerika'ya döndü. Hazırlanan altı ciltlik "Türkiye'nin İktisadi Bakımından Umumi Bir Tetkiki, 1933-1934" adlı rapor, 1936 ve 1952 yıllarında yayımlandı (Ortak, 2004: 202). Raporda eğitimle ilgili değerlendirmelere altıncı cildin ikinci bölümünde yer verilmiştir. Daha sonra, Maarif Vekâleti bu bölümü 1939'da "Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri" başlığıyla ayrıca yayımlamıştır (Battal, 2022: 15). Amerikan heyeti raporunda eğitimin genel durumu ve gelişimi, istatistikî bilgiler, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, öğretmen yetiştirme, yurt dışına öğrenci gönderilmesi, sanat okulları, ticaret okulları, halk terbiyesi, kütüphaneler ve okuma odaları gibi konularda eğitimle ilgili sorunlara yönelik incelemeler, elde edilen sonuçlar ve öneriler yer almaktadır. Rapordan 1923-1932 yıllarına ait Türkiye'de eğitimin durumu ile ilgili olarak elde edilen istatistikî bilgiler **Tablo 2.3**'te gösterilmiştir (Maarif Vekillîği, 1939a: 4-7).

Tablo 2.3. Amerikan Heyeti Raporundan 1923-1932 Türkiye'de eğitimin durumu

Okullar		Öğretim Yıllarına göre sayılar			Yıllara göre sayılardaki artış oranı			
		1923-1924	1928-1929	1931-1932	1923-1924	1928-1929	1931-1932	
İlköğretim	Okul	4.894	6.599	6.713	100	134	137	
	Öğrenci	Erkek	273.107	323.260	355.921	100	118	130
		Kız	62.954	154.309	187.690	100	245	298
		Toplam	341.941	477.569	523.611	100	139	153
Öğretmen	10.238	15.718	16.973	100	153	165		
Ortaöğretim	Okul	64	78	80	100	121	125	
	Öğrenci	Erkek	7.976	16.996	22.805	100	213	286
		Kız	2.076	6.229	7.511	100	300	362
		Toplam	10.052	23.295	30.316	100	231	303
Öğretmen	720	815	963	100	113	133		
Lise	Okul	19	20	25	100	105	132	
	Öğrenci	Erkek	1.622	3.111	5.120	100	192	315
		Kız	612	1.057	1.720	100	172	281
		Toplam	2.234	4.168	6.840	100	186	306
Öğretmen	555	510	637	100	91	114		
Öğretmen Okulları	Okul	20	25	24	100	125	120	
	Öğrenci	Erkek	1.745	3.307	2.948	100	189	168
		Kız	783	2.442	2.345	100	311	299
		Toplam	2.528	5.749	5.293	100	227	209
Öğretmen	325	417	320	100	128	98		
Sanat Okulları	Okul	44	20	40	100	45	91	
	Öğrenci	Erkek	3.427	1.900	3.412	100	55	99
		Kız	592	471	743	100	79	125
		Toplam	4.019	2.371	4.155	100	58	103
Öğretmen	258	298	423	100	115	163		
Yükseköğretim	Okul	9	12	12	100	133	133	
	Öğrenci	Erkek	2.629	1.934	4.137	100	73	157
		Kız	285	665	716	100	233	251
		Toplam	2.914	4.204	4.853	100	144	166
Öğretmen	307	515	526	100	167	171		

İlk ve orta öğretimde gelişme hızı daha fazla görülmektedir. Genel olarak kız öğrenci sayısındaki artış dikkat çekicidir. Sanat okullarında yeterli gelişim olmamıştır.

Eğitimle ilgili çalışmaları daha çok ekonomik açıdan ele alarak değerlendiren Amerikan Heyeti, yeni okullar açılmasından öncelikli olarak eldeki imkânların verimli kullanılmasına hemen her alanda dikkat çekmektedirler.

Raporda Türkiye’de dört iktisadi alanda eğitim vermenin önemine değinilmektedir. Ekonomik kalkınmanın artmasının gittikçe bu alanlarda yetişmiş teknik iş gücü ihtiyacının artıracığı belirtilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939a: 32). Bu alanlar:

- Ziraat,
- Fen ve Mühendislik
- Mahir sanayiişçi ve idarecileri
- Ticaret

Bu alanlarda gerekli işgücünün temini için eğitim vermek sadece Maarif vekaltinin sağlayacağı bir durum olmayıp gerekli tüm vekaletlerin ortaklaşa bir planlamasına ve iş birliğine ihtiyaç görülmektedir.

Sanat okulları ile ilgili olarak rapor, Türkiye’nin ekonomik gelişiminde sanat okullarının oynayacağı önemli role dikkat çekmektedir. Raporda, inşaat işleri, elektrik işleri, sobacılık, lehimcilik, demircilik gibi birçok meslek alanında kalitenin düşük olduğu, nitelikli iş gücü eksikliğinin ciddi bir sorun teşkil ettiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle, özellikle sanayileşme sürecinde ihtiyaç duyulan vasıflı işçilerin yetiştirilmesi sanat mekteplerinin temel görevi olarak görülmektedir (Maarif Vekilliği, 1939a: 22).

1933 yılı itibarıyla Türkiye’de toplam 16 sanat mektebi bulunmakta ve bu okullarda 2462 öğrenci eğitim görmektedir. 1927’den bu yana açılan 5 yeni okulda 926 öğrenci kayıt yaptırmış, ancak mezun sayısı oldukça sınırlı kalmıştır. Bu durum, söz konusu okulların sayısının ve etkinliğinin artırılması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, işçilerin el becerilerinin geliştirilmesi, kaliteli üretim için gerekli araçların kullanımı gibi uygulamalı bilgilerin öğretilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Maarif Vekilliği, 1939a: 22).

Sanat mekteplerinden mezun olan öğrencilerin verimli şekilde istihdamı da önemli bir sorundur. Örneğin, başarılı bir şekilde çalışan Bursa Sanat Mektebi mezunlarını yerleştirmede zorluk yaşamaktadır. Bu tür sorunların diğer okullarda da yaşanabileceği öngörülmektedir. Ticaret odaları, Sümerbank ve sanat mekteplerinin iş birliğiyle, nitelikli mezunların sanayiye kazandırılması için ortak bir yöntem geliştirilmesi önerilmektedir. Sümerbank bazı sanat mektepleriyle gayriresmî ilişkiler yürütmektedir; ancak daha kurumsal bir iş birliği kurulmasının her iki taraf için de faydalı olacağı belirtilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939a: 23).

Raporda, sanayinin gelişimi için gerekli olan ve küçük ölçekli işletmelerin ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi için ülke genelinde daha fazla sanat mektebi açılması

gerektiği ifade edilmektedir. Örneğin, lületaşı sanayisinin canlandırılması amacıyla, bu taşı işleme tekniklerini öğretecek bir okulun Eskişehir’de kurulması önerilmektedir. Bu okulda Güzel Sanatlar Akademisi mezunlarının öğretmen olarak görev alması, üretimin kalitesini artırarak dış pazarlarda rekabeti mümkün kılacaktır (Maarif Vekilliği, 1939a: 23).

Ayrıca, 1925’te Prof. John Dewey’in önerdiği gibi, sanat mektebi öğrencilerine teknik bilgi vermek üzere elektrik santralleri ve kamu hizmeti kurumlarının katkıda bulunması gerektiği belirtilmektedir. Sümerbank ve 250 den fazla işçi çalıştıran fabrikalarda eğitim birimlerinin kurulması, sadece eğitimi desteklemekle kalmayacak, aynı zamanda fabrikalara nitelikli iş gücü kazandırarak yerli ürünlerin yurt içi ve yurt dışında yabancı mallarla rekabet etmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda, sanayi eğitiminin her aşamasında Millî Eğitim ve İktisat Vekâletleri arasında sıkı bir iş birliği zorunlu görülmektedir.

Raporda ticaret okulları ile ilgili olarak Türkiye’deki ticaret eğitiminin durumu, eksiklikleri ve geliştirilmesi gereken yönleri üzerinde durulmaktadır. 1933 yılı başı itibarıyla ülkede yalnızca 5 ticaret mektebi bulunmakta ve bu okullarda 636 öğrenci öğrenim görmektedir. 1927’den itibaren yeni tam devreli okul açılmaması ve öğrenci artışının sınırlı kalması, ticaret eğitiminin yetersizliğini göstermektedir (Maarif Vekilliği, 1939a: 23).

Raporda, ülkede üretimin yeterli olmasına rağmen, dağıtım sisteminin geri kalmışlığı nedeniyle büyük israf yaşandığı belirtilmektedir. Ürünlerin piyasaya sunumu standartlara uygun yapılmadığı için kaliteli mallar bile düşük fiyata satılmakta, bu da ekonomik kayba yol açmaktadır. Bu sorunların çözümü için genç nesle modern ticaret ve pazarlama yöntemlerinin öğretilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Lise ve ortaokul programlarına ticaretle ilgili derslerin eklenmesi önerilmekte, ancak esas olarak tecrübeli tüccarlar yetiştirmek için ticaret mekteplerinin sayısının artırılması gerektiği vurgulanmaktadır. 14 milyon nüfusa sahip bir ülkede yalnızca beş okulun bu ihtiyacı karşılamasının mümkün olmadığı belirtilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939a: 24).

Mali sınırlamalar nedeniyle bu okulların kurulması için düşük maliyetli çözümler önerilmektedir. Yeni okul binaları inşa etmek yerine mevcut binaların günde 8 saat değil, 16 saat kullanılması, akşam ticaret mekteplerinin açılması ve ortaöğretim programlarına ticaret dersleri eklenerek mevcut donanımın daha verimli kullanılması gerektiği belirtilmektedir. Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü’nün akşam ticaret okullarına önem verdiği, kamu binalarından bu anlamda yararlanmak için ilgili makamlar arasında binaların ortak kullanımı konusunda anlaşma yapılabileceği belirtilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939a: 24).

Ticaret odaları da bu süreçte önemli bir rol üstlenebilir. Ticaret mekteplerinin kurulması ve sürdürülmesi için bu odaların katkı sağlayabileceği ve iş birliği yapılması hâlinde büyük fayda sağlanacağı ifade edilmektedir. Bu odalarda, eğitim verebilecek pratik bilgisi olan kişilerin varlığının bir avantaj olabileceği ifade edilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939a: 24).

Akşam ticaret mekteplerinin 1928'de sayısı 5 ve öğrenci sayısı 477 iken, 1932 'de öğrenci sayısının 103'e ve okul sayısının 2'ye düştüğü belirtilmektedir. Akşam sanat mekteplerinin ise 1928 de sayısı 10 iken 1932'de bu sayı 7 olmuş öğrenci sayısı ise 468 den 794'e yükselmiştir. Okul sayısının azaldığı ancak öğrenci sayısının arttığı görülmektedir. Bu okulların sayısının artırılarak usta işçi ve tüccar yetiştirmek için bu okullardan yararlanılması gerektiği belirtilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939a: 25).

Raporun "Diğer meseleler" kısmında eğitime dair ekonomik ve idari yönden bazı konulardaki eksiklere dikkat çekilerek önerilere yer verilmektedir. Burada, Türkiye'deki eğitim sisteminin millî üretim kapasitesini artırmadaki rolüne değinilmektedir. Eğitim ile üretim kabiliyeti arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki olduğu vurgulanmakta, eğitim sisteminin bu kapasiteyi geliştirmek yönünden hangi noktalarda fayda sağlayabileceği açıklanmaktadır. Ancak sistemin yapısal bazı eksikliklerinin bu potansiyeli sınırladığı ifade edilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939a: 29).

Mevcut eğitim teşkilatının daha verimli hâle getirilmesi gerektiği belirtilmekte; doğal kaynakların dengeli şekilde geliştirilmesi için uygun nitelikte eğitim verilmesinin zorunluluğuna dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda yeni bir teşkilatlanma ihtiyacı dile getirilmiştir (Maarif Vekilliği, 1939a: 29).

Eğitimdeki ilerlemenin önündeki en büyük engelin mali yetersizlikler olduğu vurgulanmaktadır. 1932'de eğitime 26 milyon lira ayrılmış, bunun sadece 6 milyonu merkezi bütçeden karşılanmıştır. İlkokul giderleri vilayetlerin sorumluluğunda olduğundan, eğitim imkânları bölgeler arasında adil dağılmamıştır. Zengin vilayetler daha fazla okula sahipken, yoksul bölgeler ciddi eşitsizliklerle karşı karşıyadır (Maarif Vekilliği, 1939a: 29).

Bu durumun sürmesi hâlinde, gelişmiş bölgeler ilerlemeye devam edecek, ihtiyaç sahibi bölgeler daha da geri kalacaktır. Bu nedenle, ilkokulların merkezi yönetime bağlanması yerine, vilayet bütçelerinden ayrılacak paylarla oluşturulacak bir fonun Millî Eğitim Bakanlığı tarafından adil biçimde dağıtılması önerilmektedir. Böylece hem geri kalmış bölgelere okul kazandırılacak hem de gelişmiş vilayetlerde mesleki eğitim kurumları kurulabilecektir (Maarif Vekilliği, 1939a: 30).

Maarif Vekâleti'nin bütçesi büyük yük altındadır; yalnızca okullara değil, Müzeler Müdürlüğü gibi doğrudan eğitimle ilişkisi olmayan idari kurumlara da bu bütçeden pay ayrılmaktadır. Gelir artışı sağlanmadan eğitim ağının genişletilmesi mümkün görülmemektedir. Mevcut personel ve teçhizat daha etkin kullanılsa dahi, elde edilecek tasarrufun sistemde büyük bir fark yaratacağı şüphelidir (Maarif Vekilliği, 1939a: 30).

Bir başka temel sorun, sağlıklı ve güvenilir istatistikî verilerin eksikliğidir. Öğrencilerin kayıtları yeterince düzenli tutulmamakta, özellikle uzak bölgelerde gerekli araçların eksikliği sebebiyle doğru öğrenci sayısı bile tespit edilememektedir. Devamsızlık nedenlerine dair bilgi eksikliği sürerken, yükseköğrenim mezunlarının mesleki izlenmesi de yapılmamaktadır. Bu tür

istatistiklerin, sistemdeki zayıf noktaların teşhisinde ve eğitim politikalarının oluşturulmasında hayati önem taşıdığı vurgulanmaktadır (Maarif Vekilliği, 1939a: 30).

Metinde ayrıca, okuma yazma bilmezliğe karşı açılan mücadelede ilk adımlar atılmış olsa da, yeni okuryazar bireyler için yeterli sayıda eser üretilmemesi nedeniyle bu mücadelenin tamamlanmadığına dikkat çekilmektedir. Birçok kişi okuma yazma becerisine sahip olduğunu sadece bir belgeyle ispat edebilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939a: 31).

Üretimi ve yaşam kalitesini artıracak, millî gücü yükseltecek, aynı zamanda eğitim faaliyetlerini genişletecek ticari ve sanayi eğitimi araçları yeterince kullanılmamıştır. Eğitim programlarının ekonomik potansiyeli henüz yeterince fark edilmemiştir. Bu farkındalık sağlanmadığı sürece çağdaş eğitimden beklenen tüm faydalar elde edilemeyecektir (Maarif Vekilliği, 1939a: 31).

Son olarak, yönetim kademelerinde teknik bilgi ve sevk kabiliyeti yeterli düzeyde bulunmakla birlikte, geçmişte yaşanan ve yakın gelecekte ortaya çıkması muhtemel ihtiyaçlara cevap verecek yeni bir eğitim planlamasının yapılması elzem görülmektedir. Bazı alanlardaki başarıların, ülkenin gerçek ihtiyaçlarına uygun bir ilerleme stratejisiyle daha yaygın ve dengeli bir kalkınmaya dönüşeceği ifade edilmektedir (Maarif Vekilliği, 1939a: 31).

Maarif, ilk tahsil, orta tedrisat, muallimler ve muallim mektepleri, üniversite, harice gönderilen talebe, sanat ve ticaret mektepleri halk terbiyesi, sair amiller konu başlıklarında inceleme sonuçları ifade edilmekte ve ayrı ayrı tüm konulardaki öneriler maddelenmektedir.

Raporun sonuç ve öneriler kısmındaki önerilerden mesleki ve teknik eğitimle ilgili kısımda sonuçlar şu şekildedir:

- Nitelikli işçilere ve sanat ustalarına olan ihtiyaç bugün bile çok fazladır; sanayileşme ilerledikçe bu ihtiyaç daha da artacaktır. Ancak mevcut sanayi eğitimi araç ve gereçleri, bugünkü ihtiyacı bile karşılamaktan uzaktır. Artan ihtiyaçlar, bu meseleye doğrudan ve kararlı bir şekilde eğilinmesini zorunlu kılmaktadır (Maarif Vekilliği, 1939a: 34).
- Her ne kadar dikkat çekici niteliklere sahip birkaç ticaret okulu bulunsa da, bu alandaki temel ihtiyaçların karşılandığını söylemek mümkün değildir. Ticaret mekteplerinin sayısı oldukça azdır. Ortaöğretimde ticaret derslerine yer verilmemekte, ayrıca son yıllarda gece kurslarının sayısı da azalmıştır (Maarif Vekilliği, 1939a: 35).

Raporda teknik okullarla ilgili öneriler şunlardır (Maarif Vekilliği, 1939a: 39):

- Sanat mektepleri, ülke genelinde üretim kapasitesini artırmada son derece önemli bir rol oynamaktadır. Bu okullara daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Hem mevcut hem de gelecekte ülkenin ekonomik kalkınma ihtiyaçlarını karşılayacak bu okulların yaygınlaştırılması büyük bir zorunluluktur.
- Fabrika mektepleri konusu, sanayi programının belirli bir dalını oluşturmalıdır.

- Mali imkânlar elverdiği sürece, büyük şehirlerde Ankara Ticaret Lisesi örneğinde olduğu gibi yeni ticaret okulları açılmalıdır. Ancak bu okulların kısa sürede açılması mümkün görünmediğinden, bu ihtiyacı karşılamak üzere lise ve ortaokul binaları kullanılarak gece kursları düzenlenmesi, pratik ve etkili bir çözüm olarak değerlendirilmelidir.
- Son olarak şu önerilerde mesleki eğitime yönelik olarak verilmiştir.
- Maarif Vekâleti, gelirleri sınırlı olan vilayetlerde ilkokul ve sanat okullarının inşası için maddi destek sağlamalıdır. Bu destek, tüm vilayetlerin eğitim bütçelerinden alınacak paylarla oluşturulabilir.
- Türkiye'nin bayındırlık, sanayi ve ticaret alanlarındaki sorunlarını çözebilmesi için uygulamalı deneyime sahip insan gücüne ihtiyacı vardır. Bu nedenle, öğrencilerin sadece sınıf içinde değil; fabrikalarda, inşaat alanlarında, mağazalarda veya öğrendiklerini uygulayabilecekleri diğer iş sahalarında da birkaç ay fiilen çalışarak eğitim almalarını öngören sistemin dikkatle değerlendirilmesi önerilmektedir. Bu uygulama, Amerika'nın bazı bölgelerinde başarılı sonuçlar vermiştir ve Türkiye için bu tür pratik eğitime duyulan ihtiyaç daha da fazladır.

Amerikan Heyeti, eğitimi ekonomik kalkınma bağlamında ele almıştır. Heyette bilinen bir eğitimci yoktur. Rapor, büyük ölçüde Maarif Vekâletinden alınan bilgilere dayanmaktadır. Rapor, 1933'te yürürlüğe giren I. Sanayi Planı'nın oluşumuna katkı sağlayamamış, yalnızca sonraki süreçte genel bir değerlendirme niteliği taşımıştır (Ortak, 2004: 224).

Heyet raporunda eğitimle ekonomi arasındaki bağ vurgulanmış, işçi, teknisyen ve mühendis eksikliğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin niteliği, devamsızlık, yurtdışına gönderilen öğrencilerin takibi ve halk eğitimi gibi konular da dile getirilmiştir. Ancak bu başlıklar Türk yöneticiler için yeni öneriler değil, zaten üzerinde çalışılan konular olmuştur. Nitekim o dönemde yurtdışına öğrenci gönderme uygulamaları başlamış, eğitim personelinin takibi için özel müfettişler görevlendirilmiş ve sanayi planları çerçevesinde teknik elemanlar yetiştirilmesi hedeflenmiştir (Ortak, 2004: 224).

Raporda yer alan bazı öneriler, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gerçeklerinden uzak olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, köy ilkokullarının eğitim süresinin üç yıldan beş yıla çıkarılması önerisi, o dönemde devamsızlığın yoğun olduğu kırsal alanlar için gerçekçi bulunmamıştır. Buna karşılık, merkezi köylerde yatılı bölge okullarının açılması önerisi, ülke şartlarına uygunluğu açısından olumlu bir örnek olarak değerlendirilmiş ve Köy Enstitüleri aracılığıyla bu öneri dolaylı olarak hayata geçirilmiştir (Ortak, 2004: 225).

Rapor ayrıca öğretmenlerin öğrencilerin yeteneklerini gözlemleyerek üst mercilere bildirmesi, kültürel ve mesleki kursların yaygınlaştırılması, lise ve meslek okulu programlarının ülke ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gibi hususları da içermektedir. Ancak bu önerilerin çoğu ya zaten uygulanmakta olan ya da mevcut kaynaklarla gerçekleştirilemeyecek niteliktedir.

Örneğin, sanayi kuruluşlarının kendi çalışanlarını yetiştirmek üzere okul açması fikri, Türkiye'nin ekonomik yapısı açısından mümkün olmamıştır (Ortak, 2004: 226).

Sonuç olarak, Amerikan Heyeti Raporu bazı yerinde tespitler ve tavsiyeler içermekle birlikte, Türkiye'nin eğitim politikaları üzerinde kayda değer bir etki yaratmamıştır. Gerek ekonomik politikaların Sovyet modeline yönelmesi, gerekse eğitim alanındaki reformların zaten kendi dinamikleriyle şekilleniyor olması, bu raporun sınırlı bir etkiyle karşılanmasına yol açmıştır.

2.1.5. Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha

Sadrettin Celal Bey(Antel)'in⁵ 1926 yılında, zor şartlar altında hapisanede kaleme aldığı ve Maarif Vekâleti Mecmuası'nda yayımlanan "Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha"⁶ adlı raporu, eğitim alanında önemli kaynaklardan biri olan raporda, Türkiye'nin eğitim sisteminin yapılandırılmasıyla ilgili kapsamlı öneriler yer almaktadır. Bu layiha, Niyazi Altunya tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Sadrettin Celal Bey'in bu çalışması, dönemin dünyaca tanınan eğitimcilerinden John Dewey'nin Türkiye hakkındaki raporundan çok daha uzun ve detaylıdır. Sadrettin Celal Bey, Dewey'e eğitim uzmanı olarak atıf yapmasına rağmen, raporunu yazarken hapisanede olması nedeniyle Dewey'in raporunu görmemiş olması muhtemel görülmektedir (Altunya, 2019: 12-13).

Raporda uzun vadeli eğitim planları yapılması, uzmanların eğitilmesi, yabancı ülkelerden örnek alınması, öğretmenlerin niteliğinin artırılması, mesleki eğitimin devlet denetimine alınması ve okulun çevreyle etkileşimde bulunması gibi pek çok temel öneri bulunmaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi, eğitimde laiklik ve demokrasi esaslarının benimsenmesi gibi konulara da vurgu yapılmıştır. Mustafa Necati Bey'in Millî Eğitim Bakanı olduğu dönemdeki çalışmalar raporda yer alan önerilerle paralellik göstermektedir. Raporun özgün hali büyük ihtimalle daha kapsamlıdır; ancak yayımlanan metinde bazı düzenleme eksiklikleri ve kopukluklar görülmektedir. Yine de, Antel'in hapisane koşullarında hazırladığı bu eser, Türkiye eğitim tarihinin önemli ve ilham verici belgelerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Altunya, 2019: 14-15).

Sadrettin Celal Bey'e göre eğitim iki ana unsurdan oluşur: Kültürel ve mesleki. Sadece kültürel ya da yalnızca mesleki eğitime odaklanmak tek başına yetersizdir; ikisinin dengeli olması şarttır. Kültürel eğitim, bireyin düşünce ufkunu geliştirirken, mesleki eğitim üretimi artırır. Gençleri üretimden uzak, yalnızca teorik bilgilerle yetiştirmek ise çağın gereklerine uygun

⁵ Sadrettin Celal Antel (1890–1954), ilk kuşak Türk eğitim düşünürlerindedir. Fransa'da eğitim gördükten sonra öğretmen okullarında görev yaptı. 1919'da sosyalist bir partiye üye oldu, 1925'te düşüncelerinden dolayı hapse girdi, ancak 18 ay sonra affedildi. Daha sonra çeşitli eğitim kurumlarında görev aldı ve uluslararası eğitim kongrelerine katıldı. 1936'da İstanbul Üniversitesi'nde profesör oldu; pedagoji, öğretim yöntemleri ve test geliştirme alanlarında öncü çalışmalar yaptı. Çok sayıda kitap, makale ve çeviri kaleme aldı. "Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha" adlı çalışmasını hapisanede yazdı (Altunya, 2019: 11-12).

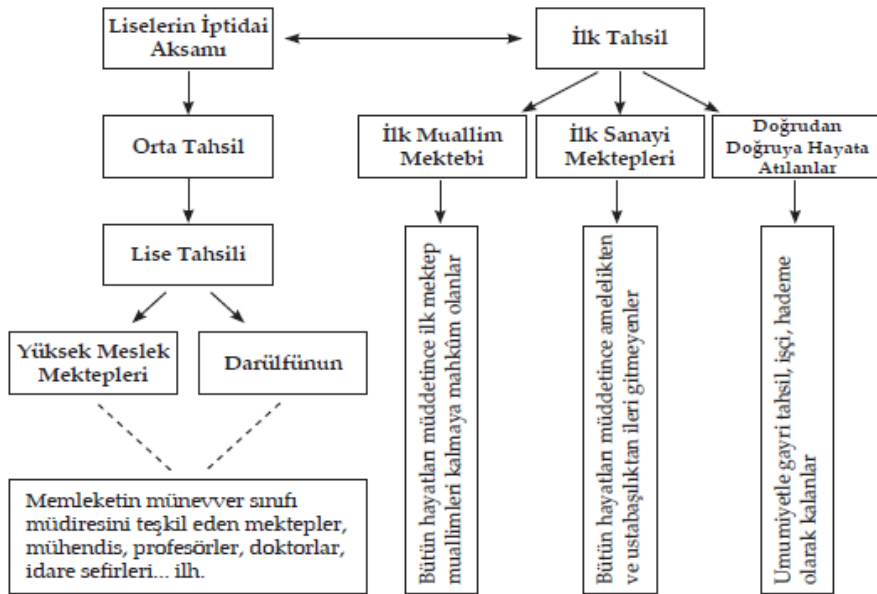
⁶ Maarif Vekâleti Mecmuası: Sayı 7, 1 Mayıs 1926, s. 135-246

olmayan bireyler ortaya çıkarır. Bu nedenle mevcut eğitim sisteminin köklü biçimde değiştirilmesi gerektiği savunulur (Altunya, 2019: 25-26).

O'na göre, Türkiye'nin ekonomik kalkınma ve bağımsızlığının sağlanmasında okullara büyük görev düşmektedir. Ancak bu, okulların teori değil, üretim ve hayat odaklı kurumlar haline gelmesiyle mümkün olabilir. Ülkenin tarım ve tarıma dayalı sanayideki potansiyelini geliştirmek, yalnızca yurt dışında yetiştirilen birkaç uzmana değil, halkın genel eğitim düzeyini yükseltip tüm üretici bireyleri bilinçli hale getirmeye bağlıdır (Altunya, 2019: 38).

Sadrettin Celal Bey'in tasarısında, eğitim sisteminin yalnızca küçük düzeltmelerle değil, köklü bir dönüşümle yeniden yapılandırılması gerektiği savunulmaktadır. Mevcut okulların yapay, baskıcı ve hayattan kopuk olması, öğrencilerin merak ve yaratıcılığını yok ettiği belirtilir. Bu nedenle Türkiye'de okulların iki temel görevi olmalıdır: Gençleri hem üretken bireyler olarak hayata hazırlamak hem de özellikle kırsal alanlarda fikrsel ve ekonomik uyanışın merkezi hâline gelmek. Sadece yeni nesli değil, eski kuşakları da eğitmek gerekir ve bunun en etkili yolu yine okuldur. Okul, yalnızca bilgi veren değil, toplumu dönüştüren bir kurum olmalıdır (Altunya, 2019: 38-39).

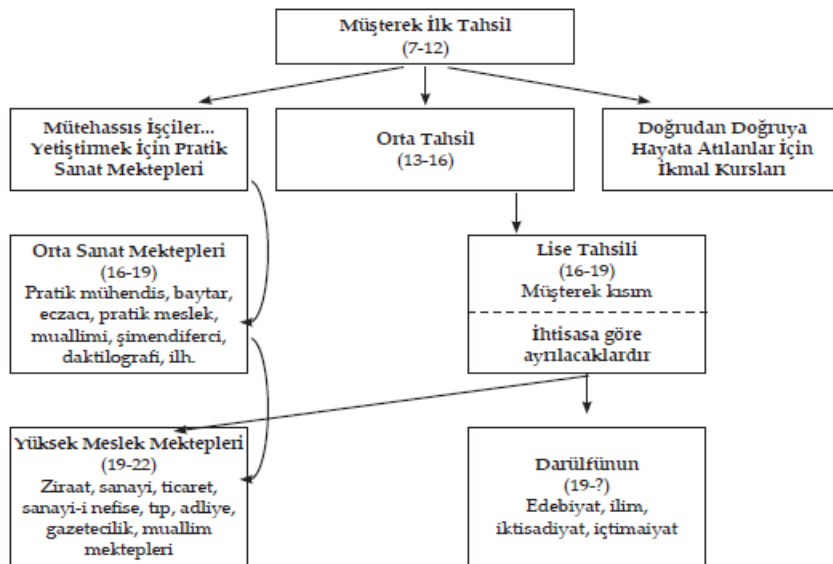
Metinde, Osmanlı'dan devralınan okul sisteminin, öğrencileri yeteneklerine göre yönlendirmediği ve bu nedenle değerli insan potansiyelini israf eden aristokratik bir yapıya sahip olduğu eleştirilmektedir. Sadrettin Celal Bey, hazırladığı bir şemayla eski ve mevcut sistemlerin sonuçlarını karşılaştırır. Cumhuriyet'e intikal eden eğitim sistemini Şekil 2.1.'de görüldüğü gibi şematize etmektedir. Cumhuriyet'in eğitimde bazı olumlu adımlar attığını belirterek liselerin ilkokul sınıflarının kaldırılmak üzere olmasından ve orta öğretimi kapsayan yeni okullar açılmış olmasını sistemin zamanla dönüşmeye başladığı yönünde değerlendirmektedir (Altunya, 2019: 39).

Şekil 2.1. Sadrettin Celal Bey'e göre Cumhuriyet'ten önce eğitim sistemi

Şekil 2.1’de görüldüğü gibi Sadrettin Celal Bey’e göre, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçen dönemde eğitim sisteminin sınıfsal eşitsizliklere dayalı ikili bir yapıya sahiptir. Biri halk çocuklarına yönelik olan ve ilkokul sonrası doğrudan hayata atılmayı gerektiren, sınırlı imkânlar sunan bir eğitim yolu; diğeri ise daha çok zengin ailelerin çocuklarına açık olan ve üniversiteye kadar süren tam bir eğitim zinciri vardır. Bu durum, zekâ ve yeteneğe değil, maddi imkâna göre şekillenen bir eğitim sistemini doğurmakta; zeki fakat yoksul çocuklar hayat mücadelesine erken atılmak zorunda kalırken, yeteneksiz ama varlıklı çocuklar yüksek tahsile kolayca ulaşabilmektedir. Sonuç olarak, eğitim kaynaklarının verimli kullanılmaması hem bireysel potansiyellerin harcanmasına hem de toplumun genel kalkınmasının engellenmesine yol açmaktadır (Altunya, 2019: 44-45).

Sadrettin Celal Bey, eğitim sistemine getirdiği birçok eleştiriden sonra “tek mektep sistemi” adıyla bir model sunmaktadır. Metinde, “tek mektep sistemi”nin amacını ve gerekliliğini açıklar. Bu sistem, tüm çocuklara fırsat eşitliği sunarak, onların zekâ ve yeteneklerine göre en üst seviyeye kadar eğitim almalarını sağlamayı hedeflemektedir. Amaç, yoksul ya da köylü bir çocuğun yalnızca ailesinin maddi durumu yüzünden eğitimden mahrum kalmamasıdır. Aynı şekilde, yalnızca zengin olduğu için yeteneksiz çocukların yüksek tahsil görmesine de karşı çıkılır. Bu adaletli düzenin sağlanabilmesi için eğitimin yalnızca ücretsiz olması yeterli değildir; aynı zamanda çocukların temel ihtiyaçlarının (kıyafet, beslenme, harçlık) karşılanması ve ailelerinin ekonomik kaybının telafi edilmesi de gerekir. Aksi takdirde, yetenekli çocuklar üretim gücü olarak görülüp erken yaşta çalışmaya mecbur kalacak, potansiyelleri kaybolacaktır. O’na göre, eğitim reformu sadece pedagojik bir mesele değil, sosyal ve ekonomik politikalarla bütünleşmesi gereken geniş kapsamlı bir toplumsal meseledir. Bu nedenle eğitim sistemi; tüm çocuklara eşit imkânlar sunan, yetenekleri temel alan, sınıfsal engelleri ortadan kaldıran bütüncül bir yapıya kavuşmalıdır. Tavsiye ettiği eğitim sistemini şema olarak olarak göstermektedir. Şekil 2.2 ‘de bu şema verilmektedir (Altunya, 2019: 54-60).

Şekil 2.2. Sadrettin Celal Bey’in önerdiği eğitim sistemi

Şekil 2.2’de görüldüğü üzere, mesleki eğitime yönlendirme güçlü bir şekilde yer almaktadır. Sadrettin Celal Bey’e göre pratik sanat mektepleri, Türkiye’nin acil olarak ihtiyaç duyduğu uzman işçileri yetiştirmek amacıyla kurulmalıdır. Cumhuriyet öncesi Türk işçilerin yerini daha eğitilmiş ve gelişmeye açık yabancı unsurlar almıştır. Mübadele sonrasında bu boşluk daha da derinleşmiştir. Bu nedenle; pamuk, ipek, halı, tütün gibi alanlarda uzman işgücünü yetiştirmek elzemdir. Her bölgede, o bölgenin hâkim ekonomik faaliyetlerine göre sanat mektepleri açılmalıdır. Örneğin: Adana: Pamukçuluk, şekerçilik; Bursa: İpekçilik, tütüncülük; Uşak: Halıcılık; Kütahya: Çinicilik; İstanbul: Elektrikçilik, matbaacılık, marangozluk vb. Pratik sanat mektepleri sadece teknik bilgi vermeyip; öğrencilerin fikrî ve toplumsal eğitimini de sağlamalıdır. Öğrenciler sadece işçi değil, bilinçli bireyler olmalıdır. Derslerin bir kısmı atölye, fabrika, orman, çiftlik gibi doğal üretim ortamlarında yapılmalıdır. Üç yıllık bu eğitim süresinde sanayi hızlı değiştiği için öğrenciler tek bir uzmanlığa bağlı kalmamalı, gerektiğinde benzer alanlara kolayca geçebilecek bilgiye ve beceriye sahip olmalıdır. Bu da ancak geniş ve sağlam bir politeknik eğitimle mümkündür (Altunya, 2019: 67-70).

Antel’e göre, Orta meslek mektepleri, Türkiye’nin tarım, sanayi, ulaşım, orman ve diğer ekonomik alanlarda ihtiyaç duyduğu uygulayıcı mühendisler ve uzman memurları yetiştirmeyi amaçlar. Genellikle üç yıl süren bu eğitimde öğrenciler hem mesleki dersler hem de uygulamalı stajlar yaparak teknik bilgi edinirler. Bu okullar sadece teorik bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin fikrî ve toplumsal gelişimlerine de önem verir. Türkiye’de bu tür eğitim kurumlarının eksikliği hissedilmektedir; mevcut okullar ya çok teorik ya da sadece işçi yetiştirmeye yöneliktir. Eğitim kadrosu alanında deneyimli uzmanlardan oluşmalı, öğrenciler ise gözlem, analiz ve yönetim becerileri kazanmalıdır. Meslek eğitimi sırasında teknik bilginin yanında üretim maliyeti, hammadde özellikleri ve yeni buluşların ekonomik ile toplumsal etkileri gibi konular da öğretilmelidir. Ayrıca meslek sahiplerinin idari, ekonomik ve psikolojik bilgilerle donatılması gerekir; böylece sadece işi bilen değil, teşkilat kurabilen ve yöneten yetkin bireyler yetiştirilebilir. Orta meslek mektepleri, Türkiye’nin ekonomik ve sosyal kalkınması için önemli bir ihtiyaçtır ve gençlerin hem mesleki hem de kişisel gelişimini sağlamayı hedefler (Altunya, 2019: 71).

Antel’e göre, her yükseköğrenim aynı zamanda teknik eğitim de içerir. Öğrenciler yükseköğrenime genel kültürle başlar ancak esas amaçları, kabiliyetlerine uygun belirli bir mesleği öğrenmek ve meslekte ustalaşmaktır. Mesleklerin hem genel bilimsel altyapısı hem de teknik detayları vardır. Örneğin, fizik hem temel bilimsel prensipleri hem de teknik uygulamaları kapsar; mühendislerin teknik bilgiye, doktorların ise daha çok bilimsel bilgiye ihtiyacı vardır. Bu nedenle her meslekte zorunlu olan genel ve teknik bilgiler belirlenmeli ve eğitim buna göre düzenlenmelidir. Ayrıca günümüzün gelişen dünyasında meslek sahiplerinin sadece teknik bilgiye değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve idari becerilere de sahip olmaları gerekmektedir. Bu sayede, meslek erbabları sadece alanlarında uzman değil, aynı zamanda yöneticilik ve organizasyon becerileri gelişmiş bireyler olarak yetişirler. Eğitimin sadece sınıf ortamında değil, fabrikalar, laboratuvarlar ve stajlarla desteklenmesi, gerçek

hayata uygun bilgi ve deneyim kazandırılması da önem taşır. Böylece yükseköğrenim, hem teknik hem de sosyal donanımı güçlü, mesleğine ve topluma faydalı bireyler yetiştirmeyi amaçlar (Altunya, 2019: 80-81).

2.1.6. Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra

Eğitim bürokrasisinden ve Konya milletvekili Kemal Zaim (Sunel) Bey⁷, Yüksek Tedrisat Genel Müdürlüğünde iken Omer Buysé'nin inceleme gezilerine eşlik etmişti. Kemal Zaim Bey'in kendi görüşleri ile Omer Buysé'nin bazı açılmasını teklif ettiği okulları anlattığı Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra (1927)'sına da Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin gelişmesine katkı sunması açısından burada yer verilmiştir. Bu muhtıra, Ümit Polat ve Savaş Karagöz (2020) tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Kemal Zaim Bey'e göre mesleki ve teknik eğitim, bir ülkenin ekonomik kalkınması, refahı ve bağımsızlığı için hayati önemdedir. Üretimin artırılması ve yeteneklerin geliştirilmesi ancak modern bilim ve teknik bilgilerle mümkündür. Türkiye, siyasi bağımsızlığını kazanmış olup, ekonomik olarak da gelişmek ve refah seviyesini yükseltmek zorundadır. Bu amaçla tarım, sanayi, madencilik gibi alanlarda uzmanlaşmış teknik elemanlar yetiştirilmelidir. Mesleki eğitim, işçi sınıfından ustalara kadar geniş kitlelere yayılmalı, kadınlara da el sanatları ve günlük yaşam becerileri kazandırılmalıdır. Ülkenin küçük sanayileri geliştirilerek, hem üretim artırılmalı hem de yabancı işçilere olan bağımlılık azaltılmalıdır. Küçük sanatkârların yetenekleri desteklenmeli, başarılı olanların endüstriye dönüşmesi sağlanmalıdır. Böylece mesleki eğitim, ülkenin genel kalkınmasına önemli katkı sağlayacak ve Cumhuriyet'in temel hedefleriyle uyumlu olacaktır (Polat ve Karagöz, 2020: 2158).

O'na göre memleket, sadece mahir işçilere değil, işini hesaplayıp uygulayabilen, gerektiğinde bizzat işe girişebilen teknisyenlere de ihtiyaç duymaktadır. Sanayi, demiryolu, elektrik, inşaat, kimya ve madencilik gibi birçok alanda teknisyen eksikliği mevcuttur. Özellikle elektrik kullanımı ve makinelerin verimli çalışması için teknik bilgi gereklidir. Yabancı işçilere bağımlılık ve kalitesiz işçilik sorunları yaşanmaktadır. Sanayi kollarında, örneğin zeytinyağı üretimi ve deri işleme gibi alanlarda teknisyen açığı ülke ekonomisine zarar vermektedir. Küçük sanayiler ve sanat dallarında da teknik bilgi ve estetik anlayışın geliştirilmesi gereklidir.

⁷ Kemal Zaim Bey (Ahmet Kemal Sunel), 1889 yılında Selanik'te doğmuştur. İstanbul Dârülfünun Fen Şubesi'nde ikinci sınıfa kadar öğrenim görmüş, yükseköğrenimini Fransa'nın Aix-Marsilya Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Fransa Millî Eğitim Bakanlığı'ndan bilim lisansı almış; Fransızca, matematik, fizik ve eğitim alanlarında uzmanlaşmıştır. Eğitim hayatının ardından çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır: Beyrut Sultânîsi ve Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde matematik; Çamlıca Kız Lisesi ve Kabataş Lisesi'nde fizik; Edirne Sanayi Okulu'nda matematik ve makine grubu dersleri; Üsküdar Sultânîsi'nde Fransızca; Kadıköy Sultânîsi'nde ise felsefe (hikmet) öğretmenliği yapmıştır. Ayrıca Beyrut Ticaret Okulu'nda ikinci müdürlük görevinde bulunmuştur. Eğitim bürokrasisinde ise Maârif Vekâleti'nde 1. sınıf müfettişlik, Yükseköğretim Umum Müdürlüğü ve Maârif Vekâleti Müsteşarlığı görevlerinde bulunmuştur. III. Dönem ara seçimleriyle ve IV. Dönemde Konya milletvekili seçilmiştir. Ancak 4 Mart 1933'te Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü'ne atanması nedeniyle milletvekilliğinden istifa etmiştir. Evli ve iki çocuk babası olan Kemal Zaim Bey, 15 Kasım 1967 tarihinde vefat etmiştir (Polat ve Karagöz, 2020: 2156).

Ayrıca, teknisyen yetiştirmek hem ekonomik kalkınma hem de ülkenin savunması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, mesleki ve teknik eğitim sisteminin geliştirilmesine karar verilmiş ve bu konuda uzmanlar davet edilerek projeler hazırlanmıştır. Özellikle Ankara'nın, mesleki ve teknik eğitimin merkezi haline getirilmesi planlanmaktadır (Polat ve Karagöz, 2020: 2159).

Kemal Zaim Bey muhtırasında Omer Buyse'nin raporunda yer verdiği Ankara'da Gazi Mustafa Kemal İş Darülfünunu, Kız Enstitüsü, İzmir Sanayi Kimyeviye ve Tesciye Mektebi gibi okullarla ilgili açıklayıcı bilgiler vermektedir. Sanat okullarının mali yükünü hafifletmek için vilayetlerin mıntikalara ayrılarak, bütçe paylarına göre bu okulların giderlerine katılması yoluyla okulların sürdürülebilirliğine dikkat çekmektedir. Konya, İzmir ve İstanbul'da teknisyen sınıfları açılması planlandığını belirtmektedir. Ayrıca mevcut dört ticaret okulunun dışında ileride bazı merkezlerde ek ticaret okulları açılarak İstanbul'daki yüksek ticaret okuluyla uyumlu bir eğitim sistemi oluşturulacağını belirtmektedir. Yine Buyse'nin raporunda sözünü ettiği akşam ve gündüz meslek kurslarını ayrıntılı açıklayarak halkın her kesimine mesleki eğitim ve gelişim imkânı sunmayı amaçlayan bu kursların mesleki eğitimi yaygınlaştıracağını ifade etmektedir. O'na göre ticaret, demircilik, kunduracılık, otelcilik, terzilik, marangozluk, ev işleri, ziraat işleri, kadın sanatları gibi alanlarda büyük gelişmeler sağlayacak olan bu kurslar, memleketimizin ekonomik kalkınmasında en etkili ve güçlü unsurlardan biri olacaktır (Polat ve Karagöz, 2020: 2160-2162).

Kemal Zaim Bey'e göre, mesleki eğitim sistemimize aktarılacak bir diğer önemli husus, bu tür eğitim veren okulların artık kendi çevreleri ve programlarının sınırları içinde kalarak gerilemekten ve eskimekten kurtulmalı, sürekli olarak sanayi ile yakın temas halinde olmalı ve sanayinin hızla değişen ihtiyaçlarını takip etmelidir. Aksi halde, bugün sanayi ile paralel olan okul, on yıl sonra sanayiye göre oldukça geri kalmış olabilir (Polat ve Karagöz, 2020: 2163).

Buyse'nin önerdiği yönetim biçimine de değinerek açıklamaktadır. Bu muhtıradan belirtildiği üzere, kurulacak her meslek okulunun yönetimi, geniş kapsamlı bir murakabe komisyonu tarafından yürütülecektir. Bu komisyonda Maarif Vekâleti, yerel yönetimler, ticaret ve sanayi odaları ile bölgedeki ticaret ve sanayi gruplarının temsilcileri yer alacaktır. Bu denetleme komisyonu, okulu düzenli olarak kontrol edecek ve okulun sürekli gelişimini sağlamak için gerekli tedbirleri Maarif Vekâleti'ne teklif edecektir. Bu tür okulların yaşamsal gücü, her zaman çevrenin ihtiyaçlarına cevap verebilme yetenekleriyle doğru orantılıdır. İşte denetleme komisyonunun görevi, bu uyumu sağlamak ve güncel ihtiyaçlara göre okulun gelişimini takip etmektir. Her türlü değişiklik ve yeniliğin uygulanması, Maarif Vekâleti bünyesindeki uzmanların onay ve incelemesine bağlı olduğundan, bu yönetim şeklinde herhangi bir keyfilik ya da sorun yaşanması mümkün olmayacaktır (Polat ve Karagöz, 2020: 2163).

Kemal Zaim Bey'e göre Maarif Vekâleti, Türkiye'de ilk defa uygulanan bu kapsamlı mesleki eğitim sistemini tüm vatandaşların destekleyeceğine inanarak çalışmalarını başlatmıştır. Gelişmiş ülkeler yüzyıllardır üretici bireyler yetiştirmek için örgün ve yaygın eğitimle çalışmış

ve bu sayede kalkınmışlardır. Günümüzde bu ülkelerde öğrencilerin yaklaşık %80'i mesleki eğitim alırken, Türkiye'de bu oran %30 civarındadır. Bu durum, üretici ve tüketici oranlarının dengesiz olduğunu göstermektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında, mesleki eğitimdeki sorunlar geçmişle günümüz arasında benzerlik taşımaktadır. Muhtıra, doğal kaynakların etkin kullanımı, yeteneklere göre eğitim, katma değeri yüksek üretim, teknisyen yetiştirme, sanayi ve ekonomi işbirliği ile mesleki eğitimin toplumun tüm kesimlerine yayılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, Gazi Mustafa Kemal İş Darülfünunu, Kız Enstitüsü ve Sanayi Kimyeviye Mektebi gibi kurumların açılması ve bölgesel özelliklere uygun gece ve gündüz meslek kurslarının önemi belirtilmiştir. Muhtırada, yabancı uzmanların bölgesel ihtiyaçlara uygun mesleki eğitimin önemini vurgulamasına rağmen, batıdaki teknik eğitimin derinliği ve katma değerli üretim konularında eksik bilgi verdiği ifade edilmiştir. Örneğin, Türkiye'nin yağ ihracatında aracılar kaybettiği kazanç önemli bir sorun olarak gösterilmiştir. Ayrıca, mesleki eğitimin ülke savunması için kritik olduğu ve mahir işçi ile teknisyen yetiştirmenin ulusal güvenlik açısından büyük önem taşıdığı belirtilmiştir (Polat ve Karagöz, 2020: 2164).

2.1.7. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun önerileri

Yabancı uzmanların raporlarının yanı sıra, İstanbul Üniversitesi Pedagoji Kürsüsü Başkanı İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun 29 Ağustos 1927 tarihli "Türkiye'de Meslek Mekteplerinin Islahı ve Tesisi Hakkında Rapor" u da mesleki eğitimle ilgili gelişmeler değerlendirildiğinde önemli görüşler içermektedir (Doğan, 1983: 364).

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, raporunda mesleki eğitimin geniş anlamda kullanıldığını, ancak asıl hedefin ekonomik üretime dayalı eğitim olması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, mesleki öğretim "istihsal tedrisatı", meslek okulları ise "istihsal mektepleri" olarak adlandırılmalı ve bu kurumlar gençleri hem makine işçiliğine hem de el sanatlarına hazırlamalıdır (Ekinci, 1990: 61-63)

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun raporundaki görüşleri şu şekilde belirtilmektedir (Ekinci, 1990: 61-63):

- Meslek eğitimi kavramı oldukça geniştir. Bu kapsamda memur, öğretmen gibi çeşitli meslek elemanlarını yetiştiren okullar da değerlendirilebilir. Ancak burada kastedilen esas anlamıyla mesleki eğitim, iktisadi eğitimidir. İktisadi eğitimin diğer eğitim türlerinden farkı üretime dayanmasıdır. Bu sebeple, "mesleki tedrisat" yerine "istihsal tedrisatı", "meslek mektepleri" yerine ise "istihsal mektepleri" ifadesi kullanılmalıdır.
- Türkiye'de istihsal mekteplerinin amacı, gençleri hem makine işçiliğine hem de el işçiliğine hazırlamaktır.
- Bu okulların gelişmesi için alanında uzman yabancı öğretmenler ve ustaların ülkeye getirilmesi gereklidir.

- Genel eğitim kurumları, meslek okullarından önce açılmıştır. Bu durum, meslek eğitimini olumsuz yönde etkilemiş; ayrıca meslek okullarının kuruluşuna dair yanlış bir anlayışın yayılmasına sebep olmuştur. Yanlış kanaate göre, her yerde bir ilkokul, ortaokul veya sanat okulu açmak mümkündür.
- Şimdiye kadar meslek okullarını yönetenler, bu kurumları ilkokul ya da lise gibi düşünmemiştir. Onlara göre meslek okullarını diğerlerinden ayıran tek unsur atölyeleridir. Ancak gerçekte meslek okulları, işçilerin yetişmesine özgü bir iş ortamı olmalıdır.
- Kurulacak yeni meslek okulları, öncelikle bir “iş ortamı” olmalı; eğer büyük bir zanaat eğitimi söz konusuysa, bu okullar fabrika niteliğinde olmalı ve üretim en temel faaliyet olarak görülmelidir.
- Eski anlayış “okul içinde atölye” iken, yeni anlayış “atölye içinde okul” olmalıdır. Şimdiye dek önce okul binaları yapılmış, ardından bu yapılar içinde mesleki eğitim verilmesi düşünülmüştür. Oysa ziraat, ticaret ve zanaat mektepleri, memur okulu gibi görülmüş; kuruldukları bölgelerin ekonomik, sosyal ve doğal koşulları dikkate alınmamıştır.
- El sanatları, sanayi gelişse dahi değerini koruyan alanlardır. Özellikle kitlesel üretimin arttığı dönemlerde bu sanatlar ayrı bir değer kazanmaktadır. Türk el sanatları hem kültürel açıdan önemli bir miras hem de ihracat açısından kıymetli bir kaynaktır. Bu nedenle ihmal edilmemeli, aksine korunmalı ve teşvik edilmelidir. Ancak modernleşme tutkusu, bu sanatların özgünlüğünü tehdit etmektedir. Nitekim Yıldız Çini Fabrikası örneğinde olduğu gibi, üretim geleneksel ihtiyaçlardan uzaklaştırılarak sadece süs eşyasına yönlendirilmiş ve geleneksel desenler yerine keyfi motifler kullanılmıştır. Oysa özgünlük korunduğu takdirde Türk el sanatları önemli bir ihraç kalemi olabilir. Bu sanatların öğretileceği okullar, mutlaka o sanatın tarihsel merkezlerinde kurulmalı ve eğitim, ustalar tarafından verilmelidir.
- Meslek okullarının iş hayatıyla bağı yeterince güçlü değildir. Okullarda yapılan işler piyasa değerine sahip olmalı, satılabilir nitelikte olmalıdır. Böylece hem eğitimin piyasa koşullarına uygunluğu test edilebilir hem de okullar kendi faaliyetlerini denetleyebilir.
- Meslek okullarının sayısı hızla artırılmamalıdır. Amaç, sayıyı azaltmak değil; mevcut imkânları yoğunlaştırarak daha kaliteli ve verimli sonuçlar elde etmektir. Bu şekilde üretim zayıf ve eksik değil, güçlü ve sağlam bir biçimde çoğalacaktır.
- Meslek okulları Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olmalı, giderleri devlet bütçesinden karşılanmalıdır. Ancak her yıl belirli bir miktar kaynağın il bütçelerinden ayrılarak Bakanlığa aktarılması sağlanmalıdır.
- Bakanlık bünyesinde “Mesleki Tedrisler Dairesi” kurulmalı, bu birim ihtisas gerektiren tüm meselelerde yetkili ve yalnızca Bakanlığa karşı sorumlu olmalıdır.

Baltacıoğlu raporunun sonunda Şu hususları ifade etmiştir: Tũrkiye’de mesleki eğitimin ivedilikle kurulması ve geliştirilmesi isteniyorsa, karmaŐık ve anlaşılması gũç fikirlerden uzak durulmalıdır. Bu alandaki reformların temeli aslında oldukça basit ilkelere dayanmaktadır ve raporun amacı da bunları aÇık bir dille ortaya koymaktır. Raporda dile getirilen dũŐũncelerin 6nemi, yeni ve 6zgũn fikirler sunmasından değil; gũnlũk hayatta 6oğunlukla g6z ardı edilen ancak mesleki eğitim politikasının esasını oluŐturması gereken prensipleri vurgulamasından kaynaklanmaktadır. Bu ilkeler dikkate alındığı takdirde rapor faydalı olacaktır. Baltacıoğlu’na g6re, ge6miŐte Tũrkiye’de mesleki eğitim alanında yapılan uygulamalar bu prensiplerle 6eŐiŐtiđi i6in başarıya ulaŐamamıŐ, gelecekte ise aynı hataların tekrar edilmemesi i6in meslek eğitimi tesadũflere bırakılmadan bilin6li bir politika 6er6evesinde ele alınmalıdır (Ekinci, 1990: 63).

Rapordaki 6nerilerin uygulanması noktasında yabancı 6đretmen ve uzmanların yurt dıŐından getirilmesi noktasında 1927-1938 yılları arasında gelen uzman ve 6đretmen sayısı 65’tir (Doğan, 1983: 371).

Rapor Ağustos’ta teslim edilmiştir. 26 Mayıs 1927’de kabul edilen 1052 sayılı kanunla, meslek okulları programlarının Millũ Eğitim Bakanlığı’na bađlanmıŐtı. Ancak Bakanlık bũnyesinde “Mesleki Tedrisler Dairesi” kurulması g6rũŐũ 1933 yılında Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Mũdũrlũđũnũn kurulması ile 6rtũŐmektedir. Meslek okullarının giderlerinin devlet bũt6esinden karşılanması 7 Haziran 1935 tarih ve 2765 sayılı kanunla b6lge sanat okulları Kũltũr Bakanlığına bağlanarak bu okulların giderleri devlet bũt6esine alındı. Bu okulların d6ner sermayelerinin geliştirilmesine y6nelik dũzenlemeler, sanayi mũesseslerinde meslek eğitimi kurslarının a6ılması ve Tũrk el sanatlarının geliştirilmesi noktasında olgunlaşma enstitũlerinin 6alıŐmaları aslında rapordaki g6rũŐlerle 6rtũŐmektedir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun g6rũŐleri mesleki eğitimin gelişimine katkı sağlayan 6nemli raporlardan biri olarak g6ze 6arpmaktadır.

2.2. Mesleki Tedrisatın İnkışaf Planı

17 Nisan 1934’te yũrũrlũđe giren Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, mesleki ve teknik eğitime y6neliŐin hızlanmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Bu plan doğrultusunda, kurulacak sanayi iŐletmelerinde g6rev alacak ve bunları işletecek teknik bilgiye sahip kadroların yetiştirilmesi, d6nemin en 6nemli 6nceliklerinden biri haline gelmiştir (Demir, 2020: 175)

Mesleki ve Teknik 6đretim Genel Mũdũrlũđũnũn kurulmasından sonra 1935 yılından itibaren sanat okullarının masrafları devlet tarafından karşılanmaya başlanmış ve b6ylece meslek okullarının gelişimini engelleyen sorunlar giderilmiŐtir. Teknik eğitime y6nelik 6nemli kararların alınması, iktidarın uzun vadeli kalkınma politikalarının temelini oluşturmuştur. Bunun ũzerine 7 Şubat 1934 tarihli 615 sayılı Maarif Bakanlığının tezkeresiyle bir komisyon oluşturulmuştur (Tuna, 1973: 55)

Çeşitli bakanlık ve kurum temsilcilerinin yer aldığı bu komisyon, yabancı ülkelerdeki uygulamaları, uzman raporlarını, on yıllık tecrübeleri, devletin ekonomik politikalarını, kurulan iktisadi devlet teşekkülleri ve özel sektörün ihtiyaçlarını dikkate alarak bir sentez yaparak 1936 yılında “Mesleki Tedrisatın İnkişaf Plânı”nı hazırladı (Doğan, 1983: 380).

Hazırlanan raporda, Osmanlı İmparatorluğu’nun büyük ölçüde ham madde üreticisi konumunda bulunduğu, sanayinin zayıf, ticaret ve zanaatın ise daha çok gayrimüslimlerin elinde olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Türk çocuklarının çoğunlukla devlet memurluğuna yönlendirildiği, bu nedenle mesleki eğitimin geri planda kaldığı ifade edilmektedir. Raporda, bu şartlar altında açılan meslek okullarının ülkenin ekonomik yapısına uyum sağlayamadığı için gelişim gösteremediği ve kalıcı bir fayda sağlayamadığı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, Cumhuriyet döneminde değişen toplumsal ve ekonomik koşulların teknik öğretimi zorunlu hale getirdiği ve mesleki eğitimin artık kalkınma ile çağdaşlaşmanın temel meselelerinden biri olarak değerlendirildiği dile getirilmektedir. Bunun için gerekli şartlardan birinin üretim ve mamullerin nicelik ve nitelik bakımından artırılabilmesi için üretici ve imalatçıların bilgi ve beceri seviyelerinin yükseltilmesi olduğu belirtilmektedir. Ekonomik ve siyasi bağımsızlığın korunması için sanayileşmenin zorunlu olduğu, bunun için de fabrikaları işletecek, sanayinin ve modern ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikli işçi ve ustalara ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca toplumda çocukların yalnızca memuriyet amacıyla klasik eğitim kurumlarına yönelmesinin sosyal bir dengesizlik yarattığı, bu durumun önlenmesi için el becerisine dayalı mesleklerde yetişen bireylerin de memuriyet kadar saygın ve güvenli bir yaşam sürdürebileceğinin kabul görmesi gerektiği ifade edilmektedir. Sonuç olarak, üretim unsurlarının geliştirilmesi, sanayinin ve ordunun ihtiyaç duyduğu insan gücünün yetiştirilmesi ve toplumsal dengesizliklerin giderilmesi için rasyonel ve planlı bir teknik öğretim sisteminin tesis edilmesinin zorunlu olduğu vurgulanmaktadır (Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, 1990: 22-23).

Teknik öğretimin mevcut durumunun verilerle anlatıldığı raporda, 1927’den itibaren teknik öğretim alanında bazı olumlu adımlar atıldığı; sanat, ticaret ve meslek okullarının ıslah edildiği, yeni kurumların kurulduğu belirtilmektedir. Ancak, yapılan çalışmaların ülkenin geniş teknik eğitim ihtiyacına göre yetersiz kaldığı da vurgulanmaktadır. Bundan sonraki işlerin başarısının ciddi maddi fedakârlıkların yanı sıra planlı, kararlı bir çalışma ve devletin tüm kurumlarının uyumlu iş birliği ile mümkün olacağı ifade edilmektedir. Bu bağlamda raporda yeniden kurulması veya sayılarının artırılması düşünülen kurumlar ve bunların kurulmasını gerektiren nedenler açıklanmaktadır. Raporda yer alan öneriler aşağıda belirtilmiştir (Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, 1990: 34-39):

Politeknik okulu: Ülkede yüksek mühendis yetiştiren okulların az ve dağınık yapısı göz önünde bulundurularak, yol, inşaat, su, maden, kimya, makine, elektrik, tekstil ve askeri mühendisleri yetiştirecek bir Politeknik okulunun Ankara’da kurulması önerilmektedir. Bu okul, ülkede eksik mühendislik branşlarını tamamlayacak, birbirleriyle ilişkili mühendislik alanlarını

uyumlu bir şekilde bir araya getirecek ve ülkenin tüm sanayi ve teknik kurumlarının ihtiyaçlarını bilimsel olarak araştıran merkezi bir yapı oluşturacaktır.

Teknikum: Fabrikalar ve genel bayındırlık işleri için gerekli teknik personeli yetiştirmek amacıyla bir teknik okul kurulması gerektiği ifade edilmektedir. Daha önce yalnızca Nafia Fen Memurları yetiştiren Teknik Okulu bulunmakta ve sanayi ile şehirleşmenin sınırlı olması nedeniyle teknisyen ihtiyacı fazla hissedilmemekteydi. Sanayi ve şehirleşmenin hızla artması, şehirlerin elektrik altyapısına kavuşması, demiryolu ve ulaşım ağlarının genişlemesi ile ordunun motorize olması, nitelikli teknisyenlere olan ihtiyacı artırmıştır. Bu nedenle teknikumun açılması zorunlu görülmekte raporda, teknikumun makine, elektrik, inşaat, kimya ve sanayi alanlarında teknisyenler yetiştirecek şekilde planlanması gerektiği belirtilmektedir. Ankara'daki Erkek Meslek Öğretmen Okulunun eğitim kalitesinin de bu okul sayesinde artırılabilirliği ifade edilmektedir. Böylece teknikum, hem sanayi ve ordu için gerekli teknik elemanları yetiştirecek hem de meslek öğretmenleri için daha gelişmiş bir eğitim merkezi işlevi görecektir.

Orta meslek ve sanat okulları: 1935 nüfus sayımına göre fabrikalarda, sanayide ve küçük sanat işlerinde çalışan işçi sayısının 343.304 olduğu belirtilmiştir. Bu sayıya uzmanlığı belli olmayan 76.509 sanayi işçisinin dâhil edildiğinde toplam işçi sayısının yaklaşık 420.000'e ulaştığı ancak bu sayının da büyümekte olan iş hacmine yeterli olmayacağı belirtilmektedir. Bu işçilerin büyük çoğunluğunun belli bir mesleki eğitim almadığı sanayinin ileri makine ve teknik gereksinimlerinin, her seviyedeki işçilerin farklı derecelerde mesleki eğitimlerden geçmesini zorunlu kıldığı ifade edilmektedir. Mevcut dokuz sanat okulunun kapasitesi sınırlı olup, yalnızca birkaç sanat dalını kapsamakta ve yıllık mezun sayısı 400-500 arasında değişmektedir. Bu durum, sanayi ve iş hayatının ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Raporda bu nedenle, mevcut sanat okullarının kapasitesinin ve eğitim kapsamının genişletilmesi, sanayinin gelişimine uygun yeni sanat okullarının açılması ve henüz okulları bulunmayan sanat dallarında eğitim kurumlarının tesis edilmesinin acilen gerekli olduğu belirtilmektedir.

Akşam erkek sanat okulları: Çeşitli fabrikalar ve küçük sanayide çalışan çıraklıktan yetişmiş usta ve kalfaların mesleki bilgi ve becerilerinin yetersiz olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, akşam erkek sanat okullarının yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi önerilmektedir. Okulların, hem fabrikalar hem de devlet tarafından desteklenerek; orta sanat okullarının bulunduğu yerlerde bunlara bağlı olarak veya sanat okulu bulunmayan yerlerde bağımsız olarak kurulması; yalnız fabrika işçilerini değil, serbest çalışan tüm sanat erbabını da kapsayacak şekilde teşkilâtlandırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Raporda, bu tür okulların sanayileşmenin temel gerekliliklerinden biri olduğu ve ülkemizde de öncelikle ele alınması gerektiği ifade edilmektedir.

İhtisas kursları: Fenni buluşları, yenilikleri ve bunların endüstride uygulanmasını ilgililere tanıtmak ve öğretmek amacıyla ihtisas kurslarına ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Bu

kursların, masrafları artırmamak için akşam sanat okullarının bulunduğu merkezlerde ve bu okullara bağlı olarak açılmasının uygun olacağı önerilmektedir.

Çırak okulları: Çeşitli sanat dallarında çalışacak işçilerin tamamının orta derecedeki sanat okullarında yetiştirilemeyeceği, bu nedenle önemli bir kısmının çıraklıktan yetiştirilmesinin zorunlu olduğu belirtilmektedir. Çıraklar, fabrikalara devam ederken, açılacak yeni okullarda metotlu mesleki eğitim almalıdır. Bu okullar, çırakların kısa sürede ileri teknik gerekliliklere uyum sağlamasını temin edecektir. Raporda, bu okulların akşam sanat okullarının bulunduğu merkezlerde bunlara bağlı, sanat okulu olmayan yerlerde bağımsız olarak kurulması gerektiği vurgulanmaktadır.

İnşaat usta okulları: 1935 Nüfus sayımına göre inşaat, bina ve mobilya sanayinde yaklaşık 80.000 kişi çalışmakta olup, bunların büyük bir kısmını usta ve kalfalar oluşturmaktadır. Yakın zamana kadar inşaat usta okullarının bulunmaması nedeniyle bu işçilerin mesleki eğitimi eksik kalmıştır. Mevcut iki okuldan (Ankara İnşaat Usta Okulu ve Aydın Bölge Sanat Okulu) yılda yalnızca 40-50 mezun verilebilmektedir; bu sayı ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Bu bağlamda önemli merkezlerde yeni inşaat usta okulları açılması ve mevcut erkek sanat okullarına inşaat şubelerinin eklenmesinin teknik öğretim hedefleri arasında yer alması gerektiği belirtilmektedir.

Gezici ve geçici kurslar: Ülkenin çeşitli bölgelerinde gelişmeye uygun ve ekonomik açıdan önemli yerel sanatlar bulunduğu, ancak bu sanatların hâlen eski ve geleneksel yöntemlerle ustadan çırağa aktarıldığı belirtilmektedir. Bu nedenle, bu sanatlara modern teknik ve mesleki eğitim kazandırmanın gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, köylerde demirci, marangoz, inşaatçı gibi elemanlara ihtiyaç bulunduğu; köy çocuklarının bu alanlarda yetiştirilmesinin kırsal kalkınma açısından önemli olacağı ifade edilmektedir. Köy kızları ve kadınlarına da basit biçki-dikiş, nakış, çocuk bakımı ve ev idaresi eğitimi verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu ihtiyaçlara karşılık olarak, raporda seyyar ve geçici kursların kurulması önerilmektedir. Bu kurslar, küçük kasaba ve köylerde açılarak bir yerdeki eğitimi tamamladıktan sonra aynı bölgedeki diğer kasaba veya köylere taşınacaktır. Ancak, bu tedbirin geniş ölçekte uygulanabilmesi için kapsamlı bir teşkilat, nitelikli kadro ve yeterli mali kaynak gerektiği de raporda vurgulanmaktadır.

Kız Enstitüleri: Kız Enstitülerinin faydalarının açık olduğu belirtilerek, imkânlar ve program çerçevesinde bu okulların sayısının artırılmasının hedeflendiği ifade edilmektedir.

Akşam kız sanat okulları: Bu okulların amaç ve faaliyetleri doğrultusunda geniş ilgi gördüğü ve halkın ihtiyacına önemli ölçüde cevap verdiği belirtilmektedir. Beş yıl önce 4 okulda 1.497 öğrenci varken, bugün 18 okulda 7.712 öğrenciye ulaşıldığı ifade edilerek talebin arttığı gözler önüne serilmektedir. Bu nedenle, başlı başına bir kız enstitüsü kurulmasına imkân bulunmayan şehir ve kasabalarda, birer akşam kız sanat okulunun açılmasının sağlanması ve

bu eğitimde kız ortaokullarındaki kadın sanat öğretmenlerinden de yararlanılması belirtilmektedir.

Ticaret okulları: 1935 Nüfus sayımına göre yalnız teşviki sanayi kanunundan yararlanan sınıai müesseselerde çalışanların sayısının 4.012 olduğu, buna resmi, yarı resmi ve özel bankalar ile ticaret müesseselerindeki çalışanların dâhil edilmesi halinde bu sayının birkaç kat artacağı belirtilmektedir. Ülkemizde iktisadi faaliyetlerin gelişmesi ve sürekli yeni ticari ve sınıai teşebbüslerin kurulması, idareci ve memur ihtiyacını artırmaktadır. Bu nedenle raporda, mevcut ticaret okullarının genişletilmesi, ihtiyaç duyulan yerlerde yeni ticaret liseleri, orta ticaret ve akşam ticaret okullarının açılması ve ileride Ankara'da yüksek düzeyde bir iktisat ve ticaret okulunun kurulması önerilmektedir.

Raporda, Bakanlığın önümüzdeki yıllarda bütçe imkânları ölçüsünde mevcut teknik öğretim müesseselerinin ihtiyaçlarını karşılayacağı, bu kurumlara yeni sanat şubeleri ekleyeceği ve öğrenci yoğunluğuna göre gerekli araç-gereç ve bina düzenlemelerini yapacağı belirtilmektedir. Ayrıca, ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden açılması gereken meslek okullarının tespit edildiği ve mali kaynaklar sağlanabildiği takdirde, dörder yıllık dört dönem halinde bu kurumların açılmasına çalışılacağı ifade edilmektedir. Dört yıllık dönemler halinde belirtilen bu öneriler aşağıda **Tablo 2.4**'te gösterilmiştir (Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, 1990: 40).

Tablo 2.4. Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı'nda belirtilen dönemlere göre açılması planlanan okullar

Dönem	Okul Açılacak Şehirler	Açılacak Okul / Kurs
1. Dört Yıllık Dönem	Ankara	Politeknik, teknikum, makine ve elektrik okulu, motorlu vasıtalar kursu
	İstanbul	Mobilya ve marangozluk, demircilik, tekstil, makine ve elektrik okulları, motorlu vasıtalar kursu
	İzmir	Motorlu vasıtalar kursu
	Sivas, Erzurum, Kayseri	Erkek sanat okulları
	İstanbul, Erzincan, Van	İnşaat usta okulları
2. Dört Yıllık Dönem	Adana, Eskişehir, Zonguldak	Erkek sanat okulları
	Konya, Erzurum, Samsun, Eskişehir, Balıkesir, Diyarbakır, Van, Beyoğlu	Kız Enstitüleri
	Adana, İzmir	İnşaat usta okulları
	İzmir	Kimya Sanayi Enstitüsü
	Trabzon, Samsun, Malatya	Akşam erkek sanat okulları
	Kayseri, Mersin	Orta ticaret okulları
3. Dört Yıllık Dönem	Balıkesir, Nazilli, Uşak	Akşam erkek sanat okulları
	Erzincan, Kars, Kütahya	Akşam kız sanat okulları
	Afyon, Antalya, Sinop	Kız Enstitüleri
	Kütahya	Seramik okulu
	Bursa	Sütçülük ve konservecilik okulları
4. Dört Yıllık Dönem	İzmir, Sivas	Kız Enstitüleri
	Gaziantep, Mersin	Akşam erkek sanat okulları
	Afyon, Mersin, Uşak, Zonguldak	Akşam kız sanat okulları
	İstanbul	Ekmekçilik ve pastacılık okulu

Rüştü Uzel'in⁸ liderliğinde çalışan komisyonun hazırladığı teknik öğretim planlaması, yabancı uzmanların başaramadığı kadar gerçekçi ve memleketimizin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Sanat okulu kurulacak her yerde, Rüştü Uzel kişisel olarak incelemelerde bulunur ve okula hangi sanayi dalları için derslerin konulacağı, yerel sanatların incelenmesi sonucu karara bağlanır. Yeni okulun giderleri ile yerel sanat ve ticarete katkısı araştırılır. Ayrıca, çevredeki başarılı ustaların sanat okullarında ders vermesi sağlanır. Sanat okullarına döner sermaye sağlanır. Sanat okullarının teknik donatımını sağlamak adına devlet daireleri büyük ölçüde desteklenir. Bugün hala devam eden sanat okulları uygulaması, Rüştü Uzel'in liderliğindeki bu planlama sayesinde hayata geçirilmiştir (Başgöz, 2005:13).

Mesleki eğitimin geliştirilmesine yönelik bu plan komisyonunda çeşitli bakanlık ve kuruluşlardan temsilcilerin de olması eğitim ile istihdam kesiminin ortaklaşa çalışması açısından önemli bir adım olmuştur. Planda öngörülen çeşitli meslek okulları ve kurslarının açılması sağlanmış ve plan başarıyla uygulanmıştır. Bu planlama, mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaşması ve niceliğinin artmasına katkı sağlamıştır (Doğan, 2019: 174).

2.3. Mesleki ve Teknik Eğitim ile İlgili Yasalar

2.3.1. Meslek Mektepleri Hakkında Kanun

1927 yılına kadar meslek okulları il ve belediyelerce açılıyor ve yönetiliyordu. Ancak okullar arasında program, yönetim, araç-gereç ve öğretmen yeterlilikleri açısından birlik bulunmuyordu. Bu durum planlı bir mesleki ve teknik eğitim sisteminin gelişmesini engelliyordu (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998: 81). Sorunu çözmek amacıyla 26 Mayıs 1927 tarihinde 1052 sayılı "Meslek Mektepleri Hakkında Kanun" çıkarılarak vilayetlere bazı mali sorumluluklar getirilirken, meslek okullarının tüm eğitim ve yönetim işlerini düzenleme

⁸ Cumhuriyet döneminde mesleki ve teknik öğretimin kurumsallaşmasında öncü isimlerden biri olan Mehmet Rüştü Uzel, 15 Ocak 1891'de Bursa'da doğdu. 1910'da Bursa Mülki İdadisi'ni birincilikle bitirdi, aynı yıl Maarif Nezareti sınavını kazanarak Fransa'ya gönderildi. Dijon'da Fransızca öğrenip Clermont-Ferrand Üniversitesi'nde kimya okudu ve 1913'te mezun oldu. Türkiye'ye döndüğünde Kastamonu Lisesi'nde öğretmenliğe başlayan Uzel, I. Dünya Savaşı'nda askerlik yaptıktan sonra İstanbul Erkek Öğretmen Okulu ve Yüksek Öğretmen Okulu'nda kimya dersleri verdi. 1927'de İstanbul Kız Öğretmen Okulu müdürlüğüyle başlayan yöneticilik görevi, kısa süre sonra Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü'ne atanmasıyla daha geniş bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde sanat okullarının yönetimi kendisine bağlanınca kurumun adı "Yüksek ve Mesleki Tedrisat Umum Müdürlüğü" olarak değiştirilmiştir. Böylece mesleki eğitim, ilk kez ayrı bir idari yapılanma içinde ele alınmıştır. 1930'da Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine seçilen Uzel, 1933'te çıkarılan 2287 sayılı yasa ile kurulan Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nün ilk müdürü oldu. Bu görevdeyken, Türkiye'nin sanayileşme politikalarına paralel olarak mesleki eğitim sistemini güçlendirmeye çalıştı. Yurt dışında yapılan incelemeler de bu süreçte önemli rol oynadı. 1936'da Sovyetler Birliği'ne giderek oradaki teknik eğitim modelini inceledi. 1937'de İtalya ve İngiltere'de mesleki eğitim kurumlarını yerinde gözlemledi. Bu geziler, Türkiye'de mesleki eğitim programlarının geliştirilmesine ve modern atölye-okul sisteminin kurulmasına ilham verdi. 1941'de Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nün yapısı değiştirilerek Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kuruldu ve Uzel 1950'ye kadar bu görevde kaldı. Bu uzun süre boyunca mesleki okulların sayısının artmasına, farklı alanlarda ihtisaslaşmış kurumların açılmasına ve mesleki eğitim sisteminin Milli Eğitim Bakanlığı teşkilatı içinde güçlü bir yer edinmesine öncülük etti. Uzel, 20 Ocak 1965'te vefat ettiğinde, arkasında Türkiye'de mesleki ve teknik öğretimin temellerini atan bir miras bıraktı. Bugün adı verilen okullar, onun mesleki eğitime katkılarının bir sembolü niteliğindedir (Güçlü, 2020: 394-395)

yetkisi Maarif Vekilliğine verildi. Altı maddelik kanunun ilk üç maddesi şu şekildedir (Resmi Ceride, 1927: 2603):

Madde 1: Askerî, sıhhî ve yüksek ihtisas mektepleri ile maarif teşkilatı kanununun dördüncü maddesinde muharrer alelûmum meslek kursları müstesna olmak üzere vilâyet ve belediyeler tarafından açılmış ve açılacak olan meslek mekteplerinin tedrisat ve iş programları, muallim ve memurin kadroları ve malzeme ve levazımı dersiyeleri, muallimlerin ve sanat ustalarının evsafi meslekiyeleri Maarif Vekâletince tespit olunur.

Madde 2: Meslek mektepleri açan vilâyetler ve belediyeler bu mekteplere tayin olunacak mütehasıs usta ve muallimleri yetiştirmek üzere gerek Avrupa'da tahsil masrafı, gerek meslek muallim mektebi masarifi hissesi iştiraki olarak kendi bütçelerine dâhil meslek mektepleri mevcut tahsisatının üçte birini Maarif Vekâletinin emrine itağa mecburdurlar.

Madde 3: Vilâyet ve belediyeler tarafından açılan orta derecedeki meslek mekteplerinin müdür ve muallimleri Maarif Vekâletince tayin olunur.

Böylece eğitim programları, ders materyalleri, personel kadroları ve yöneticilerin atanması tek bir merkezin kontrolüne bağlanmıştır. Bu kanundan sonra Ankara, Aydın, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Konya, İstanbul, İzmir, Kastamonu illerindeki dokuz Erkek Sanat Okulu bakanlıkta yeni kurulan Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü'ne verildi. Ayrıca, İktisat ve Ticaret Vekâletine bağlı olan (Adana, Ankara, İzmir, Samsun ve Trabzon ticaret mektepleri) İstanbul Yüksek Ticaret Okulu Hariç beş ticaret okulu ile İki Kız Sanat Okulu (Üsküdar ve Selçuk) da idari olarak bakanlığa verildi. 1052 sayılı Kanunun uygulanmasına yönelik olarak 29 Mayıs 1927 tarihinde bir yönetmelik yayınlandı (Kılınç, 2013: 240). Yönetmelikte Millî Eğitim Bakanlığı'nın izni olmadan meslek okulu açılmayacağı ve meslek okullarının yönetim, öğretim ve eğitim, teçhizatları ile ilgili işlerin bakanlığın hazırlayacağı bir yönetmelikle yürütüleceği bildirildi. Mesleki öğretmen yetiştirmek üzere Avrupa'ya öğrenci gönderileceği, meslek okulları için öğretmen okulu açılacağı, meslek okulları bulunan vilayetlerin Avrupa'da öğretimde bulunan öğrencilerin masrafları ve meslek öğretmen okulu masraflarının üçte birine iştirak edecekleri, bu maksatla bütçelerine konacak ödenekleri Millî Eğitim Bakanlığına verecekleri ile ilgili konularda açıklamalar yer aldı (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998: 82).

2.3.2. İdare-i Hususiyelere Ait Maarif Hissesinde Sanat Mekteplerine Tefrik Edilecek Mebaliğe Dair Kanun

Meslek okullarının bulunduğu illerin bütçeleriyle finanse edilmesi, gelişmiş illerde sorun yaratmazken, gelirleri düşük illerde ciddi sıkıntılara yol açtı. 1929'daki dünya ekonomik bunalımı bu durumu daha da ağırlaştırarak gelirleri sınırlı olan illerdeki meslek okullarının gelişimlerini durdurdu. Bazı okullarda öğrencilerin yemek giderleri ile öğretmen ve memurların maaşlarının dahi ödenemediği görüldü. Bu nedenle, söz konusu kurumların faaliyetlerini sürdürebilmesi için devlet bütçesinden destek sağlanması gündeme geldi (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998: 83). Bu amaç doğrultusunda çıkarılan 1 Haziran 1929 tarih ve 1491 sayılı "İdare-i Hususiyelere Ait Maarif Hissesinde Sanat Mekteplerine Tefrik Edilecek Mebaliğe

Dair Kanun” ile ihtiyaç duyan illere devlet bütçesinden yardım sağlanarak mesleki ve teknik eğitimin gelişmesine destek olundu. Altı madde halinde düzenlenen kanunun maddeleri şunlardır (T.C. Resmi Gazete, 1929: 7477):

Madde 1: 1454 sayılı kanuna göre, kazanç ve müsekkafat vergilerinden alınan maarif vergisinin %6’sı ve maarife ayrılan gelirlerden önceki yıllardan fazla olanların %25’i, mevcut san’at mekteplerine destek olmak üzere, Maarif Vekâleti tarafından belirlenecek miktarda illerin özel idare bütçelerine konulmaktadır. Bu bütçelere konacak toplam miktar dört yüz bin lirayı aşamaz.

Madde 2: Birinci maddeye göre belirlenen miktarlar tahsil edildikçe, Maliye Vekâleti tarafından Maarif Vekâleti’nin göstereceği illere gönderilerek, san’at mekteplerine harcanmak üzere özel idare bütçelerine aktarılır.

Madde 3: Tahsis edilen iller, bütçelerinde san’at mekteplerine destek olarak özel bir fasıl açmak zorundadır.

Madde 4: 26 Mayıs 1927 tarihli ve 1052 sayılı meslek mektepleri hakkındaki kanunun ikinci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 5: Bu kanun, 1 Haziran 1929 tarihinden itibaren bir yıl süreyle geçerlidir.

Madde 6: Kanunun hükümlerini uygulamak Dahiliye, Maliye ve Maarif Vekilleri sorumluluğundadır.

2.3.3. Şehir ve Köy Yatılı Mekteplerinin 1931 Haziran ve Temmuz Ayları Masarifiyle Sanat Mekteplerine Yapılacak Muavenet Hakkında Kanun

İdarei Hususiyelere Ait Maarif Hissesinde Sanat Mekteplerine Tefrik Edilecek Mebaliğe Dair Kanun bir yıl süreyle geçerli olsa da il idarelerine mevcut meslek okulları için gereken destek sağlanmış oldu. Ancak bu kanunun sağladığı imkânlar bir yıl sonra sona erdiğinde illerdeki meslek okullarının maaş ve diğer masrafları yeniden yerel bütçelere bırakılınca mali sıkıntılar artırmıştır. Bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla, 1930 mali yılı için, öğretmen ve memur maaşları ile okul giderlerini karşılamakta güçlük çeken illere yardım sağlamak üzere 30 Mayıs 1931 tarih ve 1816 sayılı “Şehir ve Köy Yatılı Mekteplerinin 1931 Haziran Ve Temmuz Ayları Masarifiyle Sanat Mekteplerine Yapılacak Muavenet Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. Devlet bütçesinden yapılan bu yardımlar, okulların mali güçlüklerinin mümkün olduğunca giderilmesini amaçlamış ve daha sonra 1875 sayılı kanun ile iki ay süreyle uzatılarak yardımın devamı sağlanmıştır (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998: 83-84).

2.3.4. Sanat ve Yatılı Mekteplerinin İdaresi Hakkında Kanun

Yukarıda belirtilen 1816 ve 1875 sayılı kanunlarla sağlanan geçici yardımların ardından, 22 Temmuz 1931 tarih ve 1867 sayılı “Sanat ve Yatılı Mekteplerinin İdaresi Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. Bu kanunla bütün vilayetler dokuz bölgeye ayrılmış ve her bölgeye bir sanat okulu tahsis edilmiştir. Mali yönetim, ilgili bölgedeki vilayetlere bırakılmış; her vilayet, kendi bölgesindeki sanat okulunun bütçesine katkıda bulunmak ve tahsisatını okulun bulunduğu vilayete göndermekle yükümlü kılınmıştır. Böylece sanat okulları, bölge okulu olarak merkezi

bir düzen içinde yönetilmeye başlanmıştır. Bölge sanat okullarına bağlanan iller aşağıda **Tablo 2.5**'de gösterilmiştir (Kılınç, 2013: 383).

Tablo 2.5. Bölge sanat okullarının bağlandığı iller

Bölge Sanat Okulu	İller
Ankara Bölge Sanat Okulu	Ankara, Çankırı, Eskişehir, Kayseri, Kırşehir, Yozgat
Aydın Bölge Sanat Okulu	Aydın, Burdur, Denizli, Isparta, Manisa, Muğla, İçel
Bursa Bölge Sanat Okulu	Bursa, Bilecik, Bolu, Kocaeli, Kütahya
Diyarbakır Bölge Sanat Okulu	Diyarbakır, Ağrı, Elazığ, Mardin, Muş, Urfa, Siirt, Van, Malatya, Tunceli, Hakkâri, Bingöl, Bitlis
Edirne Bölge Sanat Okulu	Edirne, Balıkesir, Çanakkale, Kırklareli, Tekirdağ, Zonguldak
İstanbul Bölge Sanat Okulu	İstanbul, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kars, Ordu
İzmir Bölge Sanat Okulu	İzmir, Antalya, Çoruh, Samsun, Trabzon, Rize
Kastamonu Bölge Sanat Okulu	Kastamonu, Amasya, Çorum, Sinop, Tokat
Konya Bölge Sanat Okulu	Konya, Gaziantep, Maraş, Niğde, Sivas, Seyhan, Afyon

1867 Sayılı kanuna rağmen bazı vilayetler, sanat okuluna ait bütçe katkılarını kısmen veya tamamen yerine getirememiş, bazı okullar ise başka vilayetlerden gelen paraları yanlış kullanmıştır. Bu durum mali karışıklıklara ve okulların bütçelerinin düzenli yürütülememesine yol açmış, maaş tahsisatlarının bile düzenli ödenememesi nedeniyle borçlar sonraki yıllara devretmiştir. Bu nedenle, Maarif Vekâleti, okullara destek sağlamak amacıyla bütçesinde “muvazenei umumiye haricindeki meslek okullarına yardım” başlıklı özel bir fasıl açmak ve yardımlara devam etmek zorunda kalmıştır (Kılınç, 2023: 384).

2.3.5. Maarif Vekâleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun

10 Haziran 1933 tarihinde çıkarılan 2287 sayılı “Maarif Vekâleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun” ile Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Mesleki eğitim sisteminin etkin bir şekilde planlanması, yönetilmesi ve izlenmesi sağlanarak mesleki eğitim teşkilatının merkezi bir yapıya kavuşturulduğu görülmektedir (Kılınç, 2013: 212). Bu kanunun birinci maddesi şu şekildedir (T.C. Resmi Gazete, 1933: 2765):

Madde 1- Maarif Vekâleti merkez teşkilâtı aşağıda yazılı makam ve dairelerden mürekkeptir:
Müsteşarlık,
Maarif Şûrası,
Millî Talim ve Terbiye Dairesi,
Teftiş Heyeti,
Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü,
Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü,
İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü,
Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü,
Zat İşleri Müdürlüğü
Müzeler Müdürlüğü,

Kütüphaneler Müdürlüğü,
Mektep Müzesi Müdürlüğü,
Hususî Kalem Müdürlüğü,
İnşaat dairesi,
Levazım Müdürlüğü,
Evrak Müdürlüğü,

Görüldüğü üzere bu makam ve dairelerle Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı oldukça kapsamlı bir hale gelmiştir.

2.3.6. Vilayetler Hususi İdarelerinin Borçları ve 1934 Mali Senesi Bütçeleri Hakkında Kanun

1867 sayılı kanunun yayımlandığı 2 Temmuz 1931'den 1933 mali yılının sonuna kadar illerin sanat okullarının masraflarına katılma yükümlülüğünden kaynaklanan borçları oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmıştı (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998: 84). Bu borçların tasfiyesi amacıyla çıkarılan 4 Temmuz 1934 tarih ve 2562 sayılı "Vilayetler Hususi İdarelerinin Borçları ve 1934 Mali Senesi Bütçeleri Hakkında Kanun" un beşinci maddesinde şöyle denilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 1934: 4124):

Madde 5: Mintaka sanat mekteplerinin vilâyetlerden 1933 malî senesi sonuna kadar alacakları olan (422.580) lira dan bu mekteplerin geçen senelere ait ve evrakı müsbiteye müstenit olarak tahakkuk eden (126.701) liralık borçlarından geri kalanı hususî idarelerden istenmez. 126.701 lira, mezkûr hisseden borçlu vilâyetlere borçları nispetinde tevzi ve Hükümetçe bu vilâyetlerin 1934 bütçeleri masraf kısmına ilâve olunur.

Buna rağmen borçların yarısının bile tahsil edilememesi, sanat okullarının mali yönetiminin vilayetlere bağlı olmasının yarattığı sorunları ortaya koymuştur. Mali sıkıntılar okulların öğretim ve gelişim faaliyetlerine yoğunlaşmalarını imkânsız hâle getirmekteydi. Bu durum Maarif Vekâletinin esas işinin artık okulların idamesini sağlamak, öğretmen ve memur maaşlarını ödemek ve iaşeyi temin etmek hâline gelmesine neden olmuştur. Ayrıca, vilayetlerce ayrı ayrı yönetilen okulların kadrolarının uyumsuzluğu, öğretmen ve memur takviyesini zorlaştırmıştır. Tüm bu olumsuzluklar, mesleki ve teknik eğitim ihtiyacının her geçen gün artmasıyla birlikte, yeni okulların kurulmasını da zorlaştırmıştır (Kılınç, 2023: 384).

2.3.7. Bölge Sanat Okullarının Kültür Bakanlığı Tarafından Yönetilmesi Hakkında Kanun

7 Haziran 1935 tarih ve 2765 sayılı "Bölge Sanat Okullarının Kültür Bakanlığı⁹ Tarafından Yönetilmesi Hakkında Kanun", ile mesleki ve teknik eğitim kurumlarının finansmanı yerel

⁹ Bakanlığın adı o tarihlerde Kültür Bakanlığıdır. Bakanlığın isimleri kronolojik olarak şu şekilde değişmiştir: Cumhuriyetin ilanı sırasında 'Maarif Vekâleti' adını taşıyan Bakanlık, 1935'te 'Kültür Bakanlığı', 1941'de tekrar 'Maarif Vekilliği', 1946'da 'Millî Eğitim Bakanlığı', 1950'de yeniden 'Maarif Vekâleti', 1960'ta tekrar 'Millî Eğitim Bakanlığı', 1983'te 'Millî Eğitim ve Gençlik Bakanlığı' ve son olarak 1989'da yeniden 'Millî Eğitim Bakanlığı' olarak adlandırılmıştır (Benli, 2023: 1175).

yönetimlerden alınmıştır. Kanun, bu kurumların masraflarının Devlet Bütçesinden karşılanmasını sağlamıştır. Devlet bütçesinden sağlanan mali destek, eğitimin niteliğinin yükselmesine ve hizmetin yaygınlaştırılmasına olumlu katkıda bulunmuştur. Geçmiş yılların tecrübeleri, 1927–1934 döneminde meslek okullarını desteklemek için beş kanun çıkarılmasına rağmen, mali sorunlar çözülmeden bu alanda gerçek bir gelişme sağlanamayacağını göstermiştir. Böylece il özel idareleri ile olan tüm mali ilişkiler sonlandırılmış, okulların mali zorlukları büyük ölçüde ortadan kalkmış, yönetim ve öğretim durumlarının iyileştirilmesine ve gelişmelerine hız verilmiştir (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998: 85).

2.3.8. Kültür Bakanlığına Bağlı Ertik Okulları Öğretmenleri Hakkında Kanun

1936'ya kadar meslek okullarına atanacak öğretmenlerin niteliklerini ve özlük haklarını düzenleyen bir kanun bulunmamaktaydı. Bu nedenle öğretmenlerin çoğu ücretli çalışıyor, düzenli terfi güvencesi olmadığından meslekten ayrılmalar yaygınlaşıyordu. Ayrıca, nitelikleri belirleyen yasal düzenleme olmadığı için öğretmenliğe yeterli olmayan kişiler de mesleğe girebiliyordu. Bu eksiklikleri gidermek amacıyla çıkarılan 8 Haziran 1936 tarih ve 3007 sayılı kanun "Kültür Bakanlığına Bağlı Ertik Okulları Öğretmenleri Hakkında Kanun", öğretmenlerin mesleki şartlarını belirlemiş, maaşlı kadro sayısını artırarak, terfi ve güvencelerini sağlamış ve alan dışı kişilerin öğretmenliğe girişini engellemiştir (Kılınç, 2013: 385). Kanunun birinci maddesinde sanat okullarına atanacak öğretmenlerin şu şartları taşıması gerektiği belirtilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 1936: 6657):

- Orta tecim okullar ile tecim liselerinde ertik dersleri öğretmenliğine atanmak için, yüksek derecede bir tecim okulu diplomasını almış olmak;
- Kız enstitülerinde ertik dersleri öğretmeni olmak için, bu ertik derslerinin uzmanlarını yetiştiren yüksek bir okuldan veya kız ertik öğretmen okulu ihtisas sınıfından veya yabancı memleketlerde bu derecede veya daha üstün sayılan bir derecede öğrenim veren bir okuldan diploma almış olmak;
- Kız enstitülerinde atölye öğretmenliklerine atanmak için, kız ertik öğretmen okulu ihtisas sınıfında veya yabancı memleketlerde bu derecede veya daha üstün sayılan bir derecede öğrenim veren bir okuldan diploma almış olmak;
- Erkek sanat okullarında ertik dersleri öğretmeni olmak için, yüksek derecede bir teknik okuldan, teknikumdan veya o derecedeki bir okuldan diploma almış olmak;
- Erkek sanat okullarında atölye öğretmenliğine atanmak için, bir erkek sanat okulunu bitirdikten sonra bir teknikum veya bu derecede sayılan bir ertik okulundan veya erkek ertik öğretmen okulundan diploma almış olmak;
- Yapı ustası veya terzilik ve kürkçülük okullarında veya bu gibi ertik okullarında ertik veya atölye öğretmenliklerine atanmak için, yapı ustası veya terzilik ve kürkçülük okulların dan veya bu gibi okullarda gösterilen derslerin uzmanlarını yetiştiren bir okuldan diploma almış olmak.

Bu kanun mesleki ve teknik öğretim öğretmenleri ile ilgili birçok konuya çözüm getirmiş olup meslek okullarında görev alacak öğretmenlerin statü ve koşullarını ayrıntılı biçimde düzenlemektedir. Buna göre, gerekli şartları taşıyanlar önce iki yıl süreyle stajyer olarak atanmakta, bu sürede başarılı olanlar asaleten göreve geçirilmekte, başarısız olanların ise görevine son verilmektedir. Genel kültür dersleri için ortaöğretim öğretmenliği şartı aranırken, öğretmenlerin aylık dereceleri 1452 sayılı kanun ve ilgili düzenlemeler doğrultusunda belirlenmektedir. Ders saatlerinin yetersiz kaldığı durumlarda bazı öğretmenlikler ücretli olarak doldurulabilmektedir. Haftalık ders yükü lise seviyesinde en fazla ders olarak 15 ve belletim olarak 2 saat, ortaokul seviyesinde ders olarak en çok haftada 18 ve belletim olarak 4 saat, atölye öğretmenleri için ise 28 saat olarak düzenlenmiştir. Bu saatleri tamamlayan öğretmenlere aynı şehirde ek ders görevi verilebilmekte ve karşılığında belirlenen ek ücret ödenmektedir. Atölye şefleri ayrıca şeflik ücreti almaktadır. Ücretli çalışan öğretmenlerin kadroya geçişinde öğrenim düzeyleri ve kıdemleri esas alınmakta; daha önce ücretli olarak atanmış olanların ise en az ortaokul mezunu olmaları ve Bakanlıkça yapılacak sınavı kazanmaları koşuluyla maaşlı kadroya geçişleri mümkün olmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 1936: 6657).

2.3.9. Sınai Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kurslar Açılmasına Dair Kanun

Bu dönemde mesleki ve teknik eğitimi güçlendirmek için örgün eğitim kurumlarının yanında, yaygın eğitim olanaklarının da kullanılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. 17 Haziran 1938 tarihli ve 3457 sayılı "Sınai Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kurslar Açılmasına Dair Kanun" ile büro memurları hariç olmak üzere, işçi ve hizmetli sayısı yüzden daha fazla olan maden ocakları ile Teşviki Sanayi Kanunu'nda tanımlanan sanayi işletmeleri, çırak, kalfa ve ustaların mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmek amacıyla kurs açmakla yükümlüdür. Kursların açılacağı yer, çalışanların iki kilometreden fazla yol kat etmeyeceği şekilde düzenlenecek, aynı sektöre ait kurumlar bu şartı sağlamak için ortak kurs açabilecektir. İşçi sayısı kanunda belirtilen sınırın altında olsa bile, aynı sanayi kolunda birden fazla işletmeye sahip olanlar da kurs açmak zorundadır. Kanun, açılacak kursların işleyişi ve denetimini ayrıntılı olarak düzenlemektedir. Buna göre, kurslarda dersler çalışma saatleri dışında yapılacak ve haftada en fazla altı saat sürecektir. Kurslara katılanlar dönem sonunda sınava tabi tutulacak, başarısız olanlar kurumda çalışmaya devam ettikleri sürece sonraki kurslara katılmak zorunda kalacaklardır. Kursların türü, ders programı, süresi ve öğretici kadrosunun nitelikleri ise kanunun yayımından itibaren altı ay içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenecektir. Öğretmenler kurum sahiplerince seçilecek, Kültür Direktörlüğünün görüşü alındıktan sonra en büyük mülki amirin onayıyla atanacaktır; askerî fabrikalar ve demiryolu atölyelerine dair düzenlemeler ise ilgili bakanlıklarca yapılacaktır. Kursların tüm giderleri kurum sahipleri tarafından karşılanacak, ortak kurs açılması halinde masraflar işçi ve personel sayısına göre paylaşılacaktır. Kurslara devam zorunlu tutulmuş, mazeretsiz gelmeyenlerin ücretlerinden kesinti yapılacağı, bir ay içinde beş kez devamsızlık yapanların ise işten

çıkarılacağı hükme bağlanmıştır. Kesilen paraların hangi kanunlara göre kullanılacağı da ayrıca belirtilmiştir. Son olarak, kurs açma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kurumlara 50 ila 500 lira arasında para cezası öngörülmüş, tekrarında cezanın iki katına çıkarılacağı ve kurs açılıncaya kadar kurumun kapatılabileceği belirtilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1938: 10119-10120). Ancak ağır cezaimüeyyideleri de olan bu kanun iş yerlerinin şartlarına ve gerçek eğitim ihtiyaçlarına uymayan yönleri nedeniyle ciddi bir şekilde uygulanmamış ve kurs açmayan işletmelerde kapatılmamıştır. İşletmelere eğitimin organizasyonu ve kursların yürütülmesinde yeterli destek sağlanamadığı için açılan kurslardan da verim alınamamıştır (Ekinci, 1990: 66).

Bu kapsamda, 1940'ların ilk yıllarında Eskişehir ve Sivas devlet demiryolları atölyeleri, Kayseri Uçak Fabrikası'nda ve Makine Kimya Kurumu tesislerinde çırak okulları açılmıştır. Çırak okullarına kaydolanlar sonraki dönem çalıştıkları atölyelerin işçileri olmuşlardır (Somuncu, 2020: 184).

2.3.10. Maarif Vekâletine Bağlı Ertik Okulları Mütedavil Sermayesi Hakkında Kanun

3 Haziran 1938 tarihinde çıkarılan 3423 sayılı "Maarif Vekâletine Bağlı Ertik Okulları Mütedavil Sermayesi Hakkında Kanun" ile daha önceki kanunlarla verilen döner sermayeler birleştirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir. Birinci maddede "Bu sermayenin meslek okullarına dağıtımı ve gerektiğinde birinden diğerine aktarımı yetkisi Maarif Vekâleti'ne verilmiştir." (T.C. Resmi Gazete, 1938: 10032) Bu kanunla, öğrencilerin döner sermaye atölyelerinde çalışmaları sonucu alacakları ücretlerde hükme bağlanmıştır. Kanun meslek okullarında günümüzdeki döner sermaye uygulamalarının temelini atmıştır.

Mesleki ve teknik okulların eğitim faaliyetleri için gerekli araç, gereç ve makinelerin temininde döner sermaye çalışmaları ciddi bir mali kaynak sağlamaktadır. 3423 Sayılı kanun ile sanat okullarına 22.000 lira aktarılmış, sonraki yıllarda miktar giderek artmıştır. Kanun ve ilgili yönetmeliklerle yürütülen döner sermaye faaliyetleri, öğrencilerin kendi alanlarında gerçek üretim süreçlerine katılmalarını mümkün kılmakta, böylece hem uygulamalı eğitim sağlamak hem de devlet bütçesinden ayrılan ödenekten tasarruf edilmektedir. Ayrıca okulların mevcut makine, teçhizat, öğretmen ve öğrenci potansiyeli daha verimli kullanılmaktadır. Döner sermaye kapsamında elde edilen kâr ve amortismanlar yeniden bu hesaplara aktarılmakta, bununla alınan yeni makineler üretim kapasitesini artırmaktadır. Kaliteli malzeme kullanımı da eğitimde ve üretimde daha nitelikli işlerin yapılmasına katkı sağlamaktadır (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998: 87).

2.3.11. Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebinin Maarif Vekâletine Devrine Dair Kanun

Bu dönemde ticaret liseleri ile orta dereceli ticaret okulları Maarif Vekâletine bağlı bulunmasına rağmen, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu İktisat Vekâletine bağlı olarak faaliyet göstermekteydi. Aynı nitelikteki okulların bir vekillik emrinde toplanması daha doğru olacağı düşünülerek 22 Haziran 1938 tarih ve 3057 sayılı "Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebinin

Maarif Vekâletine Devrine Dair Kanun” la İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu 1 Ağustos 1938 tarihinden itibaren Maarif Vekilliğine devredilmekle bütün ticaret okullarının bir vekillik emrinde toplanması temin edilmiştir (Kılınç, 2013: 386).

2.3.12. Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanuna Ek Kanun

“Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı” sonrası açılan yeni meslek okulları ve kursların açılmasıyla genişleyen mesleki eğitim teşkilatı, 2287 Sayılı “Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun” a Ek 22 Eylül 1941 tarih ve 4113 sayılı Kanun ile yeniden düzenlenen Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı bünyesinde kurulan iki müsteşarlıktan birine bağlanmıştır. Bu kanuna göre; Millî Eğitim hizmetleri iki ana grupta toplanmış ve bir kısım hizmetlerin Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. 1941 yılından 1950 yılına kadar Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı görevi Mehmet Rüştü Uzel tarafından yürütülmüştür (Turan, 1996: 85). 4113 Sayılı Kanunun üçüncü maddesinde 2287 sayılı kanunun on dördüncü maddesinin değiştirilerek belirtilen dairelerin doğrudan doğruya Meslekî ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlandığı belirtilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1941: 1735) Bu daireler şunlardır:

- Meslekî ve Teknik Öğretim Teftiş Heyeti, her derecedeki meslekî ve teknik öğretim müesseselerinin teftiş işlerini yapar.
- Erkek Teknik Öğretim Müdürlüğü, her derecedeki erkek teknik öğretim;
- Ticaret Öğretim Müdürlüğü, her derecedeki ticaret öğretim;
- Kız Teknik Öğretim Müdürlüğü, her derecedeki kız teknik öğretim;
- Müesseselerinin bütün işlerini görürler.
- Meslekî ve Teknik Öğretim Yapı İşleri Müdürlüğü, meslekî ve teknik öğretim müesseselerinin yapı işlerine aid her türlü muameleleri hazırlar.
- Meslekî ve Teknik Öğretim Teknik Büro Müdürlüğü, meslekî ve teknik öğretim müesseselerine ait her türlü teknik işleri yapar.
- Meslekî ve Teknik Öğretim Muamelât Şefliği, Meslekî ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlı bütün dairelerin öğretim haricinde Müsteşarlıktan verilecek idarî, ihşaî vesair işlerini görür.

2.3.13. İstanbul Yüksek Mühendis Okulu ile Teknik Okulunun Maarif Vekilliğine Devri Hakkında Kanun

Bayındırlık Bakanlığına bağlı olan İstanbul Yüksek Mühendis Okulu ile Teknik Okul, 22 Eylül 1941 tarihli ve 4121 sayılı “İstanbul Yüksek Mühendis Okulu ile Teknik Okulunun Maarif Vekilliğine Devri Hakkında Kanun” ile Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Böylece ortaöğretim sonrası yüksek mesleki ve teknik eğitim kurumları da Millî Eğitim Bakanlığına bağlı hâle getirilmiştir. İstanbul Yüksek Mühendis Okulu, 1944 yılında kabul edilen 4619 sayılı kanun ile üniversiteye dönüştürülerek İstanbul Teknik Üniversitesi olmuştur. İstanbul Teknik Okulu ise 1969 yılında 1184 sayılı kanun ile “İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık

Akademisi" adını almış ve daha sonra 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile "Yıldız Teknik Üniversitesi" hâline getirilmiştir (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998: 94).

2.3.14. Mesleki ve Teknik Okullar Açılması ve Mevcutların Büyütülmesi Hakkında Kanun

Mesleki ve teknik eğitim için planlanan gelişmelerin sağlanabilmesi için, 14 Ağustos 1942 tarihli ve 4304 sayılı "Mesleki ve Teknik Okullar Açılması ve Mevcutların Büyütülmesi Hakkında Kanun" çıkarılarak maddi olanaklar genişletilmiştir. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, bu kanun tasarısının görüşülmesi sırasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı ve projenin toplam maliyetinin 81 milyon ve on yıllık bir süreyi kapsadığını belirttiği konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:

Teknik öğretimi, memleketin nüfusu çok ve diğer yerlerine nazaran daha çok imkânlı vilâyetlerinden böyle olmayan yerlerimizin en ücra köylerine kadar götürmek ve bu suretle Türk milletini hakikaten makine üstünde düşünür ve makine kullanır ve ondan istifade eder bir hale getirmek kararı. Cumhuriyet Hükümetinin esaslı davalarından biri idi. Kanun lâyihamızı kabul etmekle davanın halline bizi şevketmiş bulunuyorsunuz. (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1999: 537)

Kanunun birinci maddesinde Maarif Vekilliğine mesleki eğitim kurumları, Ankara'da Yüksek Teknik Okul açılması ve bunun dışında bir yeni teknik okulun daha açılmasını sağlamak için bütçe verilmektedir. Ayrıca, mevcut mesleki ve teknik eğitim kurumlarının geliştirilmesi; bu okulların öğrencilerinin, Erkek Sanat Okulu mezunlarının staj yapmalarını sağlamak amacıyla kurulacak staj fabrikalarının inşaat ve kamulaştırma işlerini gerçekleştirmek için gerekli her türlü araç, gereç ve donanımını temin etmesini sağlamak için gerekli bütçenin kullanılması öngörülmektedir.

Yıllık 8.000.000 TL'yi geçmemek kaydıyla, toplamda 75.000.000 TL'ye kadar harcama yapmaya ve 1942-1951 yıllarına yayılacak şekilde, geçici taahhüt ve harcamalar icra etmeye Maarif Vekilliğinin yetkili olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda yapılacak her yılki harcamaların, Maarif Vekilliği bütçesinde özel bir fasıl açılarak karşılanması; bu hizmetler nedeniyle yeniden ve ek olarak istihdam edilecek tüm memur ve hizmetliler ile yabancı uzmanların maaş, yolluk ve diğer masraflarının ve bu işler için kullanılacak sermaye ile diğer tüm masrafların, ilgili bütçe tertiplerine ek ödenekler konularak karşılanması; bunun için toplamda on yıl içinde ayrıca 6.000.000 TL harcanmasına Maarif Vekilliğinin yetkili olduğu hükme bağlanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 1942: 3546).

Bu kanun, mevcut ve kurulacak ortaöğretim düzeyindeki meslek okullarının geliştirilmesini, mesleki ve teknik yükseköğretim kurumlarının kurulmasını ve meslek mezunlarının çalışacağı staj fabrikalarının oluşturulmasını öngörmektedir. Ayrıca, istimplâk, inşaat ve gerekli makinelerin temininde ortaya çıkan masrafların karşılanmasını sağlamaktadır. 4304 sayılı kanun hükümlerine göre, yabancı uzmanların çalıştırılması da mümkün kılınmıştır (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998: 94).

2.3.15. Mesleki ve Teknik Okullar Açılması ve Mevcutların Büyütülmesi Hakkında Kanun (4304 Sayılı Kanuna Ek Kanun)

16 Temmuz 1943 tarihinde 4470 sayılı “Mesleki ve Teknik Okullar Açılması ve Mevcutların Büyütülmesi Hakkında Kanun 4304 Sayılı Kanuna Ek Kanun” yürürlüğe konulmuştur. 4304 sayılı Kanun, mesleki ve teknik eğitimin ihtiyaç duyduğu mali desteği sağlamış olmasına karşın, bu ödeneklerin hızlı ve uygun şekilde kullanılabilmesi için bazı bürokratik formalitelerin kaldırılması gerekli görülmüştür. Bu amaçla kabul edilen 4470 sayılı kanuna göre, 4304 sayılı Kanun’un birinci maddesi kapsamında mesleki ve teknik okulların açılması veya mevcutların büyütülmesi için yapılacak inşaat, büyük onarım ve tesisler ile bunlarla ilgili her türlü alımın, 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu’na tabi tutulmayacağı belirtilmiştir (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998: 94).

2.3.16. Zonguldak Başçavuş Okulu ile Maden Teknisyen Okulunun Millî Eğitim Bakanlığına Devri Hakkında Kanun

27 Aralık 1948 tarih ve 8284 sayılı “Zonguldak Başçavuş Okulu ile Maden Teknisyen Okulunun Millî Eğitim Bakanlığına Devri Hakkında Kanun” ile Maden Teknik ve Arama Enstitüsü’nün özel ihtiyacını karşılamak amacıyla Zonguldak’ta faaliyet gösteren Başçavuş ve Maden Teknisyen Okulları Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlanmıştır. Söz konusu okulların faaliyetleri, ilerleyen yıllarda sona erdirilmiştir (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998: 95).

2.3.17. Mesleki ve Teknik Okullar Açılması ve Mevcutların Büyütülmesi Hakkında Kanuna Ek Kanun

II. Dünya Savaşı’nın etkileri mesleki teknik eğitim alanındaki ilerlemeleri yavaşlatmıştır. İnşaat malzemelerinin fiyatlarının anormal derecede artması yapımı süren okulların inşasını ve donanımını zorlaştırmıştır. Kanunla belirlenen süre zarfında, Millî Eğitim Bakanlığı’na tahsis edilen ödenekle yapılan bazı binalar dışında, okulların yalnızca en gerekli atölye ve bağlantı binaları inşa edilebilmiştir. Ancak, tezgâh, makine gibi atölye araçları ve malzemelerinin tümünü temin etmek mümkün olmamıştır. Bu eksikliklerin giderilmesi amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı, yeni hazırlıklara başlama kararı almıştır. Bu doğrultuda, mesleki ve teknik öğretim okullarının mevcut durumu ile yapılacakların incelenmesi için farklı bakanlıklardan temsilcilerin oluşturduğu bir komisyon görevlendirilmiştir. Komisyonun hazırladığı 16 Ocak 1949 tarihli raporda, ziraat, endüstri, bayındırlık, ordu ve ulaşım alanlarında yeterli sayıda teknik eleman yetiştirilmesinin gerektiği vurgulanmıştır.

Mesleki ve teknik öğretim kurumlarının ihtiyaçlarının karşılanması için yeniden ödenek tahsis edilmesine yönelik 23 Mart 1950 tarih ve 5642 sayılı “Mesleki ve Teknik Okullar Açılması ve Mevcutların Büyütülmesi Hakkında Kanuna Ek Kanun” çıkarılmıştır. 1942 yılında çıkarılan 4304 sayılı kanunla meslekî ve teknik okulların açılması ve mevcutların genişletilmesi için ayrılan 75 milyon liraya ek olarak, Bakanlar Kurulunca onanacak programa göre 1951–1960 yılları arasında Bakanlık emrine on yıl süreli olarak 75 milyon lira daha tahsis edilmiştir. Her

yıl en çok 7,5 milyon lira olarak harcanabilecek bu ödenekle, 1951 yılından itibaren mesleki ve teknik eğitim okulları ile ilgili ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılmıştır (Turan, 1996: 86).

3. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM KURUMLARI (1923-1950)

Cumhuriyet'in eğitim politikası kapsamında, ülkenin ekonomik kalkınmasını destekleyecek nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi temel hedeflerden biri olmuştur. Bu doğrultuda, teknik eleman ve kalifiye iş gücünü yetiştirmeye yönelik çeşitli mesleki ve teknik eğitim kurumlarının açılması önem kazanmıştır.

1923–1950 yılları arasında mesleki ve teknik öğretime yönelik yürütülen çalışmalar; yerli ve yabancı uzmanların hazırladığı raporlar, çeşitli komisyon faaliyetleri, çıkarılan kanun ve yönetmelikler ile geliştirilen yeni müfredat programları doğrultusunda şekillenmiştir. Bu süreçte mesleki ve teknik eğitimin ulaştığı düzey, okullaşma bağlamında Maarif istatistiklerinde yer alan farklı öğretim yıllarına ait veriler üzerinden incelenmiştir.

3.1. 1923-1924 Öğretim Yılı Maarif İstatistiklerinde Mesleki ve Teknik Eğitim

Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve ardından gelen Milli Mücadele döneminde eğitim alanında istatistiki veri toplama ve yayımlama faaliyetleri büyük ölçüde kesintiye uğramıştır. Bu eksiklik, 1923 yılında Maarif Vekâleti bünyesinde kurulan İhsaiyat Müdüriyeti aracılığıyla giderilmeye başlanmıştır. Söz konusu müdürlük tarafından ilk kez 1923-1924 (1339-1340) ders yılına ait veriler derlenmiş ve “*Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*” adıyla yayımlanmıştır (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1341/1925).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünün ardından yayımlanan ve Türkiye'de mesleki ile teknik eğitimin mevcut durumunu gösteren ilk resmî veri derlemesi olan bu istatistikî çalışma, bir yandan Cumhuriyet'in devraldığı eğitim sisteminin nicel durumunu ortaya koyarken, diğer yandan da Cumhuriyet yönetiminin eğitim alanındaki reform çalışmalarına hangi altyapı ve birikimle başladığını anlamaya imkân sağlamaktadır (Alkan, 2000: 140).

3.1.1. Sanayi okulları

3.1.1.1. Erkek sanayi okulları

Mithat Paşa'nın Niş'te 1861'de "ıslahane" adıyla kurduğu okulla erkek sanat okullarının temeli atılmıştır. Zamanla çeşitli illerde yaygınlaşan bu okullardan sonra yine Mithat Paşa'nın öncülüğünde “İslah-ı Sanayi Komisyonu” kurulması ve 1868 yılında “Mekteb-i Sanayi Nizamnamesi”nin yayımlanması sonrası aynı yıl, İstanbul Sultanahmet'teki Kılıçhane binasında, ilk Mekteb-i Sanayi kurulmuştur (Şişman, 2008: 32). Daha sonra bu okullar valilerin kendi vilayetlerinde benzer okulları açmaları ile yaygınlaşmıştır. Vilayet komisyonları tarafından yönetilen bu okullarda, çuhacılık, kunduracılık, terzilik, debbağlık gibi çeşitli zanaat dallarında eğitim verilmiştir (Battal, 2022: 23).

Sanayi okulu, II. Abdülhamit döneminde bazı değişikliklerle beraber 1868 tarihindeki nizamnamesine göre faaliyetlerini sürdürmüştür. 1882 yılında sanayi okulları, padişahın adına

ithafen “Hamidiye Mektebi Sanayi Âlisi” çatısı altında yeniden yapılandırılmıştır. Aynı dönemde, sanayiye teşvik etmek amacıyla “Heyet-i Teşvikiye-i Sanayi-i” adlı bir kurul oluşturulmuş, bu heyet sanayi mekteplerinin geliştirilmesi ve ıslah edilmesiyle görevlendirilmiştir. Heyetin temel amacı, teknik ve sanat eğitiminin imparatorluk genelinde yaygınlaştırılması ve başıboş gençlerin meslek sahibi bireyler olarak topluma kazandırılmasıydı. Bu doğrultuda öğrenci temini için çeşitli kolaylıklar sağlanmış, örneğin yol masrafları devlet tarafından karşılanmıştır. Ayrıca, okulda başarı gösteren öğrenci ve öğretmenlere sanayi madalyası ve nişanlar verilerek teşvikte bulunulmuştur (Kılınç, 2013: 92).

1909 yılında çıkarılan bir yönetmelikle okul yeniden yapılandırılmış; parasız ve beş yıllık bir eğitim öngörülmüş, son yıl staj olarak planlanmıştır. Öğrenciler marangozluk ve makine bölümlerine yönlendirilmiş, başarılı mezunlara icazetname ve sanayi madalyası verilmiştir. 1910’da okul Ticaret ve Nafia Nezareti’ne bağlanmış, müdürü Avrupa’daki sanayi okullarını incelemek üzere yurtdışına gönderilmiştir. Bu kapsamda okulun seviyesini yükseltmek, bazı öğrencileri yurtdışına göndermek ve yabancı uyruklu öğrenci kabulü gibi reformlar yapılmıştır. 1912’de okulun yapısı yeniden düzenlenmiş, ilk iki yılı taşra okulları seviyesinde, son üç yılı yüksekokul düzeyinde kabul edilmiştir. 1913’te ise öğrencilerin okuldan erken ayrılmalarını önlemek amacıyla "kademe sistemi" getirilerek mezuniyet düzeylerine göre işçi, ustabaşı ya da makina mühendisi unvanı verilmesi kararlaştırılmıştır (Ergün, 1996: 341-342).

İkinci Meşrutiyet öncesinde Osmanlı taşrasında birçok vilayet ve sancak merkezinde, genellikle yetim öğrencilerin devam ettiği sanayi okulları bulunmaktaydı ve bu okullar vilayet idarelerine bağlıydı. Ancak II. Meşrutiyet sonrası bu okulların faaliyetleri durakladı; bazıları kapandı ya da kapanma tehlikesi yaşadı. Bu nedenle taşradaki sanayi okullarının, İstanbul’daki gibi Ticaret ve Nafia Nezareti’ne bağlanması önerildi. Meclis’te verilen önergeler doğrultusunda birçok şehirdeki sanayi okulu bu nezarete bağlandı (Ergün, 1996: 343). İstanbul Sanayi Mektebi teşkilat ve eğitim öğretim faaliyetleri ile taşra okullarına örnek teşkil etmiştir (Kılınç, 2013: 100).

Osmanlı döneminde sanat okulları, devletin bütçesinden yardım almadan çevresindeki halkın desteği ve geliştirdikleri çeşitli yöntemlerle faaliyetlerini sürdürmüştür. Okullarda, devlet daireleri ve özel kişilere hizmet veren sipariş atölyeleri bulunmuş; öğrenciler gerçek malzeme ve işler üzerinde çalışarak hem becerilerini geliştirmiş hem de uygulama imkânı bulmuştur.

Halktan gelen desteklerle, örneğin Diyarbakır Sanat Okulu 18 köy ve 21 dükkâna sahip olmuştur. Sanat okulları, kendi mülklerinden elde ettikleri gelirlerle masraflarını karşılamış; bu mülkler ya doğrudan işletilmiş ya da kiraya verilmiştir. Eğitim programları, buldukları bölgenin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş; Sivas’ta halıcılık, Kastamonu’da kendircilik, Edirne’de ise tarım gibi alanlara yönelim olmuştur. Bu uygulamalar, öğrencilerin üretim süreçlerine doğrudan katılımını sağlamış ve okulla çevre arasında güçlü bağlar kurmuştur. Devlet, mezunların iş hayatına atılmasını kolaylaştırmak için sermaye desteği sağlamış,

ihalelerde öncelik tanımış ve okul atölyelerine vergi muafiyeti uygulamıştır (Başgöz ve Wilson, 1968: 37).

Birinci Dünya Savaşı sonrası meslek okullarının bir kısmı ülke sınırlarının dışında kalmış, bir kısmı tamamen kapatılmış, kalanlar ise son derece sınırlı imkânlarla faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmıştır (Doğan, 1983: 358).

1923-1924 öğretim yılına gelindiğinde vilayetlerin idaresindeki Erkek Sanayi Mektepleri Adana, Ankara, Bolu, Bursa, Edirne, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Konya, Sivas olmak üzere 10 ilde bulunmaktadır (Maarif Vekâleti, 1925: 86). Bu okulların sınıflarına ve meslek alanlarına göre öğrenci sayısı **Tablo 3.1**'de yer almaktadır.

Bu okullarda toplam 976 öğrenci öğrenim görmekteydi. Hazırlık sınıfı ile birlikte beş yıl öğrenim gören öğrenciler; demir tornacı, tesviyeci, demirci, marangoz, ağaç tornacı, modelci, dokumacı, terzi, dökümcü, kunduracı, firezeci, elektrikçi, oymacı, makinist, taşçı, mürettip meslek alanlarından birini seçebilmekteydi. Bu okullar yatılı ve gündüz normal eğitim veriyordu. Yatılı öğrencilerden İstanbul'da 17, Bursa'da 2, Konya'da 5 olmak üzere 24 öğrenci ücretli eğitim görmekteydi. 774 öğrenci ücretsiz yatılı idi. 177 öğrenci normal gündüz ve ücretsiz eğitim almakta olup İstanbul'da bir öğrencinin de ücretli okuduğu görülmektedir (Maarif Vekâleti, 1925: 87).

Erkek Sanayi Okullarında 1923-1924 yılı istatistiklerine göre, teorik derslere giren 63, pratik derslere giren 94 öğretmen bulunmaktaydı. Toplam 157 öğretmenin 141'inin mezun olduğu okullara göre dağılımı şu şekildedir: Yüksekokul mezunu olan öğretmen sayısı 18, yabancı yüksekokullardan mezun olanlar 10, ortaokul mezunları 20, sanayi okulu mezunu 64 ve diğer okullardan mezun olanlar 29'dur. Ayrıca burada ayrıntıya girmeden belirtmek gerekirse, istatistiklerde öğretmenlerin milliyetine, idarecilere, hizmetlilere ve okulların bütçesine ilişkin bilgilere de yer verildiği görülmektedir (Maarif Vekâleti, 1925: 86-87).

Tablo 3.1. 1923-1924 öğretim yılı erkek sanayi mektepleri sınıf ve mesleklere göre öğrenci sayıları

Sanayi Mektepleri		Edirne ¹⁰	İzmir ¹¹	İstanbul	Adana	Ankara	Bursa	Sivas	Kastamonu	Konya	Bolu ¹²	Toplam
Sınıflara Göre	İhzarı	-	-	-	-	-	25	23	-	-	-	48
	Birinci Sınıf	-	143	71	25	62	37	22	18	18	-	396
	İkinci Sınıf	-	35	58	8	30	16	17	10	41	-	215
	Üçüncü Sınıf	-	36	43	8	11	14	12	12	20	-	156
	Dördüncü Sınıf	-	-	35	8	5	-	11	10	9	-	78
	Toplam	81	214	207	49	108	92	85	50	90	-	976
Mesleklere Göre	Demir Tornacı	10	-	5	-	-	13	-	-	11	-	39
	Tesviyeci	19	-	82	12	15	35	-	-	32	-	185
	Demirci	12	-	13	6	7	11	28	9	19	-	105
	Marangoz	16	-	57	19	30	17	26	13	21	-	199
	Ağaç Tornacı	-	-	-	6	-	2	-	-	3	-	11
	Modelci	-	-	12	-	-	2	-	-	-	-	14
	Dokumacı	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	5
	Terzi	-	-	-	-	24	-	11	9	-	-	44
	Dökümcü	9	-	12	4	2	7	-	-	12	-	46
	Kunduracı	-	-	-	-	30	-	20	16	-	-	66
	Firezeci	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3
	Elektrikçi	-	-	20	-	-	-	-	-	-	-	20
	Oymacı	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3
	Makinist	15	-	-	-	-	-	-	-	2	-	17
	Taşçı	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	3
Mürettip	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	

3.1.1.2. Kız sanayi okulları

Mithat Paşa tarafından Tuna Valisi iken kimsesiz çocuklara iş ve meslek kazandırmanın yanı sıra ordunun kıyafet ve dikiş ihtiyacını gidermek amacıyla 1865 yılında Rusçuk'ta, öksüz kız çocuklarının çalışacağı bir fabrika ve bir Kız Sanayi Mektebi denilebilecek Kız İslahhanesi açılmıştır. Ardından, İstanbul'a gelen Mithat Paşa'nın öncülüğünde 1868'de Erkek Sanayi Mektebi açıldıktan sonra 1869'da ise Tophane-i Amirenin idaresinde bulunan Yedikule'deki fabrikalarda çalışmak, askere sargı, çamaşır dikmek ve bu mesleklerde yetiştirilmek üzere bir Kız Sanayi Mektebi de açılmıştır (Ergin, 1977:686).

Maarif Nezareti, kızlara el sanatları öğretmekle birlikte onları kültürel ve bireysel olarak da geliştirmek amacıyla 1878'de Üsküdar'da, 1879'da Aksaray ve Cağaloğlu'nda olmak üzere üç kız sanayi mektebi daha açmıştır. Bu okullardan Cağaloğlu'ndaki yatılı olup, zamanla Yedikule'deki eski okul kapatılarak öğrencileri bu yeni okullara aktarılmıştır. Avrupa'daki kız okulları örnek alınarak hazırlanan müfredatta Türkçe dışında Fransızca, çeşitli Avrupa dilleri, coğrafya, tarih, müzik, güzel yazı ve kadınlara özgü el sanatları da yer almıştır (Ergin, 1977).

¹⁰ Öğrenciler sınıflara ayrılmadığı için toplam müfredatından 81 fazladır. Bu okulda imtihanlar yapılmamıştır (Maarif Vekâleti, 1925: 86).

¹¹ Bu cetvelde öğrenci meslekleri taksimen gösterilmemiştir (Maarif Vekâleti, 1925: 86).

¹² Bolu'dan taleplere rağmen veri gelmediği için yazılmamıştır (Maarif Vekâleti, 1925: 86).

İstanbul'daki kız sanayi mekteplerinin çeşitli sebeplerle bina, program ve şekil değiştirdiği anlaşılmaktadır. Üsküdar Kız Sanayi Mektebi 1912 yılında başka bir kız sanayi mektebiyle birleştirilerek kapatılmış, ancak bir yıl sonra yeniden açılarak daha kapsamlı, dokuz sınıflı bir okul hâline getirilmiştir. Belçika eğitim yöntemi uygulanmış, Almanya'dan müdür getirilmiştir. Savaş ve siyasi gelişmelerle müdür ayrılmış, bina yetersiz kaldığı için ilkokul kısmı ayrılmıştır. 1920'de kapanma kararı alınsa da, okul müdürü ve öğretmenlerin girişimiyle okul "Üsküdar İnas Sultanisi" adıyla yeniden açılmıştır. 1929'da ortaokul bölümü kapatılarak yalnızca sanat eğitimi veren bir yapıya kavuşturulmuştur (Ergin, 1977:686).

1913 yılında, Saraçhanebaşı'nda bulunan Kız Sanayi Mektebi, Münir Paşa Konağı'nda modernleştirilerek Avrupa'dan uzman öğretmenler getirilmiştir. Belçika'daki Funk Mektebi örnek alınmış, buradan kadın eğitimciler getirilmiş, müfredatı değiştirilmiştir. İngiliz işgali döneminde Münir Paşa Konağı'na Erkek Lisesi yerleşince, sanat mektebi Selçuk Kız Sultanisi ile birleşmiş ve adını mahallenin tarihi ismi olan Selçuk Hatun'dan almıştır. 1913'te okullarda Türkçe, Fransızca, tarih, coğrafya, dikiş, nakış gibi çok sayıda ders okutulmuş; mezunlar bir yıllık yardımcı öğretmenlik sonrası öğretmen olabilmıştır. Ayrıca her yaştan kadına açık seyyar sınıflar da bulunmuştur. Zamanla ortaokul ve lise mezunları da kabul edilmeye başlanmış, buna uygun olarak program genişletilmiş ve müfredat liselere denk hâle getirilmiştir. Mektep önce Sanat Sultanisi, ardından orta dereceli Sanat Mektebi (1933-1934) ve son olarak 1935'te Enstitü haline gelmiştir (Ergin, 1977:692-693).

1923-1924 öğretim yılının Maarif istatistiklerinde İstanbul'da Üsküdar Sanayi Kız Lisesi ve Selçuk Hatun Lisesi bulunmaktadır. Bir de II. Meşrutiyet döneminde açılan (Kılınç, 2013: 262) Bolu Sanayi Kız Lisesi mevcuttur. Bu üç okulun iptidai sınıflarında 446, birinci devre sınıflarında 146 olmak üzere 592 öğrenci olduğu görülmektedir. Yatılı öğrenci bulunmamaktadır. Birinci devre sınıflarında 31 öğrenci ücretlidir (Maarif Vekâleti, 1925: 40) Bu okullarda iptidai bölümlerde asıl 17, vekil 4 ve lise kısmında asıl 46, vekil 5 olmak üzere 72 öğretmenin görev yapmış olduğu görülmektedir (Maarif Vekâleti, 1925: 41).

3.1.2. Mesleki İdadiler

1923-1924 öğretim yılı maarif istatistiklerinde, Mesleki İdadiler adı altında Mersin Ticaret İdadisi ve Aydın Sanayi İdadisi ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Bu liselerin iptidai kısımlarının bulunduğu ve ayrıca Aydın Sanayi Lisesinin yatılı kısmının da olduğu görülmektedir. Söz konusu okulların iptidai kısmında 264, lise kısmında 75 olmak üzere toplam 339 öğrenci öğrenim görmüştür. Mersin Ticaret İdadisinin lise kısmında 25 öğrenci ücretli, 8 öğrenci ücretsiz eğitim almıştır. Aydın Sanayi İdadisinde ise gündüz öğretiminde yalnızca 1 öğrenci ücretli, 1 öğrenci ücretsiz; yatılı kısmında ise 40 öğrenci ücretsiz eğitim görmüştür. Bu okulların iptidai kısmında 9 asıl ve 1 vekil, lise kısmında ise 22 asıl, 3 vekil olmak üzere toplam 35 öğretmen görev yapmıştır (Maarif Vekâleti, 1925: 44-45).

3.1.3. İmam ve hatip okulları

II. Meşrutiyet döneminde medreselerin yenilenmesi için önemli adımlar atıldı. 26 Şubat 1909'da "Medâris-i İlmiye Nizamnamesi" kabul edilerek uygulamaya kondu. 1910'da İstanbul'daki 11 medresede derslikler düzenlendi ve eğitim araçları sağlandı. O yıl Osmanlı'da toplam 2490 medrese bulunuyordu. Daha çok İstanbul medreselerinde yoğunlaşan düzenleme çalışmalarına 1 Ekim 1914'te İstanbul medreseleri için "İslah-ı Medâris Nizamnamesi" adlı yeni bir düzenleme getirildi. Yeni medrese türleri açılmaya başladı. Medresetü'l-Eimme ve'l-Hütebâ 1913 sonlarında imam, hatip ve müezzin yetiştirmek amacıyla kuruldu. Programı iki kısımdan oluşmakta olup imam ve hatip eğitimi ile ezan ve ilahi eğitimiydi (Ergün, 1996: 473).

1923-1924 öğretim yılı maarif istatistiklerine göre, Türkiye'nin 29 şehrinde imam hatip okullarının faaliyette olduğu görülmektedir. Bu okullar ile imtihanlar öncesindeki öğrenci sayısına ilişkin bilgiler **Tablo 3.2**'de yer almaktadır. Toplam öğrenci sayısı 2.258'dir. İstatistik cetvelinde, imtihan öncesi, imtihana giren, kalan, geçen öğrenci sayıları ayrı ayrı belirtilmiştir. İmtihanlar sonucunda mevcudu 1.822'ye düşmüştür. Ancak mezun sayısı ve öğretmen sayısına ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir (Maarif Vekâleti, 1925: 47).

Tablo 3.2. 1923-1924 öğretim yılı imam hatip okulları öğrenci sayısı

İmam Hatip Okulları	İmtihanalardan Önceki Öğrenci Sayısı						Toplam
	İptidai Hariç			İptidai Dâhil			
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	
Edirne	6	3	3	-	-	-	12
Erzurum	56	14	6	7	4	-	87
Isparta	20	17	9	-	-	-	46
İstanbul	127	75	62	56	31	32	383
Eskişehir	42	6	3	3	9	2	65
Ödemiş	29	12	7	9	4	3	64
Urfa	18	9	5	-	-	-	32
Afyonkarahisar	32	19	6	-	-	-	57
Amasya	19	13	6	2	-	3	43
Antalya	66	-	-	-	-	-	66
Ankara	37	16	6	5	-	-	64
Balıkesir	60	16	9	5	6	3	99
Bursa	55	19	9	13	8	4	107
Bozok	55	-	-	-	-	-	55
Bolu	54	24	15	4	5	10	112
Tire	27	10	12	4	4	6	63
Hopa	58	-	-	-	-	-	58
Harput	32	12	9	14	2	-	69
Sivas	28	9	3	3	3	5	51
Şavşat	16	13	15	-	-	-	44
Uşak	50	-	-	-	-	-	50
Gaziantep	10	7	6	-	-	-	23
Kastamonu	55	38	12	5	2	5	117
Konya	47	45	21	20	7	12	152
Kayseri	46	21	9	8	6	6	96
Kütahya	30	22	20	14	1	-	87
Maraş	33	7	9	8	3	2	62
Manisa	22	17	8	2	4	4	57
Niğde	18	5	6	-	3	4	36
Toplam	1147	449	276	182	102	101	2258

3.1.4. Ticaret okulları

Ticaret Okulları, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte ticari ve ekonomik alanlarda nitelikli personel yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Galatasaray Lisesi'nin Ticaret Bölümü hariç tutulduğunda, ilk resmi Ticaret Okulu 1883'te İstanbul'da açılmıştır (Ergin, 1977: 2104).

1908 İnkılabı sonrasında ticaret okullarının programları güncellenerek uygulamalı dersler eklenmiş, yabancı dil saatleri artırılmış ve öğleden sonra ders yapılmaya başlanmıştır (Ergin, 1977: 1146-1147). 1913 yılında Maarif Nazırı olan Ahmet Şükrü Bey, idadilere ticaret ve ziraat şubeleri eklemiş ve Samsun, Sinop ile İnebolu'da üç yeni ticaret okulu açmıştır (Ergün, 1996: 260). 1914'te İstanbul'daki ticaret okuluna kurs niteliğinde Devre-i İptidaiye ve Devre-i İntihaiye adında iki şube açılmış, temel ticari ve hukuki bilgiler verilmiştir. 1915'te okul Kısım-ı Evvel (orta) ve Kısım-ı Sani (yüksek) olarak ikiye ayrılmış; Kısım-ı Evvel'de tam ve yarım günlük Meslek ile Serbest Ticaret Şubeleri, Kısım-ı Sani'de ise Ticaret-Banka, Ticaret-Sanayi ve Ticaret-Gümrük gibi uzmanlık alanları oluşturulmuştur. 1917'de Kız Amelî Ticaret Şubesi açılmış, 1924'e kadar bağımsız devam etmiş, sonrasında karma eğitime geçilmiştir. 1923'te okul İktisat Vekâleti'ne bağlanmış, Kısım-ı Sani altı sömestire ayrılmış ve son iki dönemde İktisat ile Muhasebe alanlarında uzmanlaşma sağlanmıştır. Aynı yıl okulun adı İstanbul Ulûm-ı Âliye-i Ticariye Mektebi olmuştur (Ergin, 1977: 1146-1147).

Tablo 3.3'te 1923-1924 Maarif İstatistiklerinde yer alan Ticaret Mekteb-i Alisine ilişkin veriler gösterilmektedir. İstatistik cetvelinin altında, Trabzon Ticaret Mektebi Alisi'nin resmi açılışının 1924 yılı Nisan ayı sonunda gerçekleştiği ve yalnızca bir aylık istatistiğin yer aldığı belirtilmektedir. Ayrıca Adana Ticaret Mektebinden istenmesine rağmen istatistiklerin gönderilmediği ifade edilmektedir. Bu okulun İstanbul'daki Ulûm-ı Âliye-i Ticariye Mektebi olduğu düşünülmektedir. Bu Ticaret Mektebi Alisi'nin eğitim süresi; üç yıllık birinci kısım, üç yıllık ikinci kısım ve iki yıllık uygulamalı eğitim bölümü ile birlikte toplam sekiz yıl olarak belirlenmiştir. Okulun yatılı kısmı bulunmamaktadır. Normal öğretimde 224 ücretli ve 66 ücretsiz olmak üzere toplam 290 öğrenci öğrenim görmüştür. İstatistik tablosunda öğretmenlerin mezun oldukları okullara göre dağılımı da yer almaktadır. Buna göre, Fen Medresesi mezunu 2, Hukuk Medresesi mezunu 5, Edebiyat Medresesi mezunu 2, Mülkiye Mektebi mezunu 4, Harbiye Mektebi mezunu 2, Dârülmualimîn-i Âlî mezunu 1, Türkiye Ticaret Mektebi mezunu 2, Ecnebi Ticaret Mektebi mezunu 3, Ulûm-u İktisadiye Mektebi mezunu 6, Ulûm-u Mâliye Mektebi mezunu 1, Ulûm-u Siyasiye Mektebi mezunu 2, Mühendis Mektebi mezunu 1 ve Kolej mezunu 1 olmak üzere toplam 32 öğretmen görev yapmıştır (Maarif Vekâleti, 1925: 76-77).

Tablo 3.3. 1923-1924 öğretim yılı maarif yıllığındaki ticaret okuluna ait veriler

Okul Adı	Kısmi Evvel			Kısmi Sani			Kısmi Ameli		Toplam Öğrenci Sayısı		Mezun sayısı
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	1. Sınıf	2. Sınıf	Ücretsiz	Ücretli	
Ticaret Mektebi Alisi									66	224	31
	49	42	10	71	40	12	44	22	290		

3.1.5. Ziraat okulları

Osmanlı'da 1845'te Sultan Abdülmecid'in emriyle oluşturulan yabancı uzmanlarında yer aldığı bir komisyon, Osmanlı tarımının durumunu incelemiş ve gerilemenin nedenlerini; teknik bilgi eksikliği, köyden kente göç, sermaye yetersizliği ve zayıf ulaşım altyapısı olarak tespit etmişti (Kılınç, 2013: 58). Bu çalışmalar sonrası tarımı geliştirmek için, 1847 yılında İstanbul yakınlarındaki Ayamama çiftliğinde ziraat talimhanesi adıyla uygulamalı ziraat okulu açılmış; bu okul, Osmanlı'da sivil alandaki ilk mesleki teknik okul olarak kabul edilmiştir. Okulun amacı, yerli pamuk üretimini artırarak Yedikule'deki dokuma fabrikasına ham madde sağlamaktır. Ancak bölgedeki olumsuz iklim şartları ve yetersizlikler nedeniyle kısa süre sonra kapanmıştır. Eğitim kadrosunda Amerikalı uzman Davis ve Fransa'da ziraat eğitimi almış Agaton Efendi gibi isimler görev yapmıştır (Kılınç, 2013: 58).

Ziraat talimhanesinin kapanmasının ardından vilayet ıslahhanelerinde ziraat sınıfları açılmış ancak başarı sağlanamamıştır. 1878-1879'da Ahmet Cevdet Paşa döneminde ziraat okulu açma girişimi de sonuçsuz kalmıştır. Ziraat eğitiminde asıl ilerleme, Suphi Paşa döneminde 1884'te çıkarılan nizamname ile teorik ve uygulamalı eğitim esasına dayanan Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi'nin temeli atılarak gerçekleşmiştir. 1889'da açılan okulun kurulmasında Askeri Baytar Okulu Kaymakamı Mehmet Ali Bey'in önemli katkısı olmuştur. İlk öğrenciler Mülkiye Baytar Mektebi'ne kayıtlı olanlar arasından seçilmiş, ziraat bölümü 1890'da öğrenci kabul etmiş ve 1896'da ilk mezunlarını vermiştir. Okula idadi mezunları kabul edilmekte ve dört yıllık yüksek ziraat eğitimi yapılmaktaydı. Eğitimde bitki üretimi, hayvancılık, ormancılık, meteoroloji, matematik ve coğrafya dersleri verilmiş; orman memurları da bu okulda yetiştirilmiştir. İlk veteriner mezunları 1893-1894'te verilmiş, veteriner bölümü daha sonra İstanbul'a taşınmıştır (Kılınç, 2013: 60-61). "Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi" ile her bölgede yüksek ziraat okulu açılması planlanmış ancak yalnızca Halkalı ve Selanik'te bu hedef gerçekleşmiştir. Halkalı Ziraat Mektebi, II. Meşrutiyet'te yüksekokula dönüştürülmüş, 1909'da programı yenilenmiş, ancak 1914'te savaş ve mali sıkıntılar nedeniyle kapanmıştır (Ergün, 1996: 399-400).

Vilayetlerdeki ziraat eğitimi girişimleri, 1887'de Selanik'te açılan üç yıllık ameli ziraat okulu ile başlamış, 1891'de Bursa'daki okul ve ipekböcekçiliği alanındaki iki ayrı okul bu süreci takip etmiştir (Kılınç, 2013: 61). 1898'de Ankara'da Çoban Mektebi, 1900'de İzmir Seydiköy'de Bağcılık ve Aşı Uygulama Mektebi açılmıştır (Ergün, 1996: 33).

1912 Tarihli Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi ile tarım eğitimi dört kademeye ayrılmış; amele, çiftlik, ameliyat ve mıntika-i ziraat mektepleri olarak sistemleştirilmiştir. Bunlardan II. Meşrutiyet yıllarında Trablusgarp ve Kastamonu'da iki ayrı amele okulu faaliyete geçirilmiş, ayrıca Erzurum, Sivas ve Halep'te bulunan "Numune Tarlaları" amele okulu şeklinde yeniden yapılandırılmıştır. İhtiyaca göre iki veya üç yıllık eğitimle yeni tarım yöntemlerine uygun çiftçi yetiştirmek için Çiftlik mektepleri, kurulmuştur. II. Meşrutiyet sürecinde Selimiye, Siroz, Halep ve Antalya'da faaliyet gösteren çiftçilik okulları bulunmaktaydı. Ziraat Ameliyat Mektepleri, çiftlik yönetimini bilen ve modern tarım uygulamalarına ağırlık veren çiftçiler ile çiftçi kâhyaları yetiştirmek amacıyla eğitim süresi üç yıl olarak kurulmuştur. 1910'da Selimiye, Selanik, Bursa, Adana ve Ankara'da beş tane ziraat ameliyat okulu bulunuyordu. 1911'de Siroz, Kosova, Manastır, Trablusgarp, Kastamonu, Sivas, Erzurum ve Halep'te açılanlarla sayı on ikiye çıktı; Selanik'teki ise yüksekokula dönüştürüldü. Ancak mezunların çoğu memuriyete yönelince ve Bursa dışındaki okullar yeterli verim sağlayamayınca, 1914'te sadece Adana, Ankara, Bursa, Sivas ve Kastamonu'daki beş okul faaliyetini sürdürmüştür (Kılınç, 2013: 123-125).

1923-1924 öğretim yılı maarif istatistiklerine göre Türkiye'de; Ankara, Çorum, Sivas, Bursa, Karesi, Erzincan, İzmir, Kastamonu, Edirne, Adana Mıntika Ziraat mektepleri ile Adana Makinist Mektebi olmak üzere toplam 11 ziraat meslek okulu bulunmaktadır. Bu okulların öğrenci sayılarına ilişkin veriler **Tablo 3.4**'te yer almaktadır. Söz konusu okullarda toplam 701 öğrenci öğrenim görmüştür. Bu okullar arasında yalnızca Sivas'ta 14 öğrencilik bir hazırlık sınıfı bulunmaktadır. Öğretim süresi Adana Makinist Mektebinde 2 yıl, diğerlerinde ise 3 yıldır. Ankara Ziraat Mıntika Mektebinin Makinist bölümü 2. sınıfında 43 öğrenci öğrenim görmüştür. Çorum, Erzincan ve Edirne'de yalnızca birinci sınıfta öğrenci bulunmakta, diğer sınıflarda öğrenci kaydı yer almamaktadır. Sivas'ta ise hazırlık ve 3. sınıfta öğrenci bulunurken, diğer iki sınıfta öğrenci olmadığı görülmektedir. Okullar genel olarak yatılı eğitim vermektedir. Bununla birlikte gündüzlü olarak Çorum'da 1, Adana Ziraat Mektebinde 2 ve Adana Makinist Mektebinde 2 olmak üzere toplam 5 öğrenci bulunmaktadır. Eğitim büyük ölçüde ücretsizdir. Sadece yatılı öğrencilerden İzmir'de 1, Adana Ziraat Mektebinde 5 öğrenci ücretli olarak eğitim görmüştür (Maarif Vekâleti, 1925: 78).

Bu ziraat okullarında toplam 55 öğretmen, 1 vekil ve 6 öğretmen yardımcısı olmak üzere 61 öğretmen ile 26 memur görev yapmıştır. Öğretmenlerin mezuniyet durumlarına bakıldığında; 7'sinin ecnebi darülfünunundan, 27'sinin Halkalı Ziraat Mektebinden, 3'ünün ortaokuldan, 14'ünün ziraat okullarından, 2'sinin Darulmuallimin-i İptidaiden, 3'ünün tıp medresesinden,

3'ünün sanayi okullarından, 1'inin medreseden ve 1 Halkalı Makinist Mektebinden mezun olduğu görülmektedir (Maarif Vekâleti, 1925: 79).

1923-1924 öğretim yılında istatistiklerine göre, mıntika ziraat mekteplerinin ziraat kısmından 50, makinist kısmından ise 28 öğrenci mezun olmuştur. Bu mezunların 30'u Ankara Mıntika Ziraat Mektebinin ziraat kısmından, 28'i aynı okulun makinist kısmından, 4'ü Sivas Ziraat Mektebinden ve 16'sı Bursa Ziraat Mektebinden gelmektedir. Diğer okullardan mezun bulunmamaktadır. Okulların günlük ders saati çoğunlukla 3 saat olarak belirlenmiştir. Ancak Karesi Mıntika Ziraat Mektebinde bu süre 6 saat, Çorum'da ise buna ek olarak 4 saat uygulama dersi bulunmamaktadır (Maarif Vekâleti, 1925: 79).

Tablo 3.4. 1923-1924 öğretim yılı ziraat okullarının öğrenci sayısı

Okulun Adı	Hazırlık	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	Makinist		Yatılı		Normal Ücretsiz	Toplam
					1. Sınıf	2. Sınıf	Ücretsiz	Ücretli		
Ankara Ziraat Mıntika Mektebi	-	32	24	18	-	43	116	-	-	116
Çorum Ziraat Mıntika Mektebi	-	46	-	-	-	-	45	-	1	46
Sivas Ziraat Mıntika Mektebi	14	-	-	14	-	-	28	-	-	28
Bursa Ziraat Mıntika Mektebi	-	35	23	22	-	-	80	-	-	80
Karesi Ziraat Mıntika Mektebi	-	41	22	21	-	-	84	-	-	84
Erzincan Ziraat Mıntika Mektebi	-	24	-	-	-	-	24	-	-	24
İzmir Ziraat Mıntika Mektebi	-	34	31	26	-	-	90	1	-	91
Kastamonu Ziraat Mıntika Mektebi	-	23	11	-	-	-	34	-	-	34
Edirne Ziraat Mıntika Mektebi	-	94	-	-	-	-	94	-	-	94
Adana Ziraat Mıntika Mektebi	-	33	27	-	-	-	53	5	2	60
Adana Makinist Mektebi	-	-	-	-	36	8	42	-	2	44
Toplam	14	362	138	100	36	51	690	6	5	701

1923-1924 öğretim yılı maarif istatistiklerine göre, Türkiye’de Ziraat Vekâletine bağlı yüksekokullar da listelenmektedir. **Tablo 3.5**’de gösterilen bu okullardan Orman Mektebi Alisi’nde üç sınıfta toplam 56 yatılı öğrenci bulunmakta olup 12 öğretmen görev yapmaktaydı. Halkalı Ziraat Mektebi Alisi’nde 6 sınıfta ücretli, 50’si yatılı olmak üzere toplam 56 öğrenci öğrenim görmekte, burada 16 öğretmen görev yapmaktaydı. Baytar Mektebi Alisi’nde ise 65 yatılı öğrenci bulunmakta ve 15 öğretmen eğitim vermekteydi (Maarif Vekâleti, 1925: 78). Görüldüğü üzere, söz konusu okullar yukarıda belirtilen süreçlerin ardından 1923-1924 yılında da faal durumlarını sürdürmüşlerdir.

Tablo 3.5. 1923-1924 öğretim yılı Ziraat Vekâletine bağlı ziraat yüksekokulları öğrenci sayısı

Okulun Adı	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	Yatılı		Toplam
					Ücretsiz	Ücretli	
Orman mektebi alisi	27	16	12	-	56	-	56
Halkalı ziraat mektebi alisi	31	10	9	-	44	6	50
Baytar mektebi alisi	16	12	24	13	65	-	65

1923-1924 öğretim yılı maarif yıllığında, bir adet Hariri Darüttalimi kaydına da yer verilmiştir. Darülharirler, ipekciliği bilimsel yöntemlerle öğretmek amacıyla kurulan okullardır. En eskisi 1887 yılında Bursa’da açılmıştır ve Düyûn-u Umûmiye’ye bağlı olarak faaliyet göstermiştir. Bu okullara, yarışma sınavıyla yatılı veya gündüzlü öğrenciler kabul edilmekte ve yaklaşık dört aylık bir eğitim sürecinin ardından mezuniyet gerçekleşmekteydi. Kuruluşundan 1914 yılı sonuna kadar Bursa’daki Darülharirlerden 1.297 öğrenci mezun olmuştur. Ayrıca Beyrut ve Selanik gibi şehirlerde de benzer Darülharirler bulunmaktaydı. 1913-1914 öğretim yılında Beyrut, Mamüretülaziz, Antalya ve Amasya’daki okullarda 58 öğrenci olduğu ve bu okullardan 45 öğrencinin mezun olduğu belirtilmiştir (Ergün, 1996: 348).

1923-1924 öğretim yılı istatistiklerine göre, Bursa’da bir yıllık öğrenim süresi olan Hariri Darüttalimi’nde sene başında 26 öğrenci bulunmaktaydı ve okulda bir öğretmen görev yapmaktaydı (Maarif Vekâleti, 1925: 80).

3.1.6. Nafia Vekâletine bağlı mühendis ve kondüktör okulları

İlk sivil mühendis ve mimarları yetiştiren ve Tanzimat’tan önce kurulan Mühendishaneyi Berri-i Hümayunun bir şubesi olarak 1883 yılında açılmış olan “Hendese-i Mülkiye Mektebi”, 1884’de yeni binasında eğitime başlamıştır. Bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi’nin

temellerini oluşturan bu okulun dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıflarında iki kez sınavı geçemeyen öğrenciler, kondüktör diploması ile Nafia Nezareti'ne gönderiliyor, eğitimini başarıyla tamamlayan öğrenciler ise mühendis unvanı alıyordu ve ayrıca kendilerine kolağası rütbesi de veriliyordu. Hendese-i Mülkiye Mektebi, 1888'de 13 Türk mühendis mezun etmiştir. Mezunların bir kısmı öğretmen olarak Mühendishane'de, diğerleri ise vilayetlerde, demiryolu komiserliklerinde ve Nafia Bakanlığı'nda görev yapmıştır (Kılınç, 2013: 73-75).

İkinci Meşrutiyet Döneminde Nafia Nezareti'ne bağlanmış ve okulun ismi Mühendis Mektebi Âlisi olarak değiştirilmiştir. 1910 yılında okulda 170 öğrenci bulunmaktaydı. Aynı yıl okul, gündüzlü olmuş ve idadi sınıfları kaldırılmıştır. İdadilerden veya dengi okullardan mezun olanlar ihtiyat sınıflarına alınmıştır. Başarılı olanlar birinci sınıftan başlayarak beş yıl eğitim görmüştür. 1910'da 11, 1911'de 23 ve 1913'te 12 öğrenci mezun olmuştur. Ortalama olarak yıllık 150 öğrencinin kayıt yaptırdığı düşünülürse mezun sayısı oldukça düşüktür. Birinci Dünya Savaşı zor bir dönem geçiren okul, 1944 yılında çıkarılan kanunla İstanbul Teknik Üniversitesi olmuştur (Kılınç, 2013: 158-160).

1923-1924 öğretim yılı maarif yıllığında Mühendis Mektebi Alisi dışında İstanbul ve Elazığ'da iki kondüktör meslek yüksekokulu kaydına da yer verilmiştir. Elazığ'daki okulda 1. sınıfta, İstanbul kondüktör okulunda ise 1. ve 2. sınıfta öğrenci sayısı belirtilmiş olduğundan, bu okulların eğitim faaliyetlerine bir veya iki yıl önce başladığı anlaşılmaktadır. **Tablo 3.6'**da öğrenci sayıları gösterilen bu okullarda toplam 172 öğrenci mevcuttu. Mühendis Mektebi Alisi'nde parasız yatılı 78, paralı 2 öğrenci bulunmaktaydı. Diğer okullar ise yatılı değildi (Maarif Vekâleti, 1925: 74).

Tablo 3.6. Nafia Vekâletine bağlı mühendis ve kondüktör yüksekokullarının öğrenci sayıları

Okulun Adı	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	Yatılı		Normal Ücretsiz	Toplam
							Ücretsiz	Ücretli		
Mühendis Mektebi Alisi	31	11	11	7	8	14	78	2	2	82
İstanbul Kondüktör Mektebi Alisi	50	10	-	-	-	-	-	-	60	60
Elazığ Kondüktör Mektebi Alisi	30	-	-	-	-	-	-	-	30	30
Toplam	111	21	11	7	8	14	78	2	92	172

3.1.7. Dilsiz okulları

1889 yılında İstanbul'da Ticaret Mektebi binasında Grati Efendi'nin önerisiyle önce sağır ve dilsizler, iki yıl sonra da görme engelliler için özel bir okul açılmıştır. Özellikle sağır ve dilsizlerin yoğun ilgisi sebebiyle okul bu adla anılmıştır. Zamanla okul, çeşitli sebeplerle birçok farklı binaya taşınmak zorunda kalmıştır. 1907'den itibaren harabe hâline gelen binalar, depremler ve idarî engeller sebebiyle okul Çiçek Pazarı, Kadırga, Ayasofya ve Koska gibi çeşitli yerlerde faaliyet göstermiştir. 1910'larda okul için ayrılan bütçe farklı alanlara kaydırılmış, bu durum Meclis-i Mebusan'da tartışmalara yol açmıştır. Okulun ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni bir bina yapılması gündeme gelmiş ancak başarılı olunamamıştır. 1920'li yıllarda ise okulun geçici olarak Darülaceze'de bir bölümde, sanat eğitimiyle birlikte faaliyetini sürdürmesi kararlaştırılmış; çocuklara kunduracılık, terzilik, doğramacılık gibi meslekler öğretilmiştir. Ancak savaş ve bütçe sıkıntıları nedeniyle okul sürekli ertelenmiş, yönetim ve kaynak konusunda belirsizlikler yaşanmıştır. Tüm bu süreçte okulun devamlılığı için geceli ve sanatlı bir eğitim modelinin şart olduğu vurgulanmıştır. Dilsiz Mektebi'nde, uluslararası kabul görmüş işaret alfabesi küçük değişikliklerle uygulanmıştır. Sağırlar, bu alfabenin harflerini ellerinin on parmağıyla çeşitli şekillerde ifade etmiş; görme engelliler için ise kabartma harflerle okuma ve yazma öğretilmiştir. Hatta müzik notaları bile kabartma hâlinde gösterilmiştir. Mezun olan sağırlar genellikle matbaa işlerinde çalışmış, bu alanda başarılı olmuşlardır. Kör öğrenciler ise çoğunlukla müzikle ilgilenmiş, çeşitli saz aletleri çalmayı öğrenmişlerdir. Dilsizlerin bazıları devlet dairelerinde, özellikle gizliliğin önemli olduğu yerlerde görev almıştır. İzmir'de de bir dilsizler okulu bulunmaktadır. Bu okul, başlangıçta Paris'te eğitim almış ve terzilik öğrenmiş olan Musevi bir tüccar, Alber Karmona tarafından kurulmuştur. 1923 yılında okul, Sıhhiye Vekâleti bünyesine alınmıştır (Ergin, 1977: 1165-1172).

1923-1924 öğretim yılında **Tablo 3.7'**de görüldüğü gibi Türkiye'de İstanbul ve İzmir'de iki dilsiz okulu bulunmaktaydı. İstanbul'da 20 erkek öğrenci birinci sınıftadır. İkinci sınıfta öğrenci yoktur. İzmir'de 10 kız, 23 erkek öğrenci mevcuttu. İstanbul'da 1 ve İzmir'de 2 öğretmen görev yapıyordu (Maarif Vekâleti, 1925: 88).

Tablo 3.7. 1923-1924 öğretim yılı dilsiz okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları

Okulun Adı	1. Sınıf		2. Sınıf		Toplam	Öğretmen
	Erkek	Kız	Erkek	Kız		
İstanbul Dilsiz Mektebi	20	-	-	-	20	1
İzmir Dilsiz Mektebi	11	5	12	5	33	2

3.1.8. Denizcilik okulları

1773 yılında açılan Mühendishaneyi Bahriye Hümayun Osmanlı İmratörülüğü'nun ilk askeri deniz okuludur. Sivil alanda Kaptan ve çarkçı yetiştirecek okullardan ilki 1870'te Galata'da açılan hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan Kaptan Mektebidir. 1884'te çıkarılan bir kararla İstanbul'da Heybeliada'da yatılı, Azapkapı'da ise yatısız olmak üzere iki kaptan mektebi kurulmuş, ayrıca çeşitli sahil şehirlerinde de açılması planlanmıştır; ancak bütçe ve personel yetersizliğinden bu okullar açılmamıştır. Azapkapı'daki yatısız mektep, mevcut kaptanların bilgi ve becerilerini geliştirmek amacıyla kurs niteliğinde açılmıştır. Mektebin eğitim süresi dört yıl olup Rüştiye mezunları alınmış, Fransızca zorunlu, Rumca isteğe bağlı olarak öğretilmiştir. Mezunlar, ticaret gemilerinde çeşitli görevler yaptıktan sonra sınavla kaptanlık derecelerini yükseltebilmiş, liman reisliği veya öğretmenlik gibi görevlerde bulunabilmiştir. Kaptan Mektebi zamanla yer değiştirerek 1904'te Bahriye Mektebine bağlanmış, 1907'de kapatılmış, 1909'da özel okul olarak Azapkapı'daki binasında yeniden açılmış olan okula Milli Ticareti Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mektebiâlisi adı verilmiştir. Birkaç kez yer değiştiren okul 1913'te Üsküdar'a taşındıktan sonra Maarif Nezaretine bağlanmıştır. 1927'de Ortaköy Fer'iyye Sarayı'na taşınmıştır. 1928'de İktisat Vekâletine bağlanan okul, lise ve yüksek kısımlarıyla hem genel hem mesleki denizcilik eğitimi vermiş, dersler teorik ve uygulamalı olarak yürütülmüştür. Okul, emicilikten makineciliğe kadar geniş bir yelpazede dersler sunmuş, uygulama için gemiler ve atölyeler tahsis edilmiş, ayrıca kısa süreli meslek kursları da planlanmıştır. Böylece Türkiye'nin deniz ticaretinde görev alacak nitelikli personel yetiştirilmesinde önemli rol oynamıştır (Ergin, 1977: 664-666).

1923-1924 öğretim yılı maarif yıllığında yer alan üç denizcilik meslek okulunun öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin veriler **Tablo 3.8'**de gösterilmektedir.

İstatistiklerde, binası Bahriye Vekâletine ait olduğu belirtilen Bahriye Gençler Mektebinde gemicilik bölümünde 20, makinistlik bölümünde 29, musiki bölümünde 10 olmak üzere toplam 59 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu okulda görev yapan 13 öğretmenden 6'sı Mekteb-i Bahriye, 5'i Çarkçı Ameliyet Mektebi, 1'i medrese mezunu, 1'i ise alaylıdır Maarif Vekâleti, 1925: 70-71).

Bahriye Mekteb-i Alisinin 1923-1924 öğretim yılı istatistiklerine göre, kaptanlık bölümünde 65, çarkçılık bölümünde 52 ve gemi mühendisliğinde 2 olmak üzere toplam 119 öğrencisi bulunmaktaydı. Okul binası Bahriye Vekâletine ait olup Heybeliada'dır. Aynı öğretim yılında görev yapmış olan öğretmen sayısı 27'dir. Öğretmenlerin mezun oldukları okullara göre dağılımı şu şekildedir: 21'i Mekteb-i Bahriye, 2'si Mekteb-i Harbiye, 1'i darülfünun, 1'i hukuk, 1'i medrese, 1'i ortaokul mezunudur (Maarif Vekâleti, 1925: 70-71).

Milli Ticaret Kaptan ve Çarkçı Mekteb-i Aliyesinin idadi kısmında birinci sınıfta 20, ikinci sınıfta 10 öğrenci bulunmaktadır. Yüksekokul kısmında ise kaptanlık bölümünün birinci sınıfında 3,

ikinci sınıfında 5 ve çarkçılık bölümünde 1 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu okulda toplam 10 öğretmen görev yapmaktaydı (Maarif Vekâleti, 1925: 70-71).

Tablo 3.8. 1923-1924 öğretim Yılı denizcilik meslek okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları

Bahriye Mektebi Alisi	Bölümler			Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	
	Kaptan			65	27	
	Çarkçı			52		
	Gemi Mühendisi			2		
Toplam				119		
Bahriye Gençler Mektebi	Gemici			20	13	
	Makineci			29		
	Musikici			10		
Toplam				59		
Milli Ticaret Kaptan ve Çarkçı Mektebi Aliyesi	Sınıflar		1. Sınıf	2. Sınıf	10	
	İdadi Kısım		20	10		30
	Yükseköğretim Kısım	Kaptan Sınıfı	3	5		8
		Çarkçı Sınıfı	1			1
Toplam				39		
Genel Toplam				217	50	

3.1.9. Hayat okulları

1908 İnkılâbına kadar Rüştiyelerde Fransızca okutulurken, inkılâptan sonra kaldırılmış, kısa süre sonra yeniden gerekli görülerek “Nümune Rüştiyeleri” adıyla üç örnek okulda tekrar uygulanmış ve bu sayı 55’e kadar çıkmıştır. 1923 sonrası bu okullar da kaldırılarak tüm Rüştiyeler “İlk Mektep” çatısı altında birleştirilmiştir. Ancak, yabancı dil öğreten okullara ihtiyaç devam etmiştir. Bu amaçla İstanbul Vilâyet Umumi Meclisi, Maarif Vekâletine danışmadan kendi bütçesinden “Ameli Hayat Mektepleri”ni açmıştır. Hukuken tartışmalı olan bu girişimle, başlangıçta ikisi kızlara, üçü erkeklere yönelik beş okul planlanmış; ancak biri kız, biri erkek olmak üzere yalnızca iki okul açılabilmiş, sonradan bu okullar birleştirilerek karma eğitime geçilmiştir. Ameli Hayat Mektepleri; lise veya yükseköğretime devam etmek istemeyen, maddi imkânı olmayan, ortaokuldan başarısızlıkla ayrılan veya hiçbir okula giremeyen gençlere kısa sürede meslek kazandırmayı hedeflemiştir. Ayrıca Darülaceze mezunları ve Yüksek Ticaret Mektebi’ne giremeyen gençler için de bir fırsat olmuştur. Bu okullar, mezunlarının kolayca iş bulabilmesiyle toplum açısından faydalı görülmüş; 1932’de karma eğitim uygulanmış, ardından iki sınıf eklenerek “İktisat Lisesi”ne dönüştürülmüştür. Ancak, lise statüsüne geçmesiyle hukuki sorunlar ortaya çıktığından 1936’da kapatılmıştır (Ergin, 1977: 2133-2135).

Tablo 3.9’da 1923-1924 öğretim yılı istatistiklerinde yer alan Hayat Okullarının öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin veriler gösterilmektedir.

1923-1924 öğretim yılı maarif yıllığında, İstanbul Erkek ve Kız Hayat Mekteplerinin Şubat 1340'ta (Miladi 1924) açıldığı ve bu nedenle yalnızca bir sınıfın oluşturulduğu belirtilmektedir. Talep edilmesine rağmen İzmir Hayat Mektebinin istatistiklerinin temin edilemediği de ifade edilmiştir. İstanbul'daki okullarda 49 erkek ve 31 kız olmak üzere toplam 80 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu okullarda toplam 19 öğretmen görev yapmaktaydı (Maarif Vekâleti, 1925: 74-75).

Tablo 3.9. 1923-1924 öğretim yılı hayat okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları

Okulun Adı	Derecesi	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	Toplam	Öğretmenler
İstanbul Erkek Hayat Mektebi	Orta	23	26	-	49	12
İstanbul Kız Hayat Mektebi	Orta	16	15	-	31	7
İzmir Erkek Hayat Mektebi	Orta	-	-	-	-	-
Toplam		39	41	-	80	19

3.1.10. Darümuallimin ve darümuallimatlar

Darümuallimîn, 1848 yılında rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla İstanbul'da açılan ilk öğretmen okuludur. Modern eğitimde öğretmenin öneminin fark edilmesiyle kurulmuş olan bu okul, Türkiye'de öğretmen yetiştirme geleneğinin başlangıcını temsil eder. 1868'de Darümuallimin-i Sıbyan ile ilkokullara öğretmen yetiştirme süreci genişletilmiş, öğretim süresi iki yıl olan bu okulda Arapça, Farsça ve hesap bilgisi olan talebeler eğitim almıştır. Darümuallimîn'in kuruluşu, devletin eğitim sisteminde öğretmene verdiği önemi ve Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde öğretmen okullarına ayrılan yeri göstermektedir (Kılınç, 2013:76).

Darümuallimat yani İstanbul Kız Öğretmen Okulu, ilk olarak 1870 yılında öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. 1879'da öğretim metodu dersi ve 1891 yılında eğitim ilmi programa eklenince gerçek anlamda bir kız öğretmen okulu hâline gelmiştir. 1895-1900 yılları arasında parlak bir dönem geçiren okul, İkinci Meşrûtiyet öncesinde etkisi sınırlı kalmış ve erkek öğretmen okulları kadar yaygın bir örgütlenmeye sahip olmamıştır. 1909 yılında İngiliz hukukçu Sir Frai'nin hazırladığı rapor doğrultusunda, eski okulun yerine yatılı, yabancı müdürün idaresinde ve uygulama ilkokulu bulunan yeni bir Kız Öğretmen Okulu kurulması önerilmiştir. Yatılı Kız Öğretmen Okulu tasarısı kapsamında, taşradan gelen öğrenciler burada eğitilmiş ve mezun olduktan sonra taşraya öğretmen olarak gönderilmişlerdir. 1912'de Dârümuallimat, Çapa'daki Derviş Paşa Konağı'na taşınmış, Çarşamba'daki yatılı Kız Sanayi Okulu ise lağvedilerek tüm örgüt Dârümuallimat'a aktarılmıştır. 1913'te okul bünyesinde idadi ve sultanilere bayan öğretmen yetiştiren "Dârülameliyat-ı Âliye" bölümü açılmış; ayrıca anaokullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla "Ana Muallime Mektebi" de kurulmuştur. 1914 yılı itibarıyla Dârümuallimat'ta 253 öğrenci (186'sı yatılı) ve 33 öğretmen görev yapmakta, Dârümuallimat-ı Âliye ve Ana Muallime Mektebi'nde de öğrenci yetiştirilmeye devam

edilmektedir. Okul, bu yapısıyla kız öğretmenlerin her seviyede eğitim aldığı kapsamlı bir öğretim kurumu olarak işlev görmüştür (Ergün, 1996: 438-440).

1923-1924 öğretim yılı istatistiklerine göre, 13 adet Darümuallimin ve 2.560 öğrencisi, 7 adet Darümuallimat ve 1.430 öğrencisi bulunmaktadır. Sadece İstanbul'da ikinci devre sınıflar mevcuttur. Bunlar okullarda yatılı ve ücretsiz olarak 26 Darümuallimin ile 24 Darümuallimat talebesi kız öğrenci eğitim görmektedir. Konya'da iptidai sınıflarda ücretsiz yatılı kısım bulunmakla birlikte öğrenci sayısı azdır. Genel olarak tüm şehirlerde birinci devre sınıfların yatılı ve ücretsiz öğrenci sayısı daha fazladır. Edirne'de ise yalnızca birinci devre sınıflarda yatılı ve ücretsiz 105 öğrenci bulunmakta, iptidai kısmında öğrenci mevcut değildir. Öğrenci sayılarına ilişkin detaylar **Tablo 3.10'**da gösterilmektedir.

Darümuallimin öğretmen sayısı, iptidai kısımda 48 asıl ve 2 vekil, esas kısımda 203 asıl ve 24 vekil olmak üzere toplam 277'dir. Darümuallimatlarda ise iptidai kısımda 3 asıl ve 2 vekil, esas kısımda 122 asıl ve 25 vekil olmak üzere toplam 179 öğretmen görev yapmıştır (Maarif Vekâleti, 1925: 44-45).

Tablo 3.10. 1923-1924 öğretim yılında Darümuallimin ve Darümuallimatların öğrenci sayıları

Okul İsimleri	İptidai Sınıflar				Birinci Devre Sınıflar				İkinci Devre Sınıflar				Genel Toplam		
	Normal	Yatılı		Toplam	Normal	Yatılı		Toplam	Normal	Yatılı		Toplam			
		Ücretsiz	Ücretli			Ücretsiz	Ücretli			Ücretsiz	Ücretli				
Edirne Darümuallimini	-	-	-	-	-	-	105	-	105					105	
Erzurum "	36			36	10		74	-	84					120	
İzmir "	-			-			117		117					117	
İstanbul "	122			122			173		173		26	-	26	321	
Adana "	57			57			118		118					175	
Ankara "	113			113	1		138		139					252	
Balıkesir "	112			112			119		119					231	
Bursa "	63			63			105		105					168	
Diyarbakır "	27			27	4		95		99					126	
Sivas "	27			27	3		203		206					233	
Tarsus "	110			110			128		128					238	
Kastamonu "	69			69			138		135					207	
Konya "	70	9		79	6		182		188					237	
Toplam	806	9	-	815	24	-	1.695	-	1719	-	26	-	26	2.560	
Edirne Darümuallimatı	111			111	3		94		97					208	
İzmir "	60			60	8		113		121					181	
İstanbul "	192			192	-		219		219		24	-	24	435	
Adana "	13			13	11		54		65					78	
Bursa "	105			105	-		125		125					230	
Sivas "	83			83	13		28		41					124	
Konya "	80	3	-	83	13		78		91					174	
Toplam	644	3	-	647	48	-	711	-	759	-	-	24	-	24	1.430

3.1.11. Darüleytamlar ve Darüşşafaka

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıldan itibaren kimsesiz, fakir ve korunmaya muhtaç çocukların eğitilerek topluma kazandırılması amacıyla çeşitli kurumlar açılmıştır. Bu kurumlar arasında İslahhaneler (1863), Darüşşafaka (1863), Darülaceze (1895), Darülhayr-ı Ali (1903), Darüleytam-ı Osmanî (1911) ve Himaye-i Etfal gibi kuruluşlar yer almaktadır. Bu kurumların temel amacı, çocuklara okuma-yazma öğretmek ve meslek edindirmektir. Darüleytamlar, kuruluş amacı ve eğitim programları bakımından ıslahhanelerle benzerlik göstermektedir. Darülaceze yalnızca İstanbul'da faaliyet göstermiş ve ihtiyaç sahibi çocuklarla birlikte engellilere de hizmet sunmuştur. Darüşşafaka ise Fransız yetimhanelerinden esinlenilerek açılmış, ilk amacı ise esnaf çıraklarını eğitmek olmuştur. Bu yönüyle Türkiye'nin ilk parasız özel okulu niteliğindedir. II. Abdülhamid'in şahsi girişimiyle kurulan Darülhayr-ı Ali, Cumhuriyet dönemindeki mesleki eğitim kurumlarının ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun temelini oluşturmuştur. Darülaceze bünyesinde kurulan İrdahane (kreş), modern eğitim anlayışına uygun şekilde küçük çocuklara eğitim sunmuştur. Aynı yapı içerisinde hastane, yetimhane, çamaşırhane, hamamlar, cami, kiliseler, havra ve çeşitli sanat okulları bulunmaktaydı. Bu okullarda kunduracılık, terzilik, marangozluk, halıcılık gibi çeşitli meslek dallarında eğitim verilmiştir. Darüleytamlar, her ne kadar ayrı isimlerle anılsalar da temel misyonları yetim, öksüz ve yoksul çocukları topluma kazandırmak olmuştur. Bu süreçte devletin yanı sıra halkın da ciddi katkıları olmuştur. Bu nedenle halk tarafından şefkat kurumları olarak görülmüşlerdir. Kurumların kuruluş ve işleyişinde Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in büyük katkıları olmuştur. 1914 yılında "Darüleytam" adı resmîyet kazanmış olsa da, bu işlevdeki kurumların temelleri 1863'te açılan ıslahhanelerle atılmıştır. Zamanla bu kurumlara sadece yetimler değil, ücret karşılığında ebeveynleri hayatta olan çocuklar da kabul edilmiştir. Osmanlı döneminde yetimhaneler dini ve etnik temellere göre ayrılmıştır: Müslüman, Ermeni, Rum, Yahudi ve Rus yetimhaneleri. 1920 yılı itibarıyla ülkede 25 Ermeni, 3 Rum, 3 Yahudi ve Rus yetimhanesi mevcuttu. 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Darüleytamlar Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir (Kılınç, 2019: 213).

1923-1924 öğretim yılı maarif yıllığında, İstanbul Ortaköy Erkek, Ortaköy Kız, Bolu Erkek, Beykoz, Validebağı, Erzurum, İzmir, Isparta, Adana, Elazığ, Amasya, Tirebolu, Sivas, Samsun, Trabzon, Gaziantep, Kayseri, Bigadiç şehirlerinde toplam 18 adet Darüleytam listelenmiştir. Bu darüleytamlarda 1923-1924 öğretim yılında 4.376 erkek ve 1.061 kız öğrenci olmak toplam 5.437 öğrenci öğrenim görmüştür (Maarif Vekâleti, 1925: 82).

Darüşşafakada ise 1923-1924 öğretim yılı maarif yıllığında, birinci sınıfta 43, ikinci sınıfta 70, üçüncü sınıfta 48, dördüncü sınıfta 24, beşinci sınıfta 17, altıncı sınıfta 9, yedinci sınıfta 13 ve sekizinci sınıf 6 öğrenci olmak üzere toplam 230 öğrenci eğitim almıştır. Aynı dönemde Darüşşafakada 41 öğretmen görev yapmıştır (Maarif Vekâleti, 1925: 82).

3.1.12. İstanbul Darüelhan (Konservatuvar)

Osmanlı döneminde İstanbul'da kurulan ilk resmî müzik okulu olan Darüelhan, müzik eğitimi ve kültürünün kurumsallaşması açısından önemli bir adımdı. Darüelbedayi bünyesindeki müzik şubesinde başlatılan müzik eğitimi çalışmaları, I. Dünya Savaşı nedeniyle sekteye uğrayınca bağımsız bir müzik okulu açılması için Yusuf Ziya Paşa başkanlığında oluşturulan Musiki Encümeni'nin hazırladığı talimatname, 1916'da Padişah V. Mehmet tarafından onaylandı ve 1917'de Darüelhan resmen kuruldu. İlk olarak Cağaloğlu'nda açılan okul, daha sonra Şehzadebaşı'na taşındı. Erkek ve kadın öğrenciler için ayrı binalarda eğitim verildi. Ali Rıfat, Refik Talat ve Rahmi Beyler gibi isimler yönetici kadroda yer aldı; Zekai Dede, İsmail Hakkı Bey ve Leon Hancıyan gibi tanınmış müzisyenler öğretmenlik yaptı. Ancak savaş ve işgaller nedeniyle okul ilk yıllarda yeterince gelişemedi. 1918'de erkek bölümü, ardından kadın bölümü de kapatıldı. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1923'te İstanbul Belediyesi'ne bağlı olarak yeniden açıldı. Ancak 1926'da alınan kararla Türk musikisi eğitimi kaldırıldı ve 1927'de okulun adı "İstanbul Belediye Konservatuvarı olarak değiştirildi (Kılınç, 2013: 133-135).

1923-1924 öğretim yılı maarif yılığında, İstanbul Darüelhanında doğu ve batı müziği alanlarına ayrılan öğrencilerin toplam mevcudunun 288 olduğu belirtilmektedir. Kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencilerden fazladır. Doğu müziğinde bölümünde 24 erkek ve 114 kız, batı müziği bölümünde ise 24 erkek ve 126 kız öğrenci eğitim almıştır. Öğretmen kadrosu açısından, doğu müziği alanında 11 erkek ve 7 kadın öğretmen görev yaparken, batı müziği alanında 1 kadın ve 9 erkek öğretmen olmak üzere toplam 28 öğretmen görev yapmıştır (Maarif Vekâleti, 1925: 84).

3.2. 1938-1939 Öğretim Yılı Maarif İstatistiklerinde Mesleki ve Teknik Eğitim

1938-1939 öğretim yılına ait Maarif İstatistikleri, Atatürk döneminin sonu ile II. Dünya Savaşı öncesi süreçte mesleki ve teknik eğitimin gelişim seyrini yansıtmaktadır. Bu veriler, uygulanan eğitim politikalarının mesleki okullaşma üzerindeki etkilerini ve teknik eğitimin ülke genelindeki yaygınlık düzeyini değerlendirmeye imkân tanımaktadır.

1923-1938 yılları arasında mesleki ve teknik eğitim alanında yürütülen çalışmaların ulaştığı düzeyi belirlemek amacıyla, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından Ankara'da 1942 yılında Ulusal Matbaa'da yayımlanan Maarif İstatistiği 1938-1939 adlı yıllıktan yararlanılmıştır. Söz konusu yıllıkta, mesleki ve teknik eğitim kurumları öğretim kademeleri ve türlerine göre sınıflandırılmış olup, aşağıda 1938-1939 öğretim yılına ait mesleki ve teknik eğitim kurumları bu sınıflandırmaya uygun olarak ele alınmaktadır.

3.2.1. İlk meslek ve teknik dersaneleri

3.2.1.1. Akşam kız sanat okulları

Akşam Kız Sanat Okulları, mesleki eğitimi olmayan kadın ve genç kızlara ev işleriyle ilgili pratik bilgiler vermek, el becerileriyle gelir elde etmelerini sağlamak ve geçimini sağlamak zorunda olanları kısa sürede iş hayatına hazırlamak amacıyla kurulmuştur. Atölyelerde, ortalama 12 kişilik gruplar hâlinde yürütülen çalışmalarda akşam okulu öğrencilerinin emeğinden de yararlanılmış; bu atölyelerde dış siparişlere yönelik dikim işleriyle mesleki beceriler geliştirilmiştir. Eğitim sonunda düzenlenen sergiler, öğrencilerin ürünlerini tanıtımalarına imkân sağlarken, yerli malı kullanımını teşvik açısından da önem taşımıştır (Battal, 2022: 20).

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü 1923-1932 Maarif İstatistikleri'ne (1933) göre akşam sanat okullarının 1928-1929 öğretim yılından itibaren faaliyette olduğu görülmektedir. Bu okullardan Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü Akşam Sanat Okulunun 1928-1929 yılında 56, İstanbul Üsküdar Kız Akşam Sanat Okulunun 70, İstanbul Selçuk Kız Akşam Sanat Okulunun 51 öğrenci ile faaliyette olduğu görülmektedir. İstanbul Selçuk Kız Akşam Sanat Okulu 1930-1931 öğretim yılından sonra bu istatistiklerde yer almamaktadır. Bursa Necati Bey Enstitüsü Akşam Kız Sanat Okulunun ise 1931-1932 öğretim yılına ait istatistikte 210 öğrencisi görülmektedir. 1931-1932 yılına ait bilgi yoktur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1933: 60).

Akşam kız sanat kurslarında eğitim, katılımcıların zamanı ve ihtiyacına göre üç şubede yürütülmektedir:

- A Şubesi, haftalık 27 saatlik programıyla zamanının büyük kısmını ayırabilen genç kızlar ve ev kadınlarına yöneliktir; bu şubede biçki-dikiş ve moda sanat dalları bulunmaktaydı.
- B Şubesinde, zamanı sınırlı olanlar için 19 saatlik ders içerir ve yine iki alanda eğitim sunar. Bu iki şubede ortaokul mezunları bazı temel derslerden muaf tutulmuştur.
- C Şubesi ise yalnızca seçilen birkaç derse katılmak isteyen ev kadınları ve çalışanlar için uygundur; her kurs haftada en fazla 6 saat sürer. Okullar, bazı şehirlerde müstakil olarak, bazı şehirlerdeyse enstitülere bağlı şekilde faaliyet göstermektedir (Ergin, 1977: 2112-2113). C Şubesinde; Biçki-Dikiş, Moda, Çamaşır, Çiçek, Çocuk Bakımı ve Hıfzısıhha, Ev İdaresi, Fransızca, Nakış, Pasta, Resim, Yemek alanların seçilebildiği görülmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 358).

Resmi akşam kız sanat okulları 1938-1939 öğretim yılı öğrenci ve öğretmen sayısına ilişkin veriler aşağıdaki **Tablo 3.11**'de yer almaktadır. Buna göre, 12 şehirde birer ve İstanbul'da dört adet olmak üzere toplam 16 akşam kız sanat okulunda 5.490 öğrenci bulunmakta ve 183 öğretmen görev yapmaktadır. Öğrencilerin 3.206'ı birinci sınıfta ve 2.284'ü ikinci sınıfta eğitim görmekteydi. İkinci sınıfta öğrenci sayısı düşmüştür. 1938-1939 Maarif istatistiklerine göre, açılan kurslardan Biçki-dikiş kurslarına ilgi diğer alanlara göre daha yüksektir. Bu kursa ait A,B,C şubelerinin toplam öğrenci sayısı 3.189'dur. Toplam 51 öğrenci ile en az katılım resim

kursunda görülmektedir. Bu kurslardan diploma alanların sayısı da katılımcı sayısına göre oldukça düşüktür (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 358-360).

Tablo 3.11. 1938-1939 öğretim yılı akşam kız sanat okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları

Okulun Adı	Şubelerdeki Öğrenci Sayısı			Toplam	Öğretmen Sayısı
	A Şubesi	B Şubesi	C Şubesi		
Adana İsmet İnönü Akşam Kız Sanat	62	55	121	238	11
Afyon Akşam Kız Sanat	-	-	78	78	3
Ankara İsmet Paşa Akşam Kız Sanat	24	-	599	623	24
Bursa Necatibey Akşam Kız Sanat	28	-	202	230	5
Diyarbakır Akşam Kız Sanat	-	-	82	82	4
Edirne Akşam Kız Sanat	-	-	150	150	4
Elâzığ Akşam Kız Sanat	-	-	113	113	6
Erzurum Akşam Kız Sanat	-	-	74	74	3
İstanbul Akşam Kız Sanat	145	84	840	1.069	29
Beyoğlu Akşam Kız Sanat	36	62	1.099	1.197	32
Kadıköy Akşam Kız Sanat	-	-	306	306	17
Üsküdar Akşam Kız Sanat	6	-	81	87	11
İzmir Cumhuriyet Akşam Kız Sanat	37	-	520	557	18
Konya Akşam Kız Sanat	-	-	282	282	3
Manisa Akşam Kız Sanat	-	-	214	214	7
Trabzon Akşam Kız Sanat	-	-	190	190	6
Genel Toplam	338	201	4.951	5.490	183
Mezun Olanlar	79	51	1.447	1.577	

1938-1939 Maarif İstatistiklerine göre, kurslardaki 5.490 öğrencinin yaş gruplarına göre dağılımı şöyledir: 12-16 yaş grubunda 998, 17-25 yaş grubunda 2.932, 26-35 yaş grubunda 1.283 ve 36-45 yaş grubunda 277'dir. 45 yaş üstü kursiyer kaydı görülmemektedir. Kursiyerlerin öğrenim durumları ise şu şekildedir: Ulus mektepleri mezunu 1.954, ilkokul mezunu 2.912, orta, lise ve dengi okul mezunu 586 ve diğer öğrenim durumuna sahip 38

öğrencidir. Bu kurslarda görev yapan toplam 183 öğretmenin mezuniyet durumlarına bakıldığında: 22'si yüksekokul mezunu, 120'si orta, lise ve dengi okul mezunu, 41'i diğer öğrenim kurumlarından mezundur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 361).

Tablo 3.11'de görüldüğü üzere, C şubesinde yani haftada 6 saat kurs alan genç kız ve kadınların sayısı 4.951'dir; bu durum, söz konusu şubenin kursiyerler tarafından en çok tercih edilen program olduğunu göstermektedir. Toplam 5.490 öğrenciden 1.577'sinin mezun olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun belge edinmekten ziyade beceri kazanmayı yeterli gördükleri anlaşılmaktadır.

3.2.1.2. Akşam erkek sanat okulları

Erkek Sanat Enstitülerinin bulunduğu yerlerde, gündüz eğitimi alamayan çırak ve işçilerin mesleki bilgilerini geliştirebilmeleri için Akşam Erkek Sanat Okulları ve kursları açılmıştır. Özellikle fabrikalarda çalışan ustalar ve işçiler bu okullara devam ederek teknik bilgilerini artırmış, kısa süreli eğitim almak isteyenler de gerekli becerileri edinmişlerdir. Eğitim süresi iki yıl olan bu okullarda dersler, gündüz işleri engellenmeden akşam saat 18:00'den sonra yapılmıştır; demircilik, elektrikçilik, marangozluk ve modelcilik gibi çeşitli alanlarda atölye eğitimi verilmiştir (Sivri, 1958: 41). Kursiyerlerden genel kültür eksikliği olanlara atölye derslerinin dışında temel düzeyde Türkçe, aritmetik, geometri ve yurt bilgisi dersleri verilirdi. Öğretim süresi ekim ayı başından mayıs sonuna kadar sürer; ikinci sınıfı geçen öğrenciler, bitirme sınavlarını başarıyla tamamladıklarında diploma almaya hak kazanırdı (Battal, 2022: 19)

1923-1932 Maarif İstatistiklerinden akşam erkek sanat okullarının 1928-1929 öğretim yılından itibaren faaliyette olduğu görülmektedir. Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep Kastamonu akşam erkek sanat okullarına ait sadece bir yıllık istatistik bulunmakta olup, bu okulların 1928-1929 öğretim yılında açık olduğu kayıtlarda yer almaktadır. Ancak bu yıldan sonra kapandıkları anlaşılmaktadır. Bursa Akşam Erkek Sanat Okulu 1928-1929 öğretim yılından itibaren faaliyete geçmiş, Ankara ve İstanbul Akşam Erkek Sanat Okulları ise 1929-1930 yılından itibaren faaliyete başlamıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1933: 60).

Resmi akşam erkek sanat okullarına ait 1938-1939 öğretim yılı öğrenci ve öğretmen sayıları aşağıdaki **Tablo 3.12'**de gösterilmektedir. Ankara, Bursa, İstanbul ve Sivas'ta bulunan dört akşam erkek sanat okulunun toplam öğrenci sayısı 555'tir. Bu okullarda görev yapmış olan toplam öğretmen sayısı 23'tür. 1938-1939 Maarif İstatistiklerinde, kurslardaki 555 öğrencinin yaş gruplarına göre dağılımı şu şekildedir: 12-16 yaş grubunda 99, 17-25 yaş grubunda 319, 26-35 yaş grubunda 117, 36-45 yaş grubunda 20'dir. 45 yaş üstü kursiyer görülmemektedir. Kursiyerlerin öğrenim durumlarına bakıldığında; ulus okulları mezunu 44, ilkökul mezunu 368, orta, lise ve dengi okul mezunu 127 kişi olduğu; ayrıca 16 öğrencinin ise imtihan aşamasında bulunduğu belirtilmiştir. Bu kurslarda görev yapan toplam 23 öğretmenin mezun

oldukları okullara göre dağılımı ise şu şekildedir: yüksekokul mezunu 5, orta, lise ve dengi okul mezunu 10, diğer öğrenimlerden 8 öğretmendir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 362-363).

Tablo 3.12. Akşam erkek sanat okulları kurslarının öğrenci ve öğretmen sayıları

Okul Adları	Sınıflar	Tevsiyecilik ve Tormacılık	Demircilik	Elektirikçilik	Marangozluk	Dökümcülük	Modelcilik	Sihhi Tesisat	İnşaatçılık	Döşemecilik	Arabacılık	Boyacılık	Tenekecilik ve Sobacılık	Doğramacılık	Motor ve Otomobil Tamirciliği	Ağaç İşleri Resmi	Demir İşleri Resmi	Toplam	Öğretmen Sayısı	
Ankara Akşam	1	-	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	52	86	5	
	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3		3
	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2		
Toplam		-	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22	52	91	5	
Mezun		-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	8		
Bursa Akşam	1	20	-	3	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29	3	
	2	7	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10		
	3	3	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5		
Toplam		30	-	6	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	44	3	
Mezun		3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4		
İstanbul Akşam	1	196	-	-	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	221	6	
	2	69	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	87		
	3	9	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15		
Toplam		274	-	-	49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	323	6	
Mezun		3	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7		
Sivas Sanatlar Evi	1	11	10	-	21	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	46	9	
	2	5	-	-	16	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	23		
	3	19	2	-	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28		
Toplam		35	12	-	43	5	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	97	9	
Mezun		19	-	-	6	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	28		
Genel Toplam		339	12	23	100	5	-	-	-	-	-	-	-	2	-	22	52	555	23	
Mezun Toplamı		25	7	11	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	47		

Tablo 3.12'de görüldüğü bu kurslarda tesviyecilik ve tornacılık, demircilik, elektrikçilik, marangozluk, dökümcülük, modelcilik, sıhhi tesisat, inşaatçılık, döşemecilik, arabacılık, boyacılık, tenekencilik ve sobacılık, doğramacılık, motor ve otomobil tamirciliği, ağaç işleri resmi, demir işleri resmi alanlarında kurs açılmaktaydı. 1938-1939 öğretim yılı istatistiklerinde modelcilik, sıhhi tesisat, inşaatçılık, döşemecilik, arabacılık, boyacılık, tenekencilik ve sobacılık, motor ve otomobil tamirciliği alanlarında hiç kurs açılmadığı görülmektedir. En yoğun katılım 339 öğrenci ile tesviyecilik ve tornacılık kursuna; en az katılım 2 öğrenci ile doğramacılık ve 5 öğrenci ile dökümcülük kurslarına olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 362). Ayrıca yukarıda anlatılan akşam kız sanat okullarının okul, öğrenci ve öğretmen sayısının erkek akşam sanat okullarına oranla çok daha fazla olması erkeklerin bu kurslara talebinin düşük olduğunu göstermektedir.

3.2.1.3. Akşam ticaret okulları

1938-1939 Maarif İstatistiklerinde iki adet akşam ticaret okulu yer almaktadır. Bunlar; İzmir Akşam Kız Ticaret Okulu ve Mersin Akşam Ticaret Okuludur.

İzmir Akşam Kız Ticaret Okulunun 2 dershanede 62 erkek ve 7 kız olmak üzere toplam 69 kursiyeri mevcuttu. Bu kursiyerlerin yaş gruplarına göre dağılımı şu şekildedir: 12-16 yaş aralığında 4, 17-25 yaş aralığında 31, 26-35 yaş grubunda 27 ve 36-45 yaş grubunda 7'dir. 45 yaş üstü kursiyer görülmemektedir. Kursiyerlerin öğrenim durumlarına bakıldığında; ulus okulları mezunu 12, ilkokul mezunu 30 ve orta, lise ve dengi okul mezunu 27 kişi bulunmakta olup, sınavla alınan öğrenci olmadığı görülmektedir. Bu kurstan 22 erkek ve 6 kız olmak üzere toplam 28 kursiyerin mezun olduğu belirtilmiştir. Kursta görevli öğretmen sayısı 7'dir. Öğretmenlerin 6'sı yüksekokul mezunu olup 1 öğretmen orta, lise ve dengi okul mezunudur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

Mersin Akşam Ticaret Okulunda 2 dershanede 32 erkek ve 13 kız olmak üzere toplam 45 kursiyer mevcuttu. Bu kursiyerlerin yaş gruplarına göre dağılımı şu şekildedir: 12-16 yaş grubunda öğrenci yoktur, 17-25 yaş grubunda 44, 26-35 yaş grubunda öğrenci yoktur ve 36-45 yaş grubunda 1 kursiyer vardır. Kursiyerlerin öğrenim durumlarına bakıldığında; ulus okulları mezunu 12, ilkokul mezunu 29 ve orta, lise ve dengi okul mezunu 4 kişi bulunmkata olup, sınavla alınan öğrenci olmadığı görülmektedir. Bu kurslardan 7 erkek ve 7 kız toplam 14 kursiyerin mezun olduğu belirtilmiştir. Kursta görev yapmış olan 3 öğretmen ise yüksekokul mezunudur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

1938-1939 Maarif İstatistiklerine göre, akşam ticaret okullarında toplam 114 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin 20'si kız, 94'ü erkektir ve erkek öğrenciler çoğunluktadır. Kursiyerlerin yaş grupları incelendiğinde büyük bir kısmının 17-25 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Ayrıca kursiyerlerin genel olarak ilkokul mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Toplam 114 öğrenciden 42'si mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

3.2.1.4. İpekböcekçiliği okulları

1938-1939 Maarif İstatistiklerine göre, Türkiye’de üç adet ipekböcekçiliği okulunun faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bunlar: Amasya İpekböcekçiliği Okulu, Diyarbakır İpekböcekçiliği Okulu ve Edirne Uzunköprü İpekböcekçiliği Okulu’dur.

Amasya İpekböcekçiliği Okulu’nun bir dershanesi ve 67 erkek öğrencisi bulunmaktaydı. Bu okulun kurslarından 17 kursiyerin mezun olduğu belirtilmiştir. Kursta görev yapan iki öğretmenin ise orta, lise ve dengi okullardan mezun olduğu kaydedilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

Diyarbakır İpekböcekçiliği Okulu’nun bir dershanesi ve 26 erkek öğrencisi bulunmaktaydı. Bu kurstan 10 kursiyerin mezun olduğu belirtilmiştir. Kursta görev yapan bir öğretmenin yüksek okul mezunu olduğu kaydedilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

Edirne Uzunköprü İpekböcekçiliği Okulu’nun bir dershanesi ve 13 erkek öğrencisi bulunmaktaydı. Bu kurstan 13 kursiyerin mezun olduğu belirtilmiştir. Kursta görev yapan bir öğretmenin ise orta, lise ve dengi okullardan mezun olduğu kaydedilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

1938-1939 Maarif İstatistiklerine göre, ipekböcekçiliği okullarında toplam üç dershanede 106 erkek öğrenci bulunduğu ve bunların yaşlarının çoğunlukla 17-25 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Kursiyerlerin büyük bir kısmı ilkokul mezunudur. Bu okullardaki 106 öğrencinin 40’ı mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

3.2.1.5. Özel biçki-dikiş, nakış, şapka, çiçek yurtları

Cumhuriyet’in ilk yıllarında açılan özel biçki ve dikiş yurtları, kadınlara yönelik sosyal ve mesleki politikaların önemli bir aracı olmuş, hem eğitim çağındaki kız çocuklarının hem de yetişkin kadınların mesleki beceriler kazanmasını sağlamıştır. 1931 yılından itibaren Talim ve Terbiye Kurulu’nun kararlarıyla yurtların işleyişi düzenlenmiş, talimatname ve müfredatlar oluşturulmuştur.

1934’ten itibaren biçki ve dikiş yurdu açmak veya burada öğretmenlik yapmak isteyenler için bazı standartlar getirilmişti. En az ilkokuldan mezun olmalıydılar ve onaylı bir biçki dikiş kursu mezunu olma şartı aranıyordu. Ayrıca yurtların programlarında eğitim süreleri, kayıt ve sınav şartları, ücretler, ders gün ve saatleri gibi detayların yer alması zorunlu hâle getirilmiştir. 1938’den itibaren ülke genelindeki tüm yurtlarda mezunlara standart diplomalar verilmeye başlanmıştır.

Bu yurtların çoğu kadınlar tarafından açılmış olmakla birlikte, bazıları erkek öğrencileri de kabul etmiştir. Ayrıca, Müslüman kadınların yanı sıra İstanbul başta olmak üzere Ermeni ve Yahudi vatandaşlar da biçki yurtları açmış, kendi cemaatlerine hizmet vermiştir. Kurslarda

biçki ve dikişin yanı sıra şapka, çiçek yapımı, korsaj ve daktilo dersleri de verilmiş, mezun olan kadınlar ev ekonomisi ve meslekî hayat açısından desteklenmiştir (Demir, 2017: 204-207).

Cumhuriyet döneminde biçki ve dikiş yurtları, eğitim döneminin sonunda ürün sergileri ve mezuniyet törenleri düzenliyordu. Bu törenlere vali, belediye başkanı ve maarif yöneticileri katılıyor, bazen Maarif Vekili de iştirak ediyordu. Sergiler, kadınların toplumsal görünürlüğüne artırmış, haber ve fotoğrafları gazetelerde geniş yer bulmuştur. Başlangıçta okullarda yapılan sergiler 1932'den sonra Halkevleri'nde düzenlenmiş, bazı yurtlar bu kurumlara bağlanmıştır. Ayrıca yurt müdürleri biçki ve dikiş üzerine kitaplar yayımlamış, Baysal Biçki Yurdu gibi bazı kurslar kendi dergilerini çıkarmıştır (Demir, 2017: 208-209).

Cumhuriyet döneminde sosyal ve kültürel kalkınmaya katkı sağlaması için 1932'de 14 şehirde açılan Halkevlerinin bünyesindeki Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, kadınlara yönelik biçki, dikiş, nakış, şapkacılık ve çiçekçilik gibi kurslar düzenlemiştir. Bu uygulama, II. Meşrutiyet'ten beri devam eden kadınların mesleki eğitimini destekleyen politikaların bir devamı niteliğindedir ve Cumhuriyet'in ideolojisini topluma yayma amacı taşıyordu (Demir, 2017: 231).

1938-1939 öğretim yılına gelindiğinde, Maarif İstatistiklerinde İstanbul'da 17 biçki-dikiş yurdu açıldığı, Adapazarı, İçel, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Kütahya, Manisa, Maraş, Ordu, Samsun, Seyhan, Tekirdağ, Zonguldak gibi şehirlerde açılanlarla birlikte toplam 84 biçki-dikiş yurdunun faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Halkevlerinde açılan biçki-dikiş, nakış, çamaşır, şapka, çiçek dershaneleri ile birlikte toplam 117 kurs düzenlenmiştir. Bu kurslara 216 erkek ile 2.696 genç kız ve kadın olmak üzere toplam 2.912 kişi katılım sağlamıştır. Kursiyerlerin çoğunluğunu 12-25 yaş aralığındaki gençler ve ilkökul mezunları oluşturmaktadır. Her kursta birer öğretmen görev yapmış olup toplam öğretmen sayısı 117'dir. Bu öğretmenlerin çoğunluğu "diğer öğrenim mezunları" grubunda yer almakta, yalnızca 6 kadın ve 1 erkek öğretmenin yüksekökul mezunu olduğu belirtilmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 376-377).

3.2.1.6. Diğer resmi ve özel kurs ve dershaneler

1938-1939 Maarif İstatistiklerine göre, Devlet Demiryolları tarafından açılmış üç kurs bulunmaktadır. Bunlar; Haydarpaşa Şimendifer Kursu ve Ankara Demiryolları Telgraf Kursu ve Eskişehir Cer Ateşçi Kursu'dur.

Haydarpaşa Şimendifer Kursu'nda bir dershane 318 erkek kursiyer eğitim görmekteydi. Bu kurstan 213 kursiyerin mezun olduğu belirtilmiştir. Kursta görev yapan öğretmen sayısı 6'dır. Öğretmenlerin üçü yüksekökul mezunu, diğer üçü ise "diğer öğrenim" grubunda yer almaktadır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

Ankara Demiryolları Telgraf Kursu'nun bir dershanesinde toplam 50 erkek kursiyer bulunmaktaydı. Bu kurstan 31 kursiyer mezun olmuştur. Kursta görevli üç erkek öğretmenden ikisi orta, lise ve dengi okul mezunu olup bir öğretmenin mezuniyeti "diğer öğrenim" olarak belirtilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

Eskişehir Cer Ateşçi Kursu'nun bir dershanesinde 113 erkek kursiyeri mevcuttu. Bu kurstan 94 kursiyer mezun olmuştur. Kursta görevli 26 erkek öğretmenin tamamının orta, lise ve dengi okul mezunu olduğu belirtilmiştir. Ancak bu sayı, bir dershanede 113 erkek kursiyer için oldukça fazladır. Rakam birkaç kez tekrar etmekte ve toplam sayıya 26 olarak eklendiğinden, yanlışlık olma ihtimali düşük görülmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

1938-1939 Maarif İstatistiklerine göre, Devlet Demiryolları tarafından açılan bu kursların kursiyerlerinin yaş grupları ve mezuniyet durumları incelendiğinde, kursların istihdam amacıyla düzenlendiği anlaşılmaktadır. Kurslarda toplam 481 öğrenci bulunmakta, kursiyerlerin büyük çoğunluğunun 17-35 yaş aralığında ve genellikle orta, lise ve dengi okul mezunu olduğu görülmektedir. 481 kursiyerden 338'i mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

1938-1939 Maarif İstatistiklerine göre, inhisar kurslarının sayısı üç olup bunlar; İstanbul İnhisarlar Memurin Kursu, İstanbul İnhisarlar Exper Kursu ve İstanbul Zararlı Böcekler Mücadele Kursu'dur. Bu kursların toplam üç dershanesinde toplam 205 erkek kursiyer bulunmaktaydı. Bu kurslardan 195 kursiyer mezun olmuştur. Kurslarda görev yapan 39 erkek öğretmenden 29'unun yüksekokul, 10'unun ise orta, lise ve dengi okul mezunu olduğu belirtilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 364).

1938-1939 Maarif İstatistiklerinde ayrıca resmi kurslardan; Maarif Vekâletine bağlı Bursa Gürsu Nahiyesi Biçki Dikiş Kursu ile Ziraat Vekâletine bağlı Selimiye Hayvan Sağlık Kursu, Edirne Ziraat Kursu ve Edirne Arıcılık Kursuna ait veriler de yer almaktadır. Bu kurslarda 123'ü erkek olmak üzere toplam 166 kursiyer bulunmaktaydı. Her kursta birer öğretmen görev yapmış olup toplam 4 öğretmen ders vermiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 368-369).

1938-1939 Maarif İstatistiklerinde, ayrıca musikî, daktilo, makinist, berber, hastabakıcılık, elektrik kurslarına da ayrı bir cetvelde yer verilmiştir. Bunlardan; Ankara Kâzım Arser Daktilo Kursu, İstanbul Galata Undervut Daktilo Kursu, İstanbul Otomobil Makinist Kursu, İstanbul Motor Elektrik Dershanesi (Taksim), İstanbul Amerikan Hastanesi Hastabakıcılık Kursu, İstanbul Nişantaşı Jimnastik Dershanesi ve Muğla Otomobil Traktör Kursu özel kurslardır. Bu yedi kursta 392 erkek ve 189 kız olmak üzere toplam 581 öğrenci eğitim görmekteydi. Kurslardan 454 kursiyer mezun olmuştur. Toplam 13 öğretmen (9 erkek ve 4 kadın) görev yapmış olup, bunlardan 7 erkek öğretmenin yüksekokul mezunu olduğu kaydedilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 378-379).

1938-1939 Maarif İstatistiklerinde aynı cetvelde Halkevlerinin açtığı dersane, zehirli gaz, elektrik ve diğer kurslar da gösterilmektedir. Bu kurslar şunlardır: Riyaziye Kursları, Usulü Muhasebe Kursları, Fen Bilgisi Kursları, Zehirli Gaz Kursları, Resim Kursları, Müzik Kursları, Daktilo ve Steno Kursları, Elektrikçilik Kursları, Motor ve Makinecilik Kursları, Ev İdaresi Kursları, Muhtarlık ve Köy Kâtibi Kursları, Boks ve Güreş Kursları, Uçakçılık Kursları, Arıcılık Kursları, Mimarcılık Kursları, Tarih Coğrafya Kursları. Toplam 78 dershanede (22'si müzik, 15'i riyaziye) kurs açılmıştır. Bu kurslarda 2.668 erkek, 864 genç kız ve kadın olmak üzere toplam 3.532 kursiyer eğitim görmüştür. Kurslarda 103'ü erkek olmak üzere toplam 113 öğretmen görev almıştır. Öğretmenlerin 46'sı orta, lise ve dengi okul mezunu, 37'si ise yüksekokul mezunudur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 378-379).

1938-1939 Maarif İstatistiklerinde, yukarıda değinilen cetvelin sonunda bütün resmî ve hususî dersane, yurt ve kursların toplamı verilmiştir. Buna göre, 362 kursa, 11.044 erkek, 10.681 genç kız ve kadın olmak üzere toplam 21.727 öğrenci devam etmiştir. Bu kurslarda 603'ü erkek ve 317'si kadın olmak üzere toplam 920 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 379).

3.2.2. Orta dereceli meslek ve teknik okullar

3.2.2.1. Meslek Öğretmen Okulları

1938-1939 öğretim yılı Maarif İstatistiklerine göre, meslek okullarına öğretmen yetiştiren üç okul bulunmaktadır. Bunlar; Ankara Kız Meslek Öğretmen Okulu, Ankara Erkek Meslek Öğretmen Okulu ve Ankara Müzik Öğretmen Okulu'dur. **Tablo 3.13'**te bu okulların 1938-1939 öğretim yılı öğrenci ve öğretmen sayıları gösterilmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 386-387).

Tablo 3.13. 1938-1939 öğretim yılı meslek öğretmen okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları

Okulun adı	Sınıflar	Öğrenci Sayısı									Öğretmen Sayısı		
		Gündüzlü		Yatılı				Toplam			Erkek	Kadın	Toplam
				Paralı	Parasız	Erkek	Kız						
Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam		
Ankara Kız Meslek Öğretmen Okulu	1	-	28	-	12	-	30	-	70	70	4	16	20
	2	-	35	-	80	-	41	-	106	106			
	İhtisas	-	15	-	5	-	26	-	46	46			
	Toplam	-	78	-	47	-	97	-	222	222			
Ankara Erkek Meslek Öğretmen Okulu	1	2	-	-	-	18	-	20	-	20	4	-	4
	2	1	-	-	-	20	-	21	-	21			
	Toplam	3	-	-	-	38	-	41	-	41			
Ankara Müzik Öğretmen Okulu	4 ¹³	-	-	-	-	4	10	4	10	14	32	15	47
	5	-	-	-	-	1	6	1	6	7			
	6	-	-	-	-	5	8	5	8	13			
	Toplam	-	-	-	-	10	28	10	28	34			
Genel Toplam		3	78	-	47	48	121	51	246	297	40	31	71

3.2.2.1.1. Ankara Kız Meslek Öğretmen Okulu

1927 Yılından önce Maarif Vekâletinin meslek okullarında görev yapan öğretmenlerle bir ilgisi bulunmamaktaydı. 1927'den sonra öğretmen yetiştirme sorununun ele alındığı görülmekte olup dış ülkelerden uzman getirmek ve yurtdışına öğrenci göndermek yoluyla meslek okullarındaki öğretmen ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Maarif Vekâleti 1927-1938 yılları arasında çeşitli Avrupa ülkelerine öğretmen yetiştirmek üzere 133 öğrenci göndermiştir. Bu yıllar arasında Türkiye'ye çeşitli ülkelerden 65 uzman, mesleki okullardaki öğretmen ihtiyacını karşılamak ve öğretmenlere hizmetiçi eğitim vermek gibi amaçlarla getirilmiştir. Ancak bu yollar öğretmen ihtiyacını karşılamaya yetmemiştir (Doğan, 1983: 370-373).

¹³ Musiki öğretmen okulunun ilk sınıfları kaldırılmış olduğundan 4. 5. ve 6. sınıfların verileri yazılmıştır

Kız sanat okulları ve kız sanat enstitülerine atölye ve meslek dersi öğretmenleri yetiştirmek amacıyla 1934-1935 öğretim yılında Ankara’da Kız Meslek Öğretmen Okulu açıldı (Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü, 1964: 73). Okul, ilk yıllarda iki ve üç yıllık iki bölümden oluşuyordu. İlk iki yılda öğrenciler genel kültür, öğretmenlik bilgisi ve atölye çalışmaları görüyordu. Kız enstitüsü mezunlarından, öğretmenler kurulu tarafından aday gösterilen, 21 yaşını geçmemiş ve öğretmenliğe engel sağlık sorunu olmayan öğrenciler sınavla alınıyordu. İki yıllık bölümü bitirenler akşam kız sanat okullarında, üçüncü yıl pratik eğitim alanlar ise kız enstitülerinde öğretmen olarak görevlendiriliyordu. 1938-1939’da iki yıllık bölüm üç yıla çıkarıldı ve uzmanlık alanları yeniden düzenlendi (Duman, 2014: 67).

1938-1939 öğretim yılı maarif yıllığında yer alan Ankara Kız Meslek Öğretmen Okulu’nun meslek alanlarına göre öğrenci ve mezun sayıları **Tablo 3.14**’te gösterilmektedir. Okulun meslek alanları; dikiş, nakış, moda, ev idaresi yemek pişirme, çamaşır, çiçek, resim ve çocuk bakımını kapsamaktadır. Birinci sınıfta meslek alanlarında 70, ikinci sınıflarda 106 ve üçüncü yıl ihtisas alanlarında 46 öğrenci olmak üzere toplam 222 öğrenci meslek okulu öğretmenliği için yetiştirilmiştir. Okulun 1938-1939 öğretim yılı mezun sayısı ise 89’dur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 403).

Tablo 3.14’te görüldüğü gibi 1938-1939 öğretim yılında okulda 4 erkek ve 16 kadın olmak üzere toplam 20 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 421).

Tablo 3.14. 1938-1939 öğretim yılı Ankara Meslek Öğretmen Okulu öğrenci, mezun, öğretmen sayıları

Sınıf	Meslek Alanlarına Göre Öğrenci Sayısı									Öğretmen Sayısı		
	Dikiş	Moda	Nakış	Çamaşır	Çiçek	Resim	Ev idaresi Yemek	Çocuk bakımı	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1	21	7	7	12	4	6	13	-	70	4	16	20
2	65	10	4	8	6	5	8	-	106			
İhtisas	16	7	7	7	2	2	-	5	46			
Toplam	102	24	18	27	12	13	21	5	222			
Mezun Sayısı	57	7	7	7	2	2	2	5	89			

3.2.2.1.2. Ankara Erkek Meslek Öğretmen Okulu

1930’larda sanat okullarının sayısının artmasıyla, geçici çözümler yetersiz kalınca kalıcı bir öğretmen yetiştirme sistemi ihtiyacı doğdu. Bu doğrultuda 8 Temmuz 1936’da 3007 sayılı “Kültür Bakanlığı’na Bağlı Erkek ve Kız Meslek Okulları Öğretmenleri Hakkında Kanun” çıkarıldı. Kanun, meslek öğretmeni olabilmek için ilgili alanlarda yüksekokul veya eşdeğer okul mezunu olmayı şart koşuyordu. 6 Kasım 1936’da Erkek Meslek Öğretmen Okulu açıldı. Okul,

1937-1938'de Ankara'da faaliyete geçti ve tesviyecilik, demircilik, marangozluk bölümlerini kapsıyordu. Üç yıllık bu okula, sanat okulu mezunlarından en az iki yıllık iş tecrübesi olanlar veya ilkokul mezunu olup yedi yıllık iş deneyimi bulunanlar alınabiliyordu. Ancak öğrenci bulma zorluğu nedeniyle 1945'te bu şartlar kaldırıldı (Duman, 2014: 74-75). 1946 yılında programında değişiklik yapılarak öğrenim süresi 4 yıla çıkarıldı ve Ankara Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu adıyla yüksek dereceli bir okul oldu (Meleki ve Teknik Öğretim İstatistik Yayım Müdürlüğü, 1964: 69).

1938-1939 öğretim yılında, Ankara Erkek Meslek Öğretmen Okulu'nda birinci sınıfta 20, ikinci sınıfta 21 olmak üzere 41 öğrenci bulunmaktaydı. Bu öğrencilerin 38'i parasız yatılıdır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 386-387). Ayrıca maarif yıllığında tesviyecilik ve tornacılık alanlarında 24, demircilik alanında 5, marangozluk alanında ise 12 öğrenci olduğu kaydedilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 403). Okulda 4 erkek öğretmenin görev yaptığı belirtilmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 421).

3.2.2.1.3. Ankara Müzik Öğretmen Okulu

Osmanlı döneminde öğretmen yetiştirmek için Dârümuallimîn (1848) Dârümuallimâtlar (1870) açılmıştır. 1880'lerden itibaren taşrada da bu okullar yaygınlaşmış ancak müzik öğretmeni yetiştirmeye yönelik özel bir program uygulanmamıştır. Cumhuriyet döneminde ise 1924'te Ankara'da Musiki Muallim Mektebi açılarak Türkiye'nin müzik öğretmeni yetiştiren ilk bağımsız kurumu oluşturulmuştur. Yatılı ve ücretsiz eğitim veren okul, lise, ortaokul ve muallim mekteplerine batı müziği alanında öğretmen yetiştirmeyi amaçlamıştır. Kurucu müdürlüğünü Osman Zeki (Üngör)Bey'in üstlendiği okulun eğitim süresi ilk başta dört yıl (üç yıl ders, bir yıl staj) olarak belirlenmiştir. Ayrıca hazırlık sınıfı vardır. 1931'de yapılan düzenleme ile süre altı yıla çıkarılmış; ilk üç yıl orta, son üç yıl meslek eğitimi olarak planlanmıştır. Müfredatta müzik dersleri ve genel kültür derslerinin yanı sıra öğretim yöntemleri yer almış, son sınıfta staj uygulamaları yapılmıştır. 1934'te çıkarılan Millî Musiki ve Temsil Akademisi Teşkilât Kanunu ile okul, bu akademi bünyesine alınmış ve mezunlarının yeteneklerine göre orkestra, temsil şubesi veya ortaöğretim kurumlarına yönlendirilmesi kararlaştırılmıştır. 1937-1938'de ise Gazi Terbiye Enstitüsü'ne bağlanarak üç yıllık müzik öğretmenliği bölümüne dönüştürülmüştür (Tangülü ve Becerikli, 2020: 459-465).

1938-1939 öğretim yılı maarif yıllığında, 1937-1938 yılında Gazi Terbiye Enstitüsü'ne bağlanmasından kaynaklı olarak Ankara Müzik Öğretmen Okulu'nun ilk sınıflarına ait veri yer almamaktadır. Sadece 4., 5. ve 6. sınıf verileri bulunmaktadır. Buna göre, okulda 10 erkek ve 24 kız öğrenci olmak üzere toplam 34 öğrencinin öğrenim gördüğü belirtilmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 386-387).

Ankara Müzik Öğretmen Okulu'nda görev yapan öğretmen sayısı ise 32 erkek ve 15 kadın öğretmen olmak üzere toplam 47'dir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 421).

3.2.2.2. Erkek sanat okulları

1922-1927 Yılları arasındaki meslek okullarının idare biçimleri, öğretim programları ve süreleri birbirinden farklıydı. Meslek okullarından bazıları, Cumhuriyet öncesinde hazırlanmış programları uygulamaya devam ediyordu. Maarif Eminlikleri, buldukları bölgelerdeki meslek ve sanat okullarını denetleme ve gözetim yetkisine sahipti. Ancak bu birimlerin, söz konusu okulların gelişimine katkı sunma veya öğretim programlarında birlik sağlama konusunda etkili bir rolü bulunmamaktaydı. 1926 yılında Türkiye’de vilayetlere bağlı **Tablo 3.15**’te belirtilen erkek sanayi okulları mevcuttu (Kılınç, 2013: 211).

Tablo 3.15. Erkek sanat okulları (1926)

Vilayet adı	Okul adı	Kaç sınıf olduğu	Derecesi
Aksaray	Erkek Sanayi Mektebi	3	İlk
Bolu	Erkek Sanayi Mektebi	3	İlk
Urfa	Erkek Sanayi Mektebi	3	Orta
Sivas	Erkek Sanayi Mektebi	4	İlk
İzmir	Erkek Sanayi Mektebi	3	Orta
Konya	Erkek Sanayi Mektebi	4	Orta
İstanbul	Erkek Sanayi Mektebi	4	Orta
Bursa	Erkek Sanayi Mektebi	4	Orta
Diyarbakır	Erkek Sanayi Mektebi	3	İlk
Kütahya	Sanayi ve Ziraiye Yurdu	-	-
Kastamonu	Erkek Sanayi Mektebi	5	İlk
Gümüşhane	Erkek Sanayi Mektebi	5	İlk
Edirne	Erkek Sanayi Mektebi	3	İlk
Ankara	Erkek Sanayi Mektebi	4	İlk
Aydın	Erkek Sanayi Mektebi	3	Orta

Tablo 3.15’te görüldüğü gibi okulların bir bölümü ilkokul, bir kısmı ise ortaokul düzeyindeydi. Programları farklılık gösterse de, Millî Eğitim Bakanlığı’na devredilmeden önceki dönemlerine ait derslerin farklılıkları aşağıda örnek olarak seçilen Diyarbakır (ilkokul) sanayi okulunun **Tablo 3.16**’da ve Konya (ortaokul) sanayi okullarının **Tablo 3.17**’de haftalık ders çizelgeleriyle ortaya konulmuştur (Kılınç, 2013: 213).

Tablo 3.16. Diyarbakır Sanayi Okulu programı

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Alfabe, Kur’an-ı Kerim ve malumatı diniye	12	4	4
Hesap - Hendese	4	4	4
Türkçe	5	4	4
Tarih - Coğrafya	4	4	4
El işleri, Resim, Çizgi	3	-	-
Hüsnühat ve manzume	2	2	2
Toplam	30	18	18

Tablo 3.17. Konya Sanayi Okulu programı

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf
Kur'an-ı Kerim	2	2	-	-
Ulumu Diniye	2	2	-	-
Kitabet	-	-	-	2
Türkçe	2	2	2	1
Hüsnühat	1	1	-	-
Hesap	2	2	2	-
Cebir	-	-	-	2
Hendese	-	-	2	-
Tarih	1	1	1	1
Coğrafya	1	1	1	1
Malumatı Fenniye	1	1	-	-
Malumatı Medeniye	-	-	1	1
Resim	6	6	6	6
Muzika	1	1	-	-
Musiki	-	-	2	1
Hikmet	-	-	1	-
Mukavemet	-	-	-	2
Kimya	-	-	1	-
Mihanik	-	-	-	1
Malzeme	-	-	1	-
Fransızca	2	2	2	2
Hendese-i Resmiye	-	-	1	-
Toplam	21	21	23	20

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkede toplam onbeş erkek sanayi okulu bulunmaktaydı. Ancak bunlardan yalnızca dokuz tanesi Maarif Vekâletinin yönetimine devredilebilmiştir (Kılıncı, 2013: 213). Bakanlığa devredildikten sonra 1927 yılında sanayi okulları ilkokula dayalı beş yıllık eğitim veren birer sanat okuluna çevrilmiş ve okullarda Maarif Vekâleti tarafından hazırlanmış öğretim programları uygulanmaya başlanmış, böylece eğitimde okullar arasında birlik sağlanmıştır (Battal, 2022: 25).

1938- 1939 Yılı Maarif İstatistiklerinde, 9 bölge erkek sanat okulu ve bir inşaat sanat okulu olmak üzere 10 erkek sanat okulu listelenmektedir. Bu okulların öğrenci ve öğretmen sayısı aşağıda **Tablo 3.18'**de gösterilmiştir. Buna göre, okul sayısında 1923-1924 istatistiklerindeki sanayi okulları sayısına oranla bir artış gözlenmemekle birlikte, öğrenci sayısında artış meydana gelmiştir. Erkek sanat okullarında 1938-1939 öğretim yılında hazırlık kısmında 1.807 ve teknik kısmında 1.127 olmak üzere toplam 2.934 öğrenci öğrenim görmüş olup, bunlardan 1.310'u gündüzlü, 82'si ücretli yatılı ve 1.542'si ücretsiz yatılıdır. 10 erkek sanat

okulu arasında en yüksek öğrenci sayısı 505 ile Bursa'ya, en düşük öğrenci sayısı 133 ile Diyarbakır'a aittir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 394-399).

Bu okullarda toplam 207 erkek öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 422).

Tablo 3.18. 1938- 1939 öğretim yılı erkek sanat okullarının sınıflara göre öğrenci ve öğretmen sayıları

Erkek Sanat Okulları	Öğrenci Sayısı												Öğretmen Sayısı		
	Hazırlık Kısmı		Toplam	Teknik Kısım			Toplam	Sınıfların toplamı	Gündüzlü	Yatılı		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
	1. Sınıf	2. Sınıf		1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf				Paralı	Parasız				
Ankara Bölge Sanat Okulu	65	41	106	27	52	59	168	274	159	3	112	274	31	-	31
Ankara İnşaat Usta Okulu	62	38	100	35	38	-	73	173	-	-	173	173	18	-	18
Aydın Bölge Sanat Okulu	77	61	138	45	36	4	85	223	43	1	179	223	16	-	16
Bursa Bölge Sanat Okulu	229	136	365	72	49	19	140	505	352	7	146	505	30	-	30
Diyarbakır Bölge Sanat Okulu	40	47	87	34	12	-	46	133	26	2	105	133	10	-	10
Edirne Bölge Sanat Okulu	87	109	196	43	24	-	67	263	68	2	193	263	14	-	14
İstanbul Bölge Sanat Okulu	119	102	221	103	79	84	266	487	212	41	234	487	44	-	44
İzmir Erkek Bölge Okulu	181	48	229	52	38	31	121	350	189	23	138	350	21	-	21
Kastamonu Bölge Sanat Okulu	80	67	147	35	27	-	62	209	80	1	128	209	9	-	9
Konya Bölge Sanat Okulu	133	85	218	64	35	-	99	317	181	2	134	317	14	-	14
Toplam	1073	734	1807	510	390	227	1127	2934	1310	82	1542	2934	207	-	207

Erkek Sanat Okullarına öğrenciler ücretli yatılı, ücretli gündüzlü ve ücretsiz gündüzlü olmak üzere üç farklı statüde kabul edilmekteydi. Ankara, Aydın, Bursa, Diyarbakır, Edirne, İstanbul, İzmir, Kastamonu ve Konya gibi şehirlerde faaliyet gösteren bu bölge sanat okullarının mezunları, ikinci derecede orta ihtisas okulu düzeyinde eğitim almış sayılıyor ve teknikerlik unvanıyla istihdam edilme hakkına sahip oluyorlardı. Erkek Sanat Okullarının eğitim süresi, iki yıllık hazırlık ve üç yıllık teknik sınıflardan oluşan toplam beş yıldır. Bu okulların yanı sıra, yapı ustası yetiştirmek amacıyla dört yıllık bir eğitim veren Ankara İnşaat Okuluna da diğer orta sanat okullarında olduğu gibi üç statüde öğrenci kabul edilmekteydi. Her yıl vilayetlerde ağustos ayında yapılan sınavlarda başarılı olanlar ücretsiz yatılı olarak alınırken, şartları sağlayan ilkokul mezunlarından okul ücretini ödeyenler ücretli yatılı olarak kayıt yaptırabiliyor, isteyen öğrenciler ise ücretsiz gündüzlü olarak eğitimlerine devam edebiliyordu (Battal, 2022: 68).

Bir orta öğretim erkek sanat okulu olan Ankara İnşaat Usta Okulu'nun sıvacılık, taşçılık, duvarcılık ve dülgerlik sınıflarının toplam öğrenci sayısı da istatistiklerde aynı cetvelde gösterilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 401-403). İnşaat Usta Okulları, modern inşaat ve imar alanında ihtiyaç duyulan kalifiye usta ve kalfaları yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bazı erkek sanat okullarında sanat şubesi olarak yer alan bu okullar, 1931'de Ankara'da bağımsız bir okul hâline gelmiştir (Ergin, 1977: 2101). 1938- 1939 Yılı Maarif İstatistiklerine göre sanat okulu öğrencilerinin meslek alanlarına göre dağılımı aşağıda **Tablo 3.19**'da yer almaktadır.

Tablo 3.19'a göre, öğrencilerin büyük çoğunluğunun tesviyecilik ve tornacılık alanında eğitim gördüğü ikinci ve üçüncü sırada marangozluk ve demirciliğin yer aldığı görülmektedir. 1938-1939 öğretim yılı Maarif İstatistiklerine göre, meslek derslerine öğrenciler ikinci sınıftan itibaren devam etmektedir. Bu nedenle toplam öğrenci sayısında birinci sınıflara ait veriler yer almamaktadır. Önceki **Tablo 3.18**'de ise ders kesimindeki öğrenci sayıları gösterilmiştir. Birinci sınıf öğrenci sayısı eklendiğinde toplam 3 öğrenci eksik kalmaktadır. **Tablo 3.19**'da görüldüğü gibi, en fazla mezun sayısı 101 öğrenci ile tesviyecilik ve tornacılık bölümünde olmuştur. Ancak, toplam 240 mezun ile genel olarak erkek sanat okullarının mezun sayısı düşüktür (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 401-403).

Tablo 3.19. 1938- 1939 öğretim yılı erkek sanat okullarının meslek alanlarındaki göre öğrenci ve mezun sayıları

Meslek Alanları	Meslek Alanlarına Göre Okullardaki Öğrenci Sayısı											Diploma Alanlar
	Ankara Erkek Sanat Okulu	Ankara İnşaat Usta Okulu	Aydın Erkek Sanat Okulu	Bursa Erkek Sanat Okulu	Diyarbakır Erkek Sanat Okulu	Edirne Erkek Sanat Okulu	İstanbul Erkek Sanat Okulu	İzmir Erkek Sanat Okulu	Kastamonu Erkek Sanat Okulu	Konya Erkek Sanat Okulu	Toplam	
Tesviyecilik ve Tornacılık	81	-	55	136	52	95	136	50	53	94	752	101
Demircilik	42	-	33	39	16	44	40	29	43	19	305	25
Elektrikçilik	20	-	-	-	-	-	29	17	-	-	66	19
Marangozluk	49	-	36	22	25	37	49	45	33	28	324	36
Modelcilik	-	-	-	20	-	-	26	8	-	15	69	5
Sıhhi Tesisat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İnşaatçılık	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-	18	2
Döşemecilik	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	1
Boyacılık	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-
Teneke ve Sobacılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Doğramacılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Motor ve Otomobil Tamirciliği	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Terzilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sıvacılık	-	11	-	-	-	-	-	-	-	-	11	11
Taşçılık	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	9	9
Duvarcılık	-	57	-	-	-	-	-	-	-	-	57	5
Dülgerlik	-	34	4	-	-	-	-	-	-	-	38	13
Dokumacılık	-	-	-	57	-	-	30	20	-	28	135	13
Mensucat	-	-	-	-	-	-	58	-	-	-	58	-
Toplam	208	111	146	274	93	176	368	169	129	184	1858	240

3.2.2.3. İstanbul Terzilik ve Kürkçülük Okulu

1938-1939 öğretim yılı maarif yıllığında erkek sanat okullarından sonra yer alan İstanbul Terzilik Okulu, 1929 yılında ilkokul mezunu kız ve erkek öğrencilerinin terzi ve makastar olarak yetiştirildiği bir okul olarak açılmıştır. Dört yıl eğitim veren okulun ilk üç yılı dikiş, son yılı ise biçki şubesi olarak düzenlenmiş, dikiş şubesini bitiren öğrenciler isterlerse biçki şubesine devam edebilmiştir. Dışarıda terzilik tecrübesi olanlar ise biçki şubesine doğrudan kabul edilmeden önce uygulamalı dikiş derslerinden sınava girmek zorundaydı. Zamanla okulun bünyesinde üç sınıflı kürkçülük şubesi açılmış, böylece adı “İstanbul Terzilik ve Kürkçülük Okulu” olarak değiştirilmiş ve yenilenmiş müfredat ile öğretim sürdürülmüştür. 1938-1939 öğretim yılında ise kurum “Erkek Terzilik Okulu” adını almış, ayrıca gündüz öğretimine katılmayanlar için akşam kursları açılarak mesleki eğitim hem gündüz hem akşam devam etmiştir (Battal, 2022: 81). Okulda, tanınmış terzilerden oluşan gönüllü bir murakabe komisyonu, eğitim programının sektör ihtiyaçlarına uygun yürütülmesini ve öğrencilerin iş bulmasını desteklemekteydi. Ayrıca, döner sermaye ile çalışan sipariş atölyesinde mezuniyet öncesi öğrenciler ve mesleki becerilerini geliştirmek isteyen mezunlar, dışarıdan alınan siparişler üzerinde uygulamalı çalışma yapmaktaydı (Ergin, 1977: 2103).

1938-1939 öğretim yılında, İstanbul Erkek Terzilik Okulu’nun sınıf ve meslek alanlarına göre öğrenci sayıları ve mezun öğrenci sayıları **Tablo 3.20**’de verilmiştir. Buna göre Okulun toplam öğrenci sayısı 53’tür. Öğrenciler ilk üç yıl dikiş, son yıl biçki eğitimi aldıklarından, öğrenci sayısı buna göre belirtilmiştir. Kız ve erkek öğrenci sayısı birbirine yakındır. Mezun sayısı 13 erkek ve 15 kız olmak üzere toplam 28’dir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 403).

Tablo 3.20. 1938-1939 İstanbul Erkek Terzilik ve Kürkçülük Okulu öğrenci ve mezun sayıları

Sınıflar	Meslek Şubeleri				Sınıf Öğrenci Sayısı		
	Biçki		Dikiş		Erkek	Kız	Toplam
	Erkek	Kız	Erkek	Kız			
1	-	-	6	7	6	7	13
2	-	-	6	5	6	5	11
3	-	-	5	7	5	7	12
4	8	9	-	-	8	9	17
Toplam	8	9	17	19	25	28	53
Mezun Sayısı	8	9	5	6	13	15	28

Bu okulda 1938-1939 öğretim yılında 10 erkek öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 422).

3.2.2.4. Kız enstitüleri

Cumhuriyet döneminde kızların mesleki eğitimini modernleştirmek amacıyla 1927’de Omer Buyse’nin raporunda önerilen kız enstitüsü modeline uygun olarak, 1928’de Ankara’da İsmet Paşa Kız Enstitüsü açılmıştır. Bu kurum, daha sonra açılan enstitülere örnek teşkil etmiştir. Kız Enstitüleri beş yıllık bir eğitim sunmuş; ilk üç yıl genel kültür dersleri, son iki yıl ise ev idaresi,

yemek pişirme, nakış, biçki-dikiş ve moda gibi mesleki dersler içermiştir. Ortaokul mezunları 4. ve 5. sınıflara, lise mezunları ise seviyelerine uygun sınıflara yerleştirilmiş; iki yıllık mesleki programı tamamlayanlara “Enstitü Diploması” verilmiştir. Bu okullar, modern Türk kadını yetiştirme hedefiyle hem ev hayatına hem iş yaşamına hazırlayıcı bir rol üstlenmiştir. 1931’de Cumhuriyet Halk Partisi programında meslek ve sanat okullarının artırılması hedeflenmiş, 1939 Maarif Vekâleti raporunda da kız enstitülerinin yararları vurgulanmıştır (İleri, 2019: 203-208).

Kız enstitülerinde 1933–1934 öğretim yılından itibaren öğrenciler, ikinci sınıftan başlayarak “Kadın Sanatları” şubesi ve “Ev İdaresi” olmak üzere iki şubeye ayrılmıştır. Kadın sanatları şubesinde biçki-dikiş, moda, nakış ve beyaz işler; ev idaresi şubesinde ise yemek pişirme, ütü ve kola, çamaşır-tamir işleri, temizlik ile hasta, yaralı ve çocuk bakımı dersleri verilmiştir. Daha sonra yapılan değişiklikle üçüncü sınıftan sonra “biçki-dikiş” ve “moda” olarak iki ihtisas şubesi oluşturulmuştur (Demir, 2017: 183-186).

Beş yıllık kısımda ortaokul müfredatına ek olarak ev idaresi ve kadın sanatlarına dair teknik dersler verilir, üçüncü sınıftan itibaren öğrenciler biçki-dikiş veya moda şubelerinden birine yönlendirilirdi. Ortaokul mezunları ise iki yıllık kısımda yalnızca teknik ve uygulamalı dersler görürdü (Ergin, 1977: 2106).

Ortaokul mezunları 4. ve 5. sınıflara, lise mezunları ise seviyelerine uygun sınıflara yerleştirilmiş ve iki yıllık mesleki eğitimi tamamlayanlara Enstitü Diploması verilmiştir. Bu dönemde kız enstitülerinden mezun olanlar, kendi atölyelerini veya dikiş yurtlarını açarak bağımsız çalışabilir, liseye ya da Güzel Sanatlar Akademisi’nin Tezyin Şubesine devam edebilirdi. Ayrıca, Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü bünyesindeki meslek öğretmen okuluna giderek ilkokul, ortaokul ve sanat okullarında öğretmen olma imkânına da sahip olmuşlardır (Battal, 2022: 33-35).

1938-1939 öğretim yılı Maarif İstatistiklerine göre, Türkiye’de 3’ü İstanbul’da, diğerleri Ankara, Adana, Bursa, Edirne, Elazığ, İzmir, Manisa, Trabzon’da olmak üzere toplam 11 kız enstitüsü faaliyette bulunmaktadır. Bu okulların öğrenci ve öğretmen sayıları **Tablo 3.21**’de gösterilmiştir. Buna göre, bu okullarda toplam 1.900 kız öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu öğrencilerin 100 ‘ü yatılı ve parasızdır; sadece bir yatılı öğrenci ücretli olarak eğitim almaktadır. Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve İstanbul Üsküdar Kız Enstitüsü’nde yatılı öğrenciler bulunurken, diğer okulların yatılı olmadığı görülmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 392-393).

Bu okullarda toplam 255 öğretmen görev yapmıştır; bunların 26’sı erkek, 229’u ise kadın öğretmendir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 422).

Tablo 3.21. 1938-1939 öğretim yılında kız sanat okulu ve enstitülerinin öğrenci ve öğretmen sayıları

Kız Sanat Okulları	Öğrenci Sayısı				Öğretmen Sayısı		
	Gündüzlü	Yatılı		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
		Paralı	Parasız				
Adana İsmet İnönü Kız Enstitüsü	147	-	-	-	-	9	9
Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü	395	58	1	454	2	69	71
Bursa Necati Bey Kız Enstitüsü	254	-	-	-	4	21	25
Edirne Kız Enstitüsü	23	-	-	-	1	9	10
Elazığ Kız Enstitüsü	47	-	-	-	1	5	6
İstanbul Kadıköy Kız Enstitüsü	142	-	-	-	-	17	17
İstanbul Selçuk Kız Enstitüsü	261	-	-	-	1	25	26
İstanbul Üsküdar Kız Enstitüsü	157	41	-	198	2	23	25
İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüsü	237	-	-	-	5	25	30
Manisa Kız Enstitüsü	84	-	-	-	5	15	20
Trabzon Kız Enstitüsü	53	-	-	-	5	11	16
Toplam	1800	99	1	1900	26	229	255

Tablo 3.22'de 1938-1939 öğretim yılında kız sanat okulları öğrencilerinin sanat şubelerine dağılımı ve mezun öğrenci sayıları görülmektedir. Buna göre kız sanat enstitülerinde 3. sınıftan itibaren öğrenciler, dikiş ve moda alanlarına ayrılarak eğitim almışlar ve en çok dikiş alanını tercih etmişlerdir. Edirne Kız Enstitüsü'nde sadece 4. sınıfta öğrenci sayısı belirtilmiştir. Mezun vermemiştir. Manisa Kız Enstitüsü'nün de mezunu yoktur. Elazığ ve Trabzon Kız Enstitü'lerinde ise 3. sınıfta öğrenci sayısı belirtilmemiştir. Bu okulda sadece dikiş şubesinde öğrenci vardır. Dikiş şubelerinde toplam 818, moda şubesinde 211 olmak üzere öğrenci toplamı 1.029'dur. Mezun öğrencilerin toplamı ise 340'tır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 400).

Tablo 3.22. 1938-1939 öğretim yılı kız sanat okulları öğrencilerinin sanat şubelerine dağılımı ve mezunları

Okulun adı	Sınıflar	Mesleki İhtisas Alanı			Mezun Sayısı		
		Dikiş	Moda	Toplam	Dikiş	Moda	Toplam
Adana İsmet İnönü Kız Enstitüsü	3,4,5	42	9	51	12	3	15
Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü	3,4,5	215	38	253	72	13	85
Bursa Necati Bey Kız Enstitüsü	3,4,5	129	31	160	41	11	52
Edirne Kız Enstitüsü	4	9	3	12	-	-	-
Elazığ Kız Enstitüsü	4,5	16	2	18	11	1	12
İstanbul Kadıköy Kız Enstitüsü	3,4,5	60	11	71	21	4	25
İstanbul Selçuk Kız Enstitüsü	3,4,5	120	46	166	34	23	57
İstanbul Üsküdar Kız Enstitüsü	3,4,5	107	17	124	41	6	47
İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüsü	3,4,5	83	50	133	15	13	28
Manisa Kız Enstitüsü	3,4,5	13	4	17	-	-	-
Trabzon Kız Enstitüsü	4,5	24	-	24	19	-	19
Toplam		818	211	1029	266	74	340

1938 yılında, kız enstitülerinde ve akşam kız sanat okullarında öğrencilerin eğitim sürecine üretim faaliyetlerini dâhil ederek mesleki deneyim kazanmalarını ve gelir elde etmelerini sağlamak amacıyla “döner sermaye atölyeleri” kurulmuştur. Bu atölyeler, bir ticarethane mantığıyla işletilmiş ve son sınıf öğrencilerine yaptıkları işler karşılığında ücret ödenmiştir. Atölye imkânı bulunmayan okullarda ise, öğretmenler aracılığıyla öğrencilere serbest sipariş sağlanmıştır. Bu uygulama kapsamında Adana İsmet İnönü, Ankara İsmet Paşa, İstanbul Selçuk, İzmir Cumhuriyet ve Bursa Necatibey Kız Enstitülerinde sipariş atölyeleri verimli faaliyet göstermiştir (Demir, 2017: 187).

3.2.2.5. Orta ticaret okulları ve ticaret liseleri

1924 yılında Cumhuriyet’in eğitim politikasında ticaret eğitimi alanında da yeni adımlar atılmıştır. 1922’de Samsun’da özel girişimle kurulmuş olan İstiklal Numune Okulu, 1924 yılında İstiklal İlk Ticaret Okuluna dönüştürülmüştür. Okul, daha sonra 1926-1927 öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. Aynı yıl Trabzon’da İktisat Vekâleti tarafından iki bölümlü Yüksek Ticaret Mektebi açılmış; ancak 1925’te kısm-ı evvel kapatılarak okul Ameli Tecim Okulu olarak faaliyetini sürdürmüştür. İzmir’de ise vilayet idaresince 1924’te üç sınıflı idadi düzeyinde kurulan Lisan ve Ticaret Mektebi, 1925’te hazırlık sınıfı eklenmesine rağmen 1926’da Ticaret Vekâleti’ne devredilmiştir. Ankara’da 1924’te açılan Ameli Ticaret Mektebi’ne 1925-1926’da hazırlık sınıfı eklenmiş ve okul üç yıllık öğretim sürecine kavuşmuştur. Adana’da da 1924’te kurulan Ameli Ticaret Mektebi, ilkokul mezunlarına yönelik iki sınıflı bir yapı olarak eğitim vermiştir (Kılınç, 2013: 215-216).

Aşağıda **Tablo 3.23**'te ticaret okullarının 1927-1931 yılları arasındaki öğrenci sayıları ve ek olarak Galatasaray Lisesi ticaret kısmının öğrenci sayısı yer almaktadır (Baş Vekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1933: 59).

Tablo 3.23. 1927-1931 Yılları arası Maarif Vekâletine bağlı ticaret okulları öğrenci sayıları

Öğretim Yılı Okullar	1927-1928		1928-1929		1929-1930		1930-1931		1931-1932	
	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız
Adana Ticaret Mektebi	68	-	72	9	98	22	119	27	27	20
Ankara Ticaret Mektebi	35	45	66	12	81	28	109	32	138	34
İzmir Ticaret Mektebi	185	-	217	-	258	1	246	-	186	-
Samsun Ticaret Mektebi	83	-	85	13	71	10	46	9	32	11
Trabzon Ticaret Mektebi	117	-	139	-	159	-	125	-	120	-
Toplam	488	45	579	34	667	61	645	68	603	65
Galatasaray Lisesi Ticaret Kısmı	41	-	37	-	38	-	29	-	41	-
Genel Toplam	533	45	613	34	728	61	713	68	668	65

1930'lu yıllarda, ticaret eğitimi veren kurumların yetersizliği nedeniyle mevcut yapı yeniden düzenlenmiştir. 1933'te Ankara'daki Orta Ticaret Okulu'na, 1935'te İzmir'deki okula lise kısımları eklenmiş; İstanbul Ulûm-ı Aliye Ticaret Mektebi'nin Yüksek Ticaret bölümü ise 1932-1933 öğretim yılında Ticaret Lisesi adını almıştır. 1938 yılında çıkarılan 3507 sayılı kanunla bu lise, Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu ile birlikte Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır. Aynı yıl ilkokul mezunlarını kabul eden iki yıllık bölümler kaldırılmış; bunların yerine hem ortaokul müfredatını hem de mesleki dersleri içeren dört yıllık Orta Ticaret Okulları oluşturulmuştur. Bu okulların mezunları, üç yıllık lise kısmına geçerek Ticaret Liselerini tamamlayabilmekte; ardından sınavsız olarak Yüksek Ticaret Okulu'na ya da lise sonrası olgunlaşma sınavı ile üniversite fakültelerine devam edebilmekteydi. Ayrıca haftada on altı saat dil ve meslek derslerinin verildiği bir yıllık hazırlık sınıfı da bu sürece dâhil edilmiştir (Battal, 2022: 82).

Tablo 3.24'te, 1938-1939 öğretim yılı orta ticaret okulları ve ticaret liselerinin öğrenci ve öğretmen sayıları gösterilmiştir. Buna göre, 1938-1939 öğretim yılında Adana, Samsun, Trabzon'da bulunan üç adet orta ticaret okulu mevcuttur. Bu okullar dört yıllık teknik ortaokul olup 399 erkek ve 83 kız olmak üzere ders kesimi itibarıyla toplam 482 öğrenci olduğu görülmektedir. 1938-1939 öğretim yılında Türkiye'deki ticaret liselerinin sayısı, Galatasaray Lisesi ile birlikte dört adettir. Galatasaray Lisesi'nin ticaret kısmı üç yıllık orta kısımdır ve ayrıca 10 yatılı öğrencisi bulunmaktadır. Ankara ve İstanbul'daki ticaret liselerinin dört yıllık orta kısmı vardır. Ticaret liselerinin ders kesimi itibarıyla öğrenci sayısı 501 erkek ve 147 kız olmak üzere toplam 648'dir. Orta ticaret okulları ve liseler birlikte ele alındığında, toplam ticaret öğrenimi gören öğrenci sayısı 1.220 erkek ve 359 kız olmak üzere ders kesimi itibarıyla 1.579'dur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 404-409).

Orta ticaret okulları ve ticaret liselerinde görev yapan öğretmen sayısı 73 erkek ve 6 kadın öğretmen olmak üzere toplam 79'dur. Galatasaray Lisesinin öğretmen sayısı belirtilmemiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 423).

Tablo 3.24. 1938-1939 öğretim yılı orta ticaret okulları ve ticaret liselerinin öğrenci ve öğretmen sayıları

Okul Adları	Kısımlar	Sınıflar	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı 423		
			Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Adana Orta Ticaret Okulu	Teknik	1	59	1	60	7	1	8
		2	32	2	34			
		3	24	-	24			
		4	13	2	15			
	Toplam	128	5	133				
Samsun Orta Ticaret Okulu	Teknik	1	50	16	66	11	-	11
		2	49	34	83			
		3	19	16	35			
		4	12	7	19			
	Toplam	130	73	203				
Trabzon Orta Ticaret Okulu	Teknik	1	57	2	59	6	-	6
		2	30	2	32			
		3	39	1	40			
		4	15	-	15			
	Toplam	141	5	146				
Orta Ticaret Okullarının Genel Toplamı	Teknik	1	166	19	185	24	1	25
		2	111	38	149			
		3	82	17	99			
		4	40	9	49			
	Genel Toplam	399	83	482				

Tablo 3.24. (Devam) 1938-1939 öğretim yılı orta ticaret okulları ve ticaret liselerinin öğrenci ve öğretmen sayıları

Okul Adları	Kısımlar	Sınıflar	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı 423		
			Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Ankara Ticaret Lisesi	Orta	1	81	33	114	4	-	4
		2	54	29	83			
		3	35	18	53			
		4	44	10	54			
		Toplam	214	90	304			
	Lise	1	29	2	31	9	2	11
		2	30	2	32			
		Toplam	59	4	63			
	Genel Toplam			273	94	367	13	2
İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu Lise Kısmı	Orta	1	48	19	67	22	1	23
		2	23	8	31			
		3	15	4	19			
		4	17	3	20			
		Toplam	103	34	137			
	Lise	Hazırlık	55	33	88			
		1	37	13	50			
		2	22	8	30			
		3	14	5	19			
		Toplam	128	59	187			
	Genel Toplam			231	93			
İstanbul Galatasaray Lisesi Ticaret Kısmı	Orta	1	17	25	47	-	-	-
		2	19	20	41			
		3	21	20	44			
	Toplam	57+10	65	132				
İzmir Ticaret Lisesi	Lise	1	46	6	52	7	-	7
		2	54	6	60			
		3	33	4	37			
		4	51	7	58			
		Toplam	184	23	207			
	Lise	1	42	1	43	7	2	9
		2	24	-	24			
		Toplam	66	1	67			
Genel Toplam			250	24	274			
Ticaret Liselerinin Genel Toplamı			821	276	648			
Orta Ticaret Okulları ve Ticaret Liselerinin Genel Toplamı			1220	359	1579	73	6	79

3.2.2.6. Ziraat okulları

Cumhuriyet döneminde Atatürk, tarımsal eğitimin kalkınmadaki önemini vurgulamış ve bu alanda kapsamlı adımlar atılmasını sağlamıştır. 1923 Türkiye İktisat Kongresi'nde, her sancakta yatılı ziraat okulları açılması, askeri birliklerde ziraat eğitimi verilmesi, köylülere ücretsiz tarım yayınları dağıtılması ve konferanslarla halkın bilinçlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Daha önce 1922'de 254 sayılı kanunla Ziraat Bankası desteği ve İktisat Vekâleti'nin programlarıyla 12 Orta Ziraat Okulu kurulmuştu. Cumhuriyet'le birlikte Ankara ve Adana'da ilkokul mezunlarına yönelik iki yıllık Ziraat Makinist Okulları açılmış, uygulamalı demircilik ve marangozluk eğitimi verilmiştir. Tarımsal eğitimi üst kademeye taşımak için 5 Temmuz 1927 tarihli ve 1109 sayılı "Ziraat ve Baytar Enstitüleri ile Âli Mekteplerin Tesisine ve Ziraat Tedrisatının İslahına Ait Kanun" la Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü ile İstanbul Orman Mektebi kurulmuştur. Bu kurumlar, bilgili çiftçiler yetiştirmek, kısa süreli kurslarla gençleri eğitmek ve çiftçileri bilinçlendirmek amacıyla faaliyet göstermiştir. Bu dönemde mevcut Orta Ziraat Okulları kademeli olarak kapatılmış ve bütçede 610.866 liralık tasarruf sağlanmıştır. Bu kaynak, modern eğitim tekniklerine uygun okul binaları inşası, öğretmenlerin yurtdışında eğitimi, ders kitaplarının hazırlanması ve çiftçilere araç-gereç temini için kullanılmıştır (Battal, 2022: 44-45).

1928'de kabul edilen Ziraat Öğretiminin İslahı Kanunu ile tarım eğitimi yeniden düzenlenmiştir. 1930'da İstanbul Halkalı, İzmir Bornova, Adana ve Bursa'da dört adet bölge ziraat okulu faaliyete geçirilmiştir (Kılınç, 2013: 280). Öğrenim süreleri üç yıl olan bu orta dereceli okullar, liseye denk derecede meslek okulları olup yarış imtihanıyla ortaokul mezunları alınırdı. Mezunları tarım işlerinde teknik memur olarak görev alırlardı (Ayas, 1948: 640).

1938-1939 öğretim yılı maarif yıllığından alınan bilgilere göre orta ziraat okullarının öğrenci ve öğretmen sayısı aşağıda **Tablo 3.25'**de yer almaktadır.

Tablo 3.25. 1938-1939 öğretim yılı ziraat okulları öğrenci ve öğretmen sayıları

Okul Adları	Öğrenci Sayısı				Öğretmen Sayısı		
	Gündüzlü	Yatılı		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
		Paralı	Parasız				
Adana Orta Ziraat Okulu	-	-	77	77	11	-	11
Adana Makinist Okulu	-	-	35	35	6	-	6
Bursa Orta Ziraat Okulu	-	4	111	115	11	1	12
İstanbul Orta Ziraat Okulu	-	-	109	109	7	-	7
İzmir Ziraat Orta Okulu	-	3	90	93	14	-	14
Bolu Orta Orman Okulu	49	1	99	149	6	-	6
Bursa Orta Orman Okulu	-	1	122	123	10	-	10
İstanbul Hayvan Sağlığı Küçük Sıhhiye Memurları ve Nalbant Okulu	-	-	25	25	8	-	8
Orta Ziraat Okulları Genel Toplam	49	9	668	726	73	1	74

Tablo 3.25'de yer alan İstanbul Hayvan Sağlığı Okulu hayvan sağlık muhafaza memurları yetiştirirdi. İstanbul Selimiye'de bulunan bu okul, ortaokul üzerine kurulmuş iki yıllık meslek okuludur (Ayas, 1948: 641). 1938-1939 öğretim yılı istatistiklerinde parasız yatılı olarak 25 öğrencisi olduğu görülmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 410-411). Bu okulda o yıllarda 8 erkek öğretmen görev yapmaktaydı (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 423).

Tablo 3.25'de yer alan Adana-Seyhan Makinist Okulu, ilkokul mezunlarını kabul eder ve iki yıl eğitim verirdi. Çırac okulu niteliğinde olan kurum, tarım makineleriyle ilgili demircilik ve marangozluk bilgisi kazandırır. Memur yetiştirme amacı gütmeyen; mezunlar genellikle serbest tarım alanındaki işlerde çalışırlardı (Ayas, 1948: 641). 1938-1939 öğretim yılı istatistiklerinde parasız yatılı olarak 35 öğrencisi olduğu görülmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 410-411). Bu okulda 1938-1939 öğretim yılında 6 erkek öğretmen görev yapmaktaydı (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 423).

Tablo 3.25'de yer alan bir diğer okul türü orman okullarıdır. Orman teknisyeni yetiştiren bu okullar, ortaokul mezunlarını kabul eden ve lise düzeyinde eğitim veren üç yıllık meslek kurumlarıydı. Parasız yatılı olarak eğitim sunan bu okullardan biri Bursa'da, diğeri ise Bolu'da bulunmaktaydı (Ayas, 1948: 642). 1938-1939 öğretim yılı istatistiklerinde Bolu Orman Okulu'nun parasız yatılı olarak 99, paralı yatılı bir ve normal eğitimde 49 olmak üzere toplam 149 öğrencisi olduğu görülmektedir. Bursa Orman Okulu öğrencilerinin hepsi yatılı olup biri paralı, 123 öğrencisi vardı (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 410-411). Bolu Orman Okulunda 1938-1939 öğretim yılında 6 erkek öğretmen görev yapmaktaydı. Bursa orman okulunda ise, aynı yıl 10 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 423).

3.2.2.7. Sağlık okulları

1938-1939 öğretim yılı eğitim istatistiklerinde yer alan sağlık okullarından biri Köy Ebe Okullarıdır. İlk olarak 1938 yılında bir yıllık meslek okulu olarak açılan bu kurumların süresi 1961 yılında üç yıla çıkarılmıştır. Köy ebe okullarına ilkokul mezunları sınavla alınır, parasız yatılı olarak eğitim verilir. Amaç, köylere sağlık hizmeti götürmek, gebelik, çocuk bakımı ve sağlıklı yaşam konularında halkı bilinçlendirmek, normal doğumların köyde eğitimli kişilerce yapılmasını sağlamak ve ana-çocuk sağlığı hizmetlerine katkıda bulunmaktır (Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü, 1964: 99-100).

Tablo 3.26'da 1938-1939 öğretim yılı sağlık okulları öğrenci ve öğretmen sayısı gösterilmiştir. Buna göre, iki adet bir yıllık parasız yatılı köy ebe okulu Balıkesir ve Bursa'da bulunmaktadır. Balıkesir Köy Ebe Okulunda 30 öğrenci ve Bursa Köy Ebe Okulunda 20 öğrenci bulunmaktaydı (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 412). Balıkesir'de biri erkek, toplam 2 öğretmen, Bursa'da bir kadın öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 423).

Osmanlıda 1843 yılında Mekteb-i Tıbbiye’de ebelik eğitimi başlatılmış, eğitimini tamamlayarak mesleğinde yetkinleşen 10 Müslüman ve 26 Hristiyan ebe, 1845’te yapılan bitirme sınavı sonucunda diploma almıştır. Tıbbiye de ebelik dersleri devam etmiş daha sonraki süreçte 1905’te askerî ve mülkî tıbbiyeler Haydarpaşa’ya taşınınca, Kadırga’da boşalan binada bağımsız bir Ebe Mektebi ile Kadırga Velâdethanesi adıyla bir Doğum Kliniği açılmış ve ilk Ebe Mektebi’nin temeli atılmıştır.

1928’de Kadırga’daki Ebe Mektebi ve Doğum Kliniği, Haydarpaşa’daki Evkaf İdaresince yaptırılan binaya taşınarak yeniden açılmıştır. Tıp Fakültesi’nin İstanbul’a taşınmasıyla birlikte Ebe Mektebi de buraya getirilmiş; öğrenciler bir süre Şişli Çocuk Hastanesinde pansiyoner olarak kalmış, ders ve uygulamalarını ise Haseki Kadın Hastanesinde sürdürmüştür. 1939 yılı başında Şişli’deki pansiyon kapatılarak okul, üniversiteye bağlı ancak yatısız bir kurum haline getirilmiştir (Ergin, 1977: 542-544).

1938-1939 öğretim yılı eğitim istatistiklerinde yer alan ve eğitim süresi iki yıl olan İstanbul Tıp Fakültesi Ebe Okulunda 32 kız öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu öğrencilerin yatılı olmadığı görülmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 412). Bu okulda ayrıca öğretmen olmadığı, derslere tıp fakültesindeki hocaların girdiği belirtilmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 423).

Bu okullardan başka aşağıdaki **Tablo 3.26**’da görüldüğü gibi Ankara Çocuk Bakıcılık Mektebi, Çorum Küçük Sıhhat Memurları Mektebi, İstanbul Küçük Sıhhat Memurları Mektebi, İstanbul Kızılay Hasta Bakıcılık Hemşireler Okulu hakkında da 1938-1939 öğretim yılı eğitim istatistiklerinde bilgi verilmektedir.

Çorum Küçük Sıhhat Memurları Mektebi 2 yıl süreli olup 52’si yatılı 54 erkek öğrencisi mevcuttu. İstanbul Küçük Sıhhat Memurları Mektebinde toplam 32 erkek öğrenci eğitim görmekteydi. Bunlar yatılı değildir. Yine iki yıllık eğitim veren Ankara Çocuk Bakıcılık Mektebinde toplam 26 kız öğrenci parası yatılı olarak öğrenim görmekteydi. İstanbul Kızılay Hasta Bakıcılık Hemşireler Okulunda ise toplam 60 kız öğrenci parasız yatılı olarak 3 yıl süreli eğitim almaktaydı.

Sağlık okullarının genel toplamına bakıldığında; 86 erkek ve 168 kız olmak üzere 254 öğrencinin eğitim aldığı görülmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 412-413). Bu okullarda 12 erkek ve 2 kadın öğretmen olmak üzere toplam 14 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 423).

Tablo 3.26. 1938-1939 öğretim yılı sağlık okulları öğrenci ve öğretmen sayıları

Okul Adları	Öğrenci Sayısı									Öğretmen Sayısı		
	Gündüzlü		Yatılı				Toplam			Erkek	Kadın	Toplam
			Paralı		Parasız							
Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
Ankara Çocuk Bakıcılık Mektebi	-	-	-	-	-	26	-	26	26	2	-	2
Balıkesir Köy Ebe Mektebi	-	-	-	-	-	30	-	30	30	1	1	2
Çorum Küçük Sıhhat Memurları Mektebi	2	-	-	-	52	-	54	-	54	3	-	3
İstanbul Küçük Sıhhat Memurları Mektebi	32	-	-	-	-	-	32	-	32	4	-	4
İstanbul Tıp Fakültesi Ebe Okulu	-	32	-	-	-	-	-	32	32	-	-	-
İstanbul Kızılay Hasta Bakıcılık Hemşireler Okulu	-	-	-	-	-	60	-	60	60	2	-	2
Konya Köy Ebe Mektebi	-	-	-	-	-	20	-	20	20	-	1	1
Sağlık Okulları Okulları Genel Toplam	34	32	-	-	52	136	86	168	254	12	2	14

3.2.2.8. Maliye ve tapu okulları

3.2.2.8.1. Ankara Maliye Meslek Okulu

Osmanlı döneminde 1878 yılında açılan Mekteb-i Fünun-u Maliye kapandıktan sonra 1910'da Maliye Mektebi Âlisi açılmıştı. Bu okul, ilk mezunlarını 1912 yılında vermiş olup 13 kişi hazine şubesinden, 23 kişi ise maliye şubesinden mezun olmuştur (Kılıncı, 2013: 189). 1914 yılına kadar, hatta biraz sonrasına dek eğitim faaliyetini sürdüren okul, savaşın başlamasıyla memur ve gençlerin askere alınması sonucu eğitime ara vermek zorunda kaldı. Bir süre "Maliye Mektebi Âlisi" adıyla anılsa da, buraya çoğunlukla lise eğitimi almamış öğrencilerin girmesi ve lise mezunlarının yalnızca bir-iki yıllık meslek eğitimi sonunda "âli şahadetnamesi" alması uygun görülmediğinden, Maarif Nezaretince yüksek okul statüsü tanınmamıştır (Ergin, 1977: 1514).

Cumhuriyet'in ilanının ardından maliye teşkilatını yeniden düzenlemek ve bu alanda yetişmiş personel ihtiyacını karşılamak amacıyla 1924 yılında Ankara'da Maliye Mektebi açıldı. İlk öğrenciler, mevcut maliye memurları arasından seçildi ve dokuz aylık bir eğitim programı uygulandı. 16 Eylül 1925'te alınan 2473 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla kurumun adı "Maliye Tatbikat Mekteb-i Alisi" oldu. Ancak programın kurs düzeyinde olması nedeniyle yüksekokul statüsü verilmeyeceği, 22 Eylül 1926 tarihli Millî Eğitim Bakanlığı yazısıyla bildirilerek adı "Maliye Meslek Mektebi" olarak değiştirildi (Kılınç, 2013: 277).

Okulun yönetmeliğine göre, maliye memurları dışındaki başvurularda adayların ortaöğrenim görmüş olmaları şartı aranıyordu. Kontenjanı aşan başvurularda giriş sınavı yapılıyor, öğrencinin yaşı 20'den küçük, 30'dan büyük olamıyordu. Eğitim süresi bir yıl olarak belirlenmişti. Öğrenciler, eğitim süresince üçer ay arayla iki kez sınava tabi tutuluyor, bütünleme sınavları ise genel sınavların bitiminden on beş gün sonra, ilgili dersin iki öğretmeni ile okul müdürünün gözetiminde yapılıyordu. Dersler günde üç saat olarak işleniyordu (Battal, 2022: 49).

1938-1939 öğretim yılı maarif yıllığında iki yıllık öğrenim süresi olduğu belirtilen okulun, birinci sınıfında 42, ikinci sınıfında 42 olmak üzere toplam 84 erkek öğrenci öğrenim görmüştür (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 414-415). Okulda 1938-1939 öğretim yılında 14 erkek öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 424).

3.2.2.8.2. Ankara Tapu Kadastro Okulu

1911 yılında Defter-i Hakanî Nezareti tarafından, taşınmaz malların özellikle toprakların tespiti, haritalanması ve sahiplerinin belirlenmesi için memur yetiştirmek amacıyla kurulan okul, idare memurları ile beş yıllık idadi mezunlarını sınavsız kabul etmiştir. Hukuk ve Riyaziye olmak üzere iki şubeden oluşmuştur. 1912'de Şûrayı Devlet kararıyla "Kadastro Mekteb-i Âlisi" adını alarak yüksekokul statüsüne kavuşmuştur. Yedi yıllık idadi mezunlarının kabul edileceği belirtilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla öğrencilerin askere alınması ve lise mezunlarının ihtiyat zabıt okullarına gönderilmesi nedeniyle 1914'te 65 öğrencisi olan okul kapatılmıştır (Ergün, 1996: 402-403).

1925 yılında Ankara'da "Kadastro Meslek Mektebi" adıyla yeniden açılan okul, yer sıkıntısı nedeniyle kısa süre sonra İstanbul'a taşınmış, 1933'te iki şubenin birleşmesiyle "Tapu ve Kadastro Tatbikat Mektebi" olmuştur. Ders süresi tam güne çıkarılmıştır. 1936 yılında yine Ankara'ya nakledilerek 65 yataklı bir yurt eklenmiş ve kısmen yatılı hale gelmiştir. Okul A ve B şubelerinden oluşmaktaydı. A şubesinde öğrenim iki yıllık, B şubesinde ise öğrenim bir yıllıktı. A şubesine ortaöğretim mezunları ile kurum içinden yetenekli memurlar, B şubesine ise lise mezunları veya lise 10. sınıfını bitirmiş olanlar sınavla alınmaktaydı. A şubesinde verilen dersler; medeni hukuk, idare hukuku, icra-iflas kanunları, miras ve ayni haklar, tapu sicili, mali kanunlar, matematik, topoğrafya, kadastro uygulamaları, resmi yazı ve kaligrafi gibi derslerdir.

B şubesinin desleri; topoğrafya, fotogrametri, ölçme ve harita çizimi, kadastro ve tapu tahrir mevzuatı gibi derslerdir. Bu şubede daha teknik dersler okutulmaktaydı (Ergin, 1977: 1520-1521).

1938-1939 öğretim yılı maarif yıllığında iki yıllık öğrenim süresi olduğu belirtilen okulun birinci sınıfında 42 öğrenci; ikinci sınıfında 1 kız ve 33 erkek olmak üzere toplam 34 öğrenci vardır. Okulda ders kesimi itibarıyla 1 kız ve 75 erkek öğrenci olmak üzere 76 öğrencinin öğrenim gördüğü belirtilmektedir. Okulun yatılı kısmında parasız yatılı 42 erkek öğrenci mevcuttu (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 414-415). 1938-1939 öğretim yılında bu okulda 16 erkek öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 424).

3.2.2.8.3. İstanbul Nafia Teknik Okulu

Osmanlı Devleti'nde mühendislerin yanında çalışacak teknikerleri yetiştirmek amacıyla Nafia Nezareti tarafından 22 Eylül 1911'de, Divanyolu'ndaki Hıfzıssıhha Müzesi binasında açılan okul, en az beş yıllık idadi mezunlarını kabul ediyordu. Birkaç kez yeri değişen okul 1923'te Nafia Vekâleti emriyle Gümüşsuyu Kışlası'na taşınarak Mühendis Mektebi ile aynı binada eğitim vermeye başladı. 1924'te adı "Nafia Fen Okulu" olarak değiştirildi ve yatılı hale getirildi (Battal, 2022: 60-61). 1926'ya kadar okulun öğretim süresi iki yılken iki buçuk yıla çıkarılmış, bir ders yılı ikiye bölünerek Mart ve Temmuz aylarında yılda iki kez mezun verme sistemi uygulanmaya başlanmıştır. 1930'da öğrenim süresi 3 yıl olmuş ve yılda iki kez diploma verme uygulaması da sona erdirilmiştir. 1936'da Yıldız Sarayı'nın bir bölümü okula tahsis edilerek buraya taşınmıştır. 1937 yılında okulun yapısı değiştirilerek "Teknik Okulu" adıyla anılan mühendislik eğitimi veren bir kurum olmuştur. Nafia Fen Mektebi ise bu okulun iki yıllık bir bölümü olarak faaliyetini sürdürmüştür. İnşaat teknikeri yetiştiren bu okula 1939 yılında makine teknikerliği bölümü açılmıştır. 1941 yılında çıkarılan kanunla idare Nafia Vekâletinden Maarif Vekâletine devredilmiştir (Kılınc, 2013: 261).

1938-1939 öğretim yılı maarif yıllığında İstanbul Nafia Teknik Okulu fen memurluğu ve mühendislik olmak üzere iki kısımdır. Fen memurluğu bölümünde iki yıllık inşaat ve makine şubeleri mevcuttur. Mühendislik bölümünde ise dört yıllık inşaat ve makine şubeleri açılmıştır. Fen memurluğu bölümünün inşaat şubesinde birinci sınıfta 50, ikinci sınıfta 19 erkek öğrenci; makine şubesinde sadece birinci sınıfta 35 öğrenci olduğu belirtilmiştir. İnşaat bölümünden 19 öğrenci mezun olmuştur. Mühendislik bölümünün inşaat şubesinde 1. sınıfında 17, 2. sınıfında 9, 3. sınıfında 35, 4. sınıfında 29 öğrenci mevcuttur. Mühendislik bölümünün makine şubesinde birinci sınıfta 17 ve ikinci sınıfta 13 öğrenci olup üçüncü ve dördüncü sınıfında öğrenci yoktur. Mühendislik bölümünün inşaat şubesinin mezun sayısı 29'dur. İki bölümün de makine şubeleri yeni açıldığından mezun yoktur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 418). Okulda 1938-1939 öğretim yılında 20 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942: 424).

3.3. 1950-1951 Öğretim Yılı Maarif İstatistiklerinde Mesleki ve Teknik Eğitim

1950-1951 öğretim yılına ait mesleki, teknik ve yükseköğretim özelinde yayınlanmış olan “Maarif İstatistikleri”nden araştırmada ele alınan 1923-1950 yılları arasındaki mesleki ve teknik eğitimin ulaştığı düzey ortaya çıkmaktadır. Söz konusu yıllıkta yer alan veriler, dönemin mesleki ve teknik eğitim kurumlarının sayısı, türü ve kademeleri hakkında, ilk meslek ve teknik dershaneleri ile orta dereceli mesleki ve teknik okullar sınıflandırması çerçevesinde kapsamlı bilgiler sunmaktadır.

3.3.1. İlk meslek ve teknik dershaneleri

3.3.1.1. Akşam kız sanat okulları

Nüfus yoğunluğunun kız enstitüsü açmaya yeterli olmadığı il ve ilçelerde 1927-1928 öğretim yılından itibaren akşam kız sanat okulları adıyla bağımsız kurumlar açılmıştır. Akşam kız sanat okullarına, 12-45 yaş aralığında genç kız ve kadınlar, eğitim durumları ne olursa olsun, boş zamanlarında ve uygun saatlerde devam edebilmekteydi. Bu okullara, ilkokuldan üniversiteye kadar her düzeyde mezun veya öğrenimini yarıda bırakmış kadınlar, evli ve çocuklu kadınlar ile çalışan kadın memurlar katılabilmekteydi. Akşam kız sanat okulları genellikle gündüz eğitim verirdi. Ancak, yalnızca Tunceli ilindeki kızların eğitimi için Elazığ’daki kız enstitüsüne bağlı olarak 3 yıllık bir yatılı akşam kız sanat okulu bulunmaktaydı (Kılınç, 2013: 264-265).

Daha önce A, B ve C şubelerine ayrıldığı belirtilen bu okulların C şubesindeki dersler, haftalık altı saatlik ayrı birer kurs olarak düzenlenmiştir. Öğrenciler, bu meslek kurslardan istediklerini tek tek veya birkaçını birlikte seçebilirlerdi (Ergin, 1977: 2113). Şubelerin öğrenim süresi ikişer yıldır. B şubesinden mezun olanlar veya C şubesinde kurs bitirenler, belirli şartları yerine getirerek A şubesinden de mezun olabilirlerdi. Okula giriş için 12-16 yaş arasındakilerin ilkokulu bitirmiş, 16-45 yaş arasındakilerin ise en az ilkokul 3. sınıfı tamamlamış veya Millet okullarının A ve B kurslarını bitirmiş olmaları gerekirdi (Ayas, 1948: 308).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde bağımsız olarak açılan ve enstitülere bağlı açılan akşam sanat okulları ayrı ayrı listelenmektedir. Aşağıdaki **Tablo 3.27**’de 1950-1951 öğretim yılında bağımsız açılan akşam kız sanat okulları öğrenci ve öğretmen sayıları gösterilmektedir.

Tablo 3.27. 1950-1951 öğretim yılı akşam kız sanat okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları

Okul Adları	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Ağrı	63	3
Amasya	129	3
Aydın-Söke	163	4
Bilecik	63	2
Bingöl	14	1
Bolu-Düzce	129	5
Bursa-İnegöl	84	4
Çanakkale-Gelibolu	118	3
Çoruh- Artvin	50	3
Gümüşhane-Bayburt	68	3
İstanbul-Beyoğlu ve Sarıyer	1823	33
İzmir-Ödemiş, Tire, Bayındır ve Bergama	747	13
Kars	183	3
Kastamonu- İnebolu	86	2
Kırklareli-Merkez ve Lüleburgaz	347	8
Kocaeli-Adapazarı	259	7
Manisa-Akhisar ve Turgutlu	273	7
Mardin	100	3
Muğla-Bodrum	64	2
Muş	23	2
Niğde-Nevşehir ve Bor	278	6
Samsun- Bafra	81	2
Tekirdağ- Çorlu	122	3
Tokat- Zile	125	3
Zonguldak- Bartın, Ereğli ve Safranbolu	274	8
Toplam	5.666	133

1950-1951 öğretim yılında, İstanbul'da 2, İzmir'de 4, Kırklareli'nde 2, Manisa'da 2, Niğde'de 2, Zonguldak'ta 3 ve diğer illerde birer olmak üzere toplam 34 akşam kız sanat okulu faaliyet göstermektedir. Bu akşam kız sanat okullarında toplam 5.666 genç kız ve kadın kursiyer eğitim almıştır. Bu kurslarda toplam 133 kadın öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 254-264).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, akşam sanat okullarındaki kursiyerlerin yaş gruplarına göre dağılımı şu şekildedir: 12-16 yaş grubunda 2.533, 17-25 yaş grubunda 2.643, 26-35 yaş grubunda 431 ve 36-45 yaş grubunda 56'dır. 45

yaş üstü 3 kursiyer şeklinde verilmiştir. Kursiyerlerin öğrenim durumlarına bakıldığında; ulus okulları mezunu 849, ilkokul mezunu 3.154, ortaokul 1.231, lise mezunu 358 ve yüksekokul mezunu 74'tür. Bu kurslarda görev yapan 133 öğretmenin mezun oldukları okullara göre dağılımı şu şekildedir: 82'si kız teknik mezunu, 48'i orta meslek mezunu ve 3'ü vekil öğretmendir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 254-264).

1950-1951 öğretim yılı maarif yıllığında, akşam kız sanat okulu öğrencileri biçki-dikiş, kadın çamaşırı, erkek çamaşırı, çiçek, ev idaresi, nakış, pasta, resim, yemek pişirme, bebek sanat şubelerinde eğitim alabilmekteydi. En çok tercih edilen meslek alanınının 4.448 öğrenci ile biçki-dikiş olduğu görülmektedir. 1950-1951 öğretim yılında akşam kız sanat okullarınının mezun sayısı 1.178 dir. Bir kursiyer birden fazla meslek şubesinden ders alabildiği için meslek alanlarına göre mezun toplamı 2.109 olarak belirtilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 254-264).

1950-1951 öğretim yılında enstitülere bağlı olarak açılan akşam kız sanat okullarınının öğrenci sayıları aşağıda **Tablo 3.28'**de gösterilmektedir. 1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, enstitülere bağlı akşam kız sanat okulları sayısı; Gaziantep'te 2, Hatay'da 2, Mersin'de 2, İstanbul'da 6, İzmir'de 3 olmak üzere toplam 60'tır. Bu okulların toplam öğrenci sayısı ise 15.379'dur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 266-282). Bu okullarda kız enstitülerininin öğretmenleri görevli olabileceğinden öğretmen bilgisine rastlanmamıştır.

Tablo 3.28. 1950-1951 öğretim yılı enstitülere bağlı akşam kız sanat okulları öğrenci sayıları

Okulun adı	Öğrenci Sayısı	Okulun adı	Öğrenci Sayısı	Okulun adı	Öğrenci sayısı
Afyon Ali Çetinkaya	177	Eskişehir	705	Maraş	45
Ankara Atatürk	1906	Gaziantep Merkez ve Kilis	255	Muğla	122
Antalya	101	Giresun	80	Niğde	89
Aydın	137	Hatay Antakya ve İskenderun	434	Ordu	67
Balıkesir	311	Isparta	63	Rize	66
Bolu	111	İçel ve Tarsus	476	Samsun	232
Burdur	129	İstanbul Bakırköy, Cağaloğlu, Kadıköy, Selçuk, Sultanselim ve Üsküdar	3.579	Seyhan	420
Bursa	345	İzmir Cumhuriyet, Göztepe ve Karşıyaka	1.536	Siirt	44
Çanakkale	168	Kastamonu	87	Sinop	160
Çankırı	117	Kayseri	120	Sivas	175
Çorum	56	Kırşehir	84	Tekirdağ	86
Denizli	329	Kocaeli	302	Tokat	109
Diyarbakır	133	Konya	235	Trabzon	236
Edirne	134	Kütahya	98	Urfa	84
Elazığ	119	Uşak	196	Van	79
Erzincan	169	Malatya	241	Yozgat	49
Erzurum	181	Manisa	184		
				Genel Toplam	15.379

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, akşam sanat okullarındaki 15.579 kursiyerin yaş gruplarına göre dağılımı şu şekildedir: 12-16 yaş grubunda 6.282, 17-25 yaş grubunda 6.889, 26-35 yaş grubunda 1.868 ve 36-45 yaş grubunda 308'dir. 45 yaş üstü 32 kursiyer olduğu belirtilmiştir. Genç kursiyerlerin sayısının fazla olduğu görülmektedir. Kursiyerlerin öğrenim durumları şu şekildedir: Ulus okulları mezunu 2.667, ilkokul mezunu 9.763, ortaokul 2.024, lise mezunu 686 ve yüksekokul mezunu 191'dir. Genç kursiyerlerin çoğunluğunun ilkokul mezunu olduğu anlaşılmaktadır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 283).

1950-1951 öğretim yılında, kız enstitülerine bağlı akşam kız sanat okullarındaki birinci ve ikinci sınıflardaki öğrencilerin sanat şubelerine göre dağılımı ve mezun sayıları **Tablo 3.29'**da yer almaktadır. Buna göre, en çok tercih edilen meslek alanı 12.030 öğrenci ile biçki-dikiş şubesidir. Çocuk Bakımı şubesinin istatistiklerde adı geçmekte ancak öğrenci sayısı belirtilmemiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 282).

Tablo 3.29. 1950-1951 öğretim yılı akşam kız sanat okulları sanat şubelerine göre öğrenci ve mezunlarının sayıları

Sanat Şubelerine Göre Öğrenci Sayısı															
Sınıflar	Öğrenci Sayısı	Biçki-Dikiş	Kadın Çamaşır	Erkek Çamaşır	Çiçek	Çocuk bakımı	Ev idaresi	Moda	Nakış	Pasta	Resim	Yemek Pişirme	Bebek	Yün işleri	Toplam
1	9.170	7.200	1.873	844	845	-	177	181	1.801	166	27	103	27	37	13.281
2	6.209	4.830	1.253	522	328	-	42	71	1.124	35	7	23	6	25	8.266
Toplam	15.379	12.030	3.126	1.366	1.173	-	219	252	2.925	201	34	126	33	62	21.547
Mezun Sayısı	4.386	3.310	717	317	129	-	32	38	595	67	5	43	4	14	5.271

Akşam kız sanat okulları, 1928 yılından başlayarak 1967-1968 öğretim yılında kız sanat okullarına dönüşüncüye kadar uzun yıllar genç kız ve kadınlara birçok alanda pratik ve ekonomik anlamda yararlı beceriler kazandırarak meslek öğrenimine katkı sağlamıştır. Araştırmada incelenen dönemin sonu 1950-1951 öğretim yılı dâhil olarak akşam kız sanat okullarının değişik yıllardaki durumu aşağıda **Tablo 3.30'**da gösterilmiştir (Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü, 1964: 52). Sayıların katlanarak artması bu kurslara ilginin gittikçe arttığını göstermektedir.

Tablo 3.30. Akşam kız sanat okullarının genel durumu (bağlı ve bağımsız)

Yıllar	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Sayısı	Öğretmen Sayısı
1928-1929	3	177	-	. ¹⁴
1930-1931	3	219	-	-
1935-1936	7	3.346	719	123
1940-1941	27	6.907	1787	238
1945-1946	72	14.683	4.426	373
1950-1951	94	21.045	6.144	133

3.3.1.2. Köy kadınları (biçki-dikiş) gezici kursları

Köy kadınları gezici kursları, akşam kız sanat okullarının öğretim konularına uygun şekilde, pratik bilgi kazandıran kurslardır. Nüfusu sanat okulu açmaya uygun olmayan köy ve kasabalarda, ihtiyaç halinde bu kurslar açılmış ve en az yedi ay süren bir eğitim verilmiştir. Açıldıkları bölgede kursa katılmak isteyen tüm genç kız ve kadınlar kabul edilmiştir (Sivri, 1958: 49).

1950-1951 öğretim yılı istatistiklerine göre, Afyon, Ağrı, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çoruh, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Hatay, Isparta, İçel, İstanbul, İzmir, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Maraş, Mardin, Muğla, Muş, Niğde, Ordu, Rize, Samsun, Seyhan, Siirt, Sinop, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Tunceli, Urfa, Van, Yozgat, Zonguldak şehirlerinde çok sayıda köy kadınları (biçki-dikiş) gezici kursları açılmıştır. Bu kursların Türkiye’de toplam 63 şehirde açılarak kapsayıcı bir eğitim anlayışı ile geniş kitlelere ulaştığı görülmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 286-320).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, köy kadınları (biçki-dikiş) gezici kurslarının öğrenci sayısı toplamda 9.703’tür. Maarif yıllığında bu kursiyerlerin çoğunluğunun 12-25 yaş aralığında gençler olduğu görülmektedir. Kursiyerlerin öğrenim derecelerine bakıldığında, ilkokul ve ulus okulu mezunları çoğunluktadır. Bu gezici köy kurslarından diploma alanların sayısı 7.121’dir. Bu kurslarda 1950-1951 öğretim yılında 91 öğretmenin görev yaptığı belirtilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 320-321).

3.3.1.3. Akşam erkek sanat okulları

1950-1951 öğretim yılı istatistiklerinde, Ankara, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir ve Konya şehirlerinde olmak üzere toplam 6 akşam erkek sanat okulu olduğu görülmektedir. Bu akşam erkek sanat okullarında toplam 377 kursiyer eğitim almıştır. Akşam erkek sanat okullarının

¹⁴ Bu sayılar bağımsız akşam sanat okullarının öğretmenleridir. Bağlı akşam sanat okullarının öğretmenleri enstitülerin öğretmenleridir.

sayısının kız akşam sanat okullarına oranla düşük olduğu görülmektedir. Bu kurslarda toplam 89 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 322-323).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, akşam erkek sanat okullarındaki kursiyerlerin yaş gruplarına göre dağılımı şu şekildedir: 12-16 yaş grubunda 38, 17-25 yaş grubunda 221, 26-35 yaş grubunda 94 ve 36-45 yaş grubunda 24'tür. Kursiyerlerin öğrenim durumları şu şekildedir: Ulus okulları mezunu 8, ilkokul mezunu 256, ortaöğretim 94, yüksekokul mezunu 19'dur. Bu kurslarda görev yapan toplam 89 öğretmenin mezun oldukları okullara göre dağılımı şöyledir: 10'u yüksekokul mezunu, 37'si erkek teknik öğretmen mezunu, 5'i terzilik mezunu ve 37'si erkek sanat enstitüsü mezunudur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 323).

1950-1951 öğretim yılında resmi akşam erkek sanat okullarındaki birinci ve ikinci sınıflardaki öğrencilerin sanat şubelerine göre dağılımı ve mezun sayıları **Tablo 3.31**'de yer almaktadır. Buna göre, en çok tercih edilen meslek alanının 235 öğrenci ile elektrik bölümü olduğu görülmektedir. Demir, model ve radyo şubelerinde öğrenci belirtilmemiştir. Bu okullardan 1950-1951 öğretim yılında mezun olan öğrenci sayısı 122'dir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 322).

Tablo 3.31. 1950-1951 öğretim yılı erkek akşam sanat okulları öğrenci, öğretmen ve mezun sayıları

Okulun Adı	Sınıflar	Tesviye Torna ve Freze	Demir	Marangoz	Model	Elektrik	Radyo	Toplam	Öğretmen Sayısı
Ankara	1	14	-	8	-	55	-	77	23
	2	6	-	4	-	64	-	74	
	Toplam	20	-	12	-	119	-	151	
Bursa	1	13	-	-	-	14	-	27	10
	2	5	-	-	-	5	-	10	
	Toplam	18	-	-	-	19	-	37	
Eskişehir	1	4	-	4	-	-	-	8	11
	2	8	-	4	-	-	-	12	
	Toplam	12	-	8	-	-	-	20	
İstanbul	1	13	-	3	-	54	-	70	21
	2	10	-	5	-	22	-	37	
	Toplam	23	-	8	-	76	-	107	
İzmir	1	1	-	3	-	15	-	19	15
	2	4	-	-	-	6	-	10	
	Toplam	5	-	3	-	21	-	29	
Konya	1	19	-	1	-	-	-	20	9
	2	9	-	4	-	-	-	13	
	Toplam	28	-	5	-	-	-	33	
Genel Toplam		106	-	36	-	235	-	377	89
Mezun Sayısı		40	-	10	-	72	-	122	

3.3.1.4. Akşam Terzilik Okulu

İstanbul Akşam Terzilik Okulu'nun 1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde belirtildiğine göre, öğrencilerinin meslek alanlarına dağılımı ve öğrenci sayısı aşağıda **Tablo 3.32**'de gösterilmiştir. İki yıllık bu okulda meslek şubelerinde toplamda 63 öğrenci eğitim almıştır. Bu öğrencilerin 12'si kız öğrencidir. Kız öğrencilerin kadın biçkisi, tayyör ve resim şubesinde bulunduğu görülmektedir. 1950-1951 öğretim yılında okuldan 13 erkek ve 8 kız olmak üzere 21 öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 324).

Tablo 3.32. 1950-1951 öğretim yılı Akşam Terzilik Okulu öğrenci ve mezun sayıları

Okulun Adı	Sınıflar	Pantolon		Ceket		Tayyör Manto		Erkek Biçkisi		Kadın Biçkisi		Resim		Toplam		
		Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Toplam
İstanbul Akşam Terzilik Okulu	1	3	-	6	-	-	1	10	-	2	1	10	1	31	3	34
	2	2	-	3	-	3	3	3	-	4	3	5	3	20	9	29
	Toplam	5	-	9	-	3	4	13	-	6	4	15	4	51	12	63
Mezun Sayısı		1	-	1	-	3	2	2	-	3	3	3	3	13	8	21

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde İstanbul Akşam Terzilik Okulu'ndaki kursiyerlerin yaş gruplarına göre dağılımı şöyledir: 12-16 yaş grubunda 1, 17-25 yaş grubunda 19, 26-35 yaş grubunda 7 ve 45 yaş üstü 27'dir. Kursiyerlerin öğrenim durumları ise; ulus okulları 2, ilkököl 14, ortaokul 10, lise mezunu 1 öğrenci şeklindedir. Bu kurslarda toplam 5 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 325).

3.3.1.5. İstanbul Olgunlaşma Enstitüsü

Kız enstitülerinin giderek gelişmesi sonucunda, Kız enstitüleri ile akşam kız sanat okullarından mezun olanların ihtisaslaşmalarına imkân sağlamak amacıyla 1946-1947 öğretim yılında İstanbul'da ilk Olgunlaşma Enstitüsü açılmıştır (Arıç, 2014: 203). Kız enstitüleri mezunlarının mesleki gelişmelerini desteklemek amacıyla İstanbul'da kurulan Olgunlaşma Enstitüsü, normalde iki yıllık bir öğretim süresine sahip olmakla birlikte bu süre zorunlu olmayıp öğrenciler istedikleri zaman okuldan ayrılabilirlerdi. Bir yaygın eğitim kurumu olan İstanbul Olgunlaşma Enstitüsü gündüzlü eğitim vermekteydi ve devam zorunluluğu vardı. Enstitüde dersler her gün 09.00-17.00 saatleri arasında yapılmaktaydı. Kayıtlar 1 Eylül'de başlamakta ve kız enstitüleri ile akşam kız sanat okulları mezunları sınavla kabul edilmekteydi (Sivri, 1958: 50).

İstanbul Olgunlaşma Enstitüsü'nün 1950-1951 öğretim yılında meslek şubelerinde toplamda birinci sınıfta 124, ikinci sınıfta 141 olmak üzere 265 öğrenci eğitim almıştır. Mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde belirtildiğine göre, öğrenciler biçki dikiş, kadın çamaşırı, türk işleri,

çiçek, çocuk elbisesi, ev idaresi, moda, nakış, resim, karo dantel, yün işleri sanat şubelerinde eğitim almaktadır. Veriler göre, öğrencilerin çoğunlukla biçki dikiş şubesinde eğitim aldığı görülmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 326).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, İstanbul Olgunlaşma Enstitüsü'ndeki kursiyerlerin yaş gruplarına göre dağılımı şöyledir: 12-16 yaş grubunda 12, 17-25 yaş grubunda 213, 26-35 yaş grubunda 38, 36-45 yaş grubunda 1 ve 45 yaş üstü 1 kursiyerdir. Kursiyerlerin öğrenim durumları ise; ilkokul mezunu 28, ortaokul mezunu 8, lise mezunu 3, enstitü mezunu 131 ve akşam sanat mezunu 95 öğrencidir. Bu kurslarda kız teknik mezunu 3, kız enstitüsü mezunu 24 öğretmen ile 4 usta öğretmen olmak üzere toplam 31 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 327).

3.3.1.6. Akşam ticaret okulları

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, İzmir ve Manisa şehirlerinde toplam iki adet akşam ticaret okulu bulunmaktadır. Bu okulların öğrenci, mezun ve öğretmen sayısı **Tablo 3.33**'te gösterilmiştir. İki yıllık bu okullarda 239 erkek öğrenci ve 95 kız öğrenci toplam 334 öğrenci eğitim almıştır. 1950-1951 öğretim yılında okuldan 64 erkek ve 51 kız olmak üzere toplam 115 öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 329).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, akşam ticaret okullarındaki öğrencilerin yaş gruplarına göre dağılımı şöyledir: 12-16 yaş grubunda 61, 17-25 yaş grubunda 186, 26-35 yaş grubunda 75 ve 36-45 yaş grubunda 13 öğrencidir. Kursiyerlerin öğrenim durumları ise; ulus okulları 3, ilkokul 92, ortaokul ve lise 219, üniversite ve yüksekokul mezunu 20 öğrencidir. Bu kurslarda toplam 9 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 328-329).

Tablo 3.33. 1950-1951 Öğretim yılı Resmi akşam ticaret okullarının öğrenci, mezun, öğretmen sayıları

Okul Adı	Sınıflar	Öğrenci Sayısı			Mezun Sayısı			Öğretmen Sayısı
		Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	
İzmir	1	135	70	205	46	37	83	5
	2	29	2	31				
	Toplam	164	72	236				
Manisa	1	51	7	58	18	14	32	4
	2	54	16	40				
	Toplam	75	23	98				
Genel Toplam		239	95	334	64	51	115	9

3.3.1.7. Erkek orta sanat okulları içindeki pratik sanat okulları

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, erkek orta sanat okulları içindeki pratik sanat okullarının sayısı; Balıkesir’de 2, Bursa, Gaziantep, Hatay, Manisa, Niğde, Seyhan ve Sinop şehirlerinde birer olmak üzere toplam 9 adettir. 1950-1951 öğretim yılında, daha önce belirtildiği gibi, 17 adet bağımsız erkek orta sanat okulu mevcuttu. Bunların sekizinde pratik sanat okulu açılmamıştır. Tesviye torna ve freze, demir, döküm, model, motor, marangoz sanat şubelerinde eğitim alan pratik sanat okulu öğrencilerinin toplam sayısı 43’tür. Bu öğrenci sayısı, tesviye, torna ve freze 12, demir 13 ve marangoz 18 öğrenci şeklinde şubelere dağılmıştır. Bu okullardan toplam 12 öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 330-331).

3.3.1.8. Bağlı erkek orta sanat okulları içindeki pratik sanat okulları

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, Türkiye’deki erkek sanat enstitülerine bağlı orta sanat okullarının sayısı 44’tür. Bunlar; Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, İstanbul (Tophane, Sultanahmet), İçel, İzmir (Mithatpaşa, Tire), Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kocaeli, Adapazarı, Konya (Merkez ve Akşehir), Kütahya, Uşak, Malatya, Manisa (Merkez ve Akhisar), Niğde, Ordu, Rize, Seyhan, Sivas, Tokat, Urfa, Yozgat, Zonguldak pratik sanat okullarıdır. Daha önce belirtildiği üzere erkek sanat enstitülerine bağlı orta sanat okullarının sayısı 64 olup, bunların 20 tanesinde pratik sanat okulu olmadığı anlaşılmaktadır. Bu okulların toplam öğrenci sayısı 289’dur. Bu okulların meslek şubeleri; tesviye torna ve freze, demir, döküm, model, motor ve marangozluktur. Tesviye torna ve freze şubesinde 167, demir şubesinde 30, dökümde 3, model şubesinde 3 ve marangozlukta 86 öğrenci eğitim almıştır. Motor şubesinde öğrenci yoktur. Bu okullardan 1950-1951 öğretim yılında toplam 121 öğrenci diploma almıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 331-336).

3.3.1.9. Erkek sanat enstitüleri içindeki pratik sanat okulları

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, erkek sanat enstitülerinin içinde de pratik sanat okulu açıldığı görülmektedir. Bu okulların sayısı 35’dir. Bunlar: Amasya, Ankara, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Erzincan, Gaziantep, İstanbul (Tophane, Sultanahmet), İçel, İzmir (Mithatpaşa, Tire), Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kocaeli, Konya (Merkez ve Akşehir), Kütahya, Malatya, Manisa (Merkez ve Akhisar), Ordu, Samsun, Seyhan, Siirt, Tokat, Urfa, Zonguldak pratik sanat okullarıdır. Mevcut enstitülerin 29 tanesinde pratik sanat okulu açılmadığı anlaşılmaktadır. Enstitülerin içindeki bu pratik sanat okullarının toplam öğrenci sayısı 135’tir. Bu okulların da meslek şubeleri; tesviye torna ve freze, demir, döküm, model, motor ve marangozluktur. Tesviye torna ve freze şubesinde 90, demir şubesinde 14, model şubesinde 1 ve marangozlukta

23 öğrenci vardır. Döküm şubesinde öğrenci yoktur. Bu okullardan 1950-1951 öğretim yılında toplam 58 öğrenci diploma almıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 336-339).

3.3.1.10. Gezici köy demirci ve marangozluk kursları

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, gezici köy demirci ve marangozluk kursları şu şehirlerde açılmıştır: Afyon, Ağrı, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bingöl 2, Bitlis 2, Bolu, Burdur, Bursa 2, Çanakkale, Çankırı, Çoruh 2, Çorum 2, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan 2, Erzurum 2, Eskişehir, Giresun, Hakkâri 2, İzmir 3, Isparta 2, Kars 2, Kastamonu, Kayseri 2, Kırşehir, Kocaeli, Konya 2, Kütahya 2, Malatya 2, Manisa 2, Maraş, Mardin, Muş 2, Niğde, Ordu, Rize, Samsun, Seyhan, Siirt, Sinop, Sivas 3, Tekirdağ, Tokat 2, Trabzon 2, Tunceli 2, Urfa, Van ve Zonguldak. İki gezici köy kursu açılan şehirlerle birlikte toplam sayı 81'dir. Hiç sanat okulu olmayan şehirlerdeki köylere de bu kurslarla mesleki eğitim imkânı sağlanmıştır.

1950-1951 öğretim yılında gezici köy kurslarında demircilik sanat dalında 491, marangozlukta 613 kursiyer olmak üzere toplam 1.104 kursiyer meslek eğitimi almıştır. Aynı öğretim yılında gezici köy kurslarının demircilik dalında 470, marangozluk dalında 580 olmak üzere toplam 1.051 kursiyer mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 340-344).

Aynı istatistiklerde gezici köy kurslarındaki kursiyerlerin yaş gruplarına göre dağılımı şu şekilde belirtilmiştir: 12-16 yaş grubunda 483, 17-25 yaş grubunda 561, 26-35 yaş grubunda 45, 36-45 yaş grubunda 14 ve 46 yaş üstü 1 kursiyer bulunmaktadır. Kursiyerlerin öğrenim durumları ise şöyledir: ulus okulu mezunu 154, ilkokul mezunu 944 ve ortaokul mezunu 6 öğrenci. Bu kurslarda toplam 152 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 328-329).

3.3.1.11. Orta ticaret ve ticaret liselerinde açılan resmi kurslar

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, orta ticaret okulları ve ticaret liselerinde bürokomersiyal, daktilografi, İngilizce, ticaret aritmetiği, stenografi ve muhasebe kursları açılmıştır. "Maarif İstatistikleri 1950-1951" (1957: 346-347) de yer alan bu kurslar ile ilgili bilgiler şu şekildedir:

Bürokomersiyal kursu yalnızca Manisa'da açılmıştır. Kursiyer sayısı 3, öğretmen sayısı 1 olup 1 kişi belge almıştır.

Daktilografi kursları Ankara, Bursa, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, İzmir ve Manisa'da açılmıştır. Bu yedi kurstaki toplam kursiyer sayısı 692, öğretmen sayısı 8'dir. Bu kurslardan toplam 404 kişi belge almıştır.

İngilizce kursları İzmir ve Manisa'da açılmıştır. Bu iki kurstaki toplam kursiyer sayısı 52, öğretmen sayısı 3'tür. Bu kurslardan toplam 6 kişi belge almıştır.

Ticaret aritmetiği kursları yine İzmir ve Manisa'da açılmıştır. Bu iki kurstaki toplam kursiyer sayısı 10, öğretmen sayısı 2'dir. Bu kurslardan toplam 1 kişi belge almıştır.

Stenografi kursları Ankara ve İzmir'de açılmıştır. Bu iki kurstaki toplam kursiyer sayısı 245, öğretmen sayısı 2'dir. Bu kurslardan toplam 29 kişi belge almıştır.

Muhasebe kursları Ankara, Bursa, Gaziantep, İzmir ve Samsun'da açılmıştır. Bu beş kursun toplam kursiyer sayısı 349, öğretmen sayısı 6'dır. Bu kurslardan toplam 69 kişi belge almıştır.

Kurslar daha çok İzmir ve Manisa şehirlerinde açılmıştır. 1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde belirtilen bu kursların toplam öğrenci sayısı 1.351'dir. Kursiyerlerin yaş gruplarına göre dağılımı şöyledir: 12-16 yaş grubunda 125, 17-25 yaş grubunda 752, 26-35 yaş grubunda 344, 36 yaş üstü 130 kursiyer. Kursiyerlerin öğrenim durumları şu şekilde belirtilmiştir: ulus okulu mezunu 5, ilkokul mezunu 381, ortaöğretim mezunu 791 ve yüksekokul mezunu 174 öğrencidir. Bu kurslarda toplam 22 öğretmen görev yapmıştır. Kurslardan belge alanların toplam sayısı ise 510'dur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 347). Kursiyerlerin büyük çoğunluğu 17-25 yaş aralığında olup çoğu ortaöğretim mezunudur.

3.3.1.12. Diğer özel ve resmi ilk meslek okul ve kursları

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, tarım alanında açılan kurslar oldukça çeşitlenmiştir. Tarım kursları 1950-1951 öğretim yılında 44 şehirde açılmıştır. Bu kurslar arasında en yaygın olanı arıcılık kursudur. "Muhtelif kurslar" olarak belirtilen 357 kurs ise diğer kısmında gösterilmiştir. Muhtelif tarım kurslarında toplam 19.617 kişi meslek eğitimi almıştır. Ancak bu kursların isimlerine istatistiklerde rastlanmamıştır. Toplam tarım alanında açılan kurs sayısı 730 olup kursiyer toplam sayısı ise 38.174 olarak belirtilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 356-358). Bu kurslara ilgili bilgilere **Tablo 3.34**'te yer verilmiştir.

Tablo 3.34. 1950-1951 öğretim yılında tarım alanında açılan kurs ve kursiyer sayıları

Kursun adı	Kurs sayısı	Kursiyer Sayısı
Arıcılık	145	6.593
Bağcılık	5	921
Bağ-Bahçe	94	3.353
Ev Konserveçiliği	1	18
İpekböcekçiliği	6	155
Fındıkçılık	3	277
Hayvancılık	11	422
Makine	7	350
Meyvecilik	10	179
Sebzecilik	17	1.111
Sütçülük	3	74

Tablo 3.34. (Devam) 1950-1951 öğretim yılında tarım alanında açılan kurs ve kursiyer sayıları

Kursun adı	Kurs sayısı	Kursiyer Sayısı
Şarapçılık	1	14
Tavukçuluk	3	68
Yatılı Tekamül	1	30
Zeytincilik	6	137
Ziraat Alet ve Makineleri	24	750
Ziraat Mücadele	26	3.504
Ziraat Sanatları	10	601
Diğer	357	19.617
Toplam	730	38.174

3.3.1.13.Özel biçki - dikiş yurtları

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde özel biçki dikiş yurtlarının sayısı 31'dir. Bu kurslarda 1.162 genç kız ve kadın biçki dikiş alanında eğitim almıştır. Özel biçki dikiş yurtlarının öğrenci, mezun ve öğretmen sayıları **Tablo 3.35**'te gösterilmektedir. Bu kurslarda toplam 65 öğretmen görev yapmıştır. Kurslardan toplam 722 kursiyer belge almıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 360-363).

Tablo 3.35. 1950-1951 öğretim yılı özel biçki dikiş yurtları kursiyer, mezun ve öğretmen sayıları

Kursun Bulunduğu İller	Kursiyer Sayısı	Mezun Sayısı	Öğretmen Sayısı
Ankara Merkez ve Ayaş, Polatlı	172	158	9
Aydın Germencik ve Nazilli	37	-	2
Bursa	41	41	4
Çanakkale	5	5	1
Edirne Keşan	27	1	1
Eskişehir Merkez ve Sivrihisar	12	12	2
Gaziantep	5	-	1
Hatay kırıkhan	16	11	1
İstanbul Beyoğlu, Beşiktaş, Eminönü, Fatih, Bakırköy, Kadıköy, Yalova	464	341	19
İzmir Merkez ve Menemen	63	57	7
Kırklareli Babaeski	17	17	1
Kocaeli Merkez, Karamürsel ve Adapazarı	66	19	4
Konya	5	-	1
Malatya	51	-	1
Manisa	9	2	1
Samsun Merkez ve Çarşamba	70	17	4
Seyhan	102	41	7
Toplam	1.162	722	65

3.3.2. Orta dereceli meslek ve teknik okulları

3.3.2.1. Kız orta sanat okulları ve kız enstitüleri

1949-1950 öğretim yılından itibaren nüfusu az olan bölgelerde, ilkokulu bitirmiş kız öğrencilere haftada altı saat ev ve aile bilgisi dersi verilerek orta düzeyde genel kültür kazandırılması amacıyla kız orta sanat okulları açılmıştır. Bu okullar, bazı yerlerde ihtiyaca göre iki sınıf daha eklenmek suretiyle enstitüye dönüştürülmüştür. Kız orta sanat okulları, kız sanat enstitülerinin üç yıl süreli ilk kısmı olarak faaliyet göstermiştir. Ancak 1959-1960 öğretim yılından itibaren öğretim programlarında yapılan değişikliklerle bu okullar, klasik ortaokul şeklinde yapılanmıştır (Kılınc, 2013: 266).

Kız sanat ortaokullarından büyük bir kısmı kız enstitüleri içinde bulunmaktaydı. Küçük merkezlerde ise bağımsız kız sanat ortaokulları açılmıştır. Bu okullardan mezun olanlar diğer liselere veya kız enstitülerine devam edebilirdi (Özalp, 1971: 57).

1950-1951 öğretim yılı mesleki teknik öğretim istatistiklerinde Çanakkale, İstanbul, İzmir, Niğde, Ordu ve Sinop'ta 1. ve 2. sınıf düzeyinde öğrenci bilgilerine yer verilen 6 adet kız orta sanat okulu belirtilmektedir. **Tablo 3.36'**da yer alan bu okulların toplam öğrenci sayısı sene başında 219 olarak kaydedilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 22). Okullarda 1950-1951 öğretim yılında 28 kadın öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 217).

Tablo 3.36. 1950-1951 öğretim yılı kız orta sanat okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları

Kız Orta Sanat Okulları	Sınıflar	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Çanakkale	1	24	6
İstanbul-Bakırköy	1	34	7
	2	17	
Toplam		51	
İzmir-Karşıyaka	1	43	5
	2	23	
Toplam		66	
Niğde	1	31	4
Ordu	1	23	3
Sinop	1	24	3
Genel Toplam	1	179	28
	2	40	
		219	

Cumhuriyet öncesinde faaliyet göstermeye başlayan kız sanat mektepleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren önemli değişimlere uğramıştır. Bu doğrultuda, 1927-1928 öğretim yılında ilkokul mezuniyetine dayalı, beş yıl süreli kız enstitüleri açılmıştır. 1928 yılında Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün açılması ile birlikte, sayısı üç olan kız enstitülerine yenileri eklenmiş ve

1939 yılına gelindiğinde bu sayı 11'e ulaşmıştır. 1935-1936 öğretim yılında yapılan düzenlemeyle, ortaokul mezunu öğrencilerin kabul edilmesi kararlaştırılmış ve bu öğrencilere yönelik iki yıl süreli özel bir bölüm açılmıştır. 1943-1944 öğretim yılına kadar ilkökul mezunlarına beş yıl eğitim veren bu kurumlar, söz konusu yıldan itibaren iki kademeye ayrılmıştır: İlk üç yılı "birinci devre kız sanat okulu", son iki yılı ise "ikinci devre kız sanat enstitüsü" olarak düzenlenmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, kız sanat ortaokulları kız sanat enstitülerinin üç yıllık birinci devresi niteliğinde olup, 1959-1960 öğretim yılına kadar mesleki eğitim veren kurumlar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir (Kılınc, 2013: 237).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistikleri incelendiğinde, kız enstitülerinin sayısının önemli ölçüde artarak 47'ye ulaştığı görülmektedir. Bu enstitülere ilişkin öğrenci ve öğretmen sayılarına **Tablo 3.37**'de yer verilmiştir. İstatistiklere göre, söz konusu enstitülerde kız öğrenci sayısı sene başı itibarıyla 8.952'ye yükselmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957, ss. 22-48).

Aynı dönemde, kız enstitülerinde görev yapan öğretmen sayısı toplam 974'tür. Bunların 19'u erkek, 955'i ise kadın öğretmenlerden oluşmaktadır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957, ss. 217-218).

Tablo 3.37. 1950-1951 öğretim yılı kız enstitülerinin öğrenci ve öğretmen sayıları

Kız Enstitüleri	Öğrenci Sayısı								Öğretmen Sayısı		
	İlkokul Mezunlarının Sınıfları					Ortaokul Mezunlarının Sınıfları		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
	1	2	3	4	5	4	5				
Afyon Ali Çetinkaya	43	23	22	18	14	9	-		-	15	15
Ankara Atatürk ve İsmet Paşa	135	129	114	61	50	229	251	969	2	124	126
Antalya İsmet İnönü	40	40	27	24	20	7	6	164	-	17	17
Aydın	30	25	19	23	19	8	6	130	-	17	17
Balıkesir	41	28	29	20	14	15	12	159	-	18	18
Bolu	20	17	9	8	19	4	17	94	-	12	12
Bursa Necatibey	87	57	39	31	27	22	23	286	1	26	27
Çankırı	18	19	17	9	11	6	6	86	-	12	12
Çorum	17	7	16	12	14	1	4	71	1	11	12
Denizli	38	35	31	25	24	4	2	159	2	20	22
Diyarbakır	26	32	16	8	10	3	1	96	-	15	15
Edirne	30	23	22	22	20	7	7	131	-	13	13
Elazığ	30	28	28	26	14	5	7	138	-	28	28

Tablo 3.37. (Devam) 1950-1951 öğretim yılı kız enstitülerinin öğrenci ve öğretmen sayıları

Kız Enstitüleri	Öğrenci Sayısı								Öğretmen Sayısı		
	İlkokul Mezunlarının Sınıfları					Ortaokul Mezunlarının Sınıfları		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
	1	2	3	4	5	4	5				
Erzurum	30	24	22	8	13	7	8	112	-	20	20
Eskişehir	50	31	31	39	47	13	10	221	2	20	22
Gaziantep Merkez, Kilis	52	55	45	16	12	3	10	193	1	28	29
Hatay	60	31	29	29	22	5	17	193	-	15	15
Isparta	27	17	9	7	11	5	4	80	-	12	12
İçel	32	21	28	27	23	7	9	147	-	13	13
İstanbul Kadıköy, Nişantaşı, Selçuk, Çağaloğlu, Sultanselim ve Üsküdar	533	380	255	213	168	330	338	2217	3	174	177
İzmir Cumhuriyet ve Göztepe	182	149	112	81	85	105	98	812	2	58	60
Kastamonu	15	15	8	12	7	2	-	59	-	13	13
Kayseri	41	45	26	16	18	10	2	158	-	16	16
Kırşehir	7	13	15	11	4	9	-	59	1	9	10
Kocaeli	39	24	17	29	16	10	4	139	-	14	14
Konya	43	24	16	18	18	18	8	145	-	18	18
Kütahya	29	23	17	8	5	5	3	89	-	17	17
Malatya	41	21	23	17	23	6	5	136	-	15	15
Manisa	57	46	51	48	26	33	23	284	-	30	30
Maraş	18	14	12	6	3	-	8	61	-	12	12
Samsun	28	31	28	18	30	16	21	172	-	17	17
Seyhan	70	43	38	34	27	21	14	247	-	20	20
Sivas	29	28	26	29	11	6	8	137	-	15	15
Tekirdağ	23	19	14	5	15	5	17	88	-	15	15
Tokat	20	10	19	8	10	7	4	78	2	12	14
Trabzon	19	12	11	18	19	14	11	104	-	14	14
Urfa	17	10	12	8	10	2	2	61	2	12	14
Van	32	14	-	-	-	5	1	52	-	7	7
Yozgat	18	13	9	12	9	-	2	63	-	13	13
Zonguldak	80	56	50	22	17	3	5	233	-	18	18
Genel Toplam	2.147	1.632	1.312	1.026	900	967	968	8.952	19	955	974

3.3.2.2. Erkek orta sanat okulları ve erkek sanat enstitüleri

Beş yıllık ilköğretim üzerine öğrencilere hem genel ortaöğretim bilgileri hem de bir meslek dalına ilişkin teknik bilgi veren bölge sanat okulları, 1940-1941 öğretim yılından itibaren iki kademeye ayrılmıştır. İlk kademe üç yıl sürmekte ve bağımsız bir eğitim programı niteliği taşımaktadır; ikinci kademe ise iki yıldır. İlk kademeyi bitiren öğrenciler isterlerse mezun olarak çalışma hayatına atılabilir, isterlerse ikinci kademeye geçerek beş yıllık eğitimi tamamlayıp daha yüksek nitelikli işçilik veya teknisyenlik yetkinliği kazanabilirlerdi (Ergin, 1977: 2099).

10 Mayıs 1943 tarih ve 94 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile iki kademeye ayrılan bölge sanat okullarına farklı isimler verilmiştir. Sadece birinci kademesi bulunan kurumlara “Erkek Orta Sanat Okulu”, iki kademesi de bulunan okullara ise “Erkek Sanat Enstitüsü” denilmiştir. Bu kararlar birlikte erkek sanat enstitüleri resmen kurulmuştur (Kayahan, 2018: 17).

1950-1951 öğretim yılına ait mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, üçü Balıkesir’de olmak üzere toplam 17 bağımsız üç yıllık erkek sanat ortaokulu bulunmaktadır. Bu okullara ilişkin sınıf düzeyine göre öğrenci, mezun ve öğretmen sayılarına **Tablo 3.38**’de yer verilmiştir. İstatistiklerde, sene başı verilerine göre söz konusu okullarda toplam 1.331 erkek orta sanat okulu öğrencisi kaydedilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 50-54).

Aynı yılın verilerine göre erkek orta sanat okullarının mezun sayısı 221’dir. Ancak Ağrı, Bilecik, Bitlis, Çoruh ve Sinop’ta bulunan okulların mezun vermediği görülmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 139). Öğretmen kadrosuna bakıldığında ise, 1950-1951 öğretim yılında bu okullarda görev yapan toplam 159 öğretmen bulunmaktadır. Bu öğretmenlerin 11’i kadın, 148’i erkek öğretmenden oluşmaktadır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 218-219).

Tablo 3.38. 1950-1951 öğretim yılı erkek orta sanat okulu öğrenci, mezun ve öğretmen sayıları

Erkek Orta Sanat Okulları	Öğrenci Sayısı /Sınıflar				Diploma Alanlar	Öğretmen Sayısı		
	1.	2.	3.	Toplam		Erkek	Kadın	Toplam
Ağrı	34	-	-	34	-	7	-	7
Balıkesir Ayvalık, Bandırma ve Edremit	117	80	82	279	52	24	7	31
Bilecik	48	40	-	88	-	9	-	9
Bitlis	31	49	-	80	-	9	-	9
Bursa Mustafakemalpaşa	34	14	15	63	7	8	1	9
Çanakkale Gelibolu	12	26	21	59	13	9	1	10
Çoruh Artvin	67	40	-	107	-	10	-	10
Gaziantep Kilis	60	22	32	114	23	10	-	10
Hatay İskenderun	37	32	37	106	22	9	--	9
İzmir Bergama	10	16	15	41	10	8	1	9
Manisa Turgutlu	20	16	25	61	16	11	-	11
Niğde	20	17	22	59	36	8	-	8
Seyhan	40	22	36	98	30	8	1	9
Sinop	35	33	-	68	-	9	-	9
Zonguldak Ereğli	37	23	14	74	12	9	-	9
Toplam	602	430	299	1.331	221	148	11	159

Orta sanat okullarına beş yıllık ilkokul bitiren, oniki-onyedi yaş arası öğrenciler kabul ediliyordu. Teorik ve uygulamalı üç yıllık bir eğitim sonrasında başarılı olanlar vasıflı işçi olurken aynı zamanda bitirme sınavını geçenler ortaokul mezunu haklarına sahip oluyordu. Orta sanat okulunu tamamlayan öğrenciler, dilerlerse iki yıl daha eğitim alarak erkek sanat enstitüsünden mezun olabiliyordu. Bu sayede meslek alanlarında lise mezunu statüsü kazanılıyordu. Beş yıllık enstitülerin ilk yılı mesleğe yönlendirme yılı olarak planlanıyor, ikinci yıldan itibaren öğrenciler belirledikleri dalda uzmanlaşıyordu. Enstitülerin çoğunda, ilkokul mezunlarını kabul eden orta sanat okulları da bulunuyordu. Bu okulların eğitim ilkeleri, genel ortaokullara benzer olmakla birlikte, el becerisi kazandırmaya yönelik iş bilgisi derslerine daha fazla zaman ayrılıyordu (Kayahan, 2018: 18). Ayrıca enstitülerde, genel ortaokul mezunlarının teknik eğitim alabilmesi amacıyla özel sınıflar açılmıştı. İlkokul sonrası genel ortaokulları bitiren ve mesleki eğitim almak isteyen öğrenciler, doğrudan enstitülerin ikinci kademesinin ilk yılına “özel kol” adı verilen programa alınır (Ayas, 1948: 292).

Bu okullarda öğrencilerin kendi branşlarında yüksek düzeyde uygulama becerisi kazanabilmeleri için atölyelerde bol ve çeşitli pratik çalışmalar yapmaları gerekliydi. Bu çalışmaların gerektirdiği hammadde ve yarı mamuller, devlet bütçesine ek yük getirmemek ve öğrencilerin mesleki alışkanlıklarını güçlendirmek amacıyla, müfredatla uyumlu olmak şartıyla, resmi ve özel kuruluşlardan alınan iş siparişleriyle sağlanıyordu. Bu amaçla okullarda “döner sermayeli sipariş atölyeleri” kurulmuştu (Ergin, 1977: 2100).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde yer alan erkek sanat enstitüleri ve bunlara bağlı erkek orta sanat okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları **Tablo 3.39**'da gösterilmektedir. **Tablo 3.39**'da bazı illerde ikişer, üçer olan okulların il toplamı çizelgeye işlenmiştir. Buna göre, Amasya'da 2, Ankara'da 2, Bursa'da 2, İstanbul'da 2, İzmir'de 3, Koceli'de 2, Konya'da 2, Kütahya'da 2, Manisa'da 2 ve diğer illerde birer tane olan erkek sanat enstitüleri ve bağlı erkek orta sanat okullarının toplam sayısı 64'tür.

İlkokul mezunlarının devam ettiği erkek orta sanat okullarının öğrenci mevcudu 11.705'tir. Erkek sanat enstitülerine, orta sanat okulundan sonra devam edenlerin mevcudu (4. ve 5. sınıfın toplamı) 5.888'dir. Bazı illerde genel ortaokul mezunlarının kabul edildiği 4. ve 5. sınıflar açılmış olup, bu öğrencilerin toplamı 636'dır. Erkek sanat enstitülerinin genel öğrenci toplam sayısı ise 6.524 olarak belirtilmiştir. Gümüşhane, Muğla, Çankırı gibi illerde öğrenci sayısı düşüktür. Antalya'da bağlı bir orta sanat okulu bulunmamakta, yalnızca iki yıllık enstitü kısmı mevcuttur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 72-88).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, bağlı erkek orta sanat okullarından toplam 2.042 öğrenci mezun olmuştur. Erkek sanat enstitülerinden ise; toplam 2.880 öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 139-143).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde belirtildiği üzere, bu okullarda her iki kısım birlikte öğretmen sayısı, 1.499 erkek ve 71 kadın olmak üzere toplam 1.510 öğretmendir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 219-221).

Tablo 3.39. 1950-1951 öğretim yılı erkek sanat enstitüleri ve bağlı orta sanat okullarının öğrenci sayıları

Erkek Orta Sanat Okulları ve Erkek Sanat Enstitüleri	Öğrenci Sayısı								
	Erkek Orta Sanat Okulu				Erkek Sanat Enstitüsü				
	İlkokul Sonrası Devam Edenler				Orta Sanattan Sonra Devam Edenler		Diğer Ortaokullardan Sonra Devam Edenler		
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	Toplam	4. Sınıf	5. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	Toplam
Afyon	120	106	89	309	52	52	-	-	104
Amasya Merkez ve Merzifon	50	42	63	155	63	51	-	-	114
Antalya	-	-	-	-	39	34	-	-	73
Ankara I, II	298	226	258	782	240	224	102	48	614
Aydın	53	57	70	180	40	23	-	-	63
Balıkesir	44	36	41	121	42	29	-	-	71
Bolu	33	32	30	95	32	18	-	-	50
Burdur	38	19	44	101	21	31	-	-	52
Bursa I, II	188	116	85	389	119	115	29	40	313
Çanakkale	44	40	31	115	32	28	-	-	60
Çankırı	20	29	24	83	10	13	-	-	23
Çorum	58	30	21	109	21	28	-	-	49
Denizli	48	43	48	139	35	39	-	-	74
Diyarbakır	47	30	51	128	40	47	-	-	87
Edirne	46	63	96	205	108	99	-	-	207
Elazığ	60	37	52	149	38	64	-	-	102
Erzincan	56	53	55	164	22	20	-	-	42
Erzurum	60	44	33	137	43	33	-	-	76
Eskişehir	364	258	184	806	118	138	-	-	256
Gaziantep	95	18	29	142	48	28	-	-	76
Giresun	96	50	49	195	19	34	-	-	53
Gümüşhane	13	20	18	51	21	15	-	7	43
Hatay	39	43	40	122	69	39	-	-	108
Isparta	64	41	47	151	24	53	-	-	77
İçel	97	95	101	293	44	30	-	-	74
İstanbul Sultanahmet ve Tophane	418	342	358	1118	285	238	151	99	773
İzmir Mithatpaşa, Ödemiş ve Tire	237	227	211	675	144	201	63	30	438
Kars Gazi Ahmet Muhtar Paşa	61	30	38	129	19	24	-	-	43
Kastamonu	56	43	47	146	40	68	-	-	108
Kayseri	153	120	76	349	46	50	16	9	121

Tablo 3.39. (Devam) 1950-1951 öğretim yılı erkek sanat enstitüleri ve bağlı orta sanat okullarının öğrenci sayıları

Erkek Orta Sanat Okulları ve Erkek Sanat Enstitüleri	Öğrenci Sayısı								
	Erkek Orta Sanat Okulu				Erkek Sanat Enstitüsü				
	İlkokul Sonrası Devam Edenler				Orta Sanattan Sonra Devam Edenler		Diğer Ortaokullardan Sonra Devam Edenler		
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	Toplam	4. Sınıf	5. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	Toplam
Kırıkkale	47	47	47	141	27	26	-	-	53
Kırşehir	12	30	54	96	26	32	-	-	58
Kocaeli İzmit ve Adapazarı	136	135	124	395	80	62	-	-	142
Konya Merkez ve Akşehir	161	93	101	355	101	104	-	-	205
Kütahya Merkez ve Uşak	146	104	89	339	79	67	13	3	162
Malatya	72	44	42	158	79	85	-	-	164
Manisa Merkez ve Akhisar	69	50	52	171	74	29	-	-	103
Maraş	30	16	30	76	24	27	-	-	51
Mardin	30	35	23	88	27	35	-	16	78
Muğla	17	24	32	73	10	8	-	-	18
Niğde	40	30	29	99	52	70	-	-	122
Ordu	70	65	67	202	46	42	-	-	88
Rize	42	32	27	101	25	27	-	-	52
Samsun	114	77	75	266	53	61	-	-	114
Seyhan	131	83	84	298	79	102	-	-	181
Siirt	28	38	18	84	12	23	-	-	35
Sivas	57	82	79	218	48	66	-	-	114
Tekirdağ	43	33	33	109	24	25	-	-	49
Tokat	29	33	29	91	13	23	-	-	36
Trabzon	31	21	24	76	61	38	-	-	99
Urfa	57	30	22	109	29	31	-	-	60
Van	42	38	29	109	13	16	-	-	29
Yozgat	25	20	21	66	36	14	-	-	50
Zonguldak	137	99	90	226	71	46	-	-	117
Toplam	4.584	3.574	3.547	11.705	2.963	2.925	384	252	6.524

3.3.2.3. İstanbul Devlet Deniz Yolları orta sanat okulu

1950-1951 öğretim yılı mesleki teknik öğretim istatistiklerinde, yukarıda belirtilen erkek orta sanat okullarının dışında, İstanbul'da bulunan Devlet Deniz Yolları Orta Sanat Okulu ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Orta dereceli bir teknik öğretim kurumu olan bu okula ilkokuldan mezun olanlar seçme sınavı ile kabul edilmekteydi. Üç yıllık olan okulda öğrenciler, ikinci sınıftan başlayarak gemi inşaatı, makine, elektrik radyo, telsiz ve ağaç işleri gibi şubelere

ayrılmaktaydı. Önceleri kurs niteliği taşıyan okul, Denizbank tarafından devralınarak dört yıllık bir çırak okuluna dönüştürülmüştür. 1961-1962 öğretim yılında klasik ortaokul olan okulun adı ise Denizcilik Bankası Sanat Ortaokulu olarak değiştirilmiştir (Kılınc, 2013: 284).

1950-1951 öğretim yılında, Devlet Deniz Yolları Orta Sanat Okulunda sene başında 97 öğrenci mevcuttur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 54). Aynı öğretim yılında okulun mezun sayısı 45 olarak belirtilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 139). Bu okulda 1950-1951 öğretim yılında toplam 16 erkek öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 219).

3.3.2.4. Erkek orta terzilik okulu

Daha önce anlatılan İstanbul Terzilik Okulu'nun adı 1938-1939 öğretim yılında "Erkek Terzilik Okulu" olarak değiştirilerek gündüz eğitimine devam etme olanağı bulamayan terzi, usta ve kalfaları ile biçki dikiş öğrenmek isteyenlerin katılabileceği akşam kursları açılmıştır. Kadın ve erkeklerin katılabildiği bu kurslar ücretsiz olup sekiz ay sürmekteydi. Kayıt için en az Millet Mektebi kurslarından mezun olma şartı aranırken, 1938'de yaş sınırlaması bulunmamasına rağmen 1939'dan itibaren 45 yaşına kadar olanlar kabul edilmeye başlanmıştır. Akşam terzilik kurslarında kadın ve erkek biçkisine yönelik iki şube bulunuyordu. Bu şubelerde haftada on saat teorik ve uygulamalı dersler veriliyordu. İlk yılında yoğun ilgi gören akşam terzilik okulunda 200 kişi eğitim almıştır. Bölge sanat okulları ve kız enstitülerindeki gibi, okul bünyesinde kurulan sipariş üretimi atölyesinde üst sınıflar dışarıdan alınan siparişleri hazırlarken bir yandan da müfredattaki pratik bilgileri uygulamalı olarak pekiştiriyordu. 1943'te Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararıyla okulun adı "Erkek Orta Terzilik Okulu" olarak değiştirilmiştir (Demir, 2017: 191).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde İstanbul'da bulunan Erkek Orta Terzilik Okulu'nun öğrenci sayısı 103 erkek ve 64 kız olmak üzere 167'dir. Meslek şubeleri ve öğrenci sayıları aşağıda **Tablo 3.40**'ta gösterilen okulun mezun öğrenci sayısı 23 erkek ve 26 kız olmak üzere 49'dur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 213). 1950-1951 öğretim yılında Erkek Orta Terzilik Okulu'nda 14 erkek ve 7 kadın olmak üzere 21 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 217).

Tablo 3.40. 1950-1951 Erkek Orta Terzilik Okulu meslek şubeleri, öğrenci ve mezun sayıları

Sınıflar	Meslek Şubeleri				Sınıf Öğrenci Sayısı		
	Biçki		Dikiş		Erkek	Kız	Toplam
	Erkek	Kız	Erkek	Kız			
1	-	-	33	18	33	18	51
2	-	-	28	18	28	18	46
3	-	-	22	14	22	14	36
4	20	14	-	-	20	14	34
Toplam	20	14	83	50	103	64	167
Mezun Sayısı	12	12	11	14	23	26	49

3.3.2.5. Orta yapı okulları ve yapı enstitüleri

Yapı okulları, inşaat alanında çalışacak nitelikli elemanları yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Başlangıçta, İstanbul, Ankara, Edirne, Aydın ve Diyarbakır'daki erkek sanat okullarında inşaata yönelik şubeler (dülgerlik, sıhhi tesisatçılık, tenekecilik, yapı) bulunmaktaydı. Artan ihtiyaç nedeniyle 1931-1932 öğretim yılında Ankara'da "İnşaat Usta Okulu" açılmış, bu şubeler kapatılarak öğrenciler yeni okula aktarılmıştır. Dört yıl olan öğretim süresi, 1939-1940'ta staj eğitiminin de okullarda yapılması kararıyla beş yıla çıkarılmıştır (Kılınç, 2013: 252). Ankara İnşaat Usta Okulu ile ilgili verilere daha önce erkek orta sanat okullarının 1938-1939 öğretim yılı istatistikleri içinde yer verilmişti.

1940-1941 öğretim yılından itibaren, ihtiyaca göre bu okullar farklı şehirlerde de açılmış ve iki kademeli hâle dönüştürülmüştür. Bu çerçevede, üç yıllık programı kapsayan okullar Orta Yapı Okulu, beş yıllık programı kapsayanlar ise Yapı Enstitüsü adını almıştır. Orta yapı okulları kısa sürede iş gücüne katılacak işçileri yetiştirirken, mezunlar isterlerse enstitüye devam edebilmekteydi. Programlarda, orta yapı okullarında duvarcılık, dülgerlik ve sıhhi tesisat; yapı enstitülerinde ise duvarcılık, taşçılık, sıvacılık, dülgerlik ve kalorifercilik meslek şubeleri yer almaktaydı (Kılınç, 2013: 252).

1950-1951 öğretim yılına ait istatistiklerine göre, yapı enstitülerinin orta kısımlarındaki sene başındaki öğrenci sayısı 673'tür ve öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin veriler **Tablo 3.41**'de gösterilmektedir. Enstitüye devam eden orta kısım öğrencilerinin yer aldığı 4. ve 5. sınıflarda toplam 322 öğrenci bulunmaktadır. Diğer ortaokul ve lise mezunlarının devam ettiği özel bölüm 4. ve 5. sınıflarda ise 64 öğrenci vardır. Böylece enstitü kısmının toplam öğrenci sayısı 616 olarak kaydedilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 88-92). Aynı döneme ait verilere göre, orta kısım ve enstitülerde görev yapan öğretmen sayısı 123'tür. Bu öğretmenlerin 4'ü kadın, geri kalanı ise erkek öğretmenlerden oluşmaktadır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 221).

Tablo 3.41. 1950-1951 öğretim yılı yapı orta sanat okulları ve yapı enstitülerinin öğrenci ve öğretmen sayıları

Yapı Orta Sanat Okulları ve Yapı Enstitüleri	Öğrenci Sayısı									Öğretmen Sayısı		
	Yapı Enstitüsü Orta Kısım				Yapı Enstitüsü					Erkek	Kadın	Toplam
	İlkokul Sonrası Devam Edenler				Orta Sanattan Sonra Devam Edenler		Diğer Ortaokullardan Sonra Devam Edenler		Toplam			
1	2	3	Toplam	4	5	4	5	Toplam				
Ankara	48	46	49	143	51	93	20	30	194	44	1	45
Erzurum	38	42	27	107	21	42			63	17		17
İstanbul	72	47	43	162	38	50	32	34	154	23	1	24
Kayseri	31	38	22	91	29	35			64	13	1	14
Rize	29	34	28	91	22	53			75	10		10
Seyhan-Adana	36	22	21	79	17	49			66	12	1	13
Toplam	254	229	190	673	178	322	52	64	616	119	4	123

1950-1951 öğretim yılı istatistiklerine göre, yapı orta kısım ve yapı enstitülerinin meslek şubelerine ilişkin öğrenci ve mezun sayıları **Tablo 3.42**'de gösterilmektedir. Verilere göre, yapı enstitülerinin orta kısımlarında sıhhi tesisatçılık ve kaloriferlik bölümü yalnızca Ankara'da bulunmuş ve bu bölümde 40 öğrenci öğrenim görmüştür. Öğrenci sayılarının dağılımına bakıldığında, 392 ile duvarcılık en çok tercih edilen alan olurken, dülgerlik bölümünde 229 öğrenci yer almıştır. Mezun durumları incelendiğinde ise 51 öğrenci dülgerlik, 86 öğrenci duvarcılık ve 10 öğrenci sıhhi tesisatçılık bölümünden olmak üzere toplam 147 öğrencinin mezun olduğu görülmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 210-211).

Tablo 3.42. 1950-1951 öğretim yılı yapı orta sanat okulları ve yapı enstitülerinin meslek şubelerine göre öğrenci ve mezun sayıları

Yapı Orta Kısımları ve Yapı Enstitüleri		Meslek Şubeleri							Toplam	
		Dülger	Duvarcı	Sıvacı	Taşçı	Sıhhi Tesisat ve Kalorifer	Seramik	Özel Yapı		
Orta Kısım	Ankara	42	59	-	-	40	-	-	141	
	Erzurum	37	69	-	-	-	-	-	106	
	İstanbul	64	91	-	-	-	-	-	155	
	Kayseri	31	61	-	-	-	-	-	92	
	Rize	32	59	-	-	-	-	-	91	
	Seyhan-Adana	23	53	-	-	-	-	-	76	
	Toplam	229	392	-	-	40	-	-	661	
	Mezun Sayısı	51	86	-	-	10	-	-	147	
Yapı Enstitüsü	Ankara	4 ve 5. sınıf	37	23	28	12	-	-	144	
	Erzurum	Özel Kısım 4. ve 5. sınıf	-	-	-	-	-	-	49	49
		4 ve 5. sınıf	21	16	15	12	-	-	-	64
	İstanbul	4 ve 5. sınıf	30	21	20	15	-	-	-	86
	Kayseri	Özel Kısım 4. ve 5. sınıf	-	-	-	-	-	-	66	66
		4 ve 5. sınıf	22	17	16	8	-	-	-	63
	Rize	4 ve 5. sınıf	32	17	11	13	-	-	-	73
	Seyhan	4 ve 5. sınıf	25	11	17	13	-	-	-	66
	Toplam		167	105	107	73	44	-	115	611
	Mezun Sayısı		90	49	68	39	31	-	55	332

1950-1951 öğretim yılına ait mesleki ve teknik eğitim istatistikleri incelendiğinde, yapı enstitülerinde dülger, duvarcı, sıvacı, taşçı, sıhhi tesisat ve kaloriferli, seramik ve özel yapı şubelerinin bulunduğu görülmektedir. Ancak bu dönemde seramik şubesinde öğrenci bulunmamaktadır. Yapı orta kısmından enstitüye devam eden öğrencilerin meslek şubelerine dağılımı ise şöyledir: 167 öğrenci dülgerlik, 105 öğrenci duvarcılık, 107 öğrenci sıvacılık, 73 öğrenci taşçılık ve 44 öğrenci sıhhi tesisat alanında eğitim almıştır. Diğer ortaokul veya

liselerden gelen öğrenciler ise özel yapı şubesine yönlendirilmiş olup, bu şubede toplam 115 öğrenci yer almıştır. Özel yapı şubeleri yalnızca İstanbul ve Ankara’da açılmış, sıhhi tesisat ve kalorifer bölümü ise yalnızca Ankara’da faaliyet göstermiştir.

Yapı enstitüleri, her yıl Haziran ve Eylül dönemlerinde mezun vermekte olup, 1950-1951 öğretim yılında toplam 332 mezun verilmiştir. Mezunların alanlara göre dağılımı; 90 dülger, 49 duvarcı, 68 sıvacı, 39 taşçı, 31 sıhhi tesisat ve kaloriferci ile 55 özel yapı şubesi öğrencisi şeklindedir. Bu öğrencilerden 209’u Haziran, 123’ü ise Eylül döneminde mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 211-213).

Aynı yılın mesleki teknik öğretim istatistiklerinde yer alan yapı kalfası okulları dikkati çekmektedir. Ankara’da ve İstanbul’da faaliyet gösteren bu okulların bir yıllık eğitim süresine sahip olduğu anlaşılmaktadır. 1950-1951 öğretim yılı başında öğrenci sayısı, Ankara’da 60 ve İstanbul’da 63 olmak üzere toplam 123 olarak kaydedilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 90). Bu okullardan aynı öğretim yılında Haziran ve Eylül dönemlerinde toplam 112 kalfa mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 143).

Söz konusu dönemde yapı kalfası okullarında görev yapan öğretmen sayısı doğrudan belirtilmemiştir. Bununla birlikte, istatistiklerde “munzam dersi olan” ifadesi yer almakta ve bu durum günümüz terminolojisiyle ek ders karşılığı ders veren öğretmenlere karşılık gelmektedir. Buna göre, 11 erkek öğretmenin munzam ders kapsamında, 7 erkek öğretmenin ise ders yükünü başka okullarda tamamlamak suretiyle görev yaptığı anlaşılmaktadır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 221).

3.3.2.6. Kimya Sanat Enstitüsü

Kimya sanayisine ve laboratuvarlara nitelikli iş gücü sağlamak amacıyla, 1946–1947 öğretim yılında Ankara’da Kimya Sanat Enstitüsü kurulmuştur. Kuruluş aşamasında, ilkokul mezunlarına yönelik beş yıllık bir program hazırlanmış, ancak yapılan düzenlemeler sonucunda ortaokula dayalı öğrenim süresi üç yıl olan bir mesleki eğitim kurumuna dönüştürülmüştür. Okulun yapısal özellikleri, dönemin erkek sanat enstitülerine benzerlik göstermektedir (Kılınç, 2013:254).

1950-1951 öğretim yılına ilişkin istatistikler incelendiğinde, Ankara Kimya Enstitüsü’nde toplam 75 öğrencinin öğrenim gördüğü görülmektedir. Bu öğrencilerin dağılımı sene başı itibarıyla; ikinci sınıfta 16, üçüncü sınıfta 19, dördüncü sınıfta 16 ve beşinci sınıfta 24 öğrenci şeklindedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 92). Aynı öğretim yılında, Haziran ve Eylül dönemlerinde toplam 20 öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 143). Enstitüde görev yapan öğretmen kadrosu ise 10 erkek ve 2 kadın olmak üzere toplam 12 öğretmenden oluşmaktadır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 221).

3.3.2.7. Orta ticaret okulları ve ticaret liseleri

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde Manisa ve Kocaeli’de olmak üzere iki adet orta ticaret okulu yer almaktadır. **Tablo 3.43**’te bu okulların öğrenci ve öğretmen sayısı gösterilmiştir. Orta ticaret okullarının öğrenci mevcudu, 112 erkek ve 22 kız öğrenci olmak üzere toplam 134 öğrencidir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 94). Bu okullardan 1950-1951 öğretim yılında toplam 25 erkek ve 2 kız olmak üzere 27 öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 143). 1950-1951 öğretim yılında görev yapan öğretmen sayısı ise 6’sı kadın olmak üzere 16 öğretmendir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 94).

Tablo 3.43. 1950-1951 öğretim yılı orta ticaret okulları öğrenci ve öğretmen sayıları

Orta Ticaret Okulları	Sınıflar	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
		Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Kocaeli-Adapazarı	1	18	5	23	2	5	7
	2	22	6	28			
	3	10	6	16			
Toplam		50	17	67			
Manisa- Kula	3	16	-	16	8	1	9
Manisa	1	23	2	25			
	2	23	3	26			
Toplam		46	5	51			
Genel Toplam		112	22	134	10	6	16

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde ticaret liselerine bağlı olan orta ticaret okulları ile ticaret liselerinin öğrenci ve öğretmen sayısı aşağıdaki **Tablo 3.44**’te verilmiştir. Ticaret okullarının sayısı, İstanbul’da iki okul olmak üzere toplam 19 olmuştur. Öğrenim süresi üç yıl olan bu ortaokul ve liselerin, Türkiye’de her bölgeye yayılmış olduğu görülmektedir. Söz konusu ticaret ortaokullarında 1.928 erkek ve 133 kız olmak üzere toplam 2.061 öğrenci mevcuttu. Ticaret liselerinde ise 1.921 erkek ve 116 kız olmak üzere toplam 2.037 öğrenci öğrenim görmekteydi. Kız öğrenci sayısı oldukça düşüktür (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 94-107). Ticaret ortaokullarından 1950-1951 öğretim yılında 279 erkek, 40 kız öğrenci toplamda 319 öğrenci mezun olmuştur. Ticaret liselerinin mezun sayısı, 458 erkek ve 39 kız olmak üzere 497’dir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 143-145). Ticaret liseleri ve bağlı orta ticaret okullarında 1950-1950 öğretim yılında görev yapmış olan öğretmen sayısı, 197 erkek ve 82 kadın olmak üzere toplam 249’dur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 222-223).

Tablo 3.44. 1950-1951 öğretim yılı ticaret liseleri ve bağlı orta ticaret okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları

Orta Ticaret Okulları ve Ticaret Liseleri	Sınıflar	Orta Ticaret Okulları						Ticaret Liseleri					
		Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
		Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Ankara	1	104	6	110	-	2	2	82	8	90	14	12	26
	2	130	11	141				85	7	92			
	3	85	9	94				70	5	75			
	Toplam	319	26	345				237	20	257			
Aydın	1	23	-	23	9	4	13	21	-	21	8	4	12
	2	25	-	25				22	1	23			
	3	30	1	31				28	1	29			
	Toplam	78	1	79				71	2	73			
Balıkesir	1	18	2	20	1	-	1	27	-	27	7	2	9
	2	15	1	16				15	1	16			
	3	13	1	14				15	1	16			
	Toplam	46	4	50				57	2	59			
Bursa	1	43	-	43	1	-	1	23	1	24	5	4	9
	2	31	1	35				23	2	25			
	3	22	3	25				17	5	22			
	Toplam	99	4	103				63	8	71			
Edirne	1	3	2	5	4	2	6	15	-	15	6	2	8
	2	-	-	13				20	-	20			
	3	13	-					7	-	7			
	Toplam	16	-	18				42	-	42			
Erzurum	1	12	-	12	2	4	6	12	2	14	5	1	6
	2	22	2	24				14	-	14			
	3	28	-	28				14	1	15			
	Toplam	62	2	64				40	3	43			
Eskişehir	1	45	5	50	1	1	2	40	5	48	11	6	17
	2	60	7	67				26	1	27			
	3	33	11	44				30	5	35			
	Toplam	138	23	161				96	11	107			
Gaziantep	1	19	2	21	-	1	1	12	-	12	7	2	9
	2	24	-	24				20	-	20			
	3	16	-	16				-	-	-			
	Toplam	59	2	61				32	-	32			
Giresun	1	18		18	3	-	3	22	-	22	7	4	11
	2	24	2	26				14	-	14			
	3	20	7	27				11	-	11			
	Toplam	62	9	71				47	-	47			

Tablo 3.44. (Devam) 1950-1951 öğretim yılı ticaret liseleri ve bağlı orta ticaret okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları

Orta Ticaret Okulları ve Ticaret Liseleri	Sınıflar	Orta Ticaret Okulları						Ticaret Liseleri					
		Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
		Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
İçel	1	48	-	48	1	1	2	26	1	27	5	3	8
	2	36	2	38				32	1	33			
	3	25		25				14	-	14			
	Toplam	109	2	111				72	2	74			
İstanbul (2 Okul)	1	98	8	106	5	1	6	158	9	167	21	17	38
	2	59	6	65				135	10	145			
	3	48	7	55				103	12	115			
	Toplam	205	21	226				396	31	427			
İzmir	1	59	6	65	5	2	7	92	10	102	18	8	26
	2	56	2	58				67	5	72			
	3	60	6	66				66	3	69			
	Toplam	173	14	189				225	18	243			
Kayseri	1	6	-	6	1	3	4	19	-	19	8	4	12
	2	13	-	13				18	-	18			
	3	9	-	9				18	-	18			
	Toplam	28	-	28				55	-	55			
Konya	1	16	2	18	3	1	4	13	-	13	6	1	7
	2	19	-	19				18	1	19			
	3	10	1	11				16	-	16			
	Toplam	45	3	48				47	1	48			
Malatya	1	34	-	34	9	4	13	20	4	24	9	3	12
	2	23	-	23				31	-	31			
	3	43	-	43				24	1	25			
	Toplam	102	-	102				75	5	80			
Samsun	1	54	4	58	1	3	4	30	3	33	7	1	8
	2	34	4	38				29	-	29			
	3	33	3	36				25	2	27			
	Toplam	121	11	132				84	5	89			
Seyhan	1	36	-	36	4	4	8	53	-	53	7	3	10
	2	36	-	36				43	-	43			
	3	20	-	20				32	-	32			
	Toplam	92	-	92				128	-	128			
Trabzon	1	44	-	44	3	-	3	34	-	34	8	1	9
	2	37	-	37				32	-	32			
	3	25	1	26				19	-	19			
	Toplam	106	1	107				85	-	85			
Zonguldak	1	21	3	24	8	4	12	25	1	26	8	4	12
	2	29	4	33				21	3	24			
	3	16	1	17				23	4	27			
	Toplam	66	8	74				69	8	77			
Genel Toplam		1.928	133	2.061	61	37	98	1.921	116	2.037	167	82	249

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde ayrıca, özel orta ticaret okulları ile özel ticaret liseleri de yer almaktadır. Özel ticaret ortaokulları: İstanbul İtalyan karma, İstanbul İtalyan kız orta ticaret okullarıdır. Bu okulların toplam öğrenci sayısı, 30 erkek ve 29 kız öğrenci olmak üzere toplam 59 öğrencidir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 100). Bu okullardan toplam 4 erkek ve 7 kız öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 144).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde yer alan özel ticaret liseleri ise, Avusturya Saint-Georg karma, İtalyan karma ve Zoğrafyon-Rum erkek ticaret liseleridir. Bu okullarda 94 erkek ve 23 kız olmak üzere 117 öğrenci mevcuttu (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 106-108). Bu okullardan 1950-1951 öğretim yılında mezun olan öğrenci sayısı ise 19 erkek ve 5 kız olmak üzere 24'tür (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 145).

3.3.2.8. Ziraat okulları

1950-1951 öğretim yılı istatistiklerinde yer alan ziraat okulları aşağıdaki **Tablo 3.45**'te gösterilmiştir. 1938-1939 öğretim yılı istatistiklerinde belirtilen okullardan farklı olarak teknik ziraat vebahçıvanlık okulları vardır. Teknik ziraat ve bahçıvanlık okulları 1943'te yürürlüğe giren 4486 sayılı kanun ile açılmıştır. Bu okulların amacı, ilkokul mezunu köylü çocuklarına teknik ziraat ve bahçıvanlık yöntemlerini öğretmektir. Devlet çiftlikleri bünyesinde 3 yıl süreyle, parasız ve yatılı eğitim verilmiş; teorik ve pratik derslerde makineli tarım, meyvecilik, sebzeçilik, bağcılık, çiçekçilik, hayvancılık, tavukçuluk, arıcılık gibi çeşitli alanlar ile süt ve süt ürünleri konularında bilgi kazandırılmıştır (Kılınç, 2013: 280).

1950-1951 öğretim yılında, 1938-1939 öğretim yılı istatistiklerinde yer alan Adana, Bursa, İzmir Bornova ve İstanbul Halkalı'daki toplam dört bölge ziraat okulu ile İstanbul Selimiye Hayvan Sağlığı Okulu ve Bolu Orman Okulu faaliyetlerine devam etmektedir. Ziraat okullarında 1950-1951 öğretim yılında, 1.311 erkek ve 47 kız öğrenci olmak üzere toplam 1.358 öğrenci öğrenim görmüştür. Aynı öğretim yılında, bu okullardan 9'u kız olmak üzere toplam 409 öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 110-112). 177 erkek ve 196 kadın olmak üzere 196 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 223).

Tablo 3.45. 1950-1951 öğretim yılı ziraat okulları öğrenci, mezun ve öğretmen sayıları

Okulun Adı	Sınıflar	Öğrenci Sayısı			Mezun sayısı			Öğretmen Sayısı		
		Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Bolu Orman Okulu	2	21	-	21	28	-	28	7	-	7
	3	30	-	30						
	Toplam	51	-	51						
Bursa Bölge Ziraat Okulu	1	8	-	8	26	-	26	17	2	19
	2	25	-	25						
	3	27	-	27						
Toplam	60	-	60							
İstanbul Bölge Ziraat Okulu	1	40	-	40	33	-	33	13	2	15
	2	36	-	36						
	3	33	-	33						
Toplam	109	-	109							
İzmir-Bornova Bölge Ziraat Okulu	1	5	-	5	31	-	31	28	3	31
	2	31	-	31						
	3	30	-	30						
Toplam	66	-	66							
Seyhan-Adana Bölge Ziraat Okulu	1	15	-	15	36	-	36	10	-	10
	2	36	-	36						
	3	38	-	38						
Toplam	89	-	89							
Amasya-Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu	2	165	-	165	116	-	116	12	3	15
	3	131	-	131						
	Toplam	296	-	296						
Konya-Sarayönü Teknik Ziraat Okulu	2	94	-	94	-	-	-	21	2	23
Toplam	94	-	94							
Manisa-Beydere Teknik Ziraat Okulu	1	18	-	18	22	2	24	19	2	21
	2	107	6	113						
	3	23	4	27						
Toplam	148	10	158							
İçel-Alata Teknik Bahçivanlık Okulu	1	114	8	122	32	1	33	19	1	20
	2	6	1	7						
	Toplam	120	9	129						
Koceli-Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu	1	4	-	4	25	4	29	22	3	25
	2	137	23	160						
	3	34	5	39						
Toplam	175	28	203							
İstanbul-Selimiye Hayvan Sağlık Memurları Okulu	1	50	-	50	51	-	55	9	1	10
	2	53	-	53						
	Toplam	103	-	103						
Genel Toplam		1.311	47	1.358	400	9	409	177	19	196

3.3.2.9. Sağlık okulları

1950-1951 öğretim yılı istatistiklerine göre, Ankara ve İstanbul'da Sağlık Memuru Okulu, Balıkesir, İstanbul ve Bursa'da toplam üç ebe okulu ve Ankara'da bir, İstanbul'da üç hemşire okulu bulunmaktadır. **Tablo 3.46**'de verilen bu sağlık okullarında toplam 1.103 öğrenci öğrenim görmekteydi; bunların 476'sı erkek, 627'si kız öğrencidir. Bu okullardan 159 erkek ve 307 kız olmak üzere toplam 466 öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 114-117). 1950-1951 Öğretim yılında bu okullarda 43 erkek ve 42 kadın olmak üzere 85 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 224).

Tablo 3.46. 1950-1951 öğretim yılı sağlık okulları öğrenci, mezun ve öğretmen sayıları

Okulun adı	Sınıflar	Öğrenci Sayısı			Mezun sayısı			Öğretmen Sayısı		
		Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Ankara Sağlık Memuru Okulu	1	100	-	100	96	-	96	12	3	15
	2	105	-	105						
	3	97	-	97						
Toplam		302	-	302						
İstanbul Sağlık Memuru Okulu	1	60	-	60	63	-	63	9	2	11
	2	52	-	52						
	3	62	-	62						
Toplam		174	-	174						
Sağlık Okulları Toplamı		476	-	476						
Balıkesir Ebe Okulu	1	-	100	100	-	97	-	2	1	3
Toplam		-	100	100						
İstanbul Ebe Okulu	1	-	77	77	-	59	-	-	-	-
	2	-	60	60						
Toplam		-	137	137						
Konya Ebe Okulu	1	-	40	40	-	40	-	2	1	3
Toplam		-	40	40						
Ebe Okulları Toplamı		-	277	277						
Ankara Hemşire Okulu	1	-	35	35	-	19	-	-	5	5
	2	-	21	21						
Toplam		-	56	56						
İstanbul-Kızılay Hemşire Okulu	1	-	61	61	-	39	-	10	16	26
	2	-	49	49						
	3	-	39	39						
Toplam		-	149	149						
İstanbul-Şişli Hemşire Okulu	1	-	19	19	-	26	-	5	7	12
	2	-	24	24						
	3	-	26	26						
Toplam		-	69	69						
İstanbul-Haydarpaşa Hemşire Okulu	1	-	27	27	-	27	-	3	7	10
	2	-	21	21						
	3	-	28	28						
Toplam		-	76	76						
Hemşire Okulları Toplamı		-	350	350						
Genel Toplam		476	627	1.103	159	307	466	43	42	85

3.3.2.10. Orta teknik okulları

1950-1951 öğretim yılında, İstanbul Orta Teknik Okulu'nda sene başı verilerine göre, 352 erkek öğrenci öğrenim görmüştür. Zonguldak Maden Çavuş Okulu'nda ise 3. sınıf düzeyinde sene başı verilerine göre 19 erkek öğrenci kaydedilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 118). Mezun sayıları ise İstanbul Orta Teknik Okulu'ndan 134, Zonguldak Maden Çavuş Okulu'ndan 4 kişi olarak belirtilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 146). Aynı öğretim yılında İstanbul Orta Teknik Okulu'nda 15 erkek öğretmen ve Zonguldak Maden Çavuş Okulu'nda 13 erkek öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 224).

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde, İstanbul'da yer alan özel Amerikan Orta Teknik Okulu da kayıtlıdır. Hazırlık sonrası dört yıllık eğitim veren bu okulda 260 erkek öğrenci öğrenim görmüştür (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 118). Aynı öğretim yılında İstanbul Amerikan Koleji'nden 60 erkek öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 146). Bu okulun öğretmen sayısı ise 22 erkek öğretmen şeklinde belirtilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 224).

3.3.2.11. Konservetuarlar

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde iki adet konservetuar yer almaktadır. Bunlardan Ankara Devlet Konservetuarı'nın öğrenci sayısı, 87 erkek ve 61 kız olmak üzere 148 olarak belirtilmiştir. İstanbul Belediye Konservetuarı'nın öğrenci sayısı ise 208 erkek ve 334 kız olmak üzere toplam 542'dir. Bu durum, kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısından daha fazla olduğunu göstermektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 120). Ankara Devlet Konservetuarı'nın mezun sayısı, 6 erkek ve 3 kız toplam 9 öğrencidir. İstanbul Belediye Konservetuarı mezun sayısı, 1 erkek ve 5 kız toplam 6'dır. Ankara Devlet Konservetuarı öğretmen sayısı, 31 erkek ve 17 kadın olmak üzere 48 öğretmendir. İstanbul Belediye Konservetuarında ise 24 erkek ve 8 kadın, toplam 32 öğretmen vardır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 224).

3.3.2.12. Diğer meslek okulları

3.3.2.12.1. Sağır Dilsiz ve Körler Okulu

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerinde, Türkiye'de İstanbul ve İzmir'de iki adet sağır dilsiz ve körler okuluna rastlanmaktadır. İstanbul'daki okulda 75'i erkek, 20'si kız öğrenci olmak üzere toplam 95 öğrenci mevcuttur. İzmir'de 133 erkek ve 42 kız öğrenci olmak üzere toplam 175 öğrenci kaydedilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 120). İstanbul'da 2 erkek, 1 kız toplam 3 mezun, İzmir'de 12 erkek öğrenci mezun olarak belirtilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 146). İstanbul'daki okulda 6 erkek öğretmen, İzmir'de ise 6 erkek, 5 kadın toplamda 11 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 225).

3.3.2.12.2. Ankara Tapu Kadastro Okulu

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, Ankara Tapu Kadastro Okulu ile ilgili verilerde öğrenci sayısı birinci sınıfta 53, ikinci sınıfta 57 ve üçüncü sınıfta 45 öğrenci olmak üzere toplam 155 erkek öğrenci olarak belirtilmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 120). Bu okuldan 1950-1951 öğretim yılında 48 erkek öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 147). Okulda 1950-1951 öğretim yılında 19 erkek öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 225).

3.3.2.12.3. Polis Enstitüsü

1950-1951 Öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, İstanbul Polis Enstitüsü'nün ilk kısmında 147, orta kısmında 96 ve yüksek kısmında 35 öğrenci olmak üzere toplam 278 erkek öğrenci öğrenim görmekteydi (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 120). Polis Enstitüsünden 1950-1951 öğretim yılında 246 polis mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 147). Bu okulda 1950-1951 öğretim yılında 21 erkek ve 4 kadın olmak üzere 25 öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 225).

3.3.2.12.4. İstanbul Posta Telefon Telgrafçılık Enstitüsü

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, İstanbul Posta Telefon Telgrafçılık Enstitüsü'nde birinci sınıfta 50, ikinci sınıfta 43 ve üçüncü sınıfta 100 öğrenci olmak üzere toplam 193 erkek öğrenci öğrenim görmekteydi (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 120). Aynı öğretim yılında, bu enstitüden toplam 107 öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 147). Okulda 1950-1951 öğretim yılında 25 erkek öğretmen görev yapmıştır (T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 225).

3.3.2.12.5. İstanbul Gazetecilik Okulu

1950-1951 öğretim yılı mesleki ve teknik öğretim istatistiklerine göre, İstanbul Gazetecilik Okulu'nda 107 erkek ve 4 kız öğrenci olmak üzere toplam 111 öğrenci mevcuttur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 120). Aynı öğretim yılında, biri kız olmak üzere 37 öğrenci mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 147). Okulda 1950-1951 öğretim yılında 23 erkek ve 2 kadın öğretmen görev yapmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1957: 225).

SONUÇ

Osmanlı'da mesleki eğitim, toplumsal değerlerle şekillenmiş, ahilik ve lonca teşkilatları gibi kurumlarla desteklenmiştir. Bu kuruluşların zamanla, ekonomik koşullar ve devlet politikaları doğrultusunda modernleşme süreciyle birlikte yerlerini sanayi mekteplerine, çeşitli meslek kurslarına ve meslek okullarına bıraktığı görülmektedir. Osmanlı'nın mesleki eğitimdeki bu özgün yaklaşımı olan ahilik teşkilatları, günümüzde de kültürel mirasımızın önemli bir parçası olarak yer almaktadır.

Tanzimat döneminde çıkarılan Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi, günümüz temel ve ortaöğretim yönetmeliklerinin başlangıcı niteliğinde olup Türk eğitim sisteminde önemli bir dönüm noktasıdır. II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte ise anayasal temellere dayalı bir eğitim sistemi hedeflendiği görülmektedir. Osmanlı eğitim sisteminin gelişimi, I. Dünya Savaşı'nın etkileriyle duraksamış ve modernleşme çabaları birtakım imkânsızlıklardan dolayı sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte, Osmanlı'dan devralınan eğitim mirası, Cumhuriyet döneminin eğitim reformlarının temelini oluşturmuş ve yeni bir ulus devletinin ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırılmıştır.

Atatürk'ün eğitim anlayışı, Türk milletinin millî bilincini güçlendirmek ve Türk kültürünü çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmak amacını taşımaktadır. Atatürk dönemi eğitimi, millî, bilimsel ve laik bir eğitimi hedeflemiştir. Bu hedeflerin, millî değerler çerçevesinde gençlere aktarılmasında öğretmenlerin rolünün büyük olacağı vurgulanmıştır. Bu bağlamda, öğrencilerin yalnızca akademik bilgiyle donatılması değil, aynı zamanda ahlaki ve kültürel açılardan da yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde Maarif Kongresi ve Misak-ı Maarif gibi genelgelerle eğitime yön vermeye çalışılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrasında, eğitim alanında yeni bir sistemin kurulmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu dönemde artık medreseler yerine yeni okullar açılacaktır. Heyet-i İlmiye toplantıları da Millî Eğitim teşkilatının ve Türk eğitim sisteminin şekillendirilmesinde belirleyici olmuştur. Yeni Türk harflerinin kabul edilmesi, eğitim seferberliğinde yeni bir dönüm noktası olmuştur.

Özellikle savaş yıllarında teknik eleman eksikliğinin hissedilmiş olması, Atatürk döneminde mesleki ve teknik eğitimin devletin eğitim politikaları arasında yer almasının önemli bir sebebi olmuştur. Bu alanda büyük bir artış görülmemesine rağmen, mesleki ve teknik eğitimin niteliğinin artırılması yönünde çalışmalar hız kazanmıştır.

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde, Cumhuriyetin temel ilkelerinin eğitimde pekiştirilmesi, eğitimin köylere ulaştırılması ve mesleki-teknik eğitimin geliştirilmesine yönelik politikalar sürdürülmüştür. Hasan Âli Yücel'in eğitim politikasıyla birlikte daha

hümanist bir yaklaşım benimsenmiştir. Eğitimde eşitlik, mesleki eğitimin geliştirilmesi, güzel sanatların teşviki ve kadınların eğitimde sayılarının artırılması gibi hedefler ön plana çıkmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın ekonomik etkilerine rağmen mesleki eğitime ayrılan bütçelerin artırılması, eğitim alanındaki önceliklerin ve yatırımların önemle ele alındığını göstermektedir. 1940 sonrası süreçte Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesine yönelik reformlar, yeni kurumlar, okullar ve mevcut okulların geliştirilmesi çalışmaları yoğunlaşmıştır. Bu dönemde, mesleki eğitimdeki ilerlemeler yalnızca örgün eğitimle sınırlı kalmamış, yaygın eğitim yoluyla da sürdürülmüştür.

Millî Eğitim Şûraları, eğitimin her kademesinde geniş kapsamlı düzenlemeler, köklü değişimler ve reform önerileri için önemli bir zemin oluşturmuştur. Şûra toplantılarında, her derece ve türdeki okulların öğretim yöntemlerinden müfredat programlarına, çeşitli yönetmeliklerden öğretmen yetiştirme sistemine kadar pek çok konu ele alınmıştır. Şûralar, mesleki eğitim ve yükseköğretim gibi alanlarda geniş çaplı düzenlemeler yapılmasına kaynaklık etmiş; dil, tarih ve ahlak eğitimi ile mesleki-teknik eğitim sistemine katkı sağlayacak sanat okulları ve enstitülerinin teşvik edilmesi, öğretmen yetiştirme süreçlerinin yeniden yapılandırılması gibi konularda yol gösterici olmuştur. Okul-aile iş birliğinin geliştirilmesi de yine bu şuralarda yer almıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında mesleki ve teknik eğitim alanında hazırlanan raporlar, Türk eğitim sisteminin modernleşmesi ve reformlarının yönlendirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. John Dewey'in raporu, doğrudan politika değişikliklerine yol açmasa da Cumhuriyet dönemindeki eğitim reformlarının genel vizyonunu belirlemede temel bir kaynak olmuştur. Benzer biçimde Kühne'nin raporu da doğrudan uygulamaya geçmemiş, ancak mesleki eğitim tartışmalarının zeminini oluşturmuş ve ilerleyen yıllardaki uygulamalara dolaylı katkı sağlamıştır. Amerikan Heyeti'nin hazırladığı rapor ise sanayi ve ticaret eğitiminin geliştirilmesi, uygulamalı eğitimin yaygınlaştırılması ve meslek okullarının artırılması gibi öneriler sunmuş, ancak dönemin koşulları nedeniyle etkisi sınırlı kalmıştır.

Omer Buyse'nin raporu, mesleki ve teknik eğitimin modernleştirilmesi için kapsamlı bir yol haritası ortaya koymuş; yerel ihtiyaçlara uygun okul projeleri, kadınlara yönelik mesleki eğitim girişimleri ve mevcut meslek okullarının ıslahı gibi önerilerle dönemin eğitim politikalarına yön vermiştir. Ancak 1929 Dünya Ekonomik Krizi, Harf Devrimi ve Maarif Vekili Mustafa Necati'nin ölümü gibi gelişmeler nedeniyle Buyse'nin projelerinin yalnızca sınırlı bir kısmı hayata geçirilebilmiş; buna rağmen özellikle İsmet Paşa Kız Enstitüsü gibi uygulamalar mesleki eğitim alanında kalıcı etkiler bırakmıştır.

Sadrettin Celal Bey'in Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha adlı raporu, eğitimde fırsat eşitliğini temel alan "tek mektep sistemi" önerisiyle sınıfsal ayrıcalıkları ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bu rapor, eğitimin kültürel ve mesleki boyutunu ekonomik kalkınma ve toplumsal dönüşümle bütünleştirmiş; üretimle iç içe, hayatla bütünleşmiş, demokratik ve

eşitlikçi bir eğitim modelini öne çıkararak Türk eğitim tarihi için ilham verici bir kaynak olmuştur.

Kemal Zaim Bey'in Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtırası ise mesleki ve teknik eğitimin yalnızca ekonomik kalkınma değil, toplumsal refah ve ulusal güvenlik için de hayati olduğunu vurgulamıştır. Muhtıra, teknisyen yetiştirilmesi, küçük sanayilerin desteklenmesi, kadınların eğitime katılımı, akşam ve gündüz kurslarıyla eğitimin yaygınlaştırılması ve sanayi-okul iş birliğinin güncel tutulması gibi alanlarda yol gösterici olmuştur.

Baltacıoğlu'nun raporunda yer alan prensipler de sonraki eğitim reformlarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Mesleki ve teknik eğitimin teşkilatlanmasına, el sanatlarının korunmasına ve sanayi kuruluşlarında meslek kurslarının açılmasına dair öneriler ilerleyen yıllarda hayata geçirilmiştir. Baltacıoğlu'nun görüşleri, mesleki eğitimin şekillendirilmesinde önemli bir rehber olmuştur.

Bu rapor ve çalışmalar, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesinde temel kaynaklar olarak işlev görmüş; eğitim politikalarının şekillenmesinde hem doğrudan hem de dolaylı olarak yol gösterici olmuş ve Türkiye'de modern mesleki eğitim anlayışının temellerini atmıştır.

Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı, nitelikli işgücünü yetiştirmeyi, üretim ve ekonomik kalkınmayı desteklemeyi ve toplumsal dengesizlikleri gidermeyi amaçlayarak mesleki eğitimin sistemli gelişiminde kritik bir dönüm noktası olmuştur. Rüştü Uzel liderliğinde hazırlanan plan, yerel ekonomik ihtiyaçlar ve sanayinin gereksinimlerini gözetererek uygulanabilir çözümler sunmuş; yeni sanat okulları, kız enstitüleri, akşam okulları, çırak ve ihtisas kurslarının açılmasına, sayılarının artırılmasına ve mesleki eğitimin yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Devlet desteği ve çevresel uyum yaklaşımı sayesinde okulların sürdürülebilirliği güvence altına alınmış; böylece plan, Cumhuriyet dönemi mesleki ve teknik eğitim reformlarının niteliğini ve yaygınlığını artırarak modern Türkiye'nin kalkınma hedefleriyle uyumlu bir eğitim altyapısı oluşturmuştur.

1927 yılından 1950'ye kadar Türkiye'de mesleki ve teknik eğitim alanında çıkarılan kanun ve düzenlemeler, eğitimin planlı, sürdürülebilir ve merkezi bir yapıya kavuşturulması açısından dönemin en önemli adımları olmuştur. Bu kanunlar, eğitim kurumlarının standartlaşmasını, öğretmen yetiştirilmesini, mali kaynakların düzenli kullanılmasını ve mesleki eğitimle sanayi ihtiyaçlarının uyumlu hâle gelmesini sağlamıştır. Böylece Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan mesleki ve teknik eğitim reformları, ülkenin ekonomik ve sanayi kalkınmasının altyapısını güçlendiren temel bir unsur haline gelmiştir.

Sonuç olarak, 1923-1950 yılları arasında mesleki ve teknik eğitimin gelişimi, Maarif Yıllıkları'ndaki veriler ışığında değerlendirildiğinde önemli bir artış göstermektedir. 1923-1924 öğretim yılında 44 mesleki ve teknik okulda 4.019 öğrenci eğitim alırken, 1938-1939 öğretim yılında bu sayı 49 okul ve 8.335 öğrenciye yükselmiştir. 1950-1951 öğretim yılında ise

mesleki ve teknik okul sayısı 345'e, öğrenci sayısı 78.129'a ulaşmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda özellikle erkek ve kız sanat enstitüleri, pratik sanat okulları, akşam sanat okulları, çeşitli kurslar ve gezici köy kursları aracılığıyla mesleki ve teknik eğitim ülkenin dört bir yanına yayılmıştır.

Eğitim politikalarında sürdürülebilirlik, gelecekte başarılı bir eğitim sistemi için kritik öneme sahiptir. Eğitimin durağan bir süreç olmaması nedeniyle, eğitim politikalarında da sürekli yenileşme ve gelişmeler olmalıdır. Mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesi noktasında sektörle iş birliğine dayalı, iş garantili eğitim programlarının ve sanayi bölgelerinde açılan uygulamalı eğitim merkezlerinin sayısının artırılması önemlidir. Sanayileşme süreci kadar dijitalleşme ve internet gelişimi sürecinde de mesleki ve teknik eğitimin etkili hale getirilmesi, eğitimde planlı ve sürdürülebilir stratejiler geliştirilmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgesi ve Resmi Yayınlar

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi. (1928, 3 Eylül). *Eğitim ve Öğretim Sisteminin Dayandığı Esaslara Dair Genelge* (180-9-0-0/113-550-1).

Baş Vekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1933). *Maarif 1923–1932 İstatistikleri*. İstanbul: Devlet Matbaası. Erişim Tarihi: 05.07.2025

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/40341>

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1942). *Maarif İstatistiği 1938–1939*. Ankara: Ulusal Matbaa. Erişim Tarihi: 05.07.2025

<https://kutuphane.tuik.gov.tr/veriler/cokluortam/cokluortam/D/E/F/C/E/0013706.pdf>

Baş Vekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1957). *Maarif istatistikleri: Meslek, teknik ve yükseköğretim 1950-1951* (Yayın No. 348). Ankara: Biricik Matbaası. <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015027.pdf>

Çıracılık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü. (1990). *Mesleki tedrisatın inkişaf planı*. Ankara: Mesleki ve Teknik Açıköğretim Okulu Matbaası.

Cumhuriyet Halk Fırkası. (1931). *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı*. Ankara: TBMM Matbaası. Erişim Tarihi: 13.10.2024

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/63a57490-e562-4c77-a95d-65d912b858a7/content>

Cumhuriyet Halk Partisi. (1935). *Cumhuriyet Halk Partisi Programı*. Ankara: Ulus Basımevi. Erişim Tarihi: 13.10.2024

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/43058644-c352-432b-af8f-564476440f37/content>

Cumhuriyet Halk Partisi. (1939). *Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultay Zabıtları*. Ankara: Ulus Basımevi. Erişim Tarihi: 13.10.2024

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/d38b8692-ca2b-43c5-947f-77a754ff8404/content>

Cumhuriyet Halk Partisi. (1947). *Cumhuriyet Halk Partisi Yedinci Büyük Kurultay Zabıtları*. Erişim Tarihi: 13.10.2024

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/729eeb83-8178-47db-9501-3e1028e87920>

Maarif Vekâleti. (1925). *1339–1340 Ders Yılı İhsaiyat Mecmuası*. İstanbul: Matbaa-ı Amire. Erişim Tarihi: 04.07.2025

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/02dd1cee-8d3b-4dad-817a-6dc08e9cf4a4>

Maarif Vekilliği. (1939a). *Amerikan Heyeti raporundan maarif işleri*. İstanbul: Devlet Basımevi. Erişim Tarihi: 04.07.2025

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/86937545-198d-444a-8ffa-441cd8770637>

Maarif Vekilliği. (1939b). *Dr. Kühne, Mesleki tedrisatın inkişafına dair rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi.

Maarif Vekilliği. (1939c). *John Dewey, Türkiye Maarifi hakkında rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi. Erişim Tarihi: 04.07.2025

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/56774bf2-cc3b-445a-bf52-37926f75d14a>

Maarif Vekilliği. (1939d). *Omer Buyse, Teknik öğretim hakkında rapor*. İstanbul: Maarif Matbaası.

Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü. (1964). *Türkiye’de mesleki ve teknik öğretim*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Maarif Vekâleti. (1939). *Birinci Maarif Şûrası, 17–29 Temmuz 1939: Çalışma Programı, Konuşmalar, Lahikalar*. Ankara: Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürlüğü. Erişim Tarihi: 17.08.2024

https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/1_sura.pdf

Maarif Vekâleti. (1943). *İkinci Maarif Şûrası, 15–21 Şubat 1943: Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar*. Ankara: Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürlüğü. Erişim Tarihi: 17.08.2024

https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/2_sura.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı. (1946). *Üçüncü Millî Eğitim Şûrası, 2-10 Aralık 1946: Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Erişim Tarihi: 17.08.2024
https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/3_sura.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı. (1949). *Dördüncü Millî Eğitim Şûrası, 22-31 Ağustos 1949: Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Erişim Tarihi: 17.08.2024
https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/4_sura.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Türkiye’de meslekî ve teknik eğitimin görünümü* (Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi No: 1). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı. Erişim Tarihi: 03.05.2025
https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_11/12134429_No1_Turkiyede_Mesleki_ve_Teknik_Egitimin_Gorunumu.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Geçmişten günümüze fotoğraflarla meslekî ve teknik eğitim: 11. yy-21. yy* (Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi No. 5; S. Aydın & Ü. Özdemir, Haz.). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı. Erişim Tarihi: 10.09.2024
https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_05/30125511_30093130_mesleki_teknik_egitim_kitap.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı. (2022). *Geleceğe hazır bir mesleki eğitim ve öğretim sistemi inşa etmek: Türkiye’de mesleki eğitim ve öğretim reformlarının deneyimlerini öğrenmek zirvesi – Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim sistemi ve paradigma değişimi* [Zirve kitapçığı]. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı. Erişim Tarihi: 03.05.2025
https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_05/12143419_booklet-tr-baski_1_PARADYGMA_SYSTEMY.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı. (2025). *Alan ve dal listesi*. Erişim Tarihi: 28.08.2025
https://meslek.meb.gov.tr/dokumanlar/alan_dal_listesi_08092025.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2024). *Geçmişten günümüze sayılarla eğitim (1923-2023)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı. Erişim Tarihi: 03.05.2025
<https://sgb.meb.gov.tr/yayinlarimiz/yayin/131>

Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (t.y.). *Millî eğitim istatistikleri, örgün eğitim 2023/2024*. Erişim Tarihi: 02.07.2025 Erişim Tarihi: 03.05.2025
https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=629

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2023). *IV. Millî Eğitim Şûrası kararları* [PDF dosyası]. Erişim Tarihi: 17.08.2024
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164715_4_sura.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1923, 5 Eylül). *TBMM Zabıt Ceridesi: Devre 2 (1923-1927), Cilt 1, İçtima 14*. Erişim Tarihi: 28.08.2024
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d02/c001/ehttbmm02001014.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1924, 27 Kasım). *TBMM Zabıt Ceridesi: Devre 2 (1923-1927), Cilt 10, İçtima 13*. Erişim Tarihi: 28.08.2024
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d02/c010/ehttbmm02010013.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1937, 8 Kasım). *TBMM Zabıt Ceridesi: Dönem 5, Cilt 20, İnikat 3*. Erişim Tarihi: 07.03.2025
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d05/c020/tbmm05020003.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1938, 1 Kasım). *TBMM Zabıt Ceridesi: Devre 5, Cilt 27, İnikat 1*. Erişim Tarihi: 07.03.2025
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d05/c027/tbmm05027001.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1939, 27 Ocak). *TBMM Zabıt Ceridesi: Devre 5, Cilt 29, İnikat 28*. Erişim Tarihi: 28.08.2024
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d05/c029/tbmm05029028.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1943, 17 Mart). *TBMM Zabıt Ceridesi: Dönem 7, Cilt 1, Birleşim 3*. Erişim Tarihi: 10.03.2025

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d07/c001/tbmm07001003.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1946, 14 Ağustos). *TBMM Zabıt Ceridesi: Dönem 8, Cilt 1, İnikat 3*. Erişim Tarihi: 10.03.2025

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d08/c001/tbmm08001003.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1949, 24 Ocak). *TBMM Tutanak Dergisi: Dönem 8, Cilt 15, Birleşim 36*. Erişim Tarihi: 10.03.2025

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d08/c015/tbmm08015036.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1999). *Hasan Âli Yücel'in T.B.M.M. Konuşmaları ve İlgili Görüşmeler: 1. Cilt, 1939-1943*, Der. Canan Yücel Eronat. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları (87).

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2011). *Tarihe Düşülen Notlar - 1: Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları (1 Mart 1924 - 14 Aralık 1987)*. Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2013a). *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (Cilt 1: 24 Nisan 1920 - 22 Mayıs 1950)*, Haz. İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz. Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2013b). *Tarihe Düşülen Notlar - 3: Meclis Başkanları ve Genel Kurul Konuşmaları (1920 - 2013)*. Ankara: TBMM Yayınları. Erişim Tarihi: 07.09.2024

<https://cdn.tbmm.gov.tr/tbmmweb/yayinlar/dosya/b1a3094c-e9cb-4ff4-a4b0-553efe7b0118.pdf>

Sürelî Yayınlar

Maarif Vekâleti. (1925b). İsmail Safâ Özler'in tamimi. *Maarif Vekâleti Mecmuası*, 1(1), (1956 SA 287), 48-58. Devlet Matbaası. Erişim Tarihi: 11.10.2024

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/2211>

Düstur. (1290). *Maarifi Umumiye Nizamnamesi*. (1. Tertip, 2. Cilt, Ss. 184-219). Türkiye Büyük Millet Meclisi. Erişim Tarihi: 04.05.2024 <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/943870e6-d252-4eeb-a24d-eddaad616be8>

T.C. Resmî Gazete. (1926, 3 Nisan). Sayı: 338, s. 1233. Erişim Tarihi: 03.11.2024 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/338.pdf>

T. C. Resmî Gazete. (1926, 9 Haziran). Sayı 606, s. 2603. Erişim Tarihi: 02.11.2024 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/606.pdf>

T.C. Resmî Gazete. (1929, 8 Haziran). Sayı 1210, s. 7477. Erişim Tarihi: 02.11.2024 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1210.pdf>

T.C. Resmî Gazete. (1933, 22 Haziran). Sayı: 2434, s. 2765 Erişim Tarihi: 02.11.2024 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2434.pdf>

T.C. Resmî Gazete. (1934, 12 Temmuz). *Resmî Gazete*, Sayı 2750, s. 4124. Erişim Tarihi: 03.11.2024 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2750.pdf>

T.C. Resmî Gazete. (1936, 16 Haziran). *Resmî Gazete*, Sayı 3331, s. 6657. Erişim Tarihi: 02.11.2024 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3331.pdf>

T.C. Resmî Gazete. (1937, 24 Haziran). Sayı: 3639, s. 8367. Erişim Tarihi: 03.11.2024 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3639.pdf>

T.C. Resmî Gazete. (1938, 14 Haziran). Sayı: 3933, s. 10032. Erişim Tarihi: 02.11.2024 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3933.pdf>

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/606.pdf>

T.C. Resmî Gazete. (1938, 28 Haziran). Sayı: 3945, s. 10119. Erişim Tarihi: 02.11.2024 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3945.pdf>

T.C. Resmî Gazete. (1940, 22 Nisan). Sayı: 4491, s. 13682. Erişim Tarihi: 02.11.2024
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4491.pdf>

T.C. Resmî Gazete. (1941, 25 Eylül). Sayı: 4921, s. 1735. Erişim Tarihi: 02.11.2024
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4921.pdf>

T.C. Resmî Gazete. (1942, 20 Ağustos). Sayı: 5189, s. 3546. Erişim Tarihi: 04.11.2024
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5189.pdf>

T.C. Resmî Gazete. (1942, 25 Haziran). Sayı: 5141, s. 3243 Erişim Tarihi: 02.11.2024
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5141.pdf>

Akşam. (1943, 16 Şubat). Maarif Şurası Dün Açıldı. Erişim Tarihi: 05.11.2024
<https://www.gastearsivi.com/gazete/akşam/1943-02-16/1>

Akşam. (1949, 23 Ağustos). Maarif Şurası Dün Açıldı. Erişim Tarihi: 05.11.2024
<https://www.gastearsivi.com/gazete/akşam/1949-08-23/1>

Cumhuriyet. (1939, 17 Temmuz). Maarif Şurası. Erişim Tarihi: 05.11.2024
<https://www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet/1939-07-17/1>

Gazi Mustafa Kemal. (1923, 9 Nisan). Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin İntihab Hakkındaki Beyannameleri. Hakimiyet-İ Milliye. Erişim Tarihi: 05.11.2024 <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/1528>

Son Posta. (1939, 18 Temmuz). Maarif Şurası Dün Toplandı. Erişim Tarihi: 05.11.2024
https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1939-07-18/1

Son Posta. (1943, 16 Şubat). Başvekil Maarif Şurasını Dün Açtı. Erişim Tarihi: 06.11.2024
https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1943-02-16/1

Son Posta. (1949, 23 Ağustos). Günaltay Gençlere Demokrasi Esaslarının Öğretilmesini İstedi. Erişim Tarihi: 05.11.2024 https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1949-08-23/1

Son Telgraf. (1939, 18 Temmuz). Maarif Şurası Ankara'da Toplandı. Erişim Tarihi: 05.11.2024
https://www.gastearsivi.com/gazete/son_telgraf/1939-07-18/1

Turan, K. (1943, 16 Şubat). İkinci Maarif Şurası. Ulus, S. 1,4. Erişim Tarihi: 05.11.2024
<https://www.gastearsivi.com/gazetesayisi/ulus/1943-02-16>

Ulus. (1939, 18 Temmuz). Maarif Şurası Hasan Ali Yücel'in Veciz Bir Nutkuyla Dün Açıldı. Erişim Tarihi: 05.11.2024 <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1939-07-18/1>

Ulus. (1949, 23 Ağustos). Eğitim Şurası Dün Toplandı. Erişim Tarihi: 07.11.2024
<https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1949-08-23/1>

Vakit. (1939, 18 Temmuz). Maarif Şurası. Erişim Tarihi: 07.11.2024
<https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1939-07-18/1>

Vakit. (1943, 16 Şubat). Maarif Şurası Dün Açıldı. Erişim Tarihi: 05.11.2024
<https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1943-02-16/1>

Yeni Asır. (1939, 18 Temmuz). Maarif Şûrası Ankara'da Toplandı. Erişim Tarihi: 05.11.2024
https://www.gastearsivi.com/gazete/yeni_asir/1939-07-18/1

Kitaplar

Akkutay, Ü. (1991). *Türkiye'de çıraklık eğitimi*. Ankara: Erek Ofset.

Akyüz, Y. (2001). *Türk eğitim tarihi (başlangıçtan 2001'e)*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Alkan, C., Doğan, H., & Sezgin, İ. (1998). *Mesleki ve teknik eğitimin esasları*. İstanbul: Alkım Yayınları.

- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III (Açıklamalı Dizin ile)*. Ankara: Divan Yayıncılık.
- Atatürk, Mustafa Kemal. (1970). *Nutuk (10. Baskı, Cilt 1: 1919-1920)*. İstanbul: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü.
- Ayas, N. (1948). Türkiye Cumhuriyeti millî eğitimi: Kuruluşlar ve tarihçeler. Ankara: Millî Eğitim Basımevi. Erişim Tarihi: 13.07.2025 <https://oygm.meb.gov.tr/kitap/kitap/3/index.html#p=2>
- Başgöz, İ., & Wilson, H. E. (1968). *Türkiye Cumhuriyetinde eğitim ve Atatürk*. Ankara: Dost Yayınları.
- Binbaşıoğlu, C. (1995). *Türkiye'de eğitim bilimleri tarihi üzerinde bir araştırma*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk ve ortaöğretim (Tarihî gelişimi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Duman, T. (2002). Meslekî ve teknik eğitimin gelişimi. *Türkler* (Cilt 15, ss. 94-114). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Duman, T. (2010). Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretimin Gelişimi. In *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, 07-09 Aralık 2005*, Haz. Murat Alper Parlak (ss. 173-188). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi. Ankara: Korza Basım.
- Ekinçi, Y. (1990). *Ahilik ve meslek eğitimi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Milli Eğitim Basımevi.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi (Cilt I-V)*. İstanbul: Eser Matbaası. Erişim Tarihi: 22.01.2025. <https://archive.org/details/turkiye-maarif-tarihi-i-ii-cilt-osman-nuri-ergin-1977/T%C3%BCrkiye%20Maarif%20Tarihi%20I-II.%20Cilt%20--%20Osman%20Nuri%20Ergin%20--%201977%20/page/n29/mode/2up>
- Ergün, M. (1996). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri: 1908-1914*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Güler, A. (2004). *Türk eğitim politikalarının tarihsel süreci*. Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Koçak, C. (1986). *Türkiye'de Millî Şef dönemi (1938-1945)*. Ankara: Yurt Yayıncılık.
- Koçer, H. Â. (1974). *Türkiye'de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi (1773-1923)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları.
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamit devri eğitim hareketleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kuşçi, A. (2021). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: İksad Publishing House.
- Özalp, R. (1971). *Türkiye'de teknisyenlerin yetiştirilmesi ve istihdamı*. İstanbul: Matbaa Sanat Enstitüsü.
- Özalp, R., & Ataünal, A. (1977). *Türk millî eğitim sisteminde düzenleme teşkilatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, Devlet Kitapları.
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi.
- Sivri, İ. (1958). *Okullara giriş şartları: Türkiye okullar rehberi*. İstanbul: Şehir Matbaası.
- Tuna, O. (1973). *Türkiye'de mesleki ve teknik eğitim*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Turan, K. (1996). *Ahilikten günümüze mesleki ve teknik eğitimin tarihî gelişimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Yiğit, A. A. (1992). *İnönü dönemi eğitim ve kültür politikası*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, Bayrak Matbaası.

Makale ve Tezler

- Akgün, S. (1983). Tevhid-i tedrisat. In *Cumhuriyet Döneminde Eğitim* (ss. 37-51). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Akyüz, Y. (1983). Atatürk ve 1921 eğitim kongresi. In *Cumhuriyet Döneminde Eğitim* (ss. 89-105). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Akyüz, Y. (1987). Atatürk'ün Türk eğitim tarihindeki yeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4(10), 71-90.
- Akyüz, Y. (1992). Atatürk'ün eğitim düşüncesinin kökenleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(23), 233-240.
- Alkan, M. Ö. (2000). Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim ve öğretim istatistikleri (1839-1924). H. İnalçık & Ş. Pamuk (Der.), *Osmanlı Devleti'nde bilgi ve istatistik* (ss. 125-147). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Altunya, N. (Ed. ve yay.). (2019). Maarif teşkilatı hakkında bir layihâ (S. C. Antel, 1926). Maarif Vekâleti Mecmuası, (7), 135-246. Erişim Tarihi: 07.02.2025 <https://oygm.meb.gov.tr/kitap/pdf/10-Maarif-Teskilati-Hakkinda-Bir-Layiha-1923.pdf>
- Arıç, A. S. (2014). Türkiye'de kız enstitüleri: Gelenekten geleceğe. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*, 20, 193-215.
- Aslaner, N. (2008). *Millî eğitim şûraları ve eğitim politikaları (1939-1946)* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, M. (2025). Atatürk dönemi mesleki eğitim çalışmaları (1923-1938). *Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey*, 7(17), 39-53.
- Aytaç, K. (1981). Osmanlı İmparatorluğu'nda okul kuruluş sistemi. *Millî Kültür Dergisi*, 3(1), Haziran. Kültür Bakanlığı, Tanıtma ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı. Erişim Tarihi: 04.04.2025 <https://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/147534/osmanli-imparatorlugu-nda-okul-kurulus-sistemi>
- Bakan, M., & Zeren, Ö. (2025). Atatürk dönemi eğitim politikaları ve meslekî teknik eğitim alanındaki gelişmeler. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11(6), 4032-4056. <https://doi.org/10.46868/atdd.2024.879>
- Balcı, M. (2019). Tek parti döneminde eğitim şûralarının hükümetlerin eğitim politikalarına etkileri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 143-164. <https://doi.org/10.29029/busbed.481420>
- Başgöz, İ. (2005). Atatürk'ün eğitim düşüncesi. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, 07-09 Aralık 2005, Haz. M. A. Parlak, ss. 7-13. Ankara: Korza Basım.
- Batır, B., & Meşeci Giorgetti, F. (2009). Atatürk dönemi eğitim politikaları (1919-1938). *Türkoloji Kültürü*, II, 123-139.
- Battal, N. (2022). Maarif yıllıklarına göre Atatürk döneminde mesleki-teknik eğitim (1923-1938) (Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı). Samsun.
- Benli, F. (2023). Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Türk Milli Eğitim Sistemi (İstatistiksel Gelişmeler). *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 1172-1213. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1370845>
- Bozdemir, S. (1998). Atatürk ve eğitim: Cumhuriyet döneminde eğitimdeki gelişmeler. *Erdem*, 11(32), 439-458.
- Bozkurt, B. (2007). *Cumhuriyet Halk Partisi'nin eğitim politikaları (1923-1950)* (Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

- Çınar, E. (2007). XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde meslekî ve teknik eğitim [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Konya.
- Demir, E., & Şen, H. Ş. (2009). Cumhuriyet dönemi meslekî ve teknik eğitim reformları. *Ege Eğitim Dergisi*, 10(2), 39-58.
- Demir, M. (2017). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadın eğitiminde biçki dikişin yeri (1908-1952)* (Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı).
- Demir, M. (2020). Erken Cumhuriyet döneminde meslekî ve teknik okulların sergi düzenleme geleneği: 1938 yılı kız enstitüleri ve sanat okulları sergisi örneği. *Tarih ve Günce*, 7, 169-196.
- Demirtaş, B. (2008). Atatürk döneminde eğitim alanında yaşanan gelişmeler. *Gazi Akademik Bakış*, 1(2), 155-176.
- Diñç, S. (1999). *Cumhuriyet döneminde yapılan milli eğitim şuralari ve alınan kararların uygulanması (1927-1960)* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, H. (1983). Meslekî ve teknik eğitim. In *Cumhuriyet Döneminde Eğitim* (ss. 357-383). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Doğan, H. (2019). Meslekî ve teknik eğitimin ilkeleri ve gelişmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 16(1), 167-181. https://doi.org/10.1501/egifak_0000000941
- Duman, T. (2014). Mesleki ve teknik eğitime öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarının kuruluşu, gelişimi ve kapatılmaları. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 65-92.
- Ekşioğlu, S., & Taşpınar, M. (2019). Türkiye'de mesleki ve teknik ortaöğretimin gelişimi. *Sakarya University Journal of Education*, 9(3), 614-627. <https://doi.org/10.19126/suje.657776>
- Eyyüpoğlu, İ. (2017). Köy enstitülerinin kuruluşu ve Pulur Köy Enstitüsü örneği. *Atatürk Dergisi*, 6(1), 1-21.
- Göksel, B. (1985). Atatürk'ün eğitim konusunda görüşleri ve misak-i maarif. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(3), 921-958.
- Güçlü, M. (2020). Mehmet Rüştü Uzel'in Türk eğitim tarihindeki yeri ve önemi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48, 391-402.
- Güçlüol, K. (1983). Millî eğitimde teşkilatlanma. In *Cumhuriyet döneminde eğitim* (ss. 143-159). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- İleri, T. (2019). Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları bağlamında kız enstitüleri'nin Türk modernleşmesindeki yeri ve önemi. *Atatürk Yolu Dergisi*, 65, 193-226.
- İnan, R. M. (1983). Atatürk'ün eğitimci kişiliği. In *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, 1-27. Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, R. M. (1983). 1920'lerde Türk milli eğitimi. In *Cumhuriyet Döneminde Eğitim* (ss. 53-69). Milli Eğitim Basımevi.
- Kapluhan, E. (2014). 1921 Maarif Kongresi'nin Türk eğitim tarihindeki yeri ve önemi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8). <https://doi.org/10.17828/yasbed.05955>
- Karagözoğlu, G. (1985). Atatürk'ün eğitim savaşı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2(4), 193-214.
- Karakütük, H. (2021). Türk basınında 1921 maarif kongresi. *Troyacademy*, 6(3), 751-776. <https://doi.org/10.31454/troyacademy.953584>
- Kayahan, T. (2018). Erkek Sanat Enstitülerinin Kuruluşu ve Gelişimi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 12-29.
- Kayıran, M., & Saygın, S. (2019). İzmir iktisat kongresi. *Türk Dünyası Yakın Tarih Dergisi*, 3(5), 27-70.

- Kılavuz, N., & Tanık, İ. (2011). Millî mücadele döneminde Maarif Kongresi ve I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin eğitim-öğretim hakkındaki görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 353-378.
- Kılınç, M. (2013). *Türkiye'de mesleki teknik eğitimin tarihi gelişimi (1908-1986)* (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Kılınç, M. (2019). Darüleytamlar'da yürütülen mesleki teknik eğitim uygulamaları. *Atatürk Yolu Dergisi*, 64, 211-228.
- Koçer, H. A. (2019). Türkiye'de köy eğitim ve öğretimi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 7(1), 89-129. https://doi.org/10.1501/EGifak_0000000414
- Kodal, T. (2023). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de eğitim politikaları (1923-1960). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 175-202. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1341437>
- Koyuncu, N. (2018). Osmanlı Devleti'nde esnaf gediklerinin hukuki esasları, gelişimi ve ilgasi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(2), 70-95. <https://doi.org/10.15337/suhfd.431651>
- Meşeci Giorgetti, F., & Batır, B. (2012). İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde eğitim politikaları. *Recent Period Turkish Studies*, (13-14), 27-56.
- Okur, M. (2010). Millî Mücadele'de modern eğitim sistemi çabaları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 199-217.
- Ortak, Ş. (2004). *Atatürk dönemi eğitim politikalarında yabancı uzman raporlarının etkileri* (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü). Erzurum.
- Özalp, R., & Ataunal, A. (1983). Millî eğitimde kongreler ve şuralar. In *Cumhuriyet Döneminde Eğitim* (ss. 105-141). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Polat, Ü., & Karagöz, S. (2020). Türkiye'de erken Cumhuriyet dönemi mesleki ve teknik eğitimin durumu hakkında bir muhtıra (Kemal Zaim). *Kastamonu Education Journal*, 28(5), 2156-2164. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.727919>
- Sağ, V. (1990). Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet döneminde eğitimimiz. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 3-44.
- Somuncu, A. (2020). Türkiye'de meslekî eğitim ve istihdam. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(1), 177-194.
- Şişman, A. (2008). Osmanlı'da Batılı anlamda meslekî teknik eğitimin doğuşu. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 27-43.
- Tangülü, Z., & Becerikli, S. (2020). Musiki Muallim Mektebi (1924-1937). *Asia Minor Studies*, 8(2), 458-466. <https://doi.org/10.17067/asm.747050>
- Toprakçı, E., & Yılmaz, G. (2015). İsmet İnönü'nün eğitim felsefesi (konuşmaları ve yazdıkları ışığında nitel bir analiz). *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 155-182.
- Yediyıldız, B. (1982). Vakıf müessesesinin XVIII. asırdaki yeri. *Vakıflar Dergisi*, 14, 2-16.
- Yenisoy Özkan, N. (2023). Kültür ve modernleşme aracı olarak Halkevlerinin halk eğitimi faaliyetleri. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6(2), 158-168. <https://doi.org/10.59445/ijephss.1252330>
- Yıldıran, G. (2016). Cumhuriyet döneminde eğitim kurumları. *Boğaziçi University Journal of Education*, 29(2), 9-25.
- Yıldırım, K., & Şahin, L. (2015). Osmanlı'dan günümüze meslekî eğitimin gelişimi. *Çalışma ve Toplum*, 1(44), 77-112.

Yıldız, O., & Yıldız, T. (2016). Türkiye Cumhuriyeti eğitim politikaları. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 24-41.

Yılmaz, A. (2023). Tarihsel gelişimi bağlamında köy enstitüleri (1940-1954). *Asya Studies*, 7(24), 339-352. <https://doi.org/10.31455/asya.1274308>

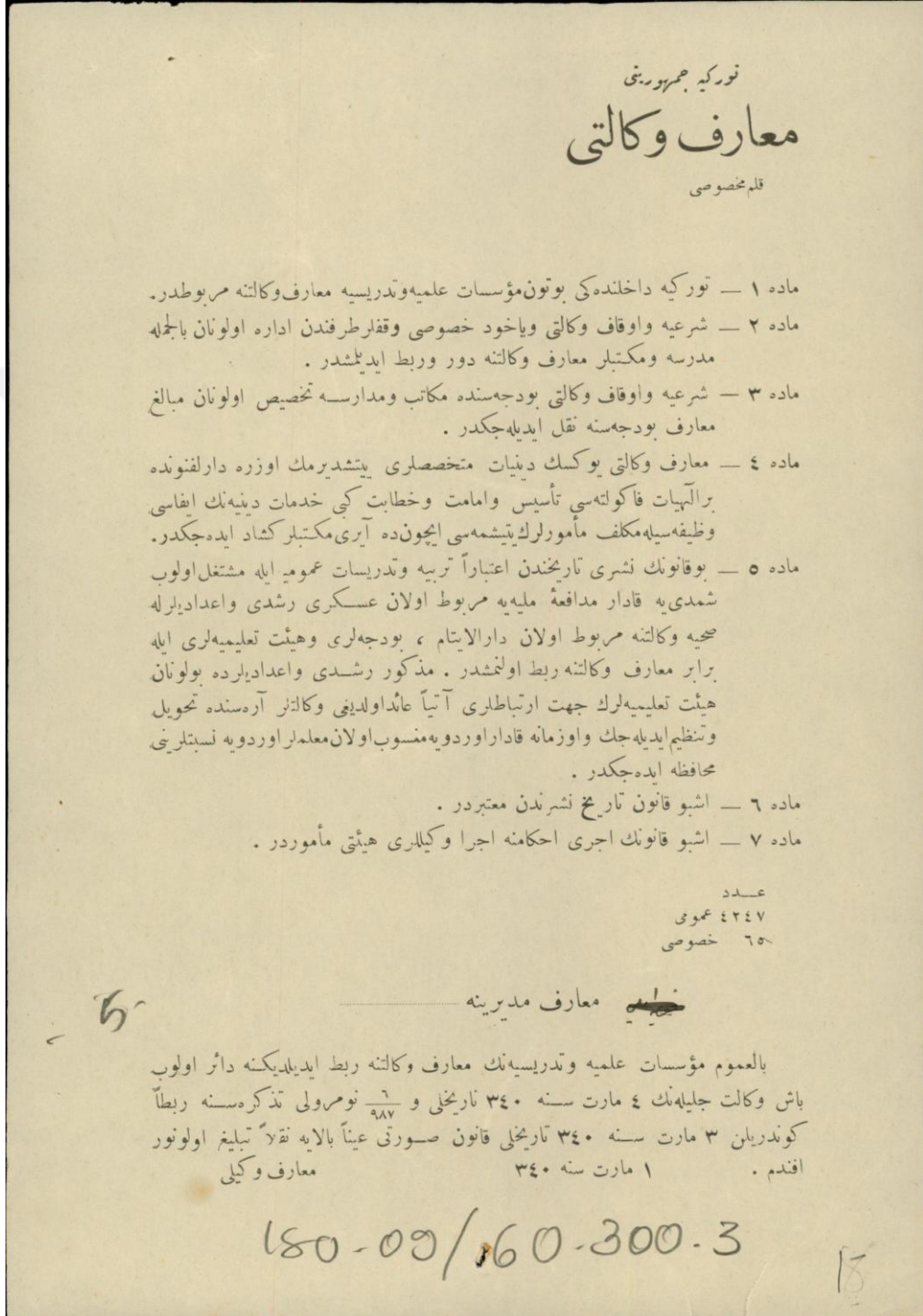
Yiğit, A. A. (2008). Türkiye'de toplumsal değişimin aracı olarak köy eğitiminin geliştirilmesi (1923-1950). B. Kodaman, S. Seydi, H. Çapraz, T. Ermumcu, & M. Kılıç (Eds.), *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim 2008)*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü.

Yücel, M. S. (2023). Cumhuriyetin ilk yıllarında köy yatı mektepleri. *History Studies*, 15(Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı), 293-313. <https://doi.org/10.9737/historystudies.1358682>

EKLER

Ek 1. Bütün Eğitim Kurumlarının Maarif Vekâleti'ne Bağlanacağı Hakkında Tevhid-İ Tedrisat Kanununun Maddelerini Bildiren Genelge

Kaynak: Başkanlık Cumhuriyet Arşivi. (1924, 7 Mart). *Bütün eğitim kurumlarının Maarif Vekâleti'ne bağlanacağı hakkında genelge* (180-9-0-0/60-300-3).

تعمیر

- ۱ -

تورکیا بوبوک ملت مجلسنک اوجنچی اجتاع ییلنی تشکیل ایدن ۱۳۳۸ سنه مالیه سی ختام بولدی . دردنجی سنه باشلادی . مراحل ترقیده شیمدی یه قدر مختلف سبیلرک تأثیریه کری قالان ملتیزک شو دور تجددن صکره تعقیب ایدمچکی مسلک ، حقیقی بر معارفپرورلک عنزم و غیرتیه مشبوع اولمادجه استقبالک تأمین ایچون قورولان بوتون امیدلر برحیالدن عبارتدر . یاریشکی نسلک معنوی حیاتیله علاقه دار هر تورلو مسئولینی درعهده ایتمش اولان معارف مأمورلری کندیلرینی مشترک و مقدس غایه لرنک تحققنه ایصال ایدمچک خطوطی واضحاً بیلمه لیدرلر .

وکالت ، تشکیلاتنک برچوق نقصانه رغماً وظیفه سنک هر تماس نقطه سنده بر اثر فعالیت او یاندرمق مقصدیه چالیشیور . حیث و طنیه لرنک یوکسک درجه سی تقدیر و شکر ایله قارشیلادیغ محترم آرقداشلرک مساعی و اجراءات یوللرنده قیمتلی یاردملرینی کیتدجه دهه فیضی ، دهه مشکور آثار ایله حس ایدمچکمه ایتم .

مأموریت ، بالخاصه مسلک تعلیم هیچ بر زمان قارین طوبورمق فکریله قاتلانیلیمش مادی و دکر سز بواسطه معیشت دکادر . معارف مأمورلقلاری معلک مثبت استحقاقلرک حجتی و مکافاتنی اوله رق و بریلر . بوشراائط داخلنده قبول ایدیلن وظیفه یالکز فکر وظیفه ایله ایفا ایدیله مز . فدا کارلق بونک جزء متممی حکمنده در .

بر مدتدر همان بتون معارف اداره لرندن آلتان راپورلر هر طرفده معارفه طاند مثبت حرکتلرده بولونلادیغنی کورسریور . بو تشبثلرک متحد بر هدفه توجیهی ایچون وکالتک بوسنه تطبیقنه قرار و بریدیکی خصوصات ایله تریه و تدریس حقدنه کی دوشونجه لرنی نعمیاً تبلیغه لزوم کورسریورم .

معارف عمومی مؤسسه سرخه مقصدی در؟

شیمی به قدر معارف اداره می که حقیق معنای به بره کنه نظر از تندن باشقه هیچ برشی دکلمدی . استانیولده ایلك معارف تشکیلاتك تملی ۱۳۵۴ ده نشر اولنان بر فرمان ایله آتیدی . یونك بوتون محتویاتی محله مکتبلرینه طأندی . مکتبلرک بر آرز دها عصری بر شکله ارجاعی دوشونولدیکی سروده بالکرز او قویوب یازمانك تعمیمی ، بالکرز جهلك ازالهی ، بالکرز یتشهك نسلک آقندن قاره بی سجمسی موضوع بحث اولوبوردی .

سنه لجه معارفك رسمی پروغرامی بو طار و صیقیشیق جرجیوه ایجریسنده سولوق بر استحاله کیردی . بربری تعقیب ایدن کوروتتولی ومطمنطن فرماقلردن صکره اوزمانکی مکتب عمومیه نظارتلرینك ، انجمن دانشاره ، معارف عمومیه مجلس موقتلرینك ، حتی مجلس والانك ، شورای نافعگی هیئتلك معارفه طأند مقرراتنده ابتدائی تحصیلک تعمندن باشقه هیچ بر اساس کوزه دئیوردی . طوغریسی سوبله مک لازم کلیرسه بو حال تنظیلات دورینه زورله اضافه ایديلن اوتجیدد و انقباء تمایلاتدن چوق اوزاقدر . شرقك یاشلی ، متفکر تاریخیله غرب مدینته اك یاقین بر قطعه دن تماس ایندیکی استانیول محیطنده اون علقوزنجی عصرک تربیه ، معارف قایه لرینه بو قدر آرنفوز ایده یلمسی تأثرله دوشونیه لك بر حالدر . شرقده کی بو کرینکی هانکی عاملرک تولید ایندیکی اوزون اوزادی به تدقیقه لزوم بو قدر .

تربیه ومعارفك اصل ملی ، هیجانلی وسربست جریانلری بو مملکتنه سیاسی انقلابلره برابر داخل اولور . فکری تکاملرک اك صکره کجه یلیدیکی حدودلر سرایلرک آشیلماز دیوارلریدر . فرانسه اختلالنك انسان قاییه وجوده کتیردیکی [حقوق بشر] موضوعی هیچ شبهه سز گندی انطباعاتی وجداننده طاشیایلی شعور سز بر جمعیه ایستهمه دن بخش ایدلش بر امتیاز ، باخود بر رتبه دکلمدی . غرب چوقدن بو امتیازه لایقدی و استحقاقی عنزمیه ، جرأت ومثابته بافعل اثبات ایتمدی . فقط انقلاب فکری باشاه انلر ، داها طوغریسی پاشامق ایستینلر داها جدی دوشونیدیلر . اختلالک بوتون شائی حقیقلرینه ، یوکسک مفکوره لرینه رغماً خلقک سویه سی استحصال ایديلن حقوقک هر درلو انجه لکجه محافظه سنده کافی درجه ده صاعلام بر قوه مؤیده ، برضهان تشکیل ایتموردی .

حاکمیت ملیه ایلریده تهادکیه اوغرامامق ایچون بویوک ، کوچوک ، بتون افراد ملتک بتون ملی ، اجنهای زمره لک فکر آ دها یوکسله مسی ، اونک اساسلری شعورلی بر ایمانه قاوراماسی ملتزمدی . معارف تشکیلاتی ایلك دفعه براتقلاهی ذهنبیتله دوشون ، بونی هر برجهتک مستقبل احتیاجلریله توحید ایتمک واسطه لری آرایان (قوندورسه) ، ملت مجلسنده او قودینی اوزون لایحه لر نده باخا صه ایکی عمده به قوت وردی .

برنجیسی اشته شوایدی : انقلابک مسعود نتیجه لر نی ادرک ایدن وطنداش لر آراسنده هیچ بر فردک یارین ملت مجلسنده ، باخود حکومت قیوسته کلوبده . بکا حقسی وریکنز فقط اوندن ناصل استفاده ایدم جکی بیلدورم . بن جالم ا . دیه مئسی لازمدی . ایکنجی عمده هر فردک منسوب اولدینی مسلکده ایلری کیتیمی ایچون محتاج اولدینی الک یکی والک علمی وساطتی کندی عیطلی ایچنده قولایلقه بولماسی ایدی . معظم براتقلاهی لعیب ایدن شو پروغرام هیچ بر زمان بکیلیکی زائل اولمایان قیمتدار بر نمونه در .

(قوندورسه) تک سوزلری اثبات ایدر که معارف عمومی اداریه اداریه ایدم جکی وظیفه یکی نسلی بتدی بر مکدن عبارتده کادر . نسل حاضرک حرفاتاً یوکسله مئسه چالیشمق ، اونک فکر آ محتاج اولدینی ترقی و تکمل اسبابی دوشونمک و تأمین ایتمک معارف نظارتک تحت مسئولیتنده در . استقبالی اوزاق سنه لرده دکل ، یارینک تکاملنده آرامق الک مهم وطاهمزدن برنی تشکیل ایدر . تربیه و معارف ابتدائی هکتیلرک صره لرینه صیغه برقی بتون احتیاجلری بیزی تطمین ایتمز . بزه مکتبلردن سکره مسلکی اختصاصلری تسهیل و تشویق ایدم جک برچوق ، علمی مؤسسه لر لازمدور . صلاحک تقرری عرفان و احساس اوجاقلر مزله اوغراشامز . مساعد بولوندی دقیقه ده مساعیمز ای اول بر بریه متساند اوج غایبه توجه ایتمک مجبوریتنده بز : تربیه ، تحصیل ، اختصاص ؛ بواساسلر حقتده کی پروغراملری آیری آیری پرسیبلر داخولنده ایضاح ایتمه من ممکندر ؛ ایلك غایه من ملی و عصری تربیه یی وطنمک الک اوزاق کوشه لرینه داغیتتمق اولاجقدر .

سیده غایمز

هر نسلک وظیفه سی یکی نسلی استقبالك احتیاجلرینه کوره حاضر لامقدر . استقبالك احتیاجلری حالک تمایلاتندن ، ساغلام و مرض قابلیتندن ، بحر انلرندن آکلامق تربیه تک

ندریستك آنا خطرینی اوکا توفیق ایتمك او قدر مشكل دكلدر ، جهان ، حرب عمومیك
براقدهنی بر انقلاب بحرانیله مضطربدر . آوروپا مدینتلك بیفیلان وچوكن برلری اولدنی
کی استفاده ایدهلر حك برچوق اقسایده وارددر . بز تاریخك بکیردلیکی ، بکیردلیکی عمومی
انقلاب ایچریسنده آیانمرك قوت اطمینانله باصهجنی یری بیلمهلی بز . نریه خصوصنده کی
هدقلر مز صربحددر : پارینك فکری ، حقوقی بالخاصه اقتصادی عقیده لرله طوغهجن
یکی مدینتی کسجلر مز مناسله فارشیلایه بیلمه لیدرلر !

اولری هر جریانه سکون و توكاله تابع اولاجق شو باخود بوفکر وقناعت لرله دکن ،
اك طوغری واحتیاجه اولغون استقامت لری سزمجك ، کندی عزمیه ایلری آتیله حق
بر قابلیت فکریه ایله پیشدیرمك ملت ایچون رحیات مسئله سیدر .

جدال عصری هنوز ختام بولماشدر . سیاسی و اقتصادی جریانلرک دائماً تولید ایندیکی
بوروجی آهر مجادله لرده ، کسجلر فکراً چوق قوتلی ، علماً این حاضر لانتش اولد لری
قدر اخلاقاً صاوسیلماز رسجه ایله مجهز بولونمالیدرلر . نریه نك هیچ دیکشمز برشکلی
بولوندیغنی ظن ایتمك یا کلسدر . هر جمعیت و محیط اجتماعی فکری ، اخلاقی ، مدنی نفاظ
لظردن بر السانلق مفکوروسی خلق ایدرکه تریه بومفکوروی قومه دن فعله جبقارمقله
مکلفدر . تقسیم اعمالك فوق العاده رواج بولدیغنی محیط لرده تریه مسلکی مختلف قابیلرک
انکشافی سهل ایدر . برجامت حریص و حسود ملت لرله مبارزه حالنده ایسه فوق العاده
قوتلی بر حس ملی ایله مجهز افراد پیشدیرر ؛ بن الملک بر رقابتدن قورته جق بر درجه به
کلسه تریه نك حقیقه ایصال ایتمك ایستمدیکی غایه داها زیاده انسانی و ساکن اولور .
بوعمدلر بتون جمعیت لرک تریه اساس لرده صداقله محافظه اولومشدر . تورکار عصر لر دنبری
وارلقارینه دشمن اولان حریص ، استیلاجی بر ذهنیتله مشبوع بر طامله مجادله موقمنده
بولینورلر . بوجده الله . عتبات . اسم لرده بر یرق زمان عاماً دوام ایتمی شدتله معتقددر .
سنا علیه تاریخدن و بوکوئی حقیقت لر دن ملهم اولدق تریه اساس لری شو عمدلر اوزرنده
مركز ایدرملی بز :

۱ - خارجی دشمنلر چوقدر . مملکت داخلنده قوتلی بر حس ملی ایله اتحاد ایتمک
محتاجر . مختلف قناعت لرک ، باخود مسلک فرقلرینك ملی قارده شلک و مملکت سوکیسه
مؤثر اولمامنی پارینتی تریه مزده بر نقطه حرکت عدا بدمسکمز . کسجلر ، مل وارلقارینه
مخالف بولونمایان هر اجتهاده حرمتکار اولمالیدر !

۲ - اقتصادی انقلاب پرک پائیندر . تهلكه نك نوردن گلايكنى احتياطكار بر كوروشه احاطه ايندكدن سوكر اوتى عزيم وتمكينه قارشلايه جق ، مملكتى اقتصادى براسارت آلتنده براقايه جق دماغلر مكلتارده حاشر لانه حقدن . بونك ايجون ، كنجلكى چاليشق فكرى واستحصال غايه سييله ينشديرمك واونلره استحصال واسطه لرغى و برمك مملكتى لعيب ايده جكيز .

۳ - معناً يورغون برمدينك قارشوسنده يز . هر بيقيلان مؤسسه نك القاضى آلتنده يكي مفكورلر ك طوغه جقنى كنجلك آرتق داها قطفى بر صورتده بيته جكدر . شرقى ، غربى اشغال ايدن وقايعك مواحه سنده آتجق صوغوق قانليغنى و ارادى قدرتى محافظه ايده جك او قومش يازمش بر نسلك مظفر اوله جقنى يكي نسله تلفين ايتمه مز لازمدر . يارينك مكلتارنده حاكم اوله جق تربيه دستوريغى صولك برسوزله تلخيص ايجون شونى سويليه بيليرز : بزهر شیده قوت وعزم اوله جقنز . چونكه دائماً صيانت ايديله جك حقلرمز ، مى ، مدنى ، انسانى مفكورلر يتر و ار ؛ ضيف بتون سيئاتك آناسيدر . قوتليك انسانه مسئوليتى اعناد قسى وحقلى حيايه ايتكى اوكره دير .

نورسانك غايه لرى

وكالتك تدريسات خصوصنده كى غايه سى توركيبا بويوك ملت مجلسى ريئسى باشا حضرت تالرينك سته دوريه مناسبيله ايراد بووردقلى نطقده كوسترلان خطوطى احتوا ايدر . اوخطوطك عيناً عسافطه سى ايجون نقل و تكرارينه لزوم كوريبورم : مشاراليه حضرت تالرينك غايت موجز بر صورتده ايضاح ايتدكلى كى بو خصوصده تطبيق ايده جكمز اصول ، معلوماتى انسان ايجون فضله بر سوس ، بر واسطه تحكيم ، يا خود مدته . بر ذه قدره . زياته مادى جيانده موفق اولمايى تايمين ايدن عملى وقابل استعمال بر جهاز حاله كيتيرمكدر . خلقجياقك سويه اجتماعيه فرقرلى بتون بتون رفع ايتسى احتمانه داها بر چوق زمان ايجون بر خيالدر . بيلنلر بيلمه بتارله آرامنده هر زمان غالب طرفك شفقت و خير خواهانلقه طولديره جقى بر بوشلق اولديغنى اجتماعى بر فلسفه نك مساوات پرور منطق رد ايده مز . فقط خلقجياق غايه سى مكلتارده ينشديريلن كزيمه زمزمه لرده ثابت بر صفت آرازكه بو برهواي نسيى يا خود ضيا طبقه سى كى محبطه بار اولمق سزىن اوكا قائده و برمكدر . خلق مكلتالرينك

پیشد؛ و حتی گزیده‌ها را عوام‌اندازی کنی عوام‌فریب‌ده اوله‌مازلر . اوتور جیبتک
فاندهسز و مستهات عنصرلری دکل ، بالعکس اگ فاندملی و مستحصل فردلری اوله‌جقلردر .
یعی نسلی اسکیندن آیره‌جق تربیه و تحصیل فرقی بالخاصه بونقله‌ده درکه هر درلو
و ملوح و فعلیه کوزه پارپار . خلقی بر جمینه ساتیلق علم بوقدر . قیمت بالکتر
مسامی به ، دها دوغریسی نساند و تکافل اجتماعیک میدانه جیفاردینی قارشیلقلی وظیفه
و منفعتله تبادلته عائد بر واسطه اولدنی ایچون، ایلك واورته تدریساتک طلبیه ویرمچکی
عصری معلوماتی مقصدسزلدن قورنارمغه ، لونی صنعت ، تجارت ووزراعه یاخود
یوکسک مسلکله قارشی تام بر حاضرلق شکلنده تأسیس ایتمک مجبورز . هر دوره تحصیل
ایچون معین بر غایه واردر : ایلك مکتبلر تربیه اولیه‌ینی اگال ایدر . شخصیت دینی‌ینی ،
دها دوغریسی حسن دینی‌ینی وجوده کثیر و شا کردی دها سوکره‌کی تحصیل حاضرلار .
اورته مکتبلرک برنجی دوره‌لرنده‌کی تدریسات هیچ بر زمان ماضی‌الله علاقه‌دار علمدک
واسطه استحصالاتی اوله‌مازلر . بونلرده بالکتر حیانه و استقباله یارایان درس‌ل تعقیب ایدله‌لی ،
ماورائی قدیم ، تاریخی بیلگیلر و لسانلر دها زیاده اختصاص و مسلک تحصیلرینه براقبلمالیدر .
متوسط دوره متوسط انسانلری یقیندیرن بر حیات حقیقیه مکنیدر . بورادن جیفانلر
حیانه امنیتله آینه بیلملیدرلر .

بو مقصدی حصوله کتیرمک ایچون توسل ایدیلجک وسائط ایکی عمده اوستنده .
تمرکز ایدر : برنجیسی هر درس‌خانه‌ک یانده کوچوک بر درالماسی ، بر تطبیقات جبررسی
بولندیرمق ، ایکتجیسی تدریساتی هم ادبی ، لسانشناس ، ظریف و دانشمند ، هم‌ده ایش
آدمی یقیندیرمک یولنده‌کی مضامین بر غایه‌دن اوزاقلاشدیرمق اونی بنسده بر وارلق .
بر جزء تام شکلنده تنظیم ایتمکدر . مسارف عمومی‌مزلک انکشافنده نظر دتک آله‌جقمز
اوجنهی فایده مسلکی اختصاصلری تشویقدر .

یوکسک تدریسات دایما مسلکلی تأسیس ایدر . هر مسلک محتاج اولدینی پروغرامی
ماده تثبیت ایتمکدر . طبایئک و حقوقک محتاج اولدینی علمی یکیدن تعیین ایدیلجک مسامی به
تدقیقات و تسمانه لزوم بوقدر . مملکتک دارالفنون و تربیت مسلکله حیانه تعقیب ایدیلجکی
یولی اگ عصری ذهنیتله ادراک ایدن اینی بر دارالفنون هیانه ویر خیل مسلک و فکر
آدملرینه مالک اولدیفمزی کمال شکران ایله اعتراف ایده‌بیلیرز .

دارالفنون استقلال طبیعیسی داخلنده تربیت مسلکله ووردینی استقامتی کیتدیگی

داها مکمل بر حاله ایصال ایده جک وسائط معنویه مالکدر . یالکمز معارف عمومیه من
بری دارالفنون تدریساتک فوقده ، دیکری اونکله علاقه دار ایکی احتیاجک تفسیقانی
آلتنددر . دارالفنون تدریساتیه علاقه دار عد ایندیکنز احتیاج ، ملکند هتوز سلطان
مکتبیریک دوره نایه سه معز یشدبره جک بر مؤسسه ک موجود اولما سیدر . دارالمعلمین
عالیه بو مقصدله تاسیس ایدله یکی حالد هتوز تشکیلات وتدریساتی اونکله تألیفه موفق
اوله مامشدر .

استانبولده کی دارالمعلمینی دارالفنوندن استفاده ایندیرمک اوزره بعض تربیات اتخاذی
اوتوز طوقوز بودیمسه ادعالی مقرردر . دارالفنون تدریساتک فوقنده کی اختصاصلر
حقیقی عالمله تبع آدملریک نامزد اولدقلری استقبال علمیدرکه بونک محتاج اولدینی
وسائط مع الاسف مملکتیزده هیچ موجود دکدر . حال حاضرده نه استانبول ، نه آناتولر
محیطنده حیاتی علم و عرقاته حصر ایدن بر متبوع کنندی استقضا آتی تسهیل ایده جک بر
مؤسسه بولماز . بونک ایچون بهمه حال عصری کشخانلر نباتات و حیوانات باغچلری ،
قونسرو اتولر ، دارالمساعیر وسائر تاسیسی لازمدرکه معارف عمومیه وکالی بونلری
دولتک حال مالیهله متناسب بر صورتده سنلره تفریق ایتک اوزره پروگراملریه ادخال
ایتملدر . بوسنه کی معارف تشکیلاتی بنون شو مقاصدی قسماً استحضار ایده جک بر
ماهینده تنظیم ایدله یکی کبی معلولرک حقوقی ومکتبلرک ترقیاتی تأمین ایده جک اساساتده
دوشونولش و بونلر ایچون شدیدن لازم کنن نشبثاته توسل ایدلمشدر .

بوسه تطبیق اولونماجه بر فرام

یوقاریدن بری سرد ایدیلن تفصیلات ، معارف وکالتک تربیه ، تحصیل واختصاص
مفهوملریله برابر حاکمیت علیه ومعارف غایبلی آرمسند موجود اولان ارتباطلری هاتکی
نقاط نظر دن عا که ایندیکنی بونلرک استحصائنده نه کی وساططه توسل ایدله جکی
کوسزر . استقبال ایچون چیزیلن آنا خطلری اوستنده قرار واعتماد ایله یوزومک مساعمی
زمانلره تقسیم ایتکله فابلدر . معارف وکالی بوسنه موقع تطبیفه قویاجنی اجرا آتی ماده
تعییت ایتشدر .

دارالمعلمین منطقداری

ایلتک و اورته تحصیلک ممکن مرتبه اصلاحی ایچون آناتولی اون بش دارالمعلمین منطقه‌سه آیرله‌جقدر . بورالرده تام دورملی برر سلطانی مکتبی ایله ایکی بوز طلبه‌ک برر دارالمعلمین ابتدائی ، برده دارالمعلمات بولونه‌جقدر .

اوج مکتبک تربیه و تدریسات هیئی تقریباً آلتیش کسینه فالغ اولور . بو عناصرک وجوده کتیره‌جکی معارف مرکزنده تربیه و تدریساتک وحدتی تأمین ایچون منتظماً برلشه‌جک ، علمی وفائده‌لی مناقشه‌لرده بولنه‌جق بر تربیه هیائی بولنه‌جقدر . بو هیأت مساعیسی مکتبلره وچوچقدرک تحصیل و تربیه‌سه حصر ایتمه‌جکدر . اهالی‌بی تویرایچون علمی و بدیعی مسامره‌لر ترتیب ایتمک خلفک اوقویوب یازمالان فسنی اک قولای وسائطه اوقوده‌رق اونلره برنجی درجه‌ده لازم اولان معلوماتی ویرمه‌جک کیجه درسی آجق ، مطبوعات عملیه‌ده بالخاصه تربیه‌عمومیه‌یه وخلق بیلگیلرینه تاند نشریاتله مشغول اولمق هیئتک منتظماً ایفا ایده‌جکی و نماندن اوله‌جقدر .

مکتبلرک تعطیلنده یگرمی بش ، اوتوز مرکزنده بوتون کوی اماملری جمع ایدرک کندیلرینه اوج آیلق بر تطبیقات درسی ورمی وکالت بو سنکی تشیئاتک اک باشنه کچیرمشدر . معارف اداره‌لری کوی خواجه‌لرینه بو کونک مکتبلرنده‌کی اصول تدریسی اوکره‌دیر واونلره ابتدائی معلوماتک حدودی ، طرز و شکیلی تلقیه موفق اولورسه معارف ابتدائیه‌مه وطنک اک اوجرا کوشلرینه نفوذ ایدر .

ابتدائی تحصیلک محتاج اولدیغی مؤساتدن بریده لیلی ابتدائی مکتبلریدر . سوک زمانلرده‌کی تدقیقات و مخابراتمز بزه هر طرفده لیلی ابتدائیلره قارشى عمومی برتامیل حاصل اولدیغی کوسنیور . بر قاج ولایتک کوچوک باورولری بر برده طوبیلامانک وحدت تربیه پورد سوکیسی وقرداشلق اوزرنده اجرا ایده‌جکی تأثیر میداندر . وکالت بو مکتبلرک آچیدناسنی هر درلو وسائطه تشویق ایده‌جکی کئی اونلری فرالسزلرک (یکی مکتبلر) دینکاری عملی و تدریسی مکتبلره یا قلاشدیرمه‌جق پروگراملر حاضر لامقدومه تأخیر ایتمه‌جکدر .

اورته تحصیل برور فرامی

اورته تحصیلک تنظیم و اصلاحی ایچون بو سه نظر دفته آله‌جق اساسات مختلفدر .

۱۸۷۶ سنه ميلاديه سنه عثمانی حڪومتك تشكيلات اداريه وسائره سنه عايد مشتراك بر اثر
يازمش اولان اوبى سيني - Ubicini وپوه دوقورتى Pavet de Curteille اسمنده ايكي
فرانسز متفكرى او زمانكى سلطانى واعدايديرمزدن بحث ايدركن مالا شو سوزلى
- وپوروردى : « اعدايدير زم ناحيه اعدايديرمزه ، سلطانير تام دورمى اعدايديرمزه
(ايسه) لره معادلدر . حالوكه هر ايكيى يالكتر كاغد اوزرنده موجوددر . بوكون
توركياده اورته تحصيل يالكتر ايكي مكتب تمثيل ايدم بيلور كه بوتلردن برى مكتب اقلام
شاهانه ، ايكنجيسى ده مكتب ملكيدر . « او زماندن برى چكن قرق آلى سنه طرفنده
اعدادى سلطانى مكاتبلى برچوق اضلايه اوضرادى . فقط حالانته تدرىساتى لزومى قدر
قطر ومنتظم اساساتره ااولندى ، نه عيات تعليميه سى ايچون لازم اولان منشائر تامين ايدلى .

شمديه قدر ولو كه ناقص اولسون ، بر معارف عموميه قاتونى وجوده كتيرمه مش
اولان سابق مكاتب و معارف نظارتلى حوب عموم ، سنه لنده تالى مكاتبلى . هائى بعض
لايحه لر حاضر لامغه تشبث ايتديكى حالده بوتلرده شكل قاتونى و برمكه موفق اوله مامشدر .
تالى تحصيل تنظيم ايچون ايلك باينه جق شى ، تام دورمى سلطانى واعدايديرك پروغراملىرى
يوقارنده بحث ايديلن اساسات واخفته بر برندن تفريق ايتمك و سلطانيرك ايكنجى دورم سنه
معلم يتشديره جك دارالمعلمين عاليه تك قسم طالبى تشكيل و تنظيم ايله مكددر . معارف وكالتى
بو سنه كى بودجه سنه هر ايكي جهتي تامين ايدم جك تخصصاتى وضع اتمشدر .

معلمدك ترفيى

مكتبلرده تدرىسات وظيفه سنك شاپان اعتقاد اللره تعليمى واولاد مملكتك او وظيفه ي
كندپسته هم بر مسلك ، هم بر مفكوره عد ايدم جك فاضل و محترم معلمل طرفندن
تشديرلىسى تامين ايچون ممالا . اثر ريبست وركسك مسلكلر كنى تدرجاً ترقى باوهر
حالده تامين رفاهه مساعد بر مسلك حاله قوتولاليدر .

دنيانك هر طرفنده معلمل جمعيتك اك فداكار وحتلى عنصرليدر . اوزون قيش
كيجه لرى بوتون عااله يوردلرى او بوركن اقلرده ضعيف و قناعتكار ايشينى سونمه ين
ومتادياً چالیشان متوكل ، ثباتلى و ناموس پرور بر آدم واردر كه او هر كيجه استقبالى پاراده جق
انسانلره وظيفه دفترلرئتك قارميشيق سطرلرى آره سنده حيات ، عبرت و تربيه و برمك

ایچون کوزلرینک تورغی اسراف ایتمکی برخلیفه عهده ایشدر . بتون بیوک ادملری یشدیرن بو اکنجیه جمعیت هیچ بر زمان بیوک ادم اوله بیلیمک حقی ویرمدری ایچون بر خطا ایشلمشدر . عدل ، حقانیت عصری بو خطایی تمامیه تصحیحه موفق اوله ماسه بیله اونک آغیر لغنی کندی عدر دپدمه لرنده حس ایندیرمبه جک بدرجهده چالیشمالیندر .

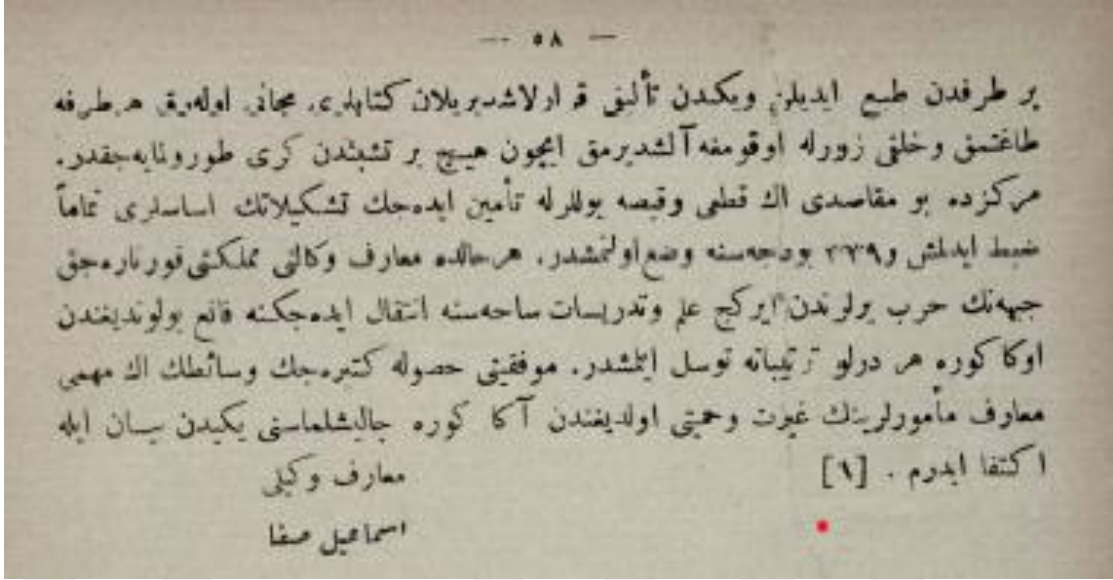
معلملر اقبال و ثرونه عائد احتیصاصدن منزله اوله بیلیرلر . فقط حکومت اونلری و اونلرک عالمه لری بو کونکی کجی حمایه سیز بر اقامغه مجبوردر . معارف و کالتی بو و خلیفه سنی بر آن اول ایفا ایچون معلم و مدرسه لرک ترفیه و اقدارینه عائد بر قانون حاضر لامشدر که باقینده بو یوک ملت مجلسنه عرض ایدیله جکدر .

مکتبیر دلسانه درملری

ملککنده کوندن کونه مهمل بر حاله کلدیگی ناسفله حس ایدیلن مهم بر شعبه اختصاص وارددر که اوده لسان شعبه سیدر . قومیات و عتیقاتی تدقیقه یکنه واسطه اولان شرقی لسانلرینک غرب استقراق عالمده کیتدجه کسب ایندیگی اهمیته مقابل بولسانلر ملکتمزده هر آن بر آزدها متروکیته اوغرادینی کجی کرک عملیاتده کرک اقتصادی حیاتده اک فضله محتاج اولدیغیز اجنبی لسانلری ده آره مزده لزومی قدر انتشار ایدم میور . تالی مکتبیریمزده لسان درملری و بره جک معلم پک کوچ تدارک ایدیایور . طرز تحصیل ایسه ناقص و عقیمدر . بو نقصاتی سرعته تلافی ایچون بکیدن تالی مکتبیرله لسان معلمی یشدیرم جک بر مؤسسه وجوده کتیرمکه محتاج اولدیغیز کجی سلطانیلرده علوم و فنوندن بر قسمی غلطه سرای سلطانیلرینده اولدینی کجی فرانسوزجه تدریس ایتمک مجبوروز . ایلك تجیره اولوق اوزره ازبیر ، سامسون و آطنه کجی اجنبی اقتصادیا بیله اک فضله تماس ایدن تجارت مرکز لرنده کجی سلطانیلریمزده بو اصولی تطبیقه چالیشم جغیز .

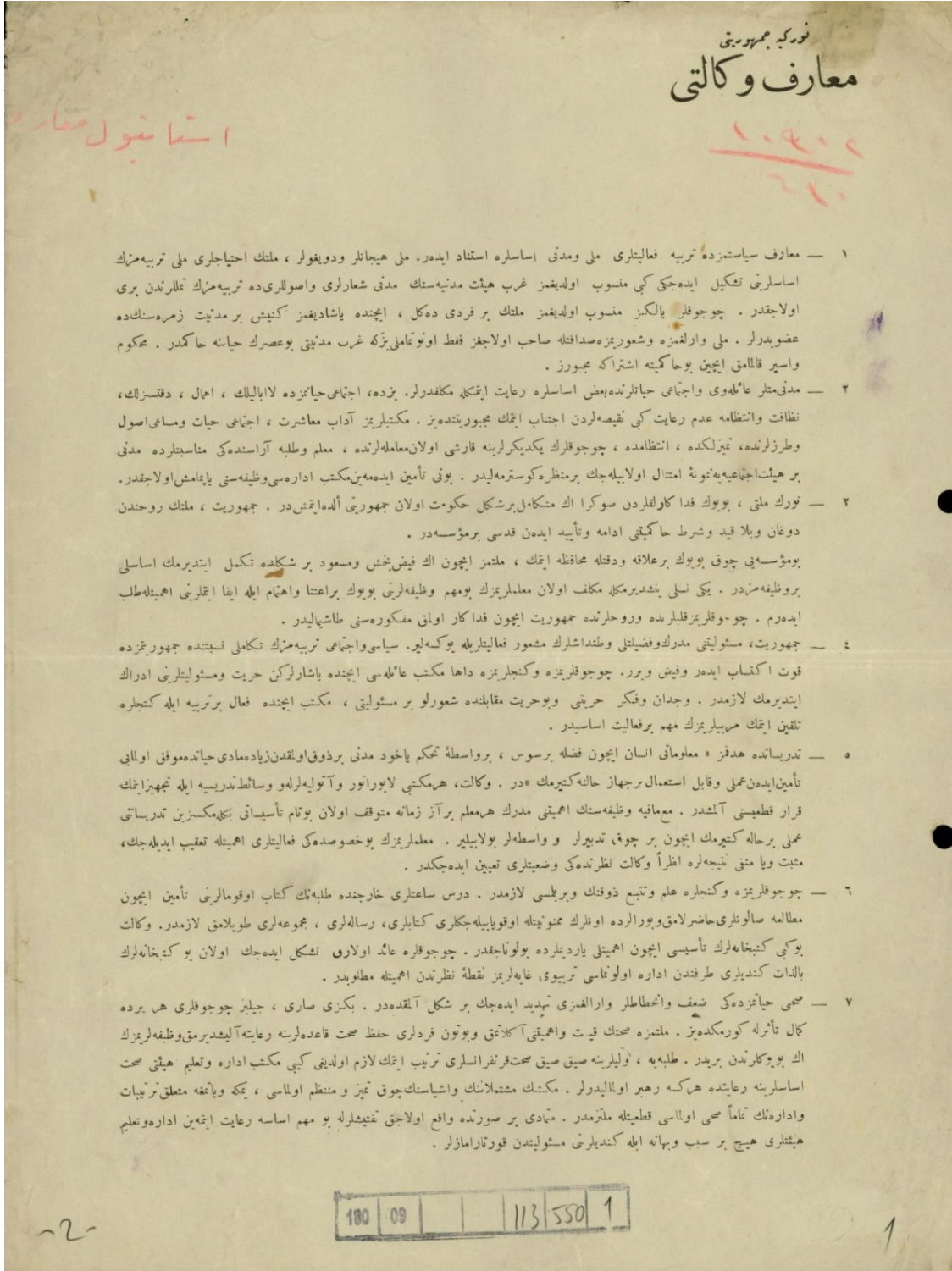
تالیف و ترجمه ایشدری

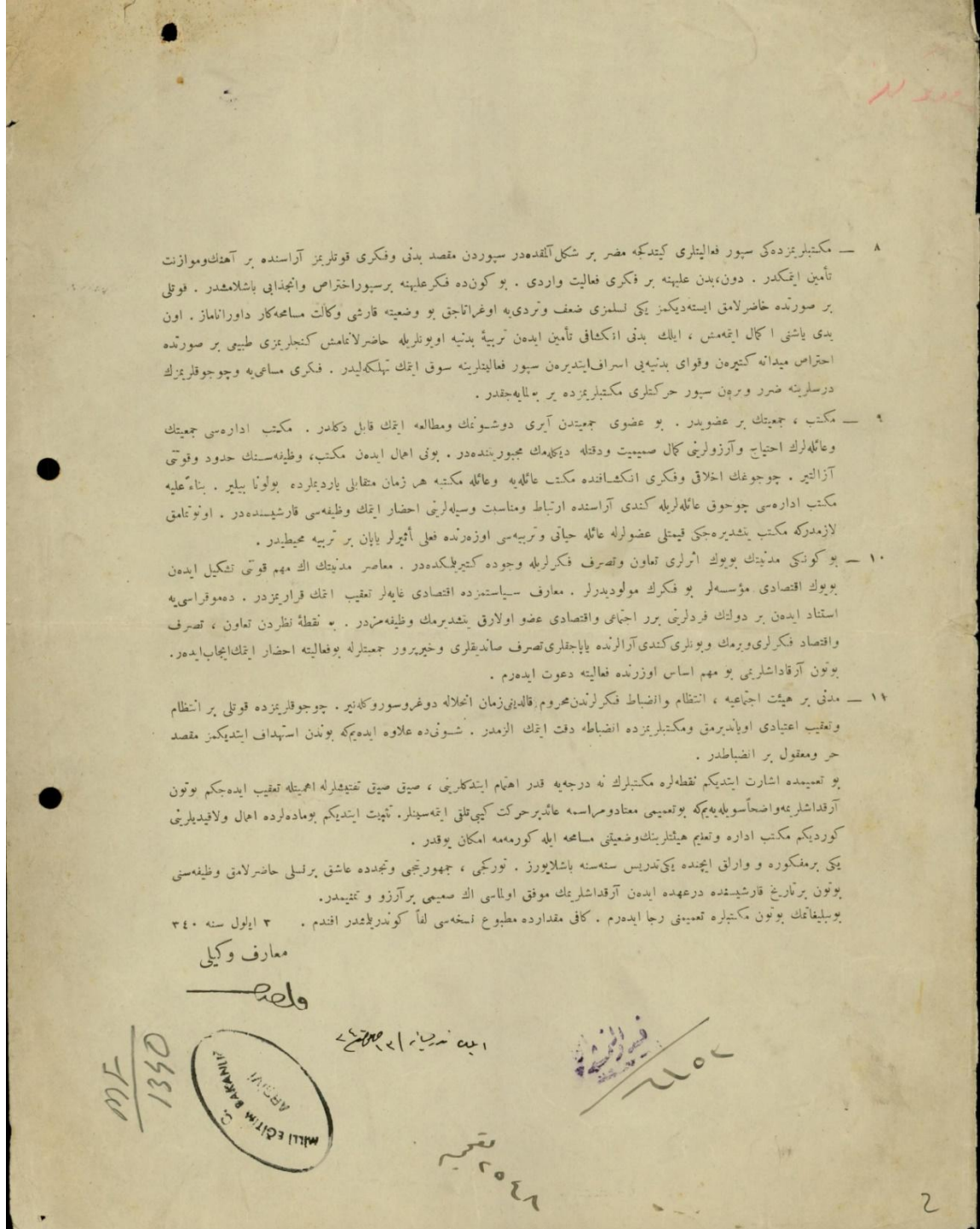
معارف و کالتی ، تالیف و ترجمه ایشدری حا کیت مایه نک استناد کاهی و ملل حرک اک مهم واسطه انتشاری عد ایدر . شو ایکی مقصده عائد تشریاتی بو سنه اعظمی بر غیرتله توسیع ایچون دارالفنون مدرسه لری ده بوایشه تشریک ایدم جک اساسات حاضر لامشدر .

Kaynak: Maarif Vekâleti. (1925b). İsmail Safâ Özler'in tamimi. *Maarif Vekâleti Mecmuası*, 1(1), 48-58.
Devlet Matbaası. Erişim Tarihi: 11.10.2024.
https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/1_sura.pdf

Ek 3. Eğitim ve Öğretim Sisteminin Dayandığı Esaslara Dair Genelge

Kaynak: Maarif Vekili Vasıf Çınar'ın Genelgesi. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. (1928, 3 Eylül). Eğitim ve Öğretim Sisteminin Dayandığı Esaslara Dair Genelge (180-9-0-0/113-550-1). T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı.

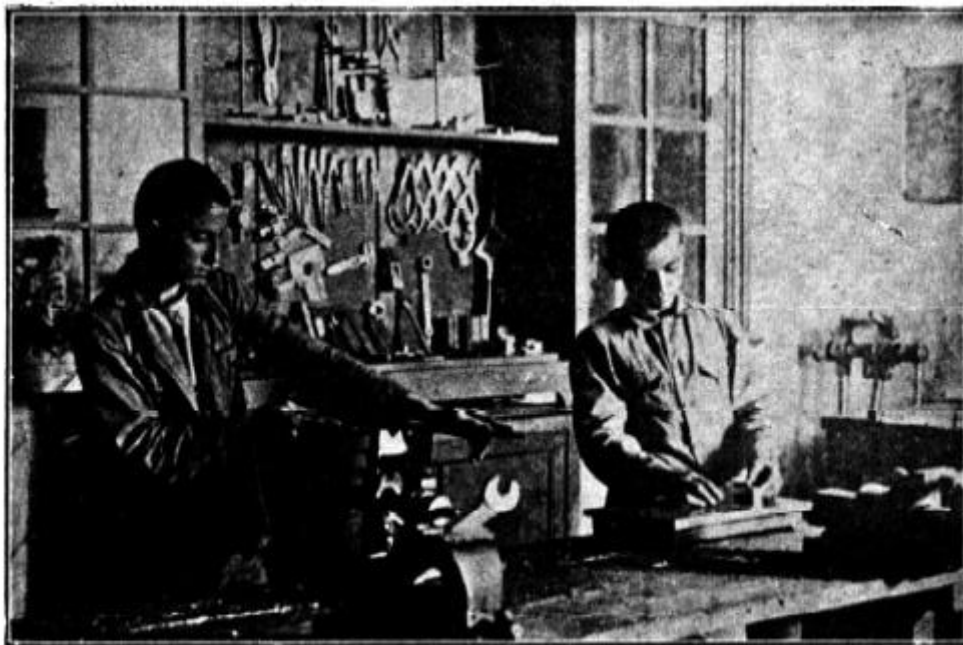
Ek 4. Çeşitli Okulların Uygulamalı Derslerinden Bazı Resimler

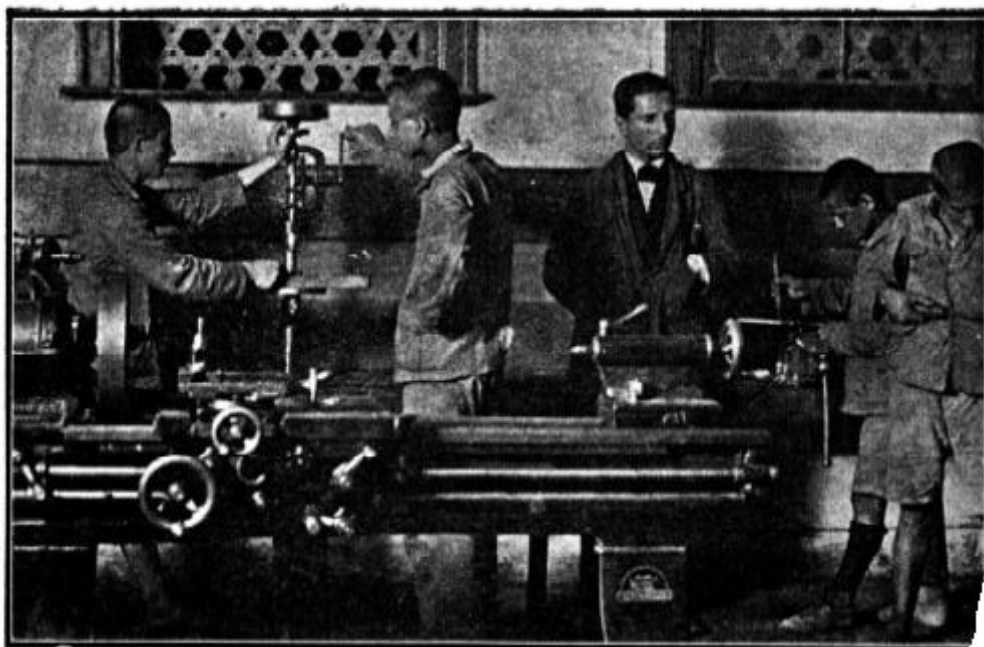
مشاقده ايلك مکتب طلبه سی باغچه ایشلرنده

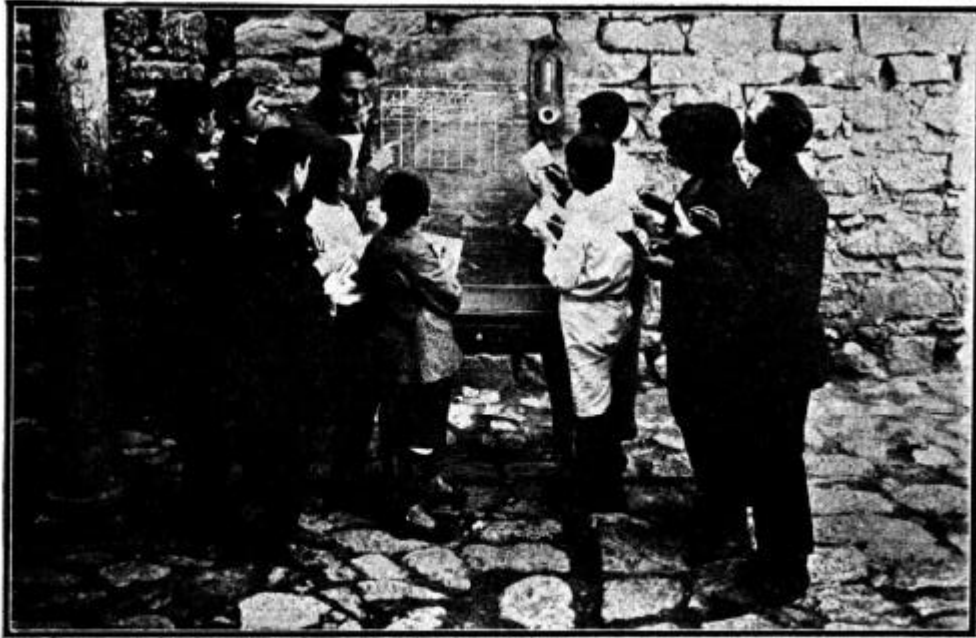
قونیه ده «رهبر حریت» مکتبی طلبه سی باغچه ایشلرنده

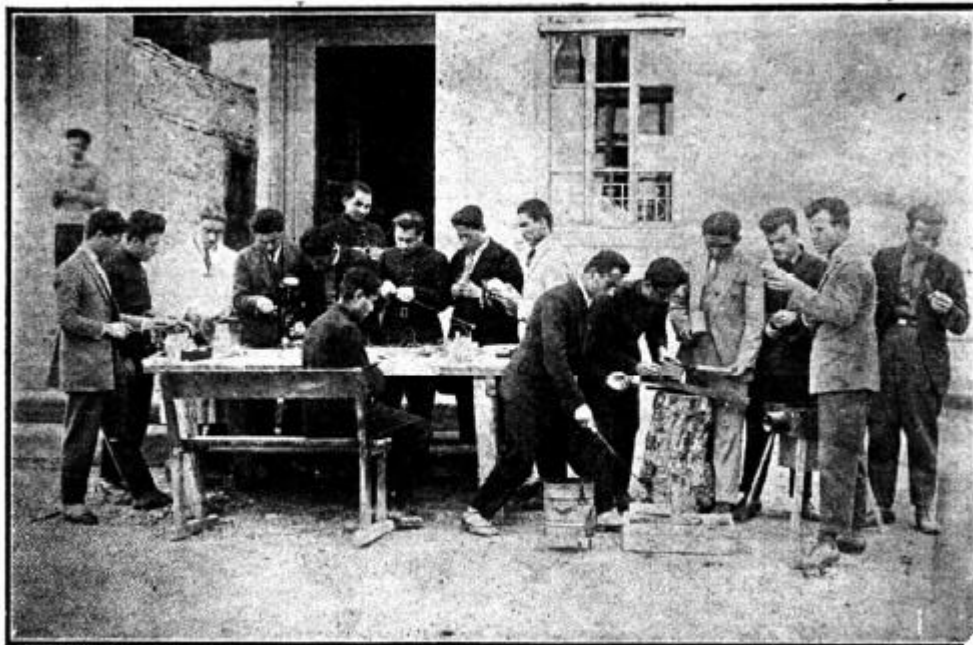
شهر یاقی مکتی - صنعت پوردی - تسوبه آتالیسی

شهر یاقی مکتی - صنعت پوردی - تسوبه آتالیسی

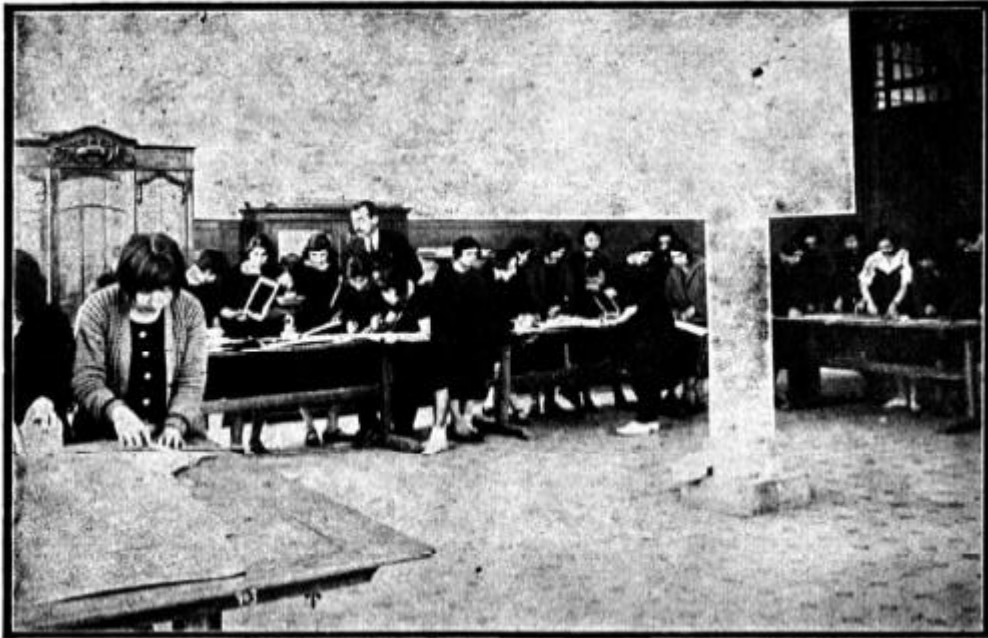
فونیه ده ایلاک مکتب طلبه سی هوا ترصدانی اناستنده

فونیه ازکک معلم مکتبی ال ایشری درسی

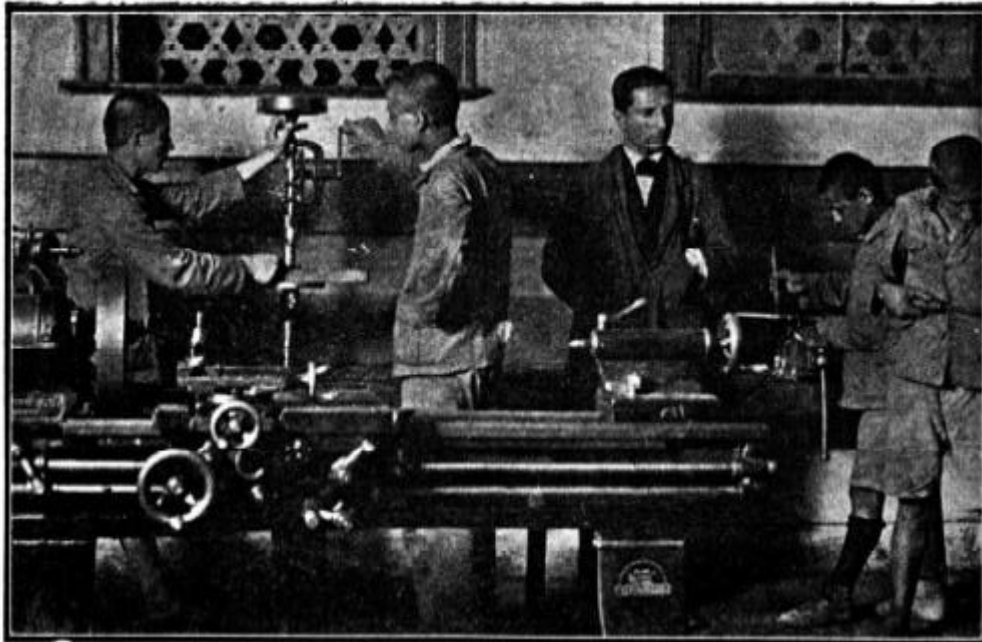
بالموچی شہریاتی مکتبی ال ایشری آتہ لیس

استانیول قیز معلم مکتبی - ال ایشری درس خانہ سئدہ

شهر یاقی مکتبی - صنعت پوردی - نسوبه آتله بیسی

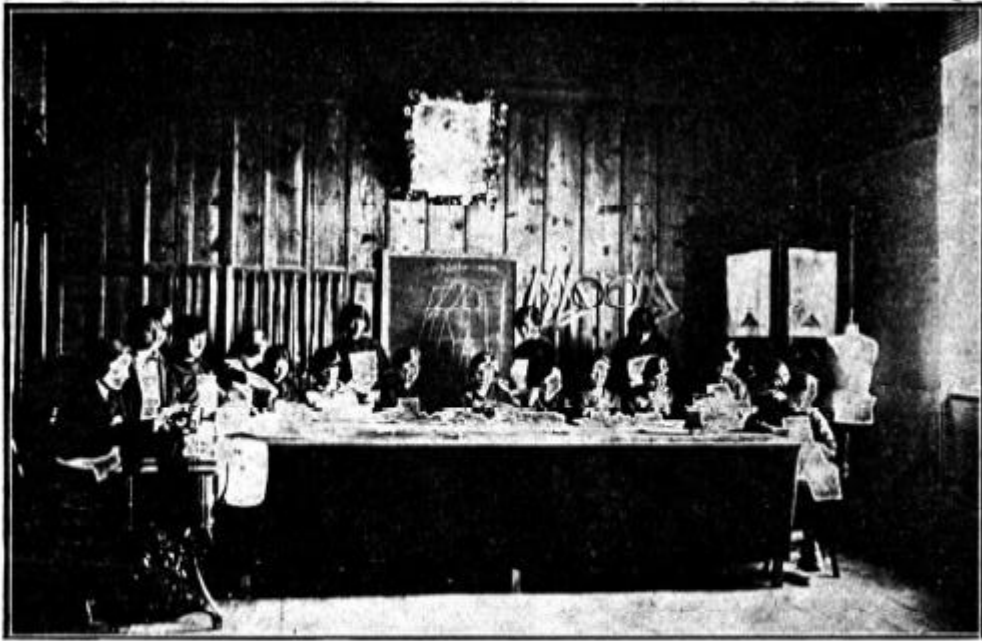
شهر یاقی مکتبی - صنعت پوردی - نسوبه آتله بیسی

شهربانی مکشی - مارانوشلی آتەلیسە

شەڕ یاقی مکشی - اوبەجیللی آتەلیسە

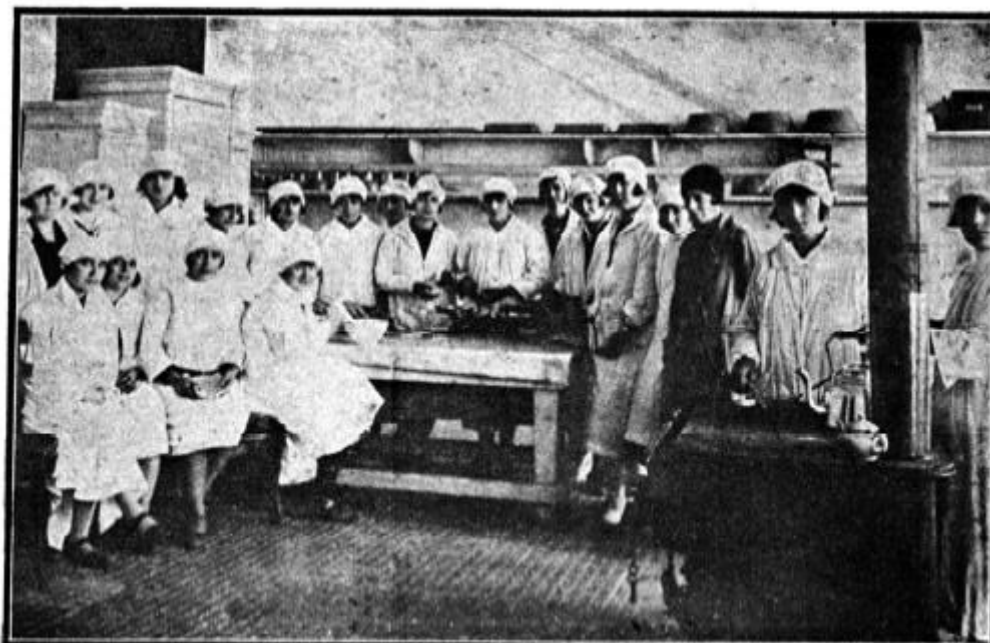
اسکریه ایق مکتب طبعی دیکیش درسده

استانبول این اوکی یانی مکتبده دیکیش درسی

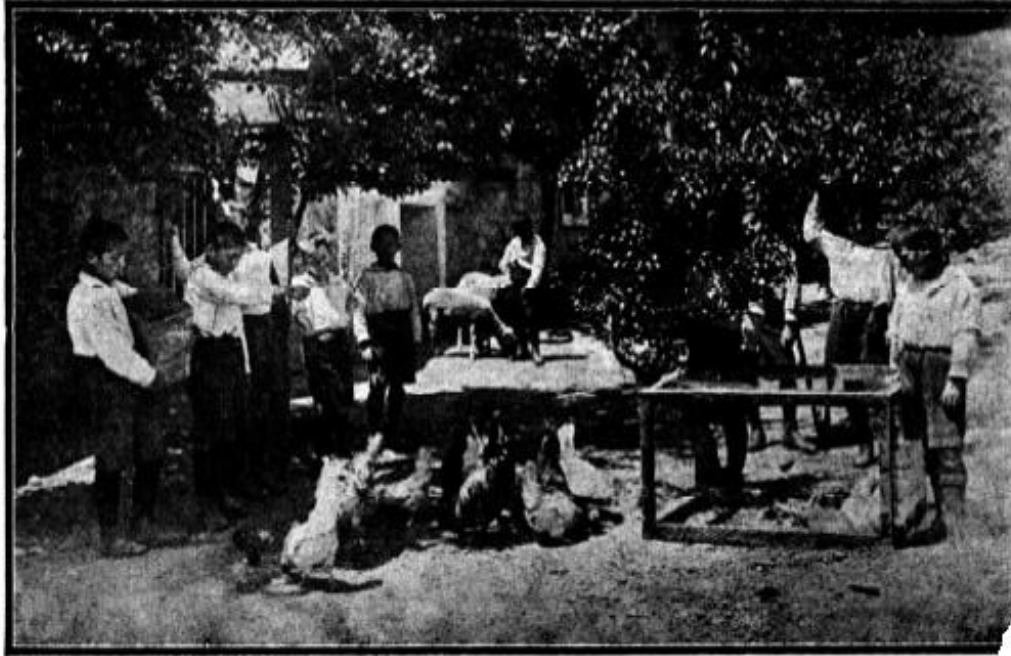
آقره قیز لیسنه دیکیش درسی

استایول قیز معلم مکتبده طباحت درسی

شهر یانی مکتبلرندن برنده باغچه ایشلری

بالموچی شهر یانی مکتبلرندن کومس ایشلری

Kaynak: Maarif Vekâleti. (1928). Maarif albümü; School life in Turkey. İstanbul: Devlet Matbaası. Erişim Tarihi: 10.09.2025 <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/f45b67ac-f424-46fb-bec2-6e1643c5b0a3>

